

SZABAD SZÉL

Széll András

X 152933

SZÉLL ANDRÁS -

Szabad szél

EE 0361 X

Noran Libro

Budapest, 2012

A kötet megjelenését
a SZABAD SAJTÓ ALAPÍTVÁNY
támogatta

A szöveget gondozta
FOGARASY JUDIT

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J000972481

X152933

ISBN 978-963-9996-64-9

Minden jog fenntartva

© Széll András, 2012

© Noran Libro Kiadó, 2012

Köszönetet mondok

Balás Eszternek, Botár Angelának,
Fegyverneky Sándornak, Kígyós Erzsébetnek,
Litván Évának, Litván Katalinnak, Litván Károlynak,
Magos Györgynek, Moravcsik Editnek,
Nagy Ildikónak, Pajkossy Gábornak, Sebő Istvánnak,
Vásárhelyi Istvánnak

és mindazoknak, akik a könyv elkészültében
segítségemre voltak.

I

Gáspárról, a vizslájukról azt meséli az Erzs, hogy este, mikor aludni mennek, Gáspár úgy fekszik a hasára, hogy a macska ráfekhessen a hátára, és így alszanak egész éjjel emeletesen, ahogy a születésnap torlákon lehet látni emeletes díszítést. A macskának persze tetszik, hogy a Gáspáron aludhat, mert a Gáspár háta melegíti a hasát, rögtön dorombolni kezd, ezzel jelzi neki, hogy most jó, és Gáspár ne mozduljon. Gáspár ezt érti, mert jó kutya, de Erzs mamaja azt mondja, hogy Gáspár szolgálalkú, és a macska azt csinál vele, amit akar. Ezt nem hiszem, mert Gáspár jó kutya, szófogadó, és azt akarja, hogy a másíknak jó legyen, én nem nézem le azért, mert a másíknak jót csinál. A Schneider néni, aki mellettünk abban a régi, földszintes házban lakik, és cukrot szokott adni a gyerekeknek még magától is, ő is csak jót akar nekünk, amiből neki semmi haszna nincs. Feri azt mondja, olyan nem létezik, mert minden ember csak haszonért csinál valamit. Ha kölcsönadom neked a radírgumimat, akkor te megengeded, hogy menjek egy kört a bicajóddal. A Schneider néni majd jól elkapja egyikünket-másikunkat, tessék csak most elmosogatni nála egy kicsit. Én már nagyon régóta kapok tőle cukrot, ha ez így van, akkor lehet, hogy nekem egy évig is mosogatnom kell nála, ilyesmire még gondolni sem jó. Nem mintha az óvodában olyan jó volna, de ha már mosogatni kell, akkor inkább ott csinálom. Multkor olyan óriási szerencsém volt, biztosan igaza van Kati néninek, ő azt mondja, hogy odafönt az égben lakik a Jóisten, aki vigyáz rám, mert az történt, hogy amikor terítenem kellett uzsonnára, és vittem ki a bögréket a konyhából,

az egyik kicsűszott a kezemből, végiggördült a behajlított karomon, de nem esett le, szóval még meg tudtam fogni. Ilyen óriási szerencsém nem volt még soha, mert ha leesik és eltörik, akkor kapok egy pofont a Kati nénitől, ha nem tőle, akkor biztosan Margit nénitől, mert ő pofozkodósabb. Múltkor a tányér miatt kiabált velem a Margit néni, miért nem vigyázok a nép vagyonára, és ki fogja ezt megfizetni? Nagyon megijedtem, mert nekem nincs pénzem, hogy megfizessem, és arra még gondolni sem lehet, hogy a mamától kérjek pénzt, mert ő mindig azt mondja, hogy nincs pénzünk, a papa meg dolgozik, alig van itthon, hogyan kérjem el tőle azt a pénzt, amit olyan nehezen keres meg? Addig kiabált velem a Margit néni, míg a végén lekevert egy nagy nyaklevest. Sajnos fájt, mert erősebbre sikerült, mint a szokásos meglegyintések, ráadásul aznap megint sárgaborsó volt ebédre, megint mindet meg kellett enni. A délutáni alvás alatt felébredtem, tekergett a gyomrom, ki kellett mennem a vécére, mindent kihánytam, nagyon rossz volt, bögttem, és a vécé is rondán nézett ki, mert mindent összehánytam, féltem, hogy ebből is pofon lesz. Persze Margit néni észrevett, kiabálni kezdett, bűdös kölyök, mert mindent összezabálsz, de a bögés miatt nem tudtam neki megmondani, hogy ez a sárgaborsó miatt van, amit én utálok, mégis mindet meg kellett enni. De nem pofozott meg, mert össze volt kenve hányással a pofám. Jó élni, vagy rossz élni? Rossz élni.

Múltkor vendégek voltak nálunk, és az egyik néni elmesélte, hogy a fia rossz evő, csak turkál a főztjében, és pofákat vág. De ha az Anna van ott náluk, aki faluról jön takarítani meg főzni, akkor az a gyerek mindent megeszik az Anna főztjéből, egy mörzsa nem sok, annyi se marad. Szóval ez a néni megkérdezte a fiát, hogy van az, hogy nála rossz evő, az Annánál meg mindent bepucol, hát az nagyon egyszerű, mondta az a fiú, mert az Anna rám kiabál, hogy zabálj kutya, és akkor mindent megeszek. Berci azt mondja, hogy a Jézuska a Jóisten felesége, van egy elvarázsolt gyerekük, aki galambnak született. Azt tudom, hogy sok furcsaság van, amit el kéne hinni, de a Jézuskát azt nem hiszem, mert láttam a templomban egyszer, hogy a Jézuska szakállas. Viszont az is lehet, hogy a Jézuska mégiscsak nő, mert a múltkor láttam egy szőrös nénit. Az úgy volt, hogy a közértben voltunk a mamával, és

a mama mondta, ne forduljak oda, de nekem oda kellett fordulnom, és akkor megláttam azt a kicsi öreg nénikét, akinek szakálla és bajusza volt, ha nem is olyan hosszú, mint annak az öreg cigány bácsinak a villamoson, akinek a szakálla a hasáig ért, és az ősz bajusza olyan hosszú és szépen tekervényes volt, mint a kitömött racka juhnek a szarva a Mezőgazdasági Múzeumban, szóval pont olyan volt, csak nem csontból, hanem szőrből, és nem fölfelé állt, hanem lefelé lógott. A mama azt kérdezi, ha lát egy nagy szakállú bácsit, hogy a takaró fölött, vagy a takaró alatt?, azt úgy érti, hogy annak a férfinak az a gondja, ha aludni megy, hová tegye a szakállát, a takaró alá, vagy a takaró fölé? Most már, ha ketten együtt látunk az utcán egy nagy szakállú bácsit, akkor ránézek a mamára, hogy fogja-e mondani, és ő is rám néz, és akkor tudja, hogy én tudom, és nem is kell semmit mondania, már mind a ketten nevetünk. De a papával mégis szívesebben megyek valahová, mert ha meleg van, és szomjas vagyok, és nyavalygok neki, hogy olyan szomjas vagyok, és kérlek szépen, vegyél nekem szódavizet, akkor nem mondja azt, mint a mama, hogy nincs pénzünk, majd iszol otthon csapvizet, a kacsának az való, hanem teketóriázás nélkül vesz. És ha nagyon nyavalygok, hogy nagyon szomjas vagyok, és egy nagy szódát szeretnék, akkor vesz nekem nagy szódát, már ez is előfordult, pedig a nagy szóda 30 fillérbe kerül, a kicsi csak 20 fillérbe. Sajnos a papával nagyon ritkán megyek valahová, ritkán is van itthon, mert sokat dolgozik, ő keresi a pénzt. A papa jókedvű, és olyan vicces, mókás dalocskákat szokott énekelgetni, hogy például, abu hogy megy be, azanagyefeánt azoroslán barlangjába. Nekem is szokott vicceket mesélni, mi a különbség a szappan meg a majom között, hát az, hogy ha mind a kettőt vízbe tesszük, akkor a szappan habozik, a majom pedig habozás nélkül kiugrik. Hihíhi. Ezt a viccet az óvodában véletlenül úgy meséltem el, hogy a majom teketóriázás nélkül kiugrik, persze nem értették a viccet, de aztán kijavítottam, mégis azt is mondták, Wind, te hülye vagy! Szóval nagyon furcsa az, hogy a Jóistennek egy galamb a gyereke, mit eszik az a gyerek, csak nem madáreledelt? Vagy ehét madártejet is? Aztán elképzelem, hogy ha rossz fát tesz a tűzre, és a szülei haragszanak rá, és jól összeszidják, meg kiabálnak vele, akkor egyszer csak föléjük száll, és bosszúból lekakálja őket. Papa mesélte, hogy amikor még egészen kicsi

voltam, egyszer későn jött haza, és benézett hozzánk a gyerekszobába, de mi még nem aludtunk, és akkor a Kati elmesélte neki, hogy tanult egy új kifejezést a Gyuritól, a szomszéd házmesternéni fiától, ami úgy szól, hogy le vagy szárvál! A papának nem tetszett, elmagyarázta Katinak, hogy ez egy csúnya kifejezés, és körülbelül azt mondja ezzel, hogy a papa fejére kakil. Én erre gyorsan felültem az ágyban, elkezdtem kiabálni, hogy én a mama fejére kakilok!

A Berci mesélte az óvodában, hogy a vallással úgy van, nem is egy, de kettő van belőle, az egyik a református, a másik meg a katolikus, és az egyikben füstölnek a templomban, mintha tábortűzet raktak volna, meg spriccelnek is, nem vízipisztollyal, hanem egy kis vödörből, különösen nyáron, de nem tudtam megjegyezni, hogy melyik az egyik, és melyik a másik. Húsvétkor mi igazi kölnivízzel mentünk locsolni a házban, a lányoknak és néniknek össze kellett húzódkodniuk, egészen kicsire, hogy fölérjem őket, miután elmondtam a mondókákat, és egy pár cseppet a kölnivízből a hajukra szórtam. A mama mondta, hogy óvatosan locsoljak, ne sokat, ha semmi nem jön ki az üvegből, az sem baj, mert mindenki úgyis nagyon szaglik a sok kölnitől. Gáspár húsvétkor legszívesebben elmenekülne Erzséktől, valahová messzire a természetes, jó kutyaszagok közé, a sok erős kölniszag neki olyan, mintha nálunk, embereknél mindenki nagyon hangosan kiabálna normális beszéd helyett. De Gáspár is bolond, mert ha sétálni megyünk, néha belehempereg valami szagos dologba, ami nekünk büdös, neki viszont olyan, mint a kölni. A múltkor dőglött földigiliszta hempergett bele, de az is előfordult, hogy valami kakiba, csak nem tudtam megállapítani, milyen állat kakijába. Amikor hazamentünk a sétából, Erzsi mamája veszekedett velünk, miért hagytuk, de én sajnáltam volna Gáspárt porázon fogva visszarángatni a hempergéstől, hogyha az jó neki, még akkor is, ha nekünk nem jó, mert büdös. Aztán Erzsi mamája beletette Gáspárt a kádba, és lezuhanyozta. Gáspár ki akart ugrani, úgy kellett lefogni, a zuhanyozás meg szappanozás után megtöröltük felmosórönggyel, ő meg csak reszkett. Amikor készen lettünk, elengedtük Gáspárt, úgy örült, hogy összevissza száguldozott a lakásban. A szomszéd Gyuri rosszul lett, mert nemcsak

piros tojást és süteményt kapott locsoláskor, hanem itókákat is, amikben alkohol volt, berúgott, és hányt is otthon.

Most már megint van eper-meg málna, mama biztosan fog lekvárt főzni, remélem megengedi, hogy nyalakodjak, azt mondja, én vagyok a konyhamalac. Szeretem lenyalni a kanalakat, meg kinyalni a lekvár-főző nagy lábost. Lehet kiskanállal is, az kulturáltabb, így mondja. A habját, amit mama a lekvár tetejéről főzés közben fölöz le merítokanállal, mielőtt a forró lekvárt beletölti az üvegekbe, ezt a habot még azon melegében meg kell enni. Persze segítenem is kell, a nyalakodás nincs ingyen, nekem kell egy nedves ronggyal a kihűlt lekvárosüvegeket letörölgetni, hogy ne ragadjanak. Egy kicsit azért még utána is ragadnak, mert a lekvárnak is van esze, nem hagyja magát. Így áll boszszút, amiért megeszik. De a hárszedésnél is segíték, én szedem az alsó ágakról a hársat, amit aztán otthon kiterítünk a zongorára, vagyis nem közvetlenül a zongorára, nehogy baja legyen, hanem egy nagy, fehér terítőre, aminek már eleve jó a szaga, mert a teraszon száradt, és minden ruhának, amelyik nyáron a teraszon gyorsan megszárad, annak jó a szaga. Minél gyorsabban szárad, annál jobb a szaga, szóval szagolni lehet a sebességet. És ha bemegyek abba a szobába, ahol a zongora le van terítve, és a fehér terítő telis-tele van szórva hársfavirággal, a szobába besüt a nap, a porszemecskék a fehér és sárga fényességben vidám táncot járnak, a legyecskék huncut köröket rónak a lámpa körül, akkor én is velük szeretnék összevissza röpdösni, de még jobb lenne méhecskének lenni, bezsongani a sok illatos hársfavirágtól, mindegyiket lenyalogatni, és a részegségben örülni zümmögni. Jó élni, vagy rossz élni? Jó élni.

Mama, mi katolikusok vagyunk? Micsodák? Katolikusok. Nem, azok nem vagyunk. Akkor reformátusok? Igen. És van nálunk füstölés meg vizezés? Tessék? Hát a templomban. Nem, nálunk ilyen nincs. Aha, most már ezt is tudom. Azért az nem jó, hogy nálunk se füstölés, se vizezés nincs, mert ezek érdekes dolgok, amelyeknek örülnek a gyerekek. A múltkor valahol a Moszkva tér környékén jártunk az Ili nénivel, és nagyon szép éneklést hallottunk valahonnan, több szőlamban énekeltek vegyesen, kiderült, hogy az éneklés egy ház pincéjéből jön, ahová az utcáról egy meredek lépcsőn lehet lemenni. Le is

mentünk volna, de az Ili néni elolvasta a táblát, kiderült, hogy itt reformátusok vannak, tehát mi nem mentünk le. Pedig ha én református voltam és vagyok is, mama mondta, akkor lemehettem volna, és bevihettem volna Ili nénit is, mondhattam volna, hogy rám vigyáz, ami igaz is. Ili néni azt mondja, hogy mindenkinek van egy védangyala, különösen a gyerekeknek, aki vigyáz rájuk. Tehát például, ha egy autó nagyon gyorsan száguldozik, és ül benne egy gyerek, akit visznek valahová, mondjuk, az óvodába, az Elvirát egyszer autón hozta a papája, a házukban a Kiszeréknek is van egy háború előtti Adlerjük, szóval a védangyal olyankor rálép a fékpedálra, de olyan finoman, ahogyan azt csak egészen jól nevelt védangyal tudja csinálni, úgy, hogy a vezető nem is érzi, hogy rálépnek a lábára, a védangyalnak egészen puha, csehszlovák tornacipője van, a vezető csak azt veszi észre, hogy a lába a fékpedált egy kicsit lenyomja, pedig nem is akart fékezni. Ili néni is valami védangyalféle lehet, mert vigyáz rám. De nem igazi védangyal, mert azok nem láthatóak, Ili néni pedig nagyon is látható, és fogja a kezemet, ha az utcán megyünk, jobban mondva, én fogom az ő kezét. Persze csehszlovák tornacipője sincs. Milyen érdekes, az ember vagy református, vagy katomikus, olyan nincs, hogy mind a kettő egyszerre. Vajon miért nem? És az nem lehet, hogy egyik se? Szóval lehet-e, hogy valami nem lehet? Ez olyan hasonló kérdés, mint amilyet a mama kérdezett tőlem, miután egyszer hazajöttem a vásárlásból: volt valami, ami nem volt? De honnan tudják azt a felnőttek, hogy van védangyal, ha nem is látják? Tudnak velük titokban beszélgetni? Valószínűleg igen, múltkor láttam egy öreg bácsit az utcán, aki nagyon beszélgetett, pedig egyedül volt, még hadonászott is, először azt gondoltam, bolond, de lehet, hogy éppen a védangyalával veszekedett, hogy nem védte meg elég jól, mert, mondjuk, rákakált a ruhájára egy veréb. És mindenkinek van egy külön védangyala? Azt nem hiszem, mert akkor a levegő telis-tele lenne csupa-csupa védangyallal, alig tudnának egymástól mozogni, pláne az embereknek főlről segíteni. Különösen a városban. Falun azért még menne. Valószínűleg sokkal kevesebb védangyal van, mint ember, és felosztják a munkát. Ha egy baleset történik, akkor hol van az a védangyal? Szóval mégiscsak túl kevesen vannak, és nem tudnak mindenütt ott lenni,

ahol kéne. A gyerekeknek valószínűleg van külön védangyaluk, mert rájuk állandóan vigyázni kell, meg a gazdagoknak, nekik amúgy is jobban megy, nekik a külön védangyal is jár. Az óvodában nemcsak játékokat tanulunk, hanem dalocskákat is; én is szeretek énekelni, az egyik kedvencem a csipkefa bimbója kihajlott az útra, rida rida bom bom bom, szakajts egyet róla. Különösen a rida rida bom bom bom tetszik, mert ennek nincs semmi értelme. Illetve emlékeztet a kávé, tea, rum, bumm-ra. Ennél az utolsó bummnál rá kell sózni a legközelebb lévő orrára. Na nem úgy, hogy fájjon, de azért rásózás legyen, mert a bumm az bumm. A rida rida bom bom bom-nál háromszor sóztam a Berci orrára, de nem értette a tréfát, veszekedés, bunyó és bögés lett belőle, mire kaptam a Mariska nénitől egy fülest, azt mondta, hogy bűdös kölyök vagyok, és én is bögtém. A másik kedvenc dalom az egy a jelszónk a bééke, harcba boldog jövőért megyünk, egy nagy cél érdekében tör előre ifjú seregünk. Ezt azért szeretem, mert egy szép dalocská, és azért is, mert jó hangosan lehet énekelni, sőt kell is, a múltkor olyan hangosan énekeltük, hogy az már kiabálás volt, mindenkinek vörös lett az arca, de a Margit néninek így tetszett, azt mondta, jó harcosan énekeltük, és ha majd megrendezzük november hetedikén az óvodai ünnepséget a nagy kotróberi szoccalista forradalom emlékére; akkor ezt a dalocskát ott is elénekeljük, a lényeg az, hogy jó harcosak legyünk, akkor nagyon fog tetszeni a szüleinknek. Berci megkérdezte, hogyan lehet harcosan énekelni. Hát jó dühösen. Már nem tudom, kitől hallottam, hogy Lenin az a Sztálin felesége, de ez csak egy marhaság lehet, mert szerintem Lenin az egy férfi. A Sztálin biztos férfi, azt hiszem, már meghalt, régebben tanultunk egy dalocskát a mi vezérünkről, Sztálin apánkról. Katiék tanultak egy Sztálin-kantátát, de azt csak egyszer hallottam az iskolai ünnepségükön. Szép volt. Már azért is férfi, mert láttam a házukban az Oravéc Paula néni lakásában egy Sztálin-képet bekeretezve a falon, Sztálin rágyújt a pipára, amit csak férfiak csinálnak. És azt hiszem, bajusza is volt. De a Lenin is férfi kell hogy legyen, mert neki szakállacskája van, kecskeszakáll. Róla többet lehet mostanában hallani, mint a Sztálinról, ő valószínűleg még él, bár nagyon öregnek kell lennie, mert ő indította el 1917 novemberében a kotróberi forradalmat, megparancsolta

az Auróra csatahajó matrózainak, hogy löjének, és azok löttek, innen tudták az emberek, hogy most kezdődik a forradalom. Pedig Lenin nem is volt katonatiszt vagy ilyesmi, hogyan tudott akkor a katonáknak parancsolni? Mama mesélte, amikor kicsi voltam, nagyon örültem, hogy van málna meg eper, ugyan ettem már ilyeneket, de a következő évre elfelejtettem, milyen is az ízük, és akkor újból fel lehetett fedezni, hogy milyen finomak. Azt is el lehetne felejteni, hogy a vécére menés milyen jó dolog, sokszor alig tudom visszatartani reggel, amikor felébredek, énekelni szoktam a vécén azokat a dalocskákat, amiket éppen tanultunk, szóval ha elfelejtenék, akkor minden nap újból felfedeznénk, milyen jó is a vécére menni, és duplán örülnénk. De így is jó. Papa mondta, megtanítottak engem, hogy reggel menjek kakilni, akkor egész nap nincs már dolgom vele. El van intézve, és kész. Gáspárt is meg kellett tanítani, hogy úgy kakilgasson, ahogy az Erzsikeknek kényelmes. Talán igazából én is valami kutyaféle lehettem, amikor még egészen kicsike voltam, na nem úgy külsőre kutya, hogy négy lábam lett volna, meg csóváltam a farkamat, hanem belsőre, belül voltam kutya. Kívül ember, belül kutya.

A legkorábbi, amire vissza tudok emlékezni, hogy egy nagy termen megüünk keresztül, fogom a papa kezét, a teremnek furcsa faborítása van, olyan sakktáblaszerű, sötét meg világosabb fanégyzetekből van összerakva, sok ember van a teremben, mind ülnek valami asztaloknál, talán a vacsorát várják, vagy ilyesmi. Mindenki minket néz, illetve engem, a nagy papát meg a kis Maicit, mindenki mosolyog, és azt sutogják meg mondják, hogy milyen édes. Hogy micsoda milyen édes, az nekem nem világos, de valószínűleg rólam van szó, és nem értem, mert hogy lehetnék én édes? Amikor egészen kicsike voltam, papa mesélt nekem a tengerről, ami egészen nagy víz, olyan nagy, mint egy hatalmas tó, még hatalmasabb, olyan hatalmas, hogy nem lehet látni a túlpartot, nagyon szép időben sem, még messzelátóval sem, mert a Föld ott már begörbült, ott, ahol a tenger meg az ég találkoznak. Azt is mondta, hogy ez a hatalmas víz, ez az óriási tó, amelyik még a Balatonnál is sokkal nagyobb, százszor, ezerszer nagyobb, sós. Mert a Balaton az nem sós, nincs benne só. Akkor megkérdeztem papát, hogy vajon bors is van-e benne, de ezen csak nevetett. A felnőttek mindig csak ne-

vetnek, ha az ember kérdez tőlük valamit. A múltkor a mamával mentünk valáhová, és sietni kellett, mamával mindig sietni kell, pedig én szívesen nézelődök, mi van a földön, sok mindent fölcsedek, van egy szép fényes anyáscsavarom is, amit senki sem vett észre a járdán, mert mindenki siet, szóval a mama vagy azt mondja, hogy nincs időnk, vagy azt, hogy nincs pénzünk. Ha egyszer felnőttem leszek, és nekem is lesz gyerekem, azt fogom neki mondani, hogy igenis van időnk, és van pénzünk is, és veszek neki egy sósperecet, illetve kettőt, és rögtön utána egy nagy szódát. Szóval, amikor mamával mentünk, elestem a járdán, felhorzoltam a térdem, és vérzett, mama elővette a zsebkendőjét, letörölte a vért, és jól megszidott, hogy miért nem nézek a lábam alá. Ezen úgy meglepődtem, hogy még sírni is elfelejtettem, mert hogyan lehet ilyen marhaságot mondani, hogy nézzek a lábam alá? Aztán egy kavics ment a szandálomba, de mama nem engedte kivenni, már úgy is sok időt veszítettünk, én nagyon el voltam keseredve, ez a nyavalyás idő, ez mindig itt ül a nyakunkon, vagyis a felnőttek nyakán, még csak látni sem lehet, a legszívesebben belebokszolnék a hasába, belerúgnék a segébe, de nincs seholl! Aztán a villamoson azt mondta mama, vegyem ki a kavicsot a szandálomból, de én már nagyon fáradt voltam, meg rossz kedvű, és nem mozdultam, akkor mama megint megszidott, na mi lesz?, nekem bőgnöm kellett, mindenki odanézett, mosolyogtak és nevettek, hogy ott böögök, a mama fújta az orrom, olyan rossz volt ez, a zsebkendő foltos volt a térdvéremtől, a szaga is rossz volt, és olyan igazságtalan, hogy a felnőttek azon nevetnek, hogy egy gyerek sír, rájuk kiabáltam, mi van ezen nevetnivaló?, akkor elfordultak, és nem nevettek tovább. Jó élni, vagy rossz élni? Rossz élni.

A másik legkorábbi, amire vissza tudok emlékezni, egy nagy háznál történik, de most kívül, megüünk a nagy ház felé, talán ugyanaz a ház, ahol belül a sakktáblás nagy szoba van, és akkor mama azt mondja, vigyázzatok, nehogy meglássa. De már hiába, mert meglátta. Vagyis megláttam. A bejárat előtt, ahová magas, szürke lépcsők vezetnek, a ház be van növe zöld futónövényekkel, ott fekszik egy hatalmas szőrös, szürke állat. Nagyon nyugodtan fekszik ott, mintha aludna, sok ember veszi körül, és a kövezeten mellette nagy vörös folyók és tavak vannak, a vaddisznó vére. Csodálkozom, és jól megnézem, mert ilyesmit

még nem láttam. Hát igen, egyszer egy liba volt a konyhában, még nagyon kicsi voltam, mesélte mama, nagyon nyugodt volt a liba, és be volt csukva a szeme, mire megkérdeztem, ugye alszik, csöndben kell lenni, és nem szabad felébreszteni, mint a mamáékat vasárnap, ebéd után. Nem, mondta mama, ez a liba meghalt. Később papát kérdeztem, hogyha újból gyerek lesz, akkor ugyanazok lesznek-e a kedvenc ételei, mint régen? A papa ezt nem értette, aztán megkérdezte, hogy úgy képzelem-e, hogy az ember a halála után megint kisgyerek lesz, és új életet kezd. Hát igen, én úgy képzeltem, de a papa csak mosolygott a bajusza alatt, és megsimogatta a fejemet. Amióta a papa elmesélte, hogy a kutya a farkasból lett, azóta más szemmel nézek Gáspárra, bár egyáltalán nem hasonlít a farkasra. Úgy is mondhatnám, tisztelem a Gáspárt, hogy egy ilyen szép és veszélyes állatból lett, mint a farkas, bár Gáspár is szép, csak másképp. Szép, például, a színe, olyan jó barnás, meg a szőre szálkás, csak egy irányba lehet simogatni, nem is szabad a másik irányba, mert annak nem örül. Az orra pedig olyan, mint a radírgumi, olyan pirosas, és mindig nedves. Mama azt mondja, hogyha a kutyanak száraz az orra, akkor a kutya beteg. Rossz, ha száraz az orra. Én viszont szeretek beteg lenni, nem kell mamának segíteni, hozd ide, vidd oda, töltsd be a sót a sótartóba, törd meg a porcukrot a mozsárban, mert a porcukor az mindig darabos, ugorj el bevásárolni, örlj kávé, meg csináld a nem is tudom én micsodát, így megy ez egész nap. Hanem az ágyban fekszem, nagy nyugalom van, a mama sem száguldozik összevissza a lakásban, hanem bejön, és hoz nekem kistányéron almát meg körtét, kis darabokra van felvágva, és nincs meghámozva, mert a héjában van a vitamin, az valami jó, de nem lehet érezni, mert nincs íze, hát akkor meg mért jó, mert attól gyorsabban meg lehet gyógyulni, mondja mama. De nekem nagyon jó betegen, mert akkor a mamának újból pucimuci vagyok, és sokszor megkérdezi, hogy érzem magam. Hát jól, csak fekszem az ágyban, nem kell semmit csinálnom, nézek ki az ablakon, alaposan megvizsgálom a nagy fehér felhőnépséget, amint lassan beúsznak balról, ők is nézegetnek kicsit, de főleg magukkal vannak elfoglalva, kicsit púpósak meg hásasak, már mocorog bennük egy kis esőcske, egy kis gyerek-esőcske, aztán egy kicsit alakulgatnak úzás közben, mindig egy kicsit

másképp másznak ki az ablakból, mint ahogy bemásznak, a púpós-káik nagyobbak lesznek, vagy laposabbak, szóval most ők dolgoznak, nem én. Azt is szeretem nézni, hogyan köröznek a legyecskék a lámpa körül, időnként összeragadnak repülés közben, ilyenkor biztos puszkodnak, aztán megint szétválnak, kicselezik egymást, és köröznek tovább. A villanykörte tele vannak kakálva, mama dühös a legyecskékre, már megint hogy néz ki a lámpa, pedig nemrég lett megtisztítva, de én a legyeknek drukkolok, nehogy megharagudjanak, és elmenjenek, ők az én pajtásaim, bár lehet, hogy ők ezt nem tudják. De legjobban azt szeretem, amikor papa van itthon. Ha bejön hozzám, annak mindig örülök, bár általában nem hoz semmit. De az nem baj, csak jöjjön, leül az ágyamra, az ágy kicsit recség, neki másképp recseg, mint nekem, biztosan azt mondja, szervusz papá, bár az ágyak papa nem a papa, vagyis nem az ő papája. Ha papa itt van, akkor mindenkinek jobb lesz a kedve, még a legyecskék is vidámabban köröznek, a felhők is ügyesebben hasasódnak, és a napocska is vidámabban sütöget. A sasmama héját hozott ebédre, meséli papa a viccet, és eteti a fiókáit. A fiókák nyafognak, már megint héja van, miért nem más? Egyetek kölykök, mondja nekik a sasmama, a héjában van a vitamin! Hihhihi. Egyszer megint beteg voltam, az ágyban fekvőtem otthon, be volt kötve a torkom, fölkelnem sem volt szabad, hogy a vécére mehessek, hanem be volt tolvá az ágy alá a bili. Mind a két ajtó ki volt nyitva, mert éppen takarítás vagy ilyesmi volt, a szellőztetéskor jól be kellett magamat bugyolálnom, és a fülemre húzni a takarót. Szóval amolyan átjáróház lett a gyerekszobából, és én csak gondolkozgattam az ágyamban. A sok gondolkozás végén pedig púztam egy nagyot a takaró alatt. A papa éppen akkor lépett be a gyerekszobába, hogy átmenjen az átjáróházon, és pont az én ágyamhoz érve púzott ő is egy hegyeset, szóval válaszolt nekem. Borzasztóan elkezdtem nevetni, és papa is nevetett, megállt egy kicsit, hogy együtt jól kinevethessük magunkat. Ahogy mondani szokták: kevés szóból is megértjük egymást. Szóval popószóból. Még akkor is vihogtam, amikor papa már rég ki ment, csak a felhőcskéket nézegettem, és vihogtam, milyen kedves papám is van nekem. Mama kérdezgette, min nevetgélek, de nem mondtam meg neki, ez titok, a mi titkunk a papával.

Egészen régen lehetett, még nem tudtam jól beszélni, illetve nem tudtam kimondani az r betűt. Selypítettem. Ili néni vitt el nagyon messzire, a Keleti pályaudvar környékére a beszédhibás-iskolába; hogy megtanítsák nekem az r betűt. Lovas kocsik dőcögtek a Keleti előtti téren, nagyon meleg volt, a boltok elé színes ponyvák voltak kifeszítve. Sokszor kellett odamenni, abba az iskolába a Keleti melletti utcában, mindig dőcögtek a lovas kocsik, és mindig meleg volt. Azt gyakoroltuk, hogy répa, retek, mogyoró, korán reggel ritkán rikkant a rigó. Olyan sokat mondogattuk, hogy egyszer csak ment. Magam is meglepődtem, de másodszorra is ment. Egész úton hazafelé azon gondolkodtam, hogyan lépjem meg papát. Aztán már tudtam. Majd azt mondom neki, ha megjön: drrrrága papa! De nem jött haza estig, és nekem le kellett feküdnöm. Végre, nagyon későn, beállított, hallottam, mert sikerült visszatartanom az alvást, pedig az álmotündér már a fejem körül zümmögött. Addig kiabáltam papának, míg bejött, és akkor jó hangosan odakiabáltam neki: ééédes papa! Sajnos ez nem az volt, amit szerettem volna, a másikat meg már elfelejtettem. Amikor egyszer papával az állatkertben voltam, ez is régebben volt, láttunk egy farkast, egy nagyon szép farkast, szürke meg fehér volt a bundája, kékesszürke a szeme. Emlékeztem arra, amit a papa mesélt egyszer, hogy a farkasból lett a kutya, gondolkodtam is rajta, aztán megkérdeztem, hogy ebből a farkasból mikor lesz kutya? De papa csak nevetett, mintha egy viccet mondtam volna, pedig ez nem is volt vicc. És papa megsimogatta a fejemet, elmesélte, hogy ez nagyon régen volt, és nagyon sokáig tartott. Ezt nem értettem, és nem is lehet megérteni, mert ha egyszer régen megtörtént, hogy a farkasból kutya lett, akkor miért nem történhet meg ugyanaz később is, ha sokáig is tart? De nem tarthat tovább, mint ameddig a farkas él, a kérdés csak az, hogy akkor én még életben leszek-e, meg fogom-e még látni, hogy a ketrecben már egy kutya van? Szóval, ki él tovább, a farkas vagy az ember? Amikor egyszer a mamával mentem az utcán, elkezdett cseperegni az eső, a mama rám terítette az esőkabátját, amiben ő is benne volt, ott mentem mellette szorosán, mintha a harmadik lába lettem volna, olyan kicsi voltam, hogy a fejemet kidugtam két gomb között. Így mendegéltünk hazafelé, amíg egyszer csak mama találkozott egy ismerő-
rőseivel. Beszélgetni kezdtek csupa unalmas és érthetetlen dologról, hány órákor lesz valami elvonulás vagy felvonulás, meg vasárnap dolgozni kell menni, meg ilyesmik. Aztán meg, hogy én milyen nagy lettem, és milyen szépen tudok menni együtt a mamával az esőköpeny alatt. Mind a ketten sóhajtozni kezdtek, hogy megy az idő! Először azt hittem, rólam beszélnek, engem neveztek el Időnek, most nekik nem Marci vagyok, a felnőttek olyan furcsák, náluk soha nem lehet tudni, annyi érthetetlen dolgot beszélnek és csinálnak, aztán rájöttem, nem arról beszélnek, hogy én hogyan megyek a mamával, hanem hogy az idő hogyan megy egyedül. Kérdeztem is tőlük, az mit jelent, hogy megy az idő, de csak mosolyogtak meg nevettek, hogy ezt én még nem érthetem, majd megtudom később. Sokkal később történt, akkor nem esett, hanem szép napos idő volt, milyen furcsa, pont ugyanazon a helyen történt, a Zilah utca és a Herman Ottó út sarkán, ahol mama meg az az ismerőse arról beszélgettek, hogy hogyan megy az idő, szóval pont ott történt, de akkor nem mamával voltam, hanem valaki mással, hogy munkások felbontották a járdát, valami csöveket kerestek, és emberi csontokat találtak. Kihívták a régészeket, akik régi dolgokkal foglalkoznak, és mi, egy csomó gyerek meg felnőtt, de főleg gyerekek, ott álldógtunk körülöttük, lestük, hogyan dolgoznak. Csöndben kellett lenni, a régészek komoly emberek, nem tűrik a gyerekek hülyéskedéseit, lökdösődéseit és kiabálását. Azt mondta az egyik, az illem megköveteli, hogy csöndben legyünk, ha ők egy több ezer éve eltemetett római ember temetőjét ássák ki. Ilyen furcsa szót használt: illem. Egyszer papával mentünk az utcán, egy ismeretlen bácsi odajött hozzánk, megemelte a kalapját, és megkérdezte, hogy: bocsánat, uraságod tudja-e, hol van itt egy illemhely? Ilyesmit még nem hallottam, hogy uraságod meg illemhely, kérdeztem is papától, micsoda az az illemhely? Hát ahol pisilni lehet. Már voltam ilyen helyen egyszer papával, állnak a felnőttek egymás mellett, pisilnek meg finganak. Állnak egymás mellett ismeretlenek, és egymás orra alá finganak. Szóval ez az illemhely. No, az ásatáson ketten letérdeltek, egy kis seprűvel sepergették a csontokat. Egy harmadik meg mellettük állt, és egy füzetbe írogatott meg rajzolgatott. Aztán egyszer csak találtak valamit, a harmadik abbahagyta a körmölést, ő is odatérdelt

rőseivel. Beszélgetni kezdtek csupa unalmas és érthetetlen dologról, hány órákor lesz valami elvonulás vagy felvonulás, meg vasárnap dolgozni kell menni, meg ilyesmik. Aztán meg, hogy én milyen nagy lettem, és milyen szépen tudok menni együtt a mamával az esőköpeny alatt. Mind a ketten sóhajtozni kezdtek, hogy megy az idő! Először azt hittem, rólam beszélnek, engem neveztek el Időnek, most nekik nem Marci vagyok, a felnőttek olyan furcsák, náluk soha nem lehet tudni, annyi érthetetlen dolgot beszélnek és csinálnak, aztán rájöttem, nem arról beszélnek, hogy én hogyan megyek a mamával, hanem hogy az idő hogyan megy egyedül. Kérdeztem is tőlük, az mit jelent, hogy megy az idő, de csak mosolyogtak meg nevettek, hogy ezt én még nem érthetem, majd megtudom később. Sokkal később történt, akkor nem esett, hanem szép napos idő volt, milyen furcsa, pont ugyanazon a helyen történt, a Zilah utca és a Herman Ottó út sarkán, ahol mama meg az az ismerőse arról beszélgettek, hogy hogyan megy az idő, szóval pont ott történt, de akkor nem mamával voltam, hanem valaki mással, hogy munkások felbontották a járdát, valami csöveket kerestek, és emberi csontokat találtak. Kihívták a régészeket, akik régi dolgokkal foglalkoznak, és mi, egy csomó gyerek meg felnőtt, de főleg gyerekek, ott álldógtunk körülöttük, lestük, hogyan dolgoznak. Csöndben kellett lenni, a régészek komoly emberek, nem tűrik a gyerekek hülyéskedéseit, lökdösődéseit és kiabálását. Azt mondta az egyik, az illem megköveteli, hogy csöndben legyünk, ha ők egy több ezer éve eltemetett római ember temetőjét ássák ki. Ilyen furcsa szót használt: illem. Egyszer papával mentünk az utcán, egy ismeretlen bácsi odajött hozzánk, megemelte a kalapját, és megkérdezte, hogy: bocsánat, uraságod tudja-e, hol van itt egy illemhely? Ilyesmit még nem hallottam, hogy uraságod meg illemhely, kérdeztem is papától, micsoda az az illemhely? Hát ahol pisilni lehet. Már voltam ilyen helyen egyszer papával, állnak a felnőttek egymás mellett, pisilnek meg finganak. Állnak egymás mellett ismeretlenek, és egymás orra alá finganak. Szóval ez az illemhely. No, az ásatáson ketten letérdeltek, egy kis seprűvel sepergették a csontokat. Egy harmadik meg mellettük állt, és egy füzetbe írogatott meg rajzolgatott. Aztán egyszer csak találtak valamit, a harmadik abbahagyta a körmölést, ő is odatérdelt

melléjük, és mind a hárman nagyon erősen vizsgálgattak, mi is nagyon csöndben voltunk, aztán kiderült, hogy mit találtak, egy derékszij csatját, amin egy ötágú csillag volt. Egy szovjet katonát találtak. Erre már a gyerekek is elkezdtek pusmogni, lökdösődni meg nevetgélni, egyik-másik hangos kiabálással rohant haza elmesélni, hogy a hülyék rómainak kerestek, és ruszki katonát találtak. Ezzel az egész ásatás oda-volt, elromlott, nem volt már illem. A felnőttek elmentek, a gyerekek rohángáltak meg dobálóztak még egy kicsit, aztán eltűntek, mert ebédidő volt. Csak én maradtam, és néztem, ahogy a régészek összepakolják a szerszámaikat meg a cókimókjaikat. Arra gondoltam, ennek a ruszki katonának senki sem örül, a rómainak meg örültek volna. Pedig az is régen volt, a háborúban, hogy a ruszki katonába itt, ezen a helyen, a Zilah utca sarkán belelőttek, és kifolyt a vére, mint a vaddisznónak. Itt esett össze, itt lett vége.

És a ruszki katona ásatásánál arra is gondoltam, hogy az emberek kimennek a temetőbe, most, amikor vége lesz a szép időnek, és már nem süt melegen a napocska, jönnek a ködök meg az esők, szóval olyan randa idő lesz, föl kell venni a télikabátot, és át kell fűzni az uj-jai között az egymáshoz kötözött kesztyűket. Ilyenkor rájön a felnőttekre, hogy nekik most együtt ki kell menniük a temetőbe. Mintha csak összebeszéltek volna, pedig mind ismeretlenek, kimennek együtt a temetőbe, és visznek gyertyákat. Ez akkor történik, amikor a rádió bemondja, hogy ködszitalás meg ólmos eső van. Először úgy értetem, hogy álmos eső, úgy van értelme. És a ködszitalást úgy kell érteni, hogy a köd előveszi a szitáját, és szital egy kicsikét? A madarakra is rájön, hogy el kell költözniük, érzik, hogy fáznak, meg nincs elég bogár, kukac, valahogy összebeszélnek, vagy még azt sem, mert a legtöbben ők sem ismerik egymást, aztán összekészülődnek, és együtt elrepülnek. Szóval ilyenkor az emberek pedig mind kimennek együtt a temetőbe, viszik a gyertyákat, és rátészik a halottak sírjára. Gyertya-erdőket csinálnak, és este, ha sötét van, lángocskaerdők keletkeznek. De a ruszki katona sírjánál a Zilah utcában még soha nem láttam egy ruszki mamácskát, aki gyertyát hozott volna az ő ruszki katonájának, a gyerekének. Mert nem is tudja, hogy az ő fia a Zilah utca sarkán van

eltemetve, hiszen a régészek sem tudták, talán még azt sem tudja biztosan, hogy meghalt, csak már nagyon régóta nem jött haza. Ilyesmik-re gondoltam ott az ásatáson, és nem volt kedvem a többiekkel együtt hazarohanni. Aztán végül én is hazamentem, én is éhes lettem, és arra is kíváncsi voltam, vajon mi lesz az ebéd. De ma már azt sem tudom, mi volt akkor az ebéd. Nagyon ritkán megyünk el hazulról ebédelni, mama mindig azt mondja, nincs pénzünk, de nagyon-nagyon ritkán mégis előfordul, hogy étteremben ebédelünk. Nemrégén éppen étterembe készültünk, és át kellett szállni a földalattira. Lementünk a lépcsőn, a falakon fehér csempék voltak, mint nálunk odahaza a fürdőszobában, és már nagyon sokan voltak ott, mindenki a földalattira várt. De a földalattinak csak nem akaródzott jönnie, pedig már nagyon éhesek voltunk. És akkor a földalatti helyett egyszer csak jött egy ember, azt mondta, ne is várjunk tovább, mert valami baj történt, valami üzemzavar, és a földalatti egy darabig nem fog jönni, míg meg nem javítják. Morgolódás támadt, meg lökdösődés, mindenki megindult a lépcső felé, és akkor egy kiskrapek a jó éles hangján megkérdezte a szüleitől: ezt is a Rákosi bácsinak köszönhessük? Erre mindenki nevetni kezdett, papáék is, csak a kiskrapek szülei nem, azok dühösek lettek, a kiskrapekot legorombították, nem hallgatsz el te bűdös kölyök!, és lekeverték neki egy nyaklevest. Nesze neked, jó ebéd, mi húslevest kapunk, ő meg nyaklevest. De nem is értem, hogy az a krapek hogyan tudott olyan hülyeséget kérdezni, hiszen mi a Rákosi bácsitól csupa jó dolgot kapunk, szokta is mondani Margit néni nekünk az óvodában, hogy óvodába járhatunk, hogy a párt, aminek az élén a Rákosi bácsi áll, gondoskodik a boldog jövőnkéről, az ötéves tervről meg a békéről, és a békeharcot is a Rákosi bácsi vezeti, szóval minden, ami most jó, azt neki köszönhetjük. Ha pedig nagyok leszünk, akkor tessék mindezt meghálálni fegyverrel a kézben és jó munkával. Én állatokkal szeretnék foglalkozni, ha nagy leszek, mondjuk az állatkertben, Feri mozdonyvezető, Elvira sebészmérnök lesz. Majd ha nagyobbak leszünk, részt fogunk venni a munkára, harcra kész mozgalomban, az emhákában. Nekem már most is van egy emhákás jelvényem, hordom a pulóveremen a bal oldalon, nagyon pöpec jelvény, a közepén van egy nagy, vörös, ötágú csillag, egyik oldá-

lon egy búzakalász, a másikon egy davajgitár, szóval egy kassa géppisz-
toly, és a csillagon egy sportoló, aki nagyon erősen fut. Ilyen emhákás
jelvényem csak nekem van, meg Lórinak, de az övé kisebb, az ezüst fo-
kozat, nekem meg az arany fokozat van meg. Sokszor el akarják kérni
tőlem a srácok, meg elcserélni, de én nem adom, szerencsére zi-
herejsztűvel van rátűzve a pulóveremre. Egyszer Berci el akarta tőlem
venni, nem hagytam, bunyó lett belőle, gondoltam is, ez már tulajdon-
képpen edzés, felkészülés az emhákára, az ellenséggel vívott harcra.
Nem értem, hogy Bercinek minek kell még az én jelvényem is, mert
arról híres, hogy ő az egyetlen, aki rá tudott húzni a svájcisapkája vil-
lámháritójára egy lyukas kétfillérest, senki másnak nem sikerült, de
az is lehet, hogy segített neki a papája. Lacinak pedig egy igazi szovjet
jelvénye van, hát mégiscsak az a legszebb. Két, keresztbe tett fahasábot
ábrázol, és nagyon vörös lángokat, amelyek gyönyörű fényesen le van-
nak lakkozva. Ha Laci hosszas unszólásra megengedi, hogy megnéz-
zem a jelvényét, nem a pulóverén hordja, hanem a zsebében, akkor
mindig odajön Berci is, ő a jelvénybuzi az óvodában, és meg szokta
kérdezni, hogy mi van ráírva Laci jelvényére. Bugy gatov, ami szovje-
tül van, a szovjet úttörők jelmondata, magyarul azt jelenti, hogy: légy
résen! Berci, persze, irigy, és szerinte ez hülyeség, mert ez azt jelenti,
hogy légy a lányok punciján. Már nemegyszer volt bunyó Laci és Berci
között a légy résen miatt.

Végül mégiscsak eljutottunk a Tisztiházba, mert ott volt az étte-
rem, életemben először taxival utaztunk. A taxisofőr sötétkék egyen-
ruhában volt, kinyitotta nekünk az ajtót, először mamának hátul
jobboldalt, aztán papának elöl, aztán Katinak maga mögött. Addigra
én már bent voltam a taxiban mama mellett, mert annyira izgatott
voltam, hogy taxival utazunk. Középen ültem hátul, mama és Kati kö-
zött, és nagyon figyeltem, mit csinál a sofőr bácsi, akinek ugyanolyan
kis bajuszkája volt, mint papának. Először is lecsapta a taxiórát! Gyö-
nyörően csinálta! Kinyúlt az ablakon, és a taxióra egyszer csak le volt
csapva. Most már tudom, az a barom Fazekas mért mondja nekem
mindig, mielőtt a fejemre ver, hogy lecsaplak, mint egy rossz taxiórát.
Az is érdekés volt, amiről a papa meg a sofőr bácsi elöl beszélgetett.
Például arról volt szó, hogy ez az autó régebbi gyártmány, az ajtajai

még előre felé nyílnak, bár így könnyebb beszállni, de ha menet köz-
ben véletlenül kinyílik az ajtó, mert az utas nem találja el a megfelelő
fogantyút, és az ablakkurbli helyett az ajtónyitót húzza meg, már
ilyenre is volt példa, akkor kinyílik az ajtó, és úgy belekap a szél, illet-
ve a huzat, amelyet a sebesség okoz, hogy valósággal le akarja szakítani
az autóról, szóval ha a sofőr nem elég ügyes, alig lehet az autót kordá-
ban tartani, elkezd táncolni, sőt valósággal pörögni. A mai autók, az
összes Zisz meg Zil és a Pobjedák is, már úgy készülnek, hogy az ajta-
jaik hátrafelé nyílnak. A papának is van autója, illetve neki nincs, ha-
nem az Intézetnek, ahol dolgozik, van egy nagy, fekete Tátraplánja,
nagyon-nagyon maszek autó, csehszlovák, ott gyártják, ahol a világ
legjobb racskaít, az elefántos radiókat, amelyek még akkor is meg-
maradnak isteni puhának, ha hetekig hordom a zsebemben, és a zse-
bem tele van zsebpiszokkal, meg ha állandóan köszös, ragadós kéz-
zél nyúlok be a zsebembe. Ennek a fekete Tátraplánnak már a külseje
is olyan nagyon klassz, mint az Ikarus 55-ös busznak, sőt talán még
klasszabb. Úgy néz ki, mint valami bomba, papa azt mondja, csepp
formája van, jó a légellenállása, nekem mégis a bomba tetszik jobban,
lehet rá mondani, hogy bomba jó. Papa egyszer mesélte, van két cseh-
szlovák felfedező, a Hanzelka meg Zikmund, vagy hogy is hívják őket,
nehezebben jegyzem meg, mint a Spejblt és Hurvineket, akiket nem-
rég láttunk a bábszínházban, tetszetek, csak csehszlovákul beszéltek,
szóval ez a Hanzelka még a másik elmentek egy ilyen maszek Tátra-
plánnal a világ végére, valahova egy nagyon nagy és magas hegyre,
amelyik Indiában van. De a legeslegmaszekabb a Tátraplánban az,
hogy nem egyszerű villogó indexe van, illetve nemcsak villog, ha-
nem indexeléskor föl és alá jár, szóval úgy kell elképzelni, hogy kibújik
a házacsájából, kiugrik meg visszaugrik a házacsájába, föl és vissza,
föl és vissza, föl és vissza... addig, amíg a sofőr akarja, közben még na-
rancssárgán villog is! Nagyon örültem, amikor a Teller bácsi elvitte
egyszer a papát az Intézetbe, én is velük utazhattam, és úgy begerjed-
tem az első indexeléskor, hogy a karjaimmal föl s alá hadonász-
tam, mint az index vagy egy automata madárijesztő, közben felug-
rottam meg lehuppantam az autóban hátul, mint ahogy az index kiugrik
meg visszaugrik a házacsájába, és vele egy ritmusban azt kiabáltam,

gülülű, gülülű, ami azt jelentette, hogy a fejem az indexszel egyszerre pislog, és narancssárgán világít. De Teller bácsinak és papának nem tetszett, hogy begerjedtem az indextől, mert a begerjedéstől pisilnem is kellett, meg kellett állniuk, és pápa rám kiabált, hogy férjek a bőrrömbe. Az óvodában nem hitték el, hogy Tátraplánnal utaztam, és amikor az indexről meséltem, és utánóztam, hogy megértsek, azt mondták: hülye vagy, Wind.

A november hetedikéi ünnepség nagyon jól sikerült. Eljöttek hozzánk azok a koreai gyerekek, akiknél már egyszer jártunk a Szabadsághegyen; fogással utaztunk fel a hegyre, volt náluk kakaó is. Az óvodában is kaptunk kakaót a november hetedikéi ünnepségen, egy szovjet katona bácsi mesélt nekünk érdekes dolgokat, egy kutyáról is, láncos kutyáról, Titónak hívják, Margit néni mondta el nekünk magyarul, mit is mesél, ő tud a nyelvükön. Nekem az tetszett a legjobban, hogy Amerikából az imperialisták bogarakat csempésznek be hozzánk, a hazánkba, mert a bogarak különben nem jönnek, túl messze vagyunk, nem tudnának iderepülni. Ezek igazi bogarak, nem olyanok, amikről ugyan beszélnek, de még sincsenek, mint például az a mondas, hogy valaki bogarat tesz az ember fülébe, ez csak amolyan képzeltebeli bogár, de az is lehet, hogy fülbemásztót kell érteni alatta, olyan valóban létezik, vagy például a csudabogár, bár az sem igazi bogár, nem, ezek igazi, élő bogarak, az amerikai imperialisták segítségével idejönnek, megrágcsálják, megeszik a mi krumplinkat, hogy nekünk ne maradjon, és nekünk rossz legyen, úgy is hívják őket, mármint a bogarokat, hogy krumplibogár vagy burgonyabogár vagy kolorádóbogár. Már abból, hogy három nevük van, jól látszik, milyen rossz bogarak, és milyen gonoszak az imperialisták. Ha ilyen bogarat találunk valahol, rögtön el kell pusztítani, ahogy a katona a harcban elpusztítja az ellenséget, szóval el kell taposni őket, ezzel csapást mérünk az amerikai imperialistákra, az ellenségeinkre. Majd ha nagyok leszünk, olyan jól kell dolgoznunk, ahogy most a felnőttek dolgoznak, sőt, még annál is jobban, úgy, ahogy a szovjet felnőttek dolgoznak, akiket sztahanovistáknak hívnak, mert ők nagyon jól dolgoznak. Mi még egyelőre csak játszunk tovább az óvodában, míg iskolába nem kerülünk, de a krumplibogarak életének ne kegyelmezzünk semmi szín

alatt. Utána elénekeltük az Egy a jelszónk a békét, a koreai gyerekek táncoltak, a Saci elfurulyázta a Csipkefa bimbóját, én pedig elszavaltam a versemet, amit nemrégiben költöttem.

BORDAL: *Wind Marcell.*

Elmegyek kocsmába, leülök sámlira, iszom, iszooooom a bort..., utána mondom, jó volt.

Mindenkinek tetszett a vers, a szülők tapsoltak és nevettek, még a szovjet katona bácsi is tapsolt, pedig nem is értette. A műsor után jött az uzsonna kakaóval és kaláccsal, jöhetett volna előbb is, már nagyon éhesek voltunk. A kalácsban voltak édes, puha kis barna pontok, ilyen kalácsot még nem láttam, Féri már evett ilyen édes pontokat, úgy hívják, mazsola. Megindult a vadászat a mazsolákra, ki talál többet a kalácsban, a kakaó már nem is volt érdekes. Megint az a marha Berci volt az első, hármát is talált, Saci meg Jutka kettő-kettőt, Bercinek persze nagy volt a szája, a lányok hülyék, a fiúk mindenben jobbak, ami igaz is, egyszer, még nyáron, a Berci megmutatta nekem a medence mögött a bokroknál, amikor együtt pisiltünk, hogyan kell nagyon messzire pisilni. Nem tudom pontosan, hogyan csinálta, valahogy széthúzta a fütyülője végét ott, ahol a nyílás van, ahol kifolyik a pisi. Hirtelen olyan messzire pisilt, mintha slauggal locsolt volna, mint mama otthon a kertben. Hát igen, ilyet a lányok nem tudnak. Aztán egyszer csak én is találtam egy mazsolát, megörültem neki, az ujjam végére tettem, és felmutattam, hogy mindenki lássa, nekem is van egy, és akkor a mellettem ülő Jutka hirtelen odaugrott, bekapta, még kiabálni is kezdett, hogy már neki is három van. Nagyon dühös lettem, bögni volt kedvem, és a Jutkának egy bűdös pofont lekeverni, de akkor Berci húzott rá Jutka fejére egyet, te rohadt csaló, Bercinek felborult a kakaója, ő is bögni kezdett, hogy ez a csaló miatt van. Erre bejött a Margit néni, mire úgy megijedtem, hogy elfelejtettem bögni,

pedig az én mazsolámat lopták el. A Berci is, meg a Jutka is kapott egy jó nagy nyaklevest, mert még november hetedikén sem férnek a bőrukbe, ilyen szép ünnepség után sem, pedig boldognak kéne lennünk, és a kakaót sem érdemeljük meg, szégyelljük magunkat. Hát az mindig rossz, ha a Margit néni kiabál velünk, és kiosztja a nyakleveseit, most mégsem jártam olyan rosszul, még akkor sem, ha ellopták a mazsolámat, mert a híres-nevezetes első meg a második is kapott egy-egy pofont, és bögtek, én meg nem. Aztán kiittam a Jutka maradék kakaóját is az enyém után, így sikerült megbosszulnom a mazsolámat, ő meg csak bögjön tovább. Hihihi.

Bessy néni is mesélt a krumplibogárhoz hasonló történetet, csak az nem az amerikai imperialistákkal történt, mint a november hetedikéi történet, amiben a krumplibogarat göbziben hozzák, hanem egy amerikai házaspárral, ugyanis Bessy néni sok angolt meg amerikait ismer, mert a férje a háború előtt Svájcban a népszövetkezetben dolgozott, vagy hol. Tulajdonképpen egy amerikai házaspárnak a gyerekeiről van szó, aki még egy egészen kiskrapek volt, már tudott beszélni, de sokkal többet nem, göbzit még biztos nem látott, sőt még csak nem is hallott róla, szóval nagyon kiskrapek lehetett. Szülei arról kezdtek pusmogni, hogy szeretnének nyáron Európába repülni, van ott egy ország, ahol nagyon jól lehet nyaralni, meg fürödni a tengerben, meg lehet jókat enni, mert jól főznek, csak már elfelejtettem, melyik országot mondta Bessy néni, talán éppen Svájcot, azt könnyű megjegyezni a svájcisapkáról. Szóval az a kiskrapek egyre szomorúbb lett, egyre kevesebbet beszélt, ami föltűnt, mert a kiskrapek egyre többet beszélnek, egyre jobban tudnak beszélni. Azt hitték, beteg, és faggatták, mi a baja, de a kiskrapek csak nem mondott nekik semmit. Addig-addig faggatták, még végül bevallotta, nagyon fél. De hát mitől? Attól, hogy a papa meg a mama elrepülnek nyaralni, ő meg otthon marad egyedül, mert még nem tud repülni.

Én papával meg mamával voltam a bábszínházban, Spejblt és Hurvineket láttuk, nagyon vicces volt, mondta papa: De először az óvodával jártam a bábszínházban, csak régebben, a szülők is eljöhettek, előfordul, hogy a kis pisis gyerekek elkezdnek bögni, megjájdnek, amikor hirtelen sötét lesz, vagy ha jön a farkas vagy az ördög,

akkor félnek, meg bögnek. De én nem félek, pedig az én papám meg mamám nem is jöttek el velem a bábszínházba. Az meg Katival történt, mesélte mama, amikor Kati még kis pisis volt, én még talán meg sem születtem, hogy egy kutya megharapta a száját. Úgy történt, hogy valahol vendégségben voltak, asztalhoz ültek, ettek-ittak, és az asztal alatt volt egy kiskutya. Kati bemászott hozzá az asztal alá, meg szerette volna simogatni, vagy játszani akart vele, de a kutyanak ehhez semmi kedve sem volt, és beleharapott Katiba. Persze lett nagy felfordulás, rögtön elvitték Katit a Tüzoltó utcába, René nénihez, aki beoltotta tetanusz ellen, az egy betegség, meg összevarrta a száján a sebet. Kati úgy be volt gerjedve, úgy félt az oltástól, hogy bemenekült az asztal alá, mint az a kutya, talán azt hitte, nem fogják megtalálni, pedig szírenázott, mint a mentőautó. Persze hogy megtalálták, a felnőtteket nehéz becsapni, előrángatták, ketten is lefogták, fehér köpenyesek meg mama is, aztán meginjekciózták és megvarrták. A legszebb az, hogy amikor mama később megint elment Katival René nénihez, mert a cérnát ki kellett húzni Kati szájából, akkor Kati már a buszon elkezdett hüppögni, pedig még messze voltak a Fehér Kereszt Kórházról. Csak nem félsz a René nénitől?, kérdezte mama, mire Kati: René nénitől nem, csak a farkastól. Szóval én nem félek sem a farkastól, sem az ördögtől, az egész bábszínház tetszett, földalattival mentünk oda, és a szünetben kaptunk pattogatott kukoricát. A *Piroska és a farkas* láttuk, nagyon nagy zsvaj volt, különösen akkor, amikor Piroska először találkozik a farkassal, illetve nem veszi észre, és megkérdezi a gyerekeket a nézőtéren: nem láttátok a farkast valahol? Hú, lett erre nagy kiabálás, ordítózás, vigyázz, ott van mögöttem, fordulj meg, ott van, ott van!... meg ilyesmi, de Piroska olyan buta volt, hiába forgolódott, nézett jobbra meg balra, csak nem vette észre a farkast. Aztán hirtelen nagy csend lett, mert a farkas úgy tett, mintha elszaladt volna, pedig csak egy fa mögé bújt, és ebben a pillanatban, a nagy csend kellős közepén, két sorral előttem felugrik egy kiscsaj, nagyon kicsi volt, még beszélni sem tudott jól, selypített, és torkaszakadtából azt kiabálta nagyon vékony és magas hangocskáján, hogy: piloszka, lugd picán! Lett erre nagy nevetés, különösen a felnőttek nevettek, ezután már a farkas sem volt félelmetes, jól kinevettük, kórusban huhogtunk

meg ugattunk, ha megjelent, Piroska sem tudott lecsendesíteni minket, míg aztán Margit néni felállt, meglegette a kezét, mintha mindenkinek le akarna kenni egy nyaklevést, ettől csönd lett. Amikor még kicsi voltam, a betörőktől félttem, ha végig kellett mennem este a sötét folyosón a konyha meg a gyerekszoba között, mindig nagyon megnyugodtam, amikor elértem a gyerekszobát; és a sötét folyosóról nem ugrott elő a betörő. Papa mesélte, gyerekkorában Mátyásföldön laktak egy kertés házban, és volt egy fehér kuvaszúk; a Bundi. A papa ezzel a Bundi kutyával tanult meg járni, úgy, hogy belékapáskodott a szőrébe, Bundi cipelte magával, papa meg totyogott mellette. Egyszer későn jöttek haza a szülei, és a Bundi nem szaladt eléjük, elkezdtek keresni, de nem találták sehol, végül megtalálták a kert legvégében, szemben egy vadidegen férfival, ő volt a rabló, aki semmit sem tudott rabolni, mert Bundi megkérgette, és beszorította a kert sarkába, a rabló móccanni sem mert, Bundi olyan fenyegetően morgott, és vicsorogtatta rá a fogait. Szóval Bundit meg kellett kötni és elvezetni, mert a rablónak tele volt a gatyája, könyörgött a papa szüleinek, kegyelmezenek meg neki, ő csak egy szegény, szerencsétlen kis rabló, és szabadítsák meg a kutyától, állandóan a nyakához ugrik, ha csak megmoccan. Végül elengedték a szegény kis rablót, még rendőrt sem hívtak. De én nem ilyen szegény kis rablótól félttem nálunk a sötét folyosón, hanem egy igazi, nagy, veszélyes rablótól. Egyszer aztán történt egy furcsaság, egy rendkívüli eset a sötét folyosón. A konyhából jöttünk ki vacsorá után, én nem gondoltam a rablóra, hanem jókedvű voltam, indiánlépéssel szaladtam előre, mama meg papa mögöttem jöttek. És amikor hátrafordultam, hogy jönne-e, láttam, hogy nem jönnek, hanem az előszobakredenc mögött állnak csendben a sötétben, nem csinálnak semmit, csak állnak, illetve csinálnak valamit, mert összekapaszkodnak és puszkizkodnak titokban. Ilyet még nem láttam a papával meg a mamával, sem előtte, sem utána, nagyon meg voltam lepődve, de éreztem, hogy nekik most jó, igen, nekik most jó élni, mint ahogyan én szoktam kérdezni, hogy jó élni, vagy rossz élni? Akkor nekem is igazi jó érzésem lett, bár valahogy másképpen, mint az indiánlépéskedés közben. Ezek voltak a titkaim, amit még Katinak sem meséltem el, először a folyosói rabló, aztán mamáék puszkizkodása.

Egyszer az óvodában az ebéd utáni alvás idején, amikor csak feküdünk a matracokon, és beszélgettünk, mert nem tudtunk elaludni, mindenféle marhaságról volt szó, kint meg esett a hó, nagyon fehér és világos volt, ezen még a függönyök sem tudtak segíteni, Judit elmesélte, hogy nagymamája esti mese helyett a Bibliából olvas fel, neki unalmas, de nagymama megmagyarázta, hogy a Bibliában minden benne van, az is, hogyan kell élni, és ha mindenki a Biblia szerint élne, akkor többet nem veszekednének az emberek, milyen jó és szép lenne minden. Karcsi azt mondta erre, vele állandóan veszekednek a szülei, ha nem akar este fogat mosni, és kérdezte, az is benne van-e a Bibliában, hogy evés előtt kezet kell mosni, meg este fogat kell mosni. Judit szerint ez mind benne van a Bibliában, mind, nagymamája mondta neki, és ha odaérnek ahhoz a fejezethez, akkor majd elmeséli nekünk, mit mondott Jézuska a fogmosásról. Karcsi vitatkozni kezdett vele, az nem is lehet, mert akkor, olyan régen, amikor Jézuska élt, még nem volt fogkefe meg fürdőszoba, mindenki bűdös volt, még sokkal bűdösebb, mint most, és Jézuska is bűdös volt, mert akkor állandóan nyár volt, Krisztus a templomban is nyári, rövid ruhában van lefestve, sohasem télikabátban, Krisztus is úgy izzadt, mint a ló, különösen, amikor a keresztet kellett cipelnie. Feri közbekiabált, hülyék, Jézuska nincs is, ez mind csak mese, a nagy szakállú Jóisten sincs igazából, az is ki van találva a Szentlélekkel együtt, ezek mind-mind csak ki vannak találva, hogy a népet szellemi nyomorban tartsák, az apukája mondta, és ha ő mondta, akkor az úgy is van, punctum, mi is elhihetjük. Megijedtem, hogy a Margit néni be fog jönni, ha a hülye Feri így kiabál az alvás alatt, és tessék, nyílik az ajtó, megjelent a Margit néni, azonnal csönd legyen, egy hangot sem akar hallani. Tényleg csönd is lett, mert tudtuk, Margit néni még ott áll az ajtó mögött, és hallgatózik, ezt a trükköt már többször megcsinálta, egyszer pofon is lett a vége a dolognak. Aztán kicsit később Berci megkérdezte, de egészen halkan, hogy alszunk-e. Egy páran mondták, hogy nem, akkor Berci azt javasolta, mutassuk meg a micsodánkat, először egy lány a punciját, aztán egy fiú a fütyijét. Erre kiderült, hogy senki sem alszik, mindenki azt mondta, hogy jó, és felkényőkölték a matracon. Na jó. És ki lesz a lányok közül? Ki? Elvira. Nem sokat vacakolt, letolta a szoknyáját

meg a bugyiját, és megmutatta, hogy néz ki a punci. Hát, nem is olyan érdekes. Na, és ki mutatja meg a fiúk közül? Senki se jelentkezett. Akkor mutassa meg Berci, de ő nem akarta. Senki sem akarta, és nem történt semmi. Mindenki gyáva volt, még a legnagyobb vagányok is hallgattak. Aztán mondtam, hogy majd én megmutatom. Nem tudtam letolni a gatyámat a vállpántjaim miatt, még pulóver is volt rajtam, hanem hát kigomboltam a sliccemet, és kezdtem keresni. A rövid meg a hosszú alsógatyám se slicces, és a hosszú alsógatyába bele volt tűrve az alsótrikónak az alja, próbáltam a kezemmel mindezek alá nyúlni, hogy megtaláljam, de nem ment. Hiába kutattam, kerestem, nem ment. Nem vészett el, tudtam, hogy megvan valahol, csak nem találtam, egyszerűen nem találtam. Nagyon hülyén éreztem magam, halkan odamekegtem nekik, hogy ...hát nem találom..., és tudtam, most mind le fognak barmozni, hülyézni, különösen a lányok; de mindenki, az egész gyáva banda, a vagányokat és a fővagányokat is beleértve, hogy az egész világon nincs olyan nagy marha, mint ez a Wind, ez a barom, ez a rakás szerencsétlenség, erre én biztosan bőgni fogok, be fog jönni Margit néni, botrányt fog csapni, de nem mondhatom el, hogy miért sírok, otthon sem mondhatom el ezt az egészet, sem mamának, sem papának, még Katinak se, mert az ember ilyet nem csinál, meg nem beszél róla. És tessék, mi történt? Legnagyobb meglepetésemre, senki sem szólt egy árva kukkot sem, hanem csöndben visszafeküdtek a matracokra, és betakaróztak, ezzel az egész dolog be volt fejezve. De én még sokáig bámultam ki az ablakon, néztem a hóesést, melegem volt, hallottam, hogyan szuszognak meg rőfögnek alvás közben a többiek, és meresztettem a szemem a fehérségbe, azt gyakoroltam, hogy nem pislogok, csak farkasszemet nézek a fehérséggel, mereszttem a szemem addig, ameddig bírom... A mama még tél előtt, sőt a nyár végén lehetett, elvitt az iskolába, ott egy asztal mögött ültek egy csomóan felnőttek, mindenféle furcsaságot kérdeztek, arról volt szó, hogy iskolába kell-e mennem szeptemberben, vagyis melyik évben, még mielőtt betöltöttem volna a hatodik évemet, vagy előtte, de nagyon kuka voltam, nem tudtam semmit válaszolni, annyira féltem, hogy remegtek a lábaim, nem jött ki egy hang se a torkomon. Már nem is emlékszem, hogyan kerültünk haza, egyszer csak otthon

voltunk, mama kért, ne féljek, az iskola egyáltalán nem olyan rossz dolog, sőt, még tetszeni is fog, de most még különben sem kell iskolába járnom, csak egy év múlva, a remegésem mégsem múlt el sokáig, játszani sem tudtam, meg nem is akartam, hanem bemásztam a sarokba, a mögé a szék mögé, amelyiknek ki szokott esni az ülőkéje, és egy traktort tologattam órákig ide-oda, de az is lehet, hogy egy autót, már nem emlékszem, bámultam magam elé, és vártam, hogy műljön el a remegésem. Aztán mama elküldött a boltba, az most, kivételesen, jó volt, de sajnos valami egész mást hoztam, mint amit kért, és csak akkor jutott eszembe, mit is kellett volna hoznom, valami fontosat a főzéshez, amikor, szokás szerint, megkérdezte: volt-e valami, ami nem volt, de nekem most nem volt nevetethetnekem, hanem halkan dadogtam neki valamit, hogy elvesztettem, illetve hoztam helyette valami mást. Erre kaptam egy pofont, nem volt erős, éppen csak annyira volt pofon, hogy még nem kellett sírnom miatta, viszont elfelejtettem az iskolát még az egész remegést. Úgyhogy az tulajdonképpen egy jó pofon volt, egy hasznos pofon. Erről jut eszembe a vicc: egy gyereket elküld a mamája bevásárolni, és a boltban elkezd bőgni, egy bácsi meg-sajnálja, és megkérdezi: kislíam, te meg miért sírsz? Hát mert nem tudom, hogy mit mondott a mamám, Csaba hozzál gyulait, vagy Gyula hozzál csabait? Hát ez nem olyan nagy baj fiacskám, mindjárt kitaláljuk. Hogy is hívnak téged? Zoltán! Hihíhi!

Aztán történt valami borzasztó dolog, de később, nem is tudom, pontosan mikor, szóval rossz idő volt, és vastagon fel voltam öltözve. Kijöttem az óvodából este, és megyegettem hazafelé, fel a Filler utcán, egyszer csak érzem, hogy kakilnom kell. Gondolkodtam, megforduljak-e, menjek-e vissza az óvodába, de aztán mondtam magamban, nem lesz semmi baj, majdcsak megúszom szárazon, de már a Balogvár útnál a kisközértnél éreztem, ebből bizony baj lesz. Még a fogamat is összeszorítottam nagy igyekezetemben, és olyan gyorsan mentem, ahogy csak tudtam, de futni nem voltam képes. Miért? Nem tudom, azt gondoltam, ha futok, menthetetlenül becsúszik a nadrágba. Mikor bekanyarodtam a Ruszti útra, sajnos megtörtént a baj, de még továbbra is kellett, pedig a bűdös csomag ott volt már a gatyámban, és miatta még gyorsan se tudtam menni, csak olyan furcsán, pipiskedve,

közben éreztem, hogyan helyezkedik, csúszogat ide-oda a kaka az alsógatyámban; a leve meg csordogál lefelé, talán még a cipőmbe is befolyik. Nagyon vacakul éreztem magam, de szerencsére senki sem jött szembe velem, csak amikor hazaértem, és beléptem a lépcsőházba, jött eléem Tódor, a házmesterék kutyája, az is olyan, mint Gáspár, szóval az is egy vizsla, csak nem szeretem úgy, mint Gáspárt. Most is olyasmit csinált, ami miatt csak utálni tudtam. Ahelyett, hogy hagyott volna békén, amikor ilyen bajba jutottam, odatolakodott hozzám, mindenképpen pont azt a nyavalyás csomagomat akarta megszagolni, az orra is egy magasságban volt a fenekemmel, sehogy sem tudtam eltolni magamtól, olyan erőszakosan nyomkodta bele az orrát hátul a ruhámba, préselte ide-oda a kakát, élvezte, hogy bekakáltam; hogy rossz nekem, bele tudtam volna rúgni, de a kakalé csordogált lefelé. Végül nagy nehezen fölmásztam a lépcsőn, és becsöngettem, aztán összefogtam mindkét kezemmel a nadrágszáraimat, legalább a cipőmbe ne csússzon bele az egész. Úgyhogy amikor a mama kinyitotta az ajtót, nem is vett rögtön észre, csak másodszorra, mikor jobban megnézte, ki is csöngetett, akkor vett csak észre engem ott alul, ahogy lehajolva a nadrágszáraimat markolászta. Akkor nekem már a könnyeim is folytak, nem is tudtam semmit sem mondani mamának, annyira bögtem, de azt hiszem, nem is kellett semmit mondanom, mama úgy is kitalált mindent, még ha nem is olyan jó a szaglása, mint Tódornak. Lehajolva lépegettem a fürdőszoba felé, szerencsére az összes ajtó nyitva volt, talán a fürdőszoba meg az előszoba már sejtették, mi történt, és gúnyosan vigyorogva meg fintorogva kinyitották jó előre az ajtajaikat, na gyere, gyere csak te szaros, ezt gondolhatták, én meg végigcammogtam, mint egy kifingott kerti törpe, és belemásztam ruhástul a kádba. Mama szedte le az összes ruhámat meg a cipőimet, egy rakásra dobta az inget, a gatyát, az alsónadrágot, a zoknikat, minden össze volt kakálva, mama nem szólt semmit, de én így is tudtam, hogy nagyon haragszik, és vártam, mikor kever le a bűdös kaka mellé egy még bűdösebb pofont. Bögtem, mint a záporosó, akkor már mindenem összefolyt, a könnyeim, a taknyom, a nyálam meg a kakalé. De nem bántott, hanem megindította a zuhanyt, felkapta a szappant, és lecsutakolt, mint egy viharvert lovat. Nekem meg csak

nem akart elállni a bögésem, pedig akkor már nem félttem a mamától, hanem hát nagyon szégyelltem magam, már elmúltam ötéves, és mégis bekakáltam. Jó élni, vágy rossz élni? Rossz élni. Aztán alaposan ledörzsölt a törülközővel, bedugott az ágyba, és megígérte, ha nem sírok, csinál belőlem zsemlet, elment, és mire visszajött egy bögre meleg kakaóval, addigra nagyjából elmúlt a hüppögésem, aztán a kakaózás előtt jól kifújta az orromat, közben ő is fújta meg bólogatott, olyan erősen akarta, hogy jól fújjak, hogy ő is csinálta, csak nem vette észre. A kakaó után lehúztam a pizsamafelsőt, és hátra feküdtem, egész libabőrös lettem az örömtől, most jön egy jó kis zsemlecsinálás. Pont akkor szólalt meg a telefon, a mama otthagyt, én meg feküdtem, és vártam, hogy befejezze a telefonálást, de csak nem akart vége lenni, végül belebújtam a pizsamafelsőbe, betakaróztam, talán el is aludtam. Mire megint kinyitottam a szemem, sötét volt, hallgatóztam, de mama már nem telefonált. Zsemle! Zsemle!, kezdtem kiabálni, mert ha meg lett ígérve a zsemle, akkor azt meg is kell tartani. A kiabálásra mama helyett Kati jelent meg, és jól leteremtett, hagyjam őt aludni, aki kakás, az csak ne kiabáljon, különben is, neki a suliban holnap sok dolga lesz, én, kisóvódás el sem tudom képzelni, a harmadikban már menni kell tanulni, és nagyon valószínű, hogy őt holnap Panci néni, ilyen hülye neve van, nekem mindig vihognom kell, amikor róla beszél, csak egy betűt kéne kicserélni a nevében, szóval Panci néni holnap kihívja számtanból felelni, már nagyon veszélyesen a névsor vége felé tart. Most nem volt kedvem vihogni, mert Kati kakásnak nevezett, hanem azon gondolkoztam, böggjek-e, mert megsértett, és éppen el akartam kezdeni kiabálni, dög, takaródj az ágyadba, hagyjál engem békén, amikor tessék, megjelent mama. Ő is pizsamában volt, és halkán beszélt, sőt suttogott, csönd legyen, még felébresztjük a papát. Kati elment aludni, én meg odasúgtam a mamának: zsemle! Mama odaült az ágyam szélére, újból lehúztuk a pizsamafelsőmet, és elkezdett belőlem zsemlet csinálni. Ez még egy igazi röpögös, friss, meleg zsemlemnél is jobb, úgy megy, hogy mama elmesél egy kicsi mesét a zsemle keletkezéséről, közben birizgálja a hátamat, szóval nyomkodja és simogatja meg cirógatja, attól függően, hogy hol tart a mesében. Ha nagyon jó vagyok, de csak akkor, az sajnos elég ritkán van, hogy olyan

igazán nagyon jó vagyok, illetve a mama túl ritkán mondja, hogy nagyon jó vagyok, vagy voltam; mama nagyon szigorú, illetve olyan furcsa dolgai vannak, sokkal könnyebb tőle egy ordítózást meg egy pofont kapni, mint egy dicséretet, szóval, ha nagyon megdicsér, azért ilyen is van, például azt mondja, Marci egy hős, az akkor van, amikor mondjuk fogorvosnál vagyunk, és a fogorvos nekem fájdalmat okoz, taknyom, nyálam összefolyik, vért köpök az öblítésnél, ömlenek a könnyeim, de én meg sem nyikkanok, mert hősnek kell lennem, egy písszenést sem lehet hallani, mama fogja a kezemet, csak egyre mōndogatja, Marci egy hős, aztán már nem mond semmit, az öblítésnél ránézek, de nem merem megkérdezni, meddig fog még tartani a kínzás, ezt nem lehet megkérdezni, mert akkor megsérteném a fogorvos bácsit, ránézek a mamára, látom, neki is ömlenek a könnyei, szóval ilyenkor, amikor nagy hős vagyok, és kijövünk a fogorvostól, éppen el akarok kezdeni úgy istenigázából bögni és szírenázni, ilyenkor mama kimondja a varázsszót: zsemle! Aztán kifújja az orromat, ha nyár van; vesz nekem egy fagyit; persze nem ötvenfillérest kérek, hanem kétforintost, azon négy gombóc van, többet nem kérhetek, több nem fér rá a tölcésre, de mama még ezt is megveszi nekem, csak minél gyorsabban kell kérnem a hősiesség után, szóval fogorvoshoz menni pocsék, de hogyha muszáj, akkor inkább nyáron, mint télen. Az a két szó sincs egymástól messze, a hőség meg a hősiesség. Ha belegondolok, nem is emlékszem olyanra, hogy valaha télen fájt volna a fogam. Van egy mondas, miszerint valakinek valamire fáj a foga. Hát nekem fagyira. Szóval, ha a mama kimondja a varázsszót, zsemle, akkor erre nekem rögtön előre libabőrös lesz a hátam, valósággal föláll a szőr a hátamon, ott, ahol a mama zsemlecsináló keze föl s alá fog szaladgálni. Szóval a zsemlecsinálás úgy megy, hogy a gazda, a János bácsi megszemléli a földjét, hátcirógatás. Hozza az ökröket meg az ekét, jól fölszántja a földet, tip, tip, tip, nyomkodás. Elveti a magvakat, jönnek a madarak, kezdik kicsipegetni a magocskákat, pici hátsípések. Rohan János bácsi, hozza a puskát, bumm, bumm, csattogó csapások, kettő a popsira. A madarak elrepülnek, nem szemezgetnek többet a szemtelének. Utána esik az eső, seprőző, gyors simogatások, kisüt a napocska, körkörös lassú cirógatás, eső, napocska, eső, napocska. Közben növe-

kedik a kalász, aztán már olyan nagy lesz, hogy le kell aratni, zutty, zutty, kaszáló suhintások. Összekötik a kalászokat, csinálnak belőle micsodát, kévét, kötözések a háton, aztán jön a szekér, feldobálják a micsodákat, a kévéket, rossz az út, rázkódik a szekér, én is rázkódom, hogy csak úgy recseg belé az ágy, sikongatok az örömtől meg a félelemtől, hogy leesek, de még soha nem estem le. Aztán megérkezik az ökrös szekér a tanyára, ledobálják a micsodákat az udvar közepére, és kezdődik a magocskák kicsépelése a cséphadaróval. Mama tenyeré élével cséphadarózik, azt a hátam nagyon szereti. Utána sok-sok búzaszemecske vagyok, zsákokba töltenek, és indulás a molnárhoz. Rázkódás, recsegés, sikongatás. Megérkezünk, jó reggelt, molnár bácsi, jó reggelt, János bácsi, na, lássuk csak ezeket a nehéz zsákokskákat, hú de nehezek, kicsit fölemel mama, aztán visszaesek az ágyra, puff, végül fölöntenek a garatra. Most aztán jól meg leszek örölve, mama kezei a malomkövek. Indulás a városba, zötyögés, recsegés, sikongatás, jó napot, pék bácsi, jó napot, János gazda, na, mit hozott, áá, liszteszsák, húú, olyan nehéz ez, mint a liszteszsák, fölemelés, leejtés, puff, aztán a mama betölt a dagasztótéknőbe, ad hozzám vizet, sót, meg a fenekem közepébe benyomódik két mamaújj, jujj, az az élesztő, és kezdődik a legjobb dolog a világon, a dagasztás. Dagaszt-dagaszt a pék bácsi, addig a jó János bácsi megiszik a városban, a kocsmában egy jó kis borocskát, iszom-iszom a bort, s utána mondom, jó volt, a dagasztás ritmüsára recseg a dagasztótéknő, az ágy, és én is ritmusra nyögök, ahogy egy jól nevelt zsemletésztaához illik. Na, amikor a tészta jól megdagasztódott, és a zsemlek megformázódtak, a két popsiból lesz a két legfinomabb zsemle, meg amikor a pék-mama is egy kicsit elfáradt, akkor jól bedurranják a kémencét, csak úgy sisteregnek a lángok, mama szíszeg hozzá, mint ahogy azt a lángnyelvkiagyók csinálják; aztán zsupsz, be a tésztával a jó forró kemencébe. Hú, nagyon birizgálnak, sütnek, forrósitának azok a lángnyelvecskék, sülők, sülők, érzem, ahogyan barnulok, egyre ropogósabb leszek. Kihúz a pék a kemencéből, megtápoogat, megvizsgál, a zsemlek rimázkodnak, még egy kicsit, na jó, zsupsz, vissza a kemencébe, sületlenek vagytok fiacskáim, további birizgálás, lángnyelvecskék, aztán zsupsz, ki az összes zsemlével, közben János bácsi is visszajött, hú de szép barnák, illatosak;

ropogósak vagytok, zsemlécskéim, és beleharap az egyik főzsemlébe, a popsimba, ááá! Mama jól elfáradhatott, én is elfáradtam, és amikor megfordultam, hogy megsimogassam a zsemlécsináló kezeket, egyszer csak észrevettem, hogy papa ott áll az ajtóban mosolyogva, pizsamás-tul, végignézte, hogyan lettem zsemlé. Papa! Jó zsemlének lenni.

A Tódor kutya Nusi néniéknél, a házmeesteréknél lakik a földszin-ten, mellettük pedig Paula néni. Oravec Paula néni író, igazi könyveket ír. Meghívott minket magához egy gyerekklakógyülésre, az összes gyereket a házból. A szobájában rengeteg könyv van, polcokon meg összevissza szanaszét. Egy nagy kerek asztal mellé ültetett le min-ket, málnaszörpöt, zsíros kenyeret kaptunk. Paula néni előtt fűzet meg ceruza volt, és megnyitotta a gyerekklakógyulást. Ismertette a napi-rendi pontokat, aztán belekezdett, miért is hívott minket össze. Csendben majszoltuk a zsíros kenyeret. A szoccalizmus is olyan, mint egy nagy ház, egymással élünk, mindenkinek jól kell éreznie magát benne. A többség lelkesedéssel, odaadással szolgálja a közös ügyet, de néhányan elégedetlenek. Hiába, vannak még hibák. De a hibákat ki fogjuk küszöbölni. Fontos, hogy a gyerekek, a jövő várományosai is jól érezzék magukat a közös házban, a mi véleményünket is meg kell kérdezni a szoccalista demokrácia szellemében, a szoccalista fejlődés érdekében. Így gondolta a nagy Sztálin. Nálunk is van otthon naftálin!, kiabálta közbe Garancsi Panni, ő még csak hároméves. Lehurrogtuk, maradj csöndben! Fejtsük ki építő kritikánkat. Mi az, ami nekünk gyerekeknek nem tetszik, mit szeretnénk megváltoztatni? Csend lett, csak a majszolást lehetett hallani. Végül Vazareli Juli törte meg a csendet. Szeretnénk, ha lenne a kertben egy hinta, amit az ösz-szes gyerek használhatna, a kisebbeknek meg kéne egy homokozó. A homokozó miatt vita lett, mert Pisti szerint odajönnének a kóbor kutyák belepisilni. Aztán megint csend lett. Paula néni megkérdezett engem: és Marci, neked van-e valami kívánságod? Igen, kaphatnéke még egy zsíros kenyeret. Ezen mindenki nevetett. Ehmann Peti meg-kérte Paula nénit, mesélje el a házuk történetét, mikor épült. Még a háború előtt, illetve alatt, modernkedő, kapitalista stílusban. Ma, a népi demokráciában másképp építkezünk, a haladó szoccalista realiz-mus szellemében. Mielőtt hazamentünk volna ebédelni, Paula néni

közölte, meg fogja jelentetni a Szabad Népből az első gyerekklakógyülés jegyzőkönyvét. Papa mesélte ebéd közben a mamának, hogy van valami bácsi, egy építész, azok tervezik meg a házakat, mielőtt megépítik őket, egy Perényi Imre nevezetű, aki a háború előtt sokáig Moszkvá-ban élt, aztán hazajött, az építésztanulókat tanította, kedvenc mondá-sa volt, a városban, így mondta: városban, mert Moszkvában állandó-an szovjetül beszélt, és egy kicsit elfelejtett magyarul, szóval a város-ban nem kell hirdetés, mert az emberek maguktól is megtalálják, hol lehet kenyeret kapni. Moszkvában, mesélte papa, mert ő is volt egy-szer Moszkvában, valami népművészeti kiállítást csináltak ott az Inté-zettel, amikor Rákosi bácsi hatvanéves lett, szóval Moszkvában nin-csen telefonkönyv, mindenki felírálja magának a kis saját telefon-füzetecskéjébe azokat a legfontosabb telefonszámokat, amiket tudnia kell, és nem tud kívülről megtanulni. Milyen érdekes, ez is úgy van ott, mint a kenyérrel, a megtalálásával, valamit nem lehet tudni, mégis mindenki tudja. Moszkva csodálatos, szokta mondani Margit néni, a világbéke örének fővárosában minden jobb és szebb, mint nálunk, a házak is magasabbak, kárcolják a felhőket, és az emberek örömmel és nevetve mennek a munkába, nem úgy morcosan, mint nálunk, ahol a szoccalizmus építése csak nemrég kezdődött el, itt nálunk az emberek még nem jöttek rá, hogy milyen jó is nekik, lassan-lassan kezdenek ugyan rájönni, de a Szovjetunióban már régen tudják. Eny-nyivel is előrébb járnak, mint mi, ők az élharcosok a békeharcban is. Margit néni azt is mondta, hogy a Szovjetunióban a gyerekekhez a Gyegymaroz jön, nem az a Mikulás bácsi, mint nálunk. Neki is szép nagy fehér szakáll van, meg piros ruhája, de a nyakába üttörő-nyakkendő van kötve, a mi Mikulásunknak nincs üttörőnyakkendője, és a Gyegymaroz autóval jár, nem olyan maradi, mint a miénk, mondja Margit néni, az autó nagy és fekete, a gumijai fehérek, nagyon szép autó, Zisznak hívják, a szovjet tudomány és technika diadala, Zavod Imenyi Sztáлина. Ha jó idő van, nincs például hóvihar, akkor a Zisznak leengedi a tetejét, egy gombot kell megnyomni, zisssssz, csak ennyit hallasz, máris lement a teteje, a Zisznak összecsukszó teteje van, a Gyegymaroz ott áll, mint egy szobor, mint egy tábornok a no-venber hetedikéi ünnepségen Moszkvában, a Krasznaja Ploscsagyon,

a Zisz magától megy, a szélvédőjét fogja a sziklászilárd Gyegymaroz, aki fiatalkorában talán a haditengérszénél szolgált, és egyszerű matróz volt, de most öregkorára kinevezték tábornok-gyegymatróznak, autósszemüveg van rajta, és lobog a vörös nyakkendője. És a Zisz csomagtartója dugig van tömve mindenféle finomsággal, narancssal még bamámmal, az egy sárga dolog, nagyon finom az íze, olyan finomat még nem ettetek, és nem is fogtok enni, mondta Margit néni, ő a háború előtt evett olyat, vagyis bamámot, akkor még lehetett kapni. A mi Mikulás bácsink is hozt ezt-azt, van zsákjában minden jó, piros alma, mogyoró, de narancsot még bamámot nem hoz, azt a világ proletárjai, de legfőképp a néger úttörők Afrikából, a szovjet úttörőknek küldik a Gyegymarozzal. Szóval ő olyan postás-tábornok, nagyon szeretik és várják a szovjet pajtások. A mi Mikulás bácsink is nagyon jó; mi is nagyon szeretjük és várjuk őt, de sajnos évente csak egyszer jön hozzánk. És mindig csak november hetedike után, mert először a Gyegymaroz megy a Szovjetunióba, és csak azután a Mikulás bácsi mihozzánk. Nálunk a tudomány és a technika még nem olyan fejlett, mint a nagy Szovjetunióban, hozzánk a Mikulás bácsi szánnal érkezik, valószínűleg ezért mondta rá Margit néni, hogy ez szánnalmas, mindig csak havazáskor tud haladni, hébe-hóba, és a szán elé szarvasok vannak fogva, állati erővel van a járgánya meghajtva. Hát igen. De ezért nem kell szégyenkeznünk, mert ennek is van előnye, például nem pukkanhat ki a gumija. Margit néni erre biztos azt mondaná, a Gyegymaroz Ziszének soha nem pukkan ki a gumija. Berci mesélte egyszer az alvás alatt, hogy hallotta tavaly az egyik éjjel, hogy csilingelnek a Mikulás bácsi szarvasainak harangocskái, olyan romantikus volt, ez azt jelenti, hogy egészen halkan szólt, nem olyan hangosan, mint a Zisz dudája, és éppen az ő utcájuk, az ő lakásuk felé jött a szán, de aztán Berci sajnos elaludt, mert az álomtündér ráült az orrára, és álompórt szórt a szemeibe. Ez is a Mikulás bácsi műve, szövetséges az álomtündér, őt küldi előre rendet csinálni, mert amikor a Mikulás bácsi megérkezik egy gyerek ágyához, akkor rendnek kell lenni, Mikulás bácsi nem szereti a rossz gyereket, ne legyen handabandázás, begerjedés, öröm-örjögés, legokosabb, ha a gyerek alszik. Ezért van az, hogy soha senki nem látta és láthatja a Mikulás bácsit, mert az álom-

tündér a megérkezése előtt bevetésen van, mint az amuri partizánok, ahogy abban a kis dalocskában van, amit november hetedikére tanultunk, csakhogy az álomtündér partizánakciója abban áll, hogy az összes gyerekeket elaltatja. Mamával egyszer a 39-es busszal utaztunk valahová, a busz éppen egy templom előtt ment el, egy bácsi megemelte a kalápját, amire egy kövér, alacsony néni megkérdezte tőle, most kinek köszönt? A bácsi azt válaszolta, a Jóistennek! Miért, maga látta? Asszonyom, a maga, és itt a bácsi egy rettentő csúnya szót mondott, amit még mi sem használunk az óvodában, mert mi punci mondunk rá, annak a bácsinak még a nyála is kifröccsent a cs betűs szóra, úgy megnyomta, szóval a maga pics...t sem láttam, mégis tudom, hogy van. Mi gyerekek is így vagyunk a Mikulás bácsival, sohasem láttuk, és mégis tudjuk, hogy van.

A bazilika falán ül egy furcsa szobor, egy bácsi vagy néni, nem lehet jól látni, nagyon fel van öltözve, a kezében tart egy poharat, a feje fölött pedig egy kormánykereket egyensúlyoz. Amikor meghalt, biztosan felment az égbe, és mert nagyon jó sofőr volt, soha nem csinált balesetet a földön, úgy, mint Teller bácsi, jutalomból kapott a Jóisténtől vagy a Jézuskától, nem tudom melyik a nagyobb főnök, szóval egy szép nagy kormánykereket, amit a fején egyensúlyoz, mint a királyok a koronát. Mama, miért van annak az ülő szobornak a fején kormánykerék? Hol? Hát ott. Az nem kormánykerék. Hanem mi? Glória. Az meg micsoda? Hát azt úgy képzeld el, hogy ha a pápa egy nagyon vallásos, nagyon jó embert a halála után szentté avat, akkor az kap egy olyan glóriát, amelyet aztán a feje fölött hord. És ki az a pápa? Hát a katolikus egyház feje. A feje? A vezetője. És hol lakik, Moszkvában? Nem, Vatikánban. Hol? Vatikánban, az Róma egy része. Na, figyelj ide, elmagyarázom, hogy megértsd. Hruscsov bácsi Moszkvában november hetedikén összehívja az összes nagyon fontos állami és pártvezetőt, katonákat és civileket, hogy megvitassák, ebben az évben melyikük kap kitüntetést. Előfordul, hogy eszükbe jut, valamelyik nagy ember, aki pedig már meghalt, mondjuk, egy nagyon bátor tábornok, aki hősi halált halt a Nagy Honvédő Háborúban, nem kapott kitüntetést az életében. Most pedig már halott, el is temették. Akkor kap a halála után egy nagyon nagy kitüntetést a kormánytól. A kormánytól!

Igen, a kormánytól. Hát akkor az ott mégiscsak kormánykerék! Ugyan, ne beszélj csácsiságokat, ezt te nem érted! Beláttam, nem érdemes a mamával vitatkozni. Szerintem ő nem érti.

Rettenétesen izgatottak voltunk az óvodában, mert aznapra volt beharangozva a Mikulás bácsi. A tízórainál senki sem akart dupla kakaót, pedig kakaó ritkán van, spóroltunk a sok csokira, meg talán a narancsra, amit a Mikulás bácsi hozni fog. Aztán cipővizit volt, ami nem azt jelenti, hogy a cipőnket lemostuk vízzel, hanem fel kellett állnunk katonás rendben a bejáratí öltözőben a padok elé, amik fölött a kabátok lógnak, előkotortuk a padok alól a cipőket, kézbe vettük őket, magunk elé tartva jobb kézben a jobb cipőt, bal kézben a bal cipőt, arra is vigyázva, hogy a cipőfűzők ne lógjanak le, mint dögölt földigiliszták, hanem azokat is belegyömösöltük a cipők belsejébe, és vártunk egymás mellett a parancsszóra. Amikor megjelent a Margit néni és a Kati néni az Erzsi néni kíséretében, hulla csönd lett, és Berci, mert Berci volt a napos, elordította magát: óvoda, vigyázz, cipővizit! Margit néni megdicsérte, mert jó hangosan ordított, mindenki a gatyájába rezelt tőle, még a dögöltgiliszta-cipőfűzők is életre keltek a cipők hasában. Mindenki cipőjét megvizsgálták, persze a strébereknel, akiknek az anyukájuk a reggeli átöltözkéskor még egyszer kifényesítette a cipőjüket, megint minden rendben volt, bezzeg nálam nem, mert én egyedül járok az óvodába, és találtak sárat a cipőmon. Aztán számokat kaptunk, majd számozási sorrendben leültettek minket a padokra. Az ebédig tartó idő cipőpucolással meg vécére szaladgálással telt el, sokunkra rájött a hasfosás, olyan izgatottak voltunk, és mert a hülye cipőpucolás miatt az udvaron sem fogócskázhattunk, nem éreztük a szokásos farkaséhséget, és ebédelni sem akaródzott úgy istenigazából. Ebéd közben Elvira arról hebegett, Mikulás bácsi talán el sem fog jönni, ma annyit havazott, hogy Mikulás bácsi szánja esetleg elakad. Erre mondják, hogy szánja-bánja. Vagy ha nem is akad el, akkor talán csak lassabban tud haladni, előbb a pesti kerületeket járja be, hozzánk meg túl későn érkezik, amikor már rég hazamentünk az óvodából. Haragudtam a vészmadár Elvirára, addig mondja, hogy Mikulás bácsi valamiért nem fog jönni, amíg ezt Mikulás bácsi megérzi, és tényleg nem fog jönni. Ekkor aztán még nagyobb baj történt. A Feri bekiabált, hülyék, Mikulás nincs is, nem is

volt, és nem is lesz soha! Ez mind csak kitalálás, mese, mint a Jóisten meg a Jézuska! A felnőttek etetik ezzel a gyerekeket, hogy jók legyenek, szófogadóak, meg efféle baromság, mintha mi gyerekek időmitott kis-kutyák lennénk, fiam, ha jó leszel, hoz neked a Mikulás csokoládét, de bezzeg ha rossz leszel, megnézheted magad! Akkor csak krumplit kapsz, meg hozzá egy jó nagy virgácsot, amivel a Krampusz jól elnászpángolja a valagadat! Erre mind megrémültünk, tényleg ne lenne Mikulás? De hát az nem lehet, mióta az eszémet tudom, kaptam Mikuláskor jó dolgokat, csokit, selyemcukrot, tavaly még egy kifestőkönyvet is! Feri biztosan hazudik, azt akarja, hogy féljünk. Én akarom, hogy legyen Mikulás, és lesz is. Ahogy körbenéztem, mindenkinek a szemén láttam, akarják a Mikulást! Akarjuk a Mikulást, akarjuk a csokit meg a narancsot, akarjuk a kifestőkönyvet meg a mazsolás kalácsot! Nem akarjuk a hóvihart, Feri hazugságait meg Margit néni pofonjait! Ebben a pillanatban megjelent Margit néni, és a halálos csöndben nagyon lassan, nagyon halkán a következőket mondta: Gyerekek, felejtétek el a Mikulást! Hozzatok ma délután a Télapó fog jönni, a Gyegymaroz. De! De csak akkor, ha jók lesztek. Ha ezt megérdemlitek. Mert ti most meg fogjátok mutatni, mire képes a magyar óvoda, a jövő reménysége, a jövő harcösa. Most egy pissenés nélkül be fogtok mászni a takaró alá, és aludni fogtok. Aludni, mint egy téli medve! Aludni, aludni fogtok! Egy pissenés nélkül! Értem?! Margit néni már megint kiabált, mint mindig, amikor kivörösödött a feje. Aztán csöndes lett, de a torkunkon már egy falat sem ment le. Most pedig elénekeljük a Jöjj el kedves Télapót! Napos, kezd el! Berci elkezdte. Hull a pelyhes, fehér hó, jöjj el hozzánk Télapó! Hangosabban! Van zsáknodban minden jó... Nem hallom, hangosabban, vidámabban! Piros alma, mogyoró... Itt már mindenki üvöltött. Minden gyerek várva váár, kedves öreg Télapóóó! Mire befejeztük az üvöltést, vagyis az éneklést, mindnyájunk feje olyan vörössé vált, mint a Margit nénié. Nagyon örült, és megdicsért minket. Elmegettünk aludni. Mindenki csöndes lett, szófogadó, egy pissenés nem sok, annyit sem lehetett hallani. Én elhatároztam, hogy nem fogok aludni. Még akartam lesni a Mikulás bácsit, illetve a Télapót. De mi történt? Soha ilyen álmosság nem jött rám, mint éppen most. Margit néni megbabonázott minket, ránk küldte az álomtündért, aki beleszórt

az álomport a szemünkbe. Úgy aludtam, mint egy nagy, erős, szovjet és téli medve. Egyszer csak hangzavarra, kiabálásra ébredtünk, itt volt a Télapó, és mindenkinek hozott ajándékot! Ledobtuk a takarókat, rohantunk kifelé, lökdösődtünk, mindenki első akart lenni. Lássatok csodát! A cipők telis-tele voltak dugva ajándékokkal, csodálatos nyalánkságokkal. Valaki ellökött, aztán én löktem el valakit, aki előttem lábatlankodott, és végre a kezemben tarthattam a cipőimet. Drága cipőcskéim, de jó nehezék vagytok! Méregettem, melyik a nehezebb, de nem tudtam különbséget tenni. Letérdeltem, amilyen gyorsan csak tudtam, kibeleztem a cipőimet, az egyikből kikotortam a csokikat, a másikkól meg kiszórtam. Közben jól rá kellett sóznom valakinek a lábára, mert majdnem rálépett egy Sport szeletre, pedig azt nagyon szeretem, rumos. Kaptam többfajta csokit is, selyemcukrot, Dunakavicsot, kandiscukrot, piros almát, sárga nyalókát meg valami színes papírcsövet, amit gyorsan kibontottam, és bekaptam egy zöld bogyót, az volt benne legfelül. Erős cukor, jaj de jó! Visszadugdostam mindent a cipőimbe, mert közben elszabadult a pokol. Mindenki begerjéd! Mellettem Gitti ugrált fel s alá, aztán már mindenki csak ugrált, egyedül vagy párosával összeképezkodva, az összevissza kiabálásból ritmikus kiabálás lett, Té-la-pó, kö-szön-jük! Té-la-pó, kö-szön-jük! Csak most vettük észre, hogy az óvó néni is itt vannak, hátul az iroda ajtajánál, zsebkendővel törölgetik a szemüket. Ők is nagyon örültek, mi pedig odakiabáltunk nekik hadonászva, mutogatva, itt volt a Télapó! Mari odaszaladt hozzájuk egy csokival, aztán Feri, pedig ő volt az, aki szerint nincs is Mikulás, aztán mind vitünk egy-egy csokit, hogy a kezükbe vagy a kötényük zsebébe dugjuk, de nem fogadták el, hanem átöleltek minket, meg a fejünket simogatták, csak annyit mondtak a felfordulás közepén: drága gyerekeink! drága gyerekeink! Most mi is szerettük őket, én Margit néni kezét kaptam el, amelyik pedig már annyi nyaklevest kevert le nekem, de most az alvástól összeborzolt, kócos fejemet simogatta, egymásra mosolyogtunk; ahogy alulról felnéztem rá, ő pedig fölülről rám. Kedves jó óvó néni, drága Mikulás, vagyis Télapó, úgy szeretünk téged, mint Rákosi bácsit, vagy mint Sztálin elvtársat, vagy talán még annál is jobban! Téged szeretünk a legeslegeslegjobban! Jó élni, vagy rossz élni? Jó élni!

Aztán ennek a szép napnak is vége lett egyszer, és rám újabb csodálatos izgalmak vártak. Este a mama ázzal fejezte be a meséjét, hogy karácsonyig már csak tizennyolcat kell aludnunk, akkor jön a Jézuska! De most ne is gondoljak rá, csak aludjak nyugodtan. Hát hogyan tudjak nyugodtan aludni, ha a Mikulás után még a Jézuska is jönni fog? Annak is örültem, hogy egyszer csak lett egy halunk, amelyik a fürdőkádban lakott. Megcsináltuk a lakását úgy, hogy teleengedtük a kádat vízzel, se nem meleg, se nem hideg vízzel, szóval langyos vízzel, ezzel készen is volt a Ponty nevű hal lakása. Nekem nem tetszett a neve, mármint amit mamáék adtak neki, elneveztem Bogoljovnak. Miért éppen Bogoljovnak?, kérdezte papa, de nem tudtam megmondani, ez a név nekem egyszerűen jobban tetszett, jobban állt neki, hosszabb és méltóságteljesebb volt. Este, lefekvés után belépődztam a fürdőszobába, amikor már papáék is lefeküdtek, csöndben voltam, leültem a vécé lehajtott fedelére, és figyeltem Bogoljovot. A szemem megszokta a sötétet, a bojler gázlángjának fényénél lehetett látni Bogoljovot a víz alatt, amint a farkát csóválja, mint Gáspár, megcsillan pikkelyein a kék fény. Szerettem volna megsimogatni, mint Gáspárt, de pizzámában voltam, és lusta voltam levetkőzni, így csak nézegettem a jó öreg Bogoljovot, arra gondoltam, mennyivel egyszerűbben él ő, mint Gáspár, akinek igazi hálószobája van, szóval egy nagy kosár, amibe Erzsikek egy párnát raktak bele, és amikor Gáspár valami nyalánkságot kap a tányérjába, például tejecskét, akkor felkecmereg a vackából, lassan feláll a hálószobájában, a lábaival az ágyában van, de a feje átnyúl a konyhájába, és kilefetyeli a tejecskét a tányérjából. Bogoljov két nap után eltűnt, Kati szerint a jégsekreányig úszott, nem tovább, erre még gondolni sem merem, viszont nekem újból fürödnöm kellett. Szegény, jó öreg Bogoljov, rövid ideig voltál nálunk vendég, sokkal rövidebb ideig, mint Bendegúz, a teknősbékánk, akin átment a 49-es autóbusz, és megrepedt a páncélja. Bendegúz a lavórunkban lakott, de csak ha akart, mert ki tudott mászni belőle, meg vissza, a vizecskéjébe. Húscsapatokat evett, meg felvágottat, salátát, de nyáron legszívesebben epret. Egyszer nagyon mászogatott körbe-körbe a fürdőszobában, és húzogatta maga után a kakiját. Mama le akarta törölni, de valahogy nem akart lejönni, aztán mama rájött, az igazából nem is

a kakija, hanem a fűtyije. Akkor aztán békén hagyta. Erziék szomszédjainak is volt egy kis teknősbékájuk, Muki, és a szomszédék öreg, falusi nagymamája akkor találkozott vele először, amikor srégen előtte átcsuszpikolt a nagyszobájukon, és úgy megrémült, hogy visítozni kezdett. Még sohasem látott teknősbékát, azt sem tudta, hogy ilyen létezik, jó volt neki amolyan babonásan, olyanokat hitt, hogy a denévérkaka szerencsét hoz, meg péntek tizenhárom, meg ilyesmiket. Egyszer, amikor ezek a szomszédok elutaztak nyaralni, átvitték Mukit a következő szomszédékhoz, hogy vigyázzanak rá. Na, aztán ezek a második szomszédék betették Mukit a kerti homokozóba, de Muki ki-mászott onnan, és mire észbe kaptak, már jól meglépett. Az egész család összeszaládt, hozták a sarlókat, lekasabolták az összes fűvet, a gyerekeknek taknyuk, nyáluk összefolyt, úgy bőgtek, de nem lehetett mit csinálni, Muki eltűnt. Két napig nem aludtak, járták az utcákat, bekéredzkedtek a környék kertjeibe, mindent átkutattak, de hiába, Muki nem lett meg. Muki volt, nincs, fuccs! Aztán hazajöttek a szomszédok, meg kellett mondani nekik, hogy nincs meg Muki. A szomszédnak nyitva maradt a szája, aztán csak annyit mondott, biztosan levest főztek belőle. Ezen meg a második szomszédék sértődtek meg úgy, hogy nem is beszéltek többet egymással. De a legjobb a babonás nagymama volt, amikor az unokái elkezdtek bőgni meg szírenázni, most az ő könnyük meg taknyuk folyt össze patakokban, akkor ez a nagymama, mire végre megmőndták neki, hogy Muki eltűnt, boldogan elvigyorodott, és vihogott egyet: hát, ez aztán a jó hír! Képzelem, azóta is hogy imádják az unokái. Egyszer csak, hogy, hogy nem, egy idő múlva felbukkant a környéken az elveszett Muki. Egy szép napon becsöngetett a nagymamáékhoz egy kalapos, kabátos férfi, hogy hallotta, elvesztettek egy teknősbékát, hát itt van, kéri érte a becsületes megtalálónak járó jutalmat. A gyerekek örömben begerjedtek, visítozni kezdtek, a nagymama is begerjedt, de ő kétségbeesésében, és nagy volt a meglepetés, amikor a kalapos kicsomagolta Mukit a Szabad Népből, és meglátták, hogy a pöttöm Mukiból akkora teknősbéka lett pár hónap alatt, mint egy levesestányér, ráadásul meg volt repedve a páncélja, mert átment rajta a 49-es busz. Nagymama becsapta a kalapos orra előtt az ajtót, vigye a disznóságát máshová, szemtelen fráter, még mit

nem, egy lyukas kétfilléres nem sok, annyit sem kap, nemhogy jutalmat. A gyerekek azóta, képzelem, még jobban imádják a hülye nagymamájukat. Szóval ez a kalapos mandró már nem is remélt pénzt, hanem igyekezett megszabadulni a bűdös teknősbékájától, hiszen még egy levest sem volt képes főzni belőle. Így jutott el hozzánk, mert mi állatbolond hírében állunk a környéken. Ez a teknősbéka lett az én jó öreg Bendegúsom, ha már egyszer a Muki nem lehetett. De hogy mi történt vele végül, azt már nem tudom, sajnós elfelejtettem. Karácsonykor, a szentestén vagy micsondán, szóval amit a felnőttek így neveznek, valahogy nem sikerült jókedvűnek lennem, bár minden nagyon szép volt, igazi gyertyák égtek a karácsonyfán, még csehszlovák csillagszórók is voltak, de amikor mama kirakta a tálakra a vacsorát, nekem egy gombóc nőtt a torkomban, és nem tudtam lenyelni a rántott pontyot, ami igazából a Bogoljov volt, amíg élt. Kérdezte is mama: mi az, te nem szereted a halat? De nehéz volt válaszolnom a gombóc miatt, csak annyit tudtam kinyögni: én egészben, és élve szeretem. Erre hirtelen csend lett, még Kati is elhallgatott, és sejtettem, mama most kiabálni fog velem, bűdös kölyök, egész évben alig eszünk valamit, húst szinte semmit, szegények vagyunk, mint mindenki ebben az istenverte országban, csak egyszer, karácsonykor engedhetjük meg magunknak, hogy úgy vacsorázzunk, mint régen, a háború előtt! Te ünneprontó! Vagy megeszed mind, vagy mars ki innét, egy hétig csak krumplit kapsz és kenyeret! Kicsi lettem a széken, lehajtottam a fejemet, ha jön a bűdös pofon, hát akkor a kobakomat találja el, és ne az arcomat, de... valami furcsa dolog történt... Ugyanis az történt, hogy nem történt semmi. Nem kezdtek el kiabálni, meg sem ütöttek. Talán ez az a karácsonyi csoda, amiről a Schneider néni mesél, a cukorosztogató Schneider néni a földszintes házból, aki keresztet szokott rajzolgatni az ujjával a homlokomra, szóval ő szokta mondogatni, hogy karácsonykor minden évben bekövetkezik a csoda. Főlpisantva csak azt láttam, mama és papa egymást nézik, aztán papa megsimogatta a kezemet, amellyel a villát fogtam, és azt mondta hal-kan, hogy nem kell megennem, ha nem akarom. Nekem erre bőg-nőm kellett, pedig nagyon nem akartam bőgni, akkor végképpen elrontom a szép karácsonyunkat, amire mind úgy vártunk, és csak

nekem nem lett szép. Hála istennek, sikerült visszatartanom a szí-
rénázást, sikerült csöndben maradnom, csak a könnyeim potyogtak
a pontyra, aztán a mama kifújta az orromat, mint régen, de a hüppö-
gésemet nem tudtam elállítani, csak akkor szűnt meg, amikor már
ágyban voltam; és papa egy szép mesét olvasott fel nekem. Már nem is
tudom, miről szólt a mese, de nagyon szép volt, és jó hosszú, a végén
már nem is értettem meg mindent, mert leragadtak a szemeim, de jó
volt hallgatni a papa hangját. Olyan volt, mint Erzsiék macskájának
dorombolása, amikor a Gáspár hátán fekszik. Aztán, mielőtt elment
volna, megígérté, hogy küldi az álomtündért, amire igazából nem is
volt szükség, mert úgy tűnt, már az orrnyergemen ül lovaglólülésben,
és szórja az álomport a szemeimbe. Csak azt éreztem, hogy papa meg-
simogat, és egy puszit nyom a homlokomra, pont Schneider néni ke-
resztjének a közepébe. Milyen jó a papával! Mama is tud jó lenni, de
papa, ő mindig jó!

Papa másnap megígérté, hogy ebben az évben mindenki fennma-
radhat szilveszterkor, Kati természetesen, mert már nagylány, de én
is! Gáspárekhoz, Erzsi szüleihez vagyunk meghívva, mind az egész csa-
lád. Játsszani fogunk, éjfélkor pezsgőt inni, és táncolni. Az lesz ám
a multság! Hát ennek nagyon megörültem, már régen nem láttam
Gáspárt, nem éreztem a jó Gáspár-szagot, nem simogattam meg a bar-
na szőrét a hátán, ő is már rég nem nyomta bele a kinyújtott tenye-
rembe a nedves gumi-orrát, ami még jobb, mint egy csehszlovák ele-
fántos racska, ez az orrbelenyomás neki egy szia, nekem egy te-
nyérpuszi. Szilveszter nagyon jó volt, az volt talán a legjobb az egész
évben, vagy inkább a második legjobb, a Mikulás után, szóval nagyon
jó volt, mindenki egy asztalnál ült, összesen heten voltunk, mint a go-
noszok, Ali baba és a hét rabló, vagy valami ilyesmi. Mindenki beszél-
hetett, mi is, a gyerekek, Erzsi is előadhatta a bugyuta vicceit, amik
pedig már nagyon unalmasak, de senki nem szólt rá, maradj csönd-
ben, vagy ülj rendesen, még ugráltunk is, meg rohangáltunk, az sem
volt baj, sőt évés előtt piszkos kézzel csókit ettünk, még azért sem szól-
tak. Egyfolytában ettünk, mindenbe belemajszoltunk, ami csak az
asztalon volt, a felnőttek meg csak koccintgattak a borospoharakkal,
nekünk is csináltak boročskát málnaszörpből. Azt hiszem, azért vol-

tak a felnőttek ilyen rendesek velünk gyerekekkel, ilyen normálisak,
nem szekirozóak, mert sok bort ittak. A felnőtteknek gyakrabban ké-
ne szilvesztert tartaniuk, több bort kéne inniuk, akkor kevesebb lenne
a nézz a lábad alá, hogy ülsz, mit piszmoagsz, még ilyesmi, és kevesebb
lenne a gyereksírás is. Csapdlecsacsit játszottunk Erzsiel és Katival,
meg piroshezesztünk, babbal fizettünk, szóval babra ment a játék,
a felnőttek meg mindenféle furcsaságról beszélgettek, már ahogy ők
szótkak a maguk módján érthetetlenül beszélni, hogy ki került bele
a politikai bizottságba, mi volt valami határozatban, miről szólt egy
cikk a Szabad Népben, mi volt a kulturális nemurandumban, kik írták
alá, még ilyen marhaságokról. Erzsi mamája néha ránk nézett, aztán
halkan pissegett a felnőtteknek, csendesebben, a gyerekek még to-
vább mondhatják, de nem törődtek vele, már nagyon belemeleged-
tek a beszélgetésbe meg a poharazgatásba. Sokat nevettek meg
furcsálkodtak. Egyszer váratlanul felpattant az egyikük kiabálva:
Eltársak, a Főpostára! Ott vár minket Lenin elvtárs a paranccsal!
Nagy nevetés. Utána a másik: Ne löjeteK, elvtársak! Én is a moszkvai
Putyilov-gyár munkása vagyok! Még nagyobb nevetés. Aztán elmondtak
egy viccet, vagyis egy kis furcsa történetet, amin megint nagyot nevet-
tek. Valami Kodály Zoltán sétál a Parlament folyosóján, és megállítja
a Rákosi. Így mondták: a Rákosi. Nem Rákosi bácsi vagy Rákosi elv-
társ vagy a Bölcs Vezérünk, ahogy Margit néni szokta nevezni, hanem
csak egyszerűen a Rákosi. Szóval Rákosi, mesélte Erzsi papája, köp-
cös, kövér, csúnya, kopasz, mély hangján odaszól Kodálynak: Kodály,
sok rosszat hállok Magáról! Erre Kodály, magas, sovány, nagy hajú, le-
néz rá fölülről, a vékony kappanhangján azt válaszolja: Én is Magáról!
Ezen akkorát nevettek, hogy a hasukat fogták. De nekem nem volt
nevethetnekem. Hogy beszélnek ezek Rákosi bácsiról? Hiszen ő a né-
pünk vezére! Aztán egyszer csak éjfél lett, és a néprádióban megszólalt
a magyar himnusz. Nagy recsegés lett erre, de nem a rádió recsegett,
hanem az összes szék, amit a felnőttek a fenekükkel hátratóltak;
mintha összebeszéltek volna, mind felálltak, nagyon komolyak lettek.
Mit csináljunk mi, gyerekek? Hát mi is recsegtünk, felálltunk, meg
komolyak lettünk. Isten, áldd meg a magyart, jó kedvvel, bősé-
gel... Mért ilyen szomorú ez a magyar himnusz, amikor arra kérjük

a Jóistent, hogy jó kedvet adjon nekünk? És mért lesznek tőle a felnőttek ilyen szomorúak? Nyújts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel, balsors, akit régen tép, hozz reá víg esztendőt... Igen, egy új, vidám esztendőt, ebben az új évben leszek iskolás, milyen jó kis év lesz ez! Megbűnhődte már e nép a múltat s jövőndőt. A csöndben Erzsi mamája kifújta az orrát, aztán megint valami furcsaság történt, a felnőttek összeültek, összepuszkodtak, és egy jobb évet kívántak egymásnak. Igen, így mondták: egy jobb évet! Aztán amikor már kiösszeültek még kiösszepuszkodták magukat, akkor felkaptak minket is, gyerekeket, csak úgy ropogtak a bordáink, és nekünk is egy jobb évet kívántak. Papa, miért egy jobb évet, az előző nem volt jó? Kisfiam, 1953 óta minden év jobb. Minden év kevésbé rossz, dörmögte Erzsi papája. És miért jobb 1953 óta? Azért, Marcikám, mert bízunk Nagy Imrében... Hát az meg kicsoda? Ő az a bácsi, aki azt mondta a rádióbeszédében 1953-ban, amikor miniszterelnök lett, hogy nem vasgyárakra van szükségünk, hanem iskolákra, hogy a kis magyaroknak legyen hol tanulniuk. Akkor azok, akik a rádió előtt ültek, és a beszédet hallgatták, meghatódtak, mert évek óta nem hallottak senkit a rádióban, aki emberi hangon beszélt velük, Gerőék meg Rákosiék meg a többiek valami érthetetlen, idegen nyelven szóltak hozzájuk, az emberek elszoktak tőle, hogy emberszámba vegyék őket, hogy ők is számítanak, hogy a politika tulajdonképpen őértük van, és nem fordítva, hogy ők, az emberek vannak a politikáért, szóval a furcsa évek után az emberek végre emberi szót hallottak, akkor sokan sírva fakadtak, és szívükbe zárták Nagy Imrét. És papá, mi az a nemurandum, te is aláírtad? Igen, Marcikám, én is aláírtam. És mi van benne? Hát az, hogy játsszák újra a színházakban Madáchtól Az ember tragédiáját. Az kicsoda, az a Madách? Az egy nagy magyar drámaíró, szóval színdarabokat írt, de a színdarabjait nem akarják játszani. És miért nem? Mert szerepel benne az Isten hangja, ezért nem játsszák. És az olyan nagy baj? Nekik igen. Kik azok a nekik? Hát Rákosi meg Révai. Az kicsoda? Jaj, ne is kérdezd! Egy szörnyeteg, ráadásul okos meg művelt is, mégis egy szörnyeteg. És még mi van benne? Hát hogy játsszák Bartókot. Az kicsoda, az a Bartók? Bartók a legnagyobb magyar zeneszerző, aki valaha is élt, mégsem akarják játszani. És miért? Marcikám, ezt

kérdezem én is, vajon miért nem játsszák Bartókot? És miért? Azt hiszem... nekik túl magas. A Révaiéknak? Hát, végül is... igen, nekik, a Révaiéknak. Mégsem olyan okosak? Okosak is, meg buták is. De ilyen van? Nem vagy okosak, vagy buták? Ilyen van, Marci. Egyszerűen korlátoltak. És papa, neked nem lett bajod, hogy aláírtad azt a micsodát? A memorandumot... de, lett. Mi? Hát... Marcikám, már nem dolgozom az Intézetben. Nem? Nem. Akkor a Tátraplán sem a te autód? Nem is volt soha az enyém, az Intézeté volt. De téged vitt a Teller bácsi! Igen. És most már nem visz? Hát persze hogy nem visz többé, ha már nem vagyok az Intézetben. És most mi lesz, hol vagy most? A Műcsarnokban. És jó ott neked, vagy rosszabb? De erre már nem kaptam választ papától, mert akkora zenebona kerekedett, hogy nem tudtunk tovább beszélgetni, cigányzenét játszott a rádió nagyon hangosan, erre Erzsi mamája elkurjantotta magát, francha a jó ebédhez szól a nótával, kikapcsolta a rádiót, és egy nagyot kiáltott: elvtársak, császtuskát! Erre a felnőttek mind elkezdtek üvöltve énekelni, Sztálin elvtárs zászlájával... Bolyongok a város peremén... Nyugi, csigi, nincs itt semmi baj... csak... Ég a város, ég a ház is... Zúgnak a gépek az öntödében... De már zúgott az én fejem is, nem tetszett a császtuska, aztán megkérdezte Erzsi papája, nincs-e kedvem lemenni vele, leviszük Gáspárt, kell egy kis friss levegő, szóval lementünk Gáspárral, de Gáspár nem akart kimenni, mert kint durrogattak, szóval, olyan durrogó dolgokkal pufogtattak, meg trombitákkal rikoltoztak, és Gáspár ettől a szörnyű hangzavartól úgy félt, hogy sem pisilni, sem kakilni nem akart, visszaszaladt a kapuhoz, a lábával kaparta az ajtót, erre Erzsi papája rákiabált, szóval ráparancsolt, hogy: pisi! Erre Gáspár: pssssss, csak úgy lőtt ki belőle a pisi, aztán meg: kaki! Erre Gáspár: pffrrr, csak úgy kigyózott ki belőle a hurka, közben ránk nézett, ahogy szokott, ha kakil, meg vagyunk-e elégedve, de nem várta meg, hogy megdicsérjük, okoooos, hanem húzta az irháját vissza a kapuhoz, alig értük utól, átpréselte magát az ajtórésen, és villámgyorsan eltűnt a lépcsőházban, mi meg Erzsi papájával egymásra néztünk, és nevetésben törtünk ki. Pisi, kaki, pisi, kaki, pisi, kaki...

II

1956!

Az új év hajnala!

Nagyfiú leszek! Iskolás! Megkapom a Kati iskolatáskáját, neki újat veszek. Ha megkapom, azzal akarok aludni. Mackó Mukit kidobom az ágyból. Mackó Muki csizmát árul, Cirmos cica venné, mintha látná feszíteni Kacór királyt benne. Nem csak vásár, mulatság is van itt mindjárt egyben, Farkas Ferkó poharazgat szélnél sebesebben. Papa azt mondja, a nevünk: Wind, egy német szó, azt jelenti, hogy szél. Milyen jó, hogy szelek vagyunk, na nem szelesek, hanem vidám szelecskék. Szellők. Ha nagy leszek, vihar leszek! Most még szellő vagyok. De majd!

Papa azt is mondja, az ő anyai nagyapja híres ember volt, Ábel Jenő, katedrás egyetemi tanár, nagyon fiatalon halt meg, utca is van elnevezve róla Budán. Mutatott régi újságcikkeket, amelyek a temetéséről szóltak, magyarul meg németül írták őket, gót betűkkel. Az elődei Elzászból származtak, német bevándorlók voltak. Papája, Ábel Albin bácsi, zénetanár volt Budán, akkor még Ofennek hívták, német nyelvű bizonyítvány tanúsítja. Felesége pedig angol származék volt, papa úgy tudja, valószínűleg az uraságék angol szobalánya, aki terhes lett, szóval lett benne egy kisgyerek, ő volt Ábel Jenő mamája. Papa megmutatta a nagyapja leveleit, amelyeket Olaszországból, Franciaországból meg Angliából írt, ösztöndíjat kapott az akkori minisztertől, Trefort Ágostontól, aki pénzt adott az okos, fiatal diákoknak, és a dédapám elutazott ezekbe az országokba könyvtárakat kutatni, mert úgy látszik, amolyan könyvmoly lehetett. Ezek a levelek, mondja a papa,

három nyelven íródtak, Ábel Jenő a papájával magyarul és németül levelezett, a mamájával angolul. Papa még valami nagyon szép dolgot mutatott, egy csillogó kitüntetés, amit Ábel Jenő a török szultántól, Abdul Hamidtól kapott, aki megkérte ugyanis őt, hogy nézzen kicsit körül a könyvtárában Isztambulban, porolgassa le egy kicsit a könyveit, szedje őket ránkba, ne dűledezzenek úgy összevissza, ha már senki sem olvassa őket, szóval csináljon végre rendet. Dédnagypapa akkor rendet csinált, és csodák csodája, mit talált? Megtalálta az örökre elvesztettnek hitt corvinákat, Mátyás királyunk gyönyörű, ákombákomos, cirkalmas kifestőkönyveit, amelyeket a törökök Móhács után hadizsákmányként magukkal vittek Isztambulba, hogy ők gyönyörködheszenek bennük. Akkor az én dédapám térdre esett a nagy szultán előtt, és könnyekre fakadva arra kérte esedezve minden szultánok legfényesebbikét: „Nagyságos szultánom, kérve kérlek, add vissza nekünk, szegény magyaroknak a mi szent, gyönyörű könyveinket, hogy unokáink és dédunokáink megsimogathassák őket kis kezeikkel, amire az olasz mesterek által festett bülbülszavú rózsák illatozni kezdenek, és a sokszínű, kecses csízek lágy madárdalra fakadnak.” De a szultán erőt vett könnyein, megkeményítette szívét, és így szólt: „Hű alattvalóm, magyarak tudós Ábel Jenője, nem adhatom neked ezen nemes könyveket, mert apáim vére engem kötelez. Harcban szerzek ezen műkinceseket, én őket csak harcban bocsáthatom el kezeim közül, úgy állj fel hát, hűséges, jó alattvalóm, vedd ezt a két legszebb corvinát ajándékba jobb és bal kezedbe, no meg ezt a csillogó kitüntetés, melyet most beesett melledre tűzök, menj Istennek jó hírrel vissza régi Pest-Buda várába, és vidd magaddal szultáni nagyrabecsülésemet a hős magyar népnek, vidd utadra ezt az üveg tüzes török borocskát, meg ezt, a feleségem által süttött jó lekváros palacsintát.” Akkor az én dédapám felállt, megcsókolta a szultán kezén a pecsétgyűrűt, és visszaindult Pest-Budára, amelyet időközben már Budapestnek hívtak. Bal és jobb kezében vitt egy-egy corvinát, mellén a fényes kitüntetés, tarisznájában a tüzes török borocskát meg a hamuban sült palacsintát, és tüdejében egy gonosz betegséget, a tébécét, amit a szultán poros könyvtárában szerzett. Amikor 31 évesen meghalt, és eltemették a főváros által adományozott díszsírhelyben, a Kerepesi úti temető Művész- és

Tudósparcellájában, egy egész ország sírt. Amint a hír eljutott hozzá, a török szultán felkelt diványáról, eldobta csibukját, elbocsátotta a szépséges Budrul Budult, legkedvesebb hastáncosnőjét, és télvíz idején egyszerű zsákvászonba öltözve eljött gyalog, mezténláb léghűsége sebb magyar alattvalója sírjához. Forró, sós könnyeket sírt a kőoszlop előtt, mellét verte, zokogva a földre borult, és csak annyit tudott ki-nyögni: „Miért nem én haltam meg, miért nem én?!”

Ilyen híres, nagy ember volt az én dédapám, Ábel Jenő. Abban az évben nagyon hideg telünk lett, a madarak röptükben fagytak meg, a Dunán jégáblaseregek úsztak lefelé egyre tömöttebb csapatokban. Az egyik jégáblán őzike utazott át Budapesten, így vitette magát egyre délebbre, melegebb országok felé. Aztán ahogy még hidegebb lett, a jégáblák meg egyre csak híztak-híztak, egy szép napon arra ébredtünk, hogy a sok jégáblából egy nagy, összefüggő, hatalmas jégábla lett, akár át is lehetett volna menni Budáról Pestre, vagy fordítva. Beállt a Duna, mondta mama, de ennek rajtunk, gyerekeken kívül senki sem örült, mert a Szentendrei-szigetnél megrekedtek, majd feltornyosultak a jégáblák, és ez a jégáblagát azzal fenyegetett, hogy a mögötte felgyülemlett Duna-tó jeges vize átcsap rajta, és mindent elönt. A Filmhíradóban láttuk az *Őrs a hegyekben* című film előtt, hogy a Néphadsereg repülőgépei bombázzák a jégábla gátakat. Nagyon tetszett, ahogy potyogtak a bombák, és a robbanások után szanaszét repültek a hatalmas jégábladarak. Később még egy nagyon klassz, csatás szovjet filmet néztünk meg mamával meg Kátival: a *Hajókkal a bástyák ellent*. A hős Kutuzov tábornok csapatai rohamozták meg az ellenség állásait, és a jók legyőzték a rosszakat.

Még tél volt, hideg, talán február lehetett, amikor egy éjszaka arra ébredtünk, hogy minden remeg, rázkódik, mintha az egész házat a pokol összes ördöge rázná, a lámpa körbeforog, mint egy propeller, potyognak le a köröndi vázák a szekrény tetejéről, és a kályhából pöfögve szóródik ki a parázsló hamu. Kátival felültünk az ágyunkban, a szemünket méresztettük meg dörzsöltük, azt sem tudtuk, ébren vagyunk-e, vagy almodunk, ilyen furcsaságot még nem láttunk. Egyszerre föl pattant az ajtó, a papa rohant be pizsamában, a haja az égnek állt, borzasztó idegesen kiabált velünk, ilyen idegesnek még nem láttam soha. Ránk paran-

csolt, hogy azonnal ugorjunk ki az ágyból, dobjuk a takarót a hátunkra, rohanjunk le a lépcsőházban, és szaladjunk el a háztól minél messzebbre. Egy pillanat múlva már a hátunkon volt a takaró, meg sem álltunk a lépcsőházig, de a harmadik lépcsőfokon lefelé észre kellett vennem, hogy elfelejtettem papucsba bújni, és fázik a lábam a hideg kővön. Kati előttem futott, a lépcsőfordulóig jutott le, de ő is megállt, pont a Vazareliék lakásajtaja előtt. Nem mertem visszamenni a papucsért, féltem a potyogó vázáktól, a megörült papától, inkább lementem Katihoz a Vazareliék ajtaja elé, hogy megbeszéljük a dolgot, de Kati püsszgett, hogy hallgassák, hát hallgattam. Nem hallottunk semmit, sem zizegést, sem durrogást vagy puffogást, csak Vazareli Pisti sírása szűrődött ki a lépcsőházba. Pisti sírása nem volt ritka dolog, gyakran hallottuk bögni a lépcsőházban a lakásuk előtt elmenőben, ő volt a házban a rossz gyerek, és sokszor kikapott. Egyszer csak megjelent papa meg mama a mi ajtónkban, rajtuk is takaró volt, ők is hallgatóztak, és csak álltak csendben, néztek egymásra, meg le miránk némán. Addig-addig álldógtunk és hallgatóztunk, míg végül aztán visszamentünk. Papa és mama összeszedték a cserepeket, mi pedig visszabújtunk az ágyba. Ők is lefeküdtek, csönd lett, de mi nem tudtunk aludni. Beszélgessünk, javasoltam Kátinak, de nem akart. A sulit emlégette, Panci nénit, meg hogy ki kell magát aludnia, ilyen hülyeségeket. Biztosan félt, és hallgatózott, mint ahogy én is féltem, és hallgatóztam. Az álomtündér ma éjszaka nem jött el hozzám, vagy a cserepeket szedegette ő is, vagy szabadságra utazott. Hát ez volt az '56-os földrengés.

Másnap mesélte el Vazareli Miki bácsi papának, hogy amikor berontott a Pisti szobájába, ő is pizsamában volt, neki is égnek állt a haja, náluk is potyogtak le a vázák, és estek ki a könyvek a könyvespolcra, szóval amikor berontott a Pisti szobájába, akkor Pisti, aki sokkal kisebb, mint én, legalább egy évvel vagyok idősebb nála, de ő sokkal nagyobb csibész, szóval Pisti a rácsos ágyában állt, valamiért még mindig rácsos gyerekágyban alszik, mint egy kisbaba, talán mert nincs pénzük egy rendes ágyat venni, vagy bedugják a rács mögé, hogy éjszaka ne tudjon kimászni, szóval legalább éjszaka nyugton legyenek tőle. Tehát Pisti ott állt a rácsos ágyban, kapaszkodott, hogy fel ne boruljon a nagy rázkódásban, nagyon be volt tojva a földrengéstől, de még

sokkal jobban a felbőszült papájától, és keservesen zokogott: „Papa, nem én voltam!” Miki bácsi ugyanúgy be volt gazolva a földrengéstől, mint Pisti, nem volt nevetetnékje, de amikor túl voltak a veszélyen, ők is összeszedték a cserepeket, és visszabújtak a kihűlt ágyukba aludni, akkor elmesélte Edit néninek a Pisti mondását, és csak akkor tudott rajta nevetni, azóta is nevet, talán abba sem tudja hagyni a nevetést a következő földrengésig.

Már mondtam, hogy mi állatbolondok vagyunk, vagyis tulajdonképpen én meg a papa. Kitavaszkodott, melegen sütött a napocska, kikandikáltak újra a friss, zsege, zöld levelek, a házak repedéseiből előbújtak a legyecskék, bogaracskák, a levegő ismét megtelt züm-mögéssel, zizegéssel, szárnylebegtetéssel, eső után lustán mászogattak a földigiliszták az aszfalton, és a kerítések tövében erősen pótkocsiztak a suszterbogarak. Ezeket a suszterbogarakat verőköltő bodobácsnak hívják Jenő bácsi szerint, aki a Bimbó úton lakik, és mindent tud, tehát biztosan úgy is van, nekem a suszterbogár mégis jobban tetszik, mert a verőköltő bodobácsnak nincs semmi értelme. Eső után nekem segítenem kell a szegény földigilisztákon, hogy gyorsabban visszajuthassanak a földbe, az aszfalton vagy kiszáradnak, vagy összeszedeketik és úgy nyelik le őket a feketerigók, mint én a diós palacsintát. A különbség az, hogy a diós palacsintát nem várja vissza a felesége meg a sok kis síró csemetéje, nem úgy a földigilisztát, akit hazavár szerető családja. Segítenem kell tehát a szegény földigilisztákon, hogy visszatérhessenek otthonukba. Ami a pótkocsizó suszterbogarakat illeti, mindig rejtély volt számomra, hogyan döntik el, melyik irányba menjenek? Melyikük legyen a kocsi, és melyik a pótkocsi? Egyszer az egyik, máskor a másik, vagy minden alkalommal kisorsolják? Vagy udvariaskodnak egymással: parancsoljon, csak Ön után, vagy ilyesmi? Hát igen, a természet tele van rejtélyekkel. Feri mesélte ezt a viccet: A földigilisztá kidugja tavasszal a fejét a földből, nagyot szippant a jó friss levegőből, és megpillant maga mellett egy másik éppen előbújó földigilisztát. Elkezd neki hevesen udvarolni, mire a másik csúnyán leteremti: Maga marha, én a maga farka vagyok! Hihhihi.

Egy szép tavaszi napon beköltözött hozzánk Ferdinánd, a pók. Papa vette észre a fürdőszoba ajtaján, az üvegezett ajtón, amelyen ki lehet

menni a teraszra. Papa nekem szólt először, hogy új lakónk érkezett. Ferdinánd kicsi volt, vékony, a nyolc lába meg a teste nagyon szőrös. Ahhoz képest, hogy milyen kicsike volt, hatalmas hálót szőtt, amelyet mégis nehezen lehetett észrevenni a kintről beáramló fény miatt. Először is gyorsan szólni kellett mamának, aztán Magdus néninek, hogy ne rombolják szét a hálót, ne takarítsák ki Ferdinándot, mert a védelmünk alatt áll. Ezek után kezdetét vette a módszeres etetés, megfigyelés, a tudományos kísérletezések ideje. Ferdinándot tehát meg kellett etetni. Úgy is mondhatnám, a vendéget meg kellett kínálni, ahogy azt a magyaros vendégszeretet is megkívánja. Minden gyerek tudja, a pókok legyet esznek, és legyet fogni igazán gyerekjáték, csak oda kellett menni az ablakhoz, üvegén ott hancúroztak a legyecskék. Igazából nem hiszem, hogy vidám üveges táncot roptak volna, egyszerűen csak vonzotta őket a fény, és ki akartak repülni a szobából, de olyan buták voltak, huszonötödszörre sem jöttek rá, hogy az üvegen nem tudnak átrepülni. Ezek új keletű legyek lehettek, a régi, dörzsölt legyek velünk laktak, a világért sem akarnak ki-repülni, még szellőztetéskor sem, a lámpa körül keringenek, időnként összeragadnak, mintha repülő suszterbogarak lennének, és a villanykörtékre kakálnak. A légyfogáskor arra kellett vigyázni, hogy a legyecskét véletlenül se nyomjam agyon, mert ha nem zizeg, ha nem rángatja a pókhálót, akkor Ferdinánd a füle botját sem mozgatja, még ha nagyon éhes, akkor sem. Lehetőleg az egyik szárnyacskáját kell megcsippenteni, hadd kapálódzzék, rugdalódzzék csak mind a hat kicsi lábacskaival, aztán ügyesen a hálóba dobni. Se nem túl lágyan, mert akkor a legyecskének van annyi ideje, hogy elegánsan kicselezze a hálót, mint Kocsis az ellenfél középhátvédét, és gúnyos kacajjal elröppenjen mellette, se nem túl erősen, mert elszédül, szívészélhűdést kap, leesik, és a pókebédéből nem lesz semmi. Közepes erővel kell tehát a legyecskét a hálóba dobni, hogy biztosan elérje a hálót, aztán még legyen ereje kapálódzni meg zizegni, mert ez olyan zenebona Ferdinánd fülének, mint nekünk a fővő szilvás gombóc forró fazékján táncoló fedő csörömpölése.

Napok és hetek múltával Ferdinánd kigömbölyödött a jó kosztón, láthatólag meg is nőtt, potrohán csinosan viselte a formás keresztet. Ha túl sok ennyivalót kapott, hátsó lábaival elkezdte forgatni a kapálódzó, méltatlankodó legyecskét, és a potrohából kijövő fonállal

befonva csinált belőle egy szép, formás gubót, szegény legyecské meg egyre kevésbé volt képes rugdalózni, zizegni a sok ragadós fonáltól, végül csend és nyugalom állt be, és Ferdinánd fölakasztotta a légygubót hálója felső sarkában egy fonálra. Idővel egész kis éléskamrát rendezett be magának, a légygubók úgy lógtak egymás mellett, mint formás sonkácskák. Ilyen jó élete volt nálunk Ferdinándnak. Még zuhanyozhatott is volna a fürdőszobában, ha kedve szottyant volna rá.

Aztán nagyon nagy és kövér lett, és ez lett a veszte.

Egyik reggel hiába kerestem, hogy jó reggelt kívánjak neki, és érdeklődjem, hogy szolgál a kedves egészsége, óhajt-e friss legyecskét, avagy légysonkára vásik a foga? Ferdinánd most először nem volt otthon. Talán bizony véccére ment, vagy egészségügyi sétáját végzi valahol? Átkutattam a fürdőszoba sarkait. Ferdinánd nem volt sehol. Eltűnt. Végül megtaláltam a szennyesláda mögött, a kövön, szörnyű állapotban. A belseje kifolyt, szétfolyt; már nem is mozgott. Túlette magát, kidurragt a hasa, leesett, és szörnyethalt. Kampec. Most értettem meg, miért az egyik legnagyobb büntetés az óvodában az Úttörő Áruház társasjátékban az a négyzet, amelyen kés-villa van lerajzolva keresztben egy sült libacomb alatt, és ha rálépsz: Ettél, fizess 80 forintot! Lali halálfejet rajzolt a libacombból, a kés-villából pedig lábszárcsontokat. Ettél, fizess 80 forintot, és dögölj meg!

Szegény Ferdinánd! Béke szöveire. Papa összeszedte a földi maradványait, bedobta a véccébe, és lehúzta. Álltunk a véccé mellett, nem szoltunk semmit, és szomorúak voltunk. Utazz jól hosszú utadon, öreg cimbor, folyj bele a Dunába, aztán meg a nagy Fekete-tengerbe! Kelt-sen életre a pókok nyolclábú istene, legyen belőled egy vízipók, egy csinos, nagy, szőrös vízipók! Rohangál hátadon a formás kereszttel, délről északra, keletről nyugatra, keresztül-kasul a nagy vízen, az idők végezetéig! Ámen.

Ha én lennék a Blériot, csinálnék egy léghajót.

Azzal szállnék reggeltől estig, s szarnék hazámra Munkácsról Pestig.

Löwy Árpád írta ezt a verset, mesélte Berci az óvodában, a legnagyobb magyar költő. Akit eredetileg Réthy Lászlónak hívtak, aztán magyaro-

sított Löwy Árpádra, mondta papa, mert mint maga Réthy magyarázta, a magyarok vagy Löwyk, vagy Árpádok. Ezt nem értettem. Majd megérted később, válaszolt papa.

Április bolondja, május számára. Olyan az idő, mint áprilisban szokott: bolondos, mondta Kati néni az óvodában, hol esik, hol süt a nap. A sok eső miatt nem tudtunk kimenni a kertbe játszani, helyette focimeccset hallgattunk a néprádióból, helyszíni közvetítés volt a Népstadionból. Már nem tudom, ki játszott ki ellen, de a Puskás az biztosan játszott, mert vagy ötször kiabálta Szepesi, hogy: „Puskás lő, góóól!” Ilyenkor mind begerjedtünk, fölugrottunk, és percekig ugráltunk torokszakadtunkból üvöltve: „Puskás lő, góóól!” Szepesi egyszer megint izgalomba jött, egyre jobban fölemelte a hangját, Puskás kicselezett egy csomó játékost, eljutott a kapu elé, aztán Szepesi elüvöltötte, amit szokott: „Puskás lő...” de nem lett gól. Mi mégis fölugráltunk, és örjöntünk, hogy góóól, pedig nem volt gól. Hallottuk, hogy nem gól, de nekünk mégis gól volt, nem hagytuk magunkat megzavarni. Olyan mindegy, pár perc múlva úgyis rúgott egy gólt. A meccs után mindenki örömmámorban úszott, és hallottam, amint Kati néni elmesélt egy viccet a többi óvó néninek: Egy szurkoló újságolja a másinak, hogy hamarosan játszik Ausztria és Magyarország, erre a másik szurkoló megkérdezi: Igen? És ki ellen?

Ezen az érthetetlen viccen jót nevettek, és Margit néni mosolyogva megfenyegette az újjával Kati nénit: „Nana, vigyázz magadra Katikám!”

Másnap megint cseperegni kezdett az eső, és nagyon szomorúak voltunk, most aztán igazán ki szerettünk volna menni a kertbe, hisz az eldugott színes húsvéti tojások és csokoládénuszik reggel óta csak ránk vártak. Fontos nap volt ez, egy másik, a fő-fő ünnep napja is: hazánk felszabadulásának ünnepe. Ebből az alkalomból egy kedves új dalocskát tanultunk Margit nénitől, amíg kint csepergett az eső. Aztán végre kisütött a napocska, és mi mind az ablakokhoz tódultunk a szivárványt megcsodálni. Milyen szép, ünnepi szivárvány! Nyuszi- és felszabadulásünnepi szivárvány. Még nem mehettünk ki, meg kellett várni, míg a napocska felszárítja a kertet. Végre kinyitották a kertajtókat, kettes sorba állítottak minket, persze mindenki elől akart lenni. A lelkünkre kötötték, hogy rohangálni tilos, de az első pár lépés után

felbomlott a rend, kitört a veszett rohanás, lökdösődés. Én elől rohantam, sok gyereket kicseleztem, mint Puskás az ellenfél védelmét, de Bercivel nem bírtam, egyszerre csaptunk le egy piros tojásra, ami a medence lefolyójánál volt eldugva. Berci behúzott nekem egyet, én ráütöttem a fejére, de ő ellökött, és megkaparintotta a tojást. Úgy döntöttem, nem bűnyózok vele tovább, le van tojva, okos enged, számár szenved, inkább rohanok tovább, találok máshol eleget. Így is lett, Karcsi és Elvira után én találtam a legtöbbet, három csokinyuszt, két zöld és egy piros tojást. Ha Berci nem olyan piszok, második is lehettem volna. Nagyon jó volt a kedvünk, mire beértünk a terembe, Margit néni fogadott minket: „Na, kis vadócok, jól kitomboltátok magatokat?” Aztán felállította az egész lihegő, dagadt zsebű, jókedvű társaságot egy csinos félkörbe, és elénekeltük az ünnepi dalocskát, hogy csak úgy visszhangzott belé a terem:

*Április négyről szóljon az ének, felszabadulva zengje a nép,
Értőrkök harsogva zúgják a szélnek, felszabadítónk hősi nevét!*

Másodszor is elénekeltük, mert Margit néni hangosabban, bátrabban akarta, érezzük át a dalocskát, vagyis a felszabadulás jelentőségét, legyünk mi is hősiessék. Harmadszorra már nagyon hangosan énekel-tünk, felszabadítónk hősi nevét már üvöltöttük, úgy kidagadt a szemünk, ahogy zsebeink a csokoládényusztól. Mindenki örült, jól sikerült az éneklés, Margit néni szeme ragyogott, látszott, nagyon örül, a jövő nemzedéke, mormogta.

Egyik este a papa halkán, de nagyon izgatottan mesélt valamit a mamának. „Képzeld el, egy angyalföldi gyűlésen Litvin Gyuri felszólította Rákosit, hogy mondjon le!” „Micsoda!?” „dermedt meg mama, „Hogy mondjon le!” „Igen, mondjon le, az ország népe már nem bízik benne, mondjon le!” „És mi történt a Gyurival, elvitték?” „Nem, eddig még nem.” Meghült bennem a vér, úgy megrémültem, bőgni is elfelejtettem. Hogy történhetett ilyesmi? Igaz ez, ilyen sokan vannak, akik nem szeretik Rákosi bácsit? Attól, mert azt a Nagy Imrét szeretik, még szeret-hetnék Rákosi bácsit is. Mi lesz vele, ha hátat fordítanak neki a hálátla-nok? Milyen rosszak az emberek, szegény, szegény Rákosi bácsi!

Júniusban nyaralni mentünk a Balatonra. Papa elmesélte, hogy neki tanítónő volt a mamája, a papája meghalt, amikor ő 13 éves volt, és szegények voltak, mert rosszul fizették a tanítókat. Az iskola szervezett nekik egy balatoni utazást, a mamája azzal adta oda az összekuporga-tott pénzcskét az útra: „Jenőkém, utazz el, ki tudja, láthatod-e még valaha a Balatont!” Én pedig már vagy negyedszer vagyok itt a Balcsin, pedig még iskolás sem vagyok.

Nagypapát, aki 1925-ben meghalt, rögtön besorozták a hadseregbe, amikor kitört a háború, az első világháború. Nagypapa a huszároknál szolgált, piros-kék egyenruhájuk volt, rojtokkal meg villogó gombokkal, szóval ők voltak a nyalka huszárok, csáköval meg fényes karddal. Nagy huirával rohamoztak a szerbek ellen, kivont karddal, a császárt és királyt éltetve. A szerbeknek csukaszürke egyenruhájuk volt, a fejükön acélsisak, beásták magukat géppuskákkal, modern fegyverekkel lövész-árkaikba, a rohamozó magyar huszárok meg úgy hullottak az ösztűzben, mint a legyek. A Monarchia hadseregében csak két évvel a háború kitörése után vezették be az acélsisakot, addigra nagyon sokan haltak meg fejsérülés miatt is. Hogy a Monarchia nem lesz örök életű, sokan sejtették; mondta a papa, a kérdés csupán az volt, mikor fog összeom-lani. Kirobbantotta a háborút, amibe belebukott. Nagypapa egységéből a megmaradt huszárok beszorultak egy kukoricásba, hetekig nem tud-tak kijönni. Esővizet ittak, nyers kukoricát rágsáltak. Mire kikászálód-tak, mindenki beteg lett. Szegény nagypapa valami nagyon csúnya betegséget kapott, amitől fokozatosan megbénult.

Vártuk a buszt Balatonaligán vagy hol, egyszer csak nagy fekete au-tók, csupa Ziszek meg Zilek húztak el mellettünk libasorban, nagyon gyorsan. Olyan gyorsan, hogy csak kapkodni tudtam a fejemet, alig láttam valamit a nagy porfelhő miatt. „A Rákosi bácsi, a Rákosi bácsi!”, sikoltozott Kati, de én sajnos nem láttam őt. „Papa, te láttad?” „Hát persze, virított a kopasz koponyája.” Nagyon büszke lettem, még hatéves se vagyok, és már majdnem láttam Rákosi bácsit! Népünk leg-nagyobb fiát, Rákosi apánkat, ahogy Margit néni szokta mondani.

A nyaralóban, ahol a házinénin és rajtunk kívül senki sem lakott, egy nagy szobát béreltünk. Mamáék ágya akkora volt, mint egy vár, fő-lötte kép lógott, Krisztust ábrázolta, amint a saját szívére mutat. Aztán

volt a szobában még egy kép, kis erdei fahídon gyerekek mennek át, egy nagy szárnyas, fehér angyal ügyeskedik fölöttük. Egyik este, kint már sötét volt, ezt a képet nézegettem azon gondolkodva, mennyi baja lehet ennek a védangyalnak a csibészekkel. A nyitott ablakon keresztül nagyon hangos tücsökciripelést lehetett hallani, és hirtelen rendkívüli dolog történt: egy denevér röptült be, és összevissza cikázott a szobában, mint a villám. Gyorsan hívtam a papát, aki a denevér hírére ugyanúgy felvillanyozódott, mint én. Mama is bejött, de amikor papa kijelentette, ezt pedig megfogjuk, inkább visszament a házinénihez beszélgetni. Papának nem volt könnyű dolga, a denevér nagyon gyors szárnyú leánynek bizonyult, de számtalan kísérlet után mégis az én papám győzött. Sikerült rádobnia egy törülközőt. A denevér olyan visítózásba kezdett, mintha elevenen nyúzták volna, pedig papa nem is akarta bántani, csak közelről megnézni, mert a természetbűvár nem akar rombolni, csupán kíváncsiskodni. Valahogy sikerült kihámozni a denevért a törülközőből, meg sem harapta papát, én is közel merészkedtem hozzá. Meresztette a nagy, fekete füleit, olyan furcsa grimaszokat vágott, mint ha bolondozna, pedig csak félt. Amikor már kedvünkre kigyönyörködtük magunkat a szárnyas, fekete ördögöcskében, és éppen azon kezdtem gondolkodni, milyen nevet is adjak neki, papa odament az ablakhoz, nagyot lódított a törülközőn, és visszaadta a kis denevérnek szabadságát. Képzelem, hogy megkönnyebbült a fehér szárnyú védangyal az erdei hidas mázolómanyon, hogy virgonc fekete kis testvére annyi ricsaj után végre eltűnt a képből.

Közel voltunk a Balaton-parthoz, ha mama keresett, és nem talált otthon, akkor lejött a partra, kiáltott egyet, Marci!, mire én előmásztam a habokból, és biztos lehettem abban, most mi jön: a fejmosás. „Már megint kék a szád! Órák óta bent vagy a vízben, még meg fogsz fájni, talán én ápoljalak a nyaralás alatt? Mars ki a vízből!” Kénytelen-kelletlen kimásztam, igyekezve, hogy ne lássa a didergésemet. Mamának nem mondhattam el, mit csinálok a vízben, ugyanis nagyon fontos dolgom volt: életeket mentettem. Amikor reggelente leszaladtam a vízhez, még szinte hajnalodott. Kezemben Bendegúz, a felfújható teknősbéka, fejemen a simlis sapka, mama így akarta, hogy ne kapjak napszúrást. Mindig én voltam az első, megálltam néhány percre a par-

ton, mielőtt a földre csaptam volna a simlis sapkát. Bokámig ért a víz, tovább még nem mentem, szoktattam magam a vízhez. Hűvös volt előszörre, de nem törődtem vele. Néztem, ahogy a kicsi, lusta bárányfelhők bégetnek mamájuk, a nagy fehér felhő után, aki talán délutánra kimászik a túlsó dombjai mögül, hogy az akolba vigye a csemeitéit. A napocska már előbújt éjjeli vackából, és pirosasra festette a vizet. Nagyon jó szaga volt a Balatonnak, vízszaga, igazi Balaton-szaga, jól teleszívtam magam vele. Sehol egy zörgő motorcsónak, egy cammogó vitorlás, sehol semmi és senki, csak én, a fecskék és a Balaton. Csupán barátom, a szellőcske fódrozgatta a vizet, de csak olyan finoman, hogy eszembe juttassa, itt az ideje kacászni, még mielőtt jönnek a reggeli hullámok. Földhöz vágtam Bendegúzt is, és ha még mindig nem jött senki, letoltam a fürdőgatyámat, és belepisiltem a Balatonba.

Nem kedveltem ezt a kék fürdőgatyámat, világéletemben fecskét szerettem volna, amilyen papának is van. De kis számban nem volt. A fecske nagyon klafa-gatya, középen elegáns, fehér csikkal. Csak a bal lábat kell beledugni a lyukba, a másik oldalon pántok vannak. Szorosan meg lehet kötni, soha nem csúszik le, még akkor sem, ha valaki csukafejest ugrik a medencébe vagy a vízbicikliről a Balcsiba. A fecskét át lehet húzni az alsógatya alatt, és megkötni, tehát nem kell előbb az alsógatyát letolni, aztán a fürdőgatyát felhúzni egy törülköző oltalma mögött, amit valaki másnak kell tartania.

A pisilés után kezdetét vette a kavicsvadászat. Lapos kacsakavicsokat kellett találnom a homokos parton, ami nem volt nehéz, de igazán jó kacsakavics kevés volt; nem lehetett se könnyű, se nehéz, és jó laposnak kellett lennie. Néha találtam tégladarabokat is, amelyeket gömbölyűre csiszolt a víz. Legeslegjobban mégis azoknak az üvegdaraboknak örültem, amelyek nem vágtak, mert a vágósságukat már régen lecsiszolta a Balaton. A rekordom egy tízen felüli ugratás volt, de tízen felül még nem tudtam számolni. Egy, megérett a meggy, kettő, feneketlen teknő, három, te leszel a párom, négy, hová megy, öt, érik a tök, hat, hasad a pad, hét, zsemlet süt a pék, nyolc, üres a polc, kilenc, kis Ferenc, tíz, tiszta víz, ha nem tiszta, vidd vissza, majd a cicá megissza.

„Tökös, most vagy utoljára szabad kiskrapek, élvezd ki az utolsó nyaradat, mielőtt az iskolába mégy, mert a suliban vége a jó életednek,

ott tanulni kell, apafej, tetszik vagy nem tetszik, a tanárok majd szíjat hasítanak a hátadból, ha nem tudod a leckét, a pedellus meg rád uszítja a kuttyáját, hogy harapja le a fütyidet, ha buta vagy", így készítte fel Kati az iskolára. De nem haragudtam rá, és csak úgy csináltam, mintha be akarnék húzni neki egyet, a kotkodácsoló tyúknak, valójában már alig vártam, hogy szeptembertől én is nagy legyek, nem fognak többet érdekelni a tökmag óvodások.

Mire a kacsázásba beféjdult a karom, már nem voltam egyedül, ott téblábolt a helybéli kecskekörmös fiú, aki kagylókat szedegetett, és egy furcsa mesét tudott a tihanyi vízhangról vagy visszhangról meg a kecskekörmőről. Egy forintért mondja el a meséjét, de nekem nem volt pénzem, ezért aztán egyszer odalopakodtam azokhoz, akiknek éppen mesélt; és ingyen végighallgattam az egész történetét. Meg akart verni, mert potyáztam, de kifizettem egy pöpec kacsakövel meg egy fél elefántos racskával, akkor aztán jóba lettünk.

Mikor kezdenek jönni a hullámok, eljön az ideje, hogy végre megmártózzak. Nagy lélegzetet kell vennem, amikor a víz megnyalja a kukimat, akkor zsupsz, bele a vízbe. Nagy lubickolást szoktam csapni, de mélyre nem megyek, mert nem tudok úszni. A lubickolás azzal szokott befejeződni, hogy észreveszem az első bogarat, amelyik fuldoklik, keservesen küzd az életéért. Nekem ezt a bogarat meg kell mentenem. Ha már kievickélek vele, viszem a többieket is, amelyek a környéken szerencsétlenkednek. Mennyien vannak! Méhecskék, katicabogarak, szárnyas hangyák meg a többi pereputty. Még a darázs sem csíp, ha bajban van. Nekem mindet meg kell mentenem, nem pusztulhatnak el, mind kapálózik, mind élni akar. Aztán jön egy ellenséges bogár, a csíkos krumplibogár, akit az amerikai imperialisták dobtak le hazánk fölé, hogy megegye a magyar krumplit, szocialista munkánk gyümölcsét. Nem is tudom hirtelen, mit csináljak, megmentsem, vagy ne mentsem meg? Aztán őt meg a többi hasonszőrűt is felveszem a mentőcsónakomba, a tenyerembe, majd az első száradás után engedem, hogy végigmászkaljanak rajtam, csiklandoznak, jönnek-mennek, aztán kinyújtják a hártás szárnyukat a kitinpáncéljuk alól, szárítkoznak, lábacskaikkal megtörlik a csápjaikat, ásítognak, vakaróznak, és halkán a fülembe zümmögik: „Kösz, Marci, jó haver, gyere máskor is,

sokan vagyunk.” Tudom, azért vagyok itt, hogy kimentselek benneket, bogaracskákat, nehogy túl korán kerüljete a bogárparadicsomba, éljete, zümmögjete, bólogassatok a csápjaitokkal, tekerjete ki a pödörnyelveiteket, szívogassátok a sárga virágport!

Már rég hazajöttünk a nyaralásból, de még mindig nyár volt, amikor papa és mama egy vasárnap délután behívtak minket a nappaliba, valami fontosat akartak közölni velünk. Még málnaszörpöt is készítettek ki nekünk egy kis tálcán az asztalon, amin nagyon elcsodálkoztam, ilyen eddig még nem volt. Kiderült, hogy el akarnak utazni, de nem a Balatonra, és nem velünk. Hát akkor hova és miért? Bécsbe, két hétre. Tudtam, hogy Bécs Ausztria fővárosa, és nagyon messze van, oda senki nem megy, és onnan senki sem jön. De akkor meg miért? Mert húsz évvel ezelőtt voltak ott legutoljára, amikor megismerkedtek, és most végre mehetnek újból külföldre, húsz év elteltével, először a háború után, szinte hihetetlen, maguk is alig akarják elhinni, hogy kiengedik őket. Húsz évvel ezelőtt még nem volt ott a Hitler, nem volt háború, lehetett utazni. A Hitlerről már hallottam, az is egy amerikai imperialista, később mondta Kati, ő egy másik bűdös disznó, egy német. Nekem nem tetszett, hogy mamaék el akarnak utazni, és nem visznek magukkal, nem örültem ennek a bécsi dolognak. Ha már egyszer voltak ott, miért akarnak megint odamenni? És miért nem velem? Egy város unalmas, miért nem mennek inkább a Vidám Parkba vagy a Nagycirkuszba? És velünk! Kezdem megsértődni, éreztem, ebből sírás lesz, pedig nem szeretek sírni, Kati gúnyolni fog: „Na nézd csak, eltörött a mécses”, vagy: „Itatod az egereket?” Ilyen disznóságokat szokott nekem mondani, erre én nagyon dühös leszek, bögök, és be akarok neki húzni egyet, amire lekever nekem egy nagy bűdös pofont. Jó élni, vagy rossz élni? Rossz élni. Papa megfogta a kezemet, magához húzott. Gyerekek, két hetet kell kibírnotok. Reggel és este Kati gondoskodik Marciról, csinál reggelit meg vacsorát, már nagylány. Marci, te segítesz neki, például teríteni és eltörölgetni. Napközben meg itt lesz Magdus néni. Hozunk nektek finom csokit, kokakólát meg banánt!

Nem akartam hinni a fülemnek! Kapunk banánt! Az óvodában bamámnak mondtuk, azt is tudtuk, ahogy a medve szereti a mézet,

úgy a majom a bamámot. Én is kapok bamámt! Megörültem, leugrottam a papa térdéről, kit érdekel a bögés, ha lesz bamám!

Nehezen telt el a két hét, de aztán mégiscsak eltelt. Sokat bicajoztunk, meg néztük a teraszról a szemközti építkezést. Belügyminisztériumi házak lesznek, rendőrök fognak itt lakni, mesélte Magdus néni. Hogy a munkásoknak jobb kedvük legyen, vidámabban dolgozzanak, egész nap zenét sugároztak láthatatlan hangszórókból. János legyen, fenn a János-hegyen, estére oda várom... Még, még, még és még, a burzsujnak sohasem elég. Lásd, lásd, lásd már lásd, a sorsod az elpusztulás... Este ma várom a Nemzetinél, ott ahol a hatos megáll... Nem volt a Szása egy moszkvai nagy dáma, nem volt a Szása, csak egy kis cigány leány...

Néha nagy, fekete Ziszek és Pobjedák jöttek, rendőrtisztek szálltak ki belőlük; meg fekete öltönyös emberek, és lassan végigmentek az építkezésen. Egy alkalommal éppen akkor nyitották ki a Zisz ajtaját, amikor két srác arra bicajozott. Az első majdnem beleütközött az ajtóba, szinte súrolta, de sikerült még éppen elkapnia a kormányt. Mind a ketten megálltak, az öklüket rázták: „Hova tettétek a szemeteket, a kurvá anyátokat!” A manusok kiugráltak az autóból, el akarták kapni a srácokat, akik beletapostak a pedálba, mire az autót küldték utánuk. Mindez nagyon gyorsan történt, a srácok villámgyorsan lehajtottak a Zilahin a Radna lépcső irányába, az autó meg utánuk. Most már értem, miért van nálunk annyi élsportoló, nevetett Kati. Én nem nevettem, a srácoknak drukkoltam. Akkor is rájuk gondoltam, amikor este bemásztam a papa ágyába, ott szoktam aludni, ott jobb, mint az enyémben.

Azután egy szép napon végre megjöttek papáék. Le voltak barnulva, mintha csak a Balcsiról érkeztek volna. Bécs akkorát változott a húsz év alatt, mondták, hogy rá sem lehetett ismerni! Budapest olyan kopott és szürke most, mint Bécs volt akkor; sőt, még rosszabbul néz ki, mert tele van háborús nyomokkal. És a bécsiek milyen mások! Jól öltözöttek, udvariasak. A pestiek meg? Durvák és gorombák! Bugris egy város! Papáék is mintha megváltoztak volna, mamának új frizurája volt, valami kék szoknyát viselt, a lábán új cipő. Papa meg barna gombos bordó kardigánban feszített, a haja hátra volt fésülve, és a bajsza rövidre nyírva.

Bementünk a gyerekszobába, mama végre elővett a szatyorból egy papírba becsomagolt, szalaggal átkötött nagy valamit. A bamám! Igen, a banán, mosolyogtak. Megengedték, hogy én csomagoljam ki. A szalaggal gyorsan boldogultam, de a papírt el kellett tépnem, mert össze volt ragasztva ragasztószalagocskákkal. Óvatosan kivettem a papírból, és leemeltem a kályháról az egész banánbokrot. Nehéz volt, és szép. Mindegyik banán meg volt görbülve, mintha csak egy irányból fújta volna őket a szél. Voltak sárgások és zöldesek, kisebbek és nagyobbak. Visszaraktam őket a kályhára, mama letört kettőt, és ügyesen meghámozta őket. Egyiket Kati kapta, a másikat én. A héja úgy lógott le róla, mint valami sárga szoknyácska. Csak kicsit haraptam le belőle, mert mit lehet tudni, aztán nagyobbbat. Végül gyorsan megettem az egészet. Éreztem, ahogyan fekete szőr kezd beborítani a testem, a hátam púposodik, az ujjaim begörbülnek, és karikalábaim lesznek. Meggörbültem, mint a banán, szájam csücsörivé vált, rápislogtam a csodálkozó többiekre, vidám makogásban törtem ki. Majom lettem! Először lassan, majd egyre gyorsabban, úgy, hogy a mellső lábaim lelógtak a földre, kétszer körbeugrabugráltam a szobát, végül egy ügyes szökkenéssel felugrottam mamára. Átkaroltam a nyakát, mama megbillent, de papa gyorsan megtámasztotta, és leveccses majompuszikat nyomtam az arcára. Mama nevetett és sikított, majd lehámozott magáról, mintha majom-banán lennék, közben Kati is hozzánk ugrott, egy rángatózó, tekergető, nagy majomgubó lettünk, leestünk a földre, Katival makogva, rőfögve hemperegtünk, mamáék úgy nevettek, hogy folyt a könnyük, végül Kati két vállra fektetett, összeborzolta a hajamat, talált benne két nagy, zaftos tetőt, amelyeket rögtön csámcsogva megevett. Ha abba nem hagyja, szét-pukkadok a nevetéstől, alig kaptam levegőt. Végül a fülébe vinnyogtam, pisilni kell. Akkor elengedett. Jó élni, vagy rossz élni? Jó élni.

Papa letörölgette a könnyeit, és elmondott egy viccet. Móricka hazajön az iskolából, meséli a papájának, azt tanulták, hogy az ember a majomtól származik. A papája felháborodva kiabálja Mórickának: Én nem, de te igen! Hihhihi.

Ebéd után folytatódtak a meglepetések.

Megint körbeálltuk a kályhát, vártuk az újabb varázslatot. Jött is! Egy szép, nagy, barna üveg formájában, amelyet papa húzott elő. A kokakóla! Kati felolvasta a nagy, fehér betűket, de neki cocacola jött ki. A poharamban sok-sok vidám buborék zizegte a fülemnek: Marci, igyál meg! Egy bátor, nagy kortyot húztam le belőle... milyen jó... édes és barnán simogató! „Szóval ezt isszák az amerikaiak?” „Igen.” „Ánkle Szem is?” „Igen.” Kinéztem az ablakon. Milyen jó is az amerikaiaknak, bánánt ehetnek és kokakólát ihatnak... De még nem volt vége! Most jött a csoki! Egy-egy óriási nagy tábla csokoládét kaptunk, lila papírba csomagolva, rajta egy lila tehénnel, nyakában egy nagy haranggal; a távolban még magas hegyeket lehetett látni. Milka, olvasta fel Kati a fehér betűket. És milyen finom volt! Szeretem a Tibi csokit, de ez a tehenes még a Sport csokinál is jobb!

Kati egy forgatható, világító földgömböt kapott még, én pedig egy piros PEZ-pisztolyt, amiből sárga cukortéglácskákat lőhettem bele egyenesen a számba. Két kicsi autót is kaptam, egy Mercedesz sportautót meg egy Opelt, forogtak a kerekeik, mindenük volt, kis kormánykerekek, üléseik, műszerfaluk, az ajtókon kilincsek, elöl a motorháztetőn pedig az autójelvények!

Milyen jó lenne ott, Nyugaton gyereknek lenni, a nyugatiak mind gazdagok, a nyugati gyerekek addig ehetik a lila csokit, amíg szét nem pukkadnak, a zsebük meg kidagad a kisautóktól...

Aztán eljött a szeptember, és iskolás lettem. Iskola! Milyen más itt minden, mint az óvodában!

Kati zöld iskolatáskájával mentem, füzetekkel, ceruzákkal, sőt színesekkel megtömve, de a legeslegjobban egy vadonatúj, csehszlovák, elefántos racskának örültem, az elefánt harsányan trombitált rajta, és olyan puha volt, hogy inkább átraktam a jobb zsebembe, így bármikor gyűrhattam. Az órák között szünetek voltak, amikor kimehettünk az udvarra sétálni, játszani, vagy az uzsonnánkat megenni. Micsoda hatalmas udvar! És mennyi gyerek! Csak azt sajnáltam, hogy az első nap csupán két szünetünk volt, illetve három óránk, és a harmadik után haza kellett mennünk. Ledobtam a táskámat, és mentem ebédelni. Mama kérdezte: „Na, milyen az iskola?” Azt válaszoltam neki

olyan mély hangon, amilyenén csak tudtam, nehogy kicsöpögjön a leves a kanálból: „Rooossz.” Tudtam, hogy meg fogja kérdezni, ezért előre készültem a válasszal.

Kerényi Klári néni a tanító nénink, nagyon kedves, minden órán vele vagyunk, kivéve az énekórákat. A harmadik óránk énekóra volt, külön tanító néni jött be, Bors Irma néni. Szigorú, ha hangoskodunk, kiabál. Megmutatta, hogyan kell kottapapírt meg violinkulcsot és basszuskulcsot rajzolni, egész órán ezeket írogattuk, rajzolgattuk, meg kottafejeket. Egész, negyed meg nyolcad kottafejeket. Irma néni elmondta, egy új zenei iskolába járunk, amelyet Kodály Zoltán alapított. Ő a legnagyobb élő magyar zeneszerző és zenepedagógus, Bartók Béla volt a barátja, akivel együtt mentek falura magyar népdalokra vadászni. Begyűjtötték őket, és fonográfra másolták, valami viaszhengeres régi lemezjátszóra, ahonnan le tudták kottázni, ugyanolyan ötvonalas papírra, amelyet most mi is készítettünk. Irma néni mesélte, volt olyan öreg, falusi bácsi, akinek Kodály bácsi, illetve a Tanár úr visszajátszotta a fonográfról az énekét, a bácsika nagyon el volt ámulva, de csöndben maradt, végül pedig azt mondta, igen, pontosan úgy énekelt el a gép, ahogyan ő.

A szomszéd fiúval, a Csengődyvel, egy osztályba járok, az A-ba, az ásök a jók, a bések... na nem rosszak, de ők csak a bések. Csengődyt elneveztem Kajetánnak, mert kajla a füle. A Bodófalvit meg Bobónak, most ő is akar nekem valami nevet adni, de még nem talált ki rám semmi jót. Akármilyen hülye nevet nem veszek magamra. A bésekhez jár a Nagy Pista a Filler utca 50/A-ból (miért nem az 50/B-ből?), meg a Dános Jancsi, amolyan álmata tag figura, de azért rendes krapek, múltkor kaptam tőle egy fél almát. Róla azt meséli a Nagy Pista, egyszer pizsamában jött az iskolába, szóval elfelejtette levenni a pizsamanadrágját, a tanító nénijük vette észre, hogy kilóg a pizsamája a rendes nadrágja alól. Még jó, hogy nem a papucsára vette fel a cipőjét.

Kati haragszik rám, mert nem vagyok képes rendesen megkötni a cipőfűzőmet, ahogy mindenki csinálja, a felnőttek is, már többször mutatta nekem, én mégis másképpen csinálom. Mert én két külön masnit kötök, aztán ezeket hurkolom össze, és mondhatom, nem oldódik ki gyorsabban, mint az ő masnija. Sőt. Ha nagy leszek, szaba-

dálmaztatni fogom az eljárásomat: a Wind-féle cipőmasni! Ha reggel sikerül letolnia a pizzamagatyáját, a cipőjét megkötni már csupán gyerekjáték! Egy gyerek találánya! Wind Marcell világszabadalma! Igazából a bésekkel is jóban vagyunk, együtt járunk karénekre, ott össze vagyunk keverve. Mellettem dörög Szűcs Peti, a botfűlű. Irma néni szerint az nem baj, Kodály bácsi nem csak jó zenei képességűeket akart felvetetni, be akarja bizonyítani, a zenélést mindenki meg tudja tanulni. Néha Joó Árpi, a csodagyerek kimehet vezényelni, ő már ezt is tudja, nem csak a zongorázást. Irma néni megkérdezte tőle, van-e abszolút hallása? Nem, nekem abszolút nincs hallásom! Hihhihi, nagy kópé ez a Joó Piusz!

A lányok közül Bláthy Saci a leghangosabb, örökké nevet meg sündörög, Klári néni szerint kotnyeles. Súlyom Beát elneveztem Súlyomszem Beának, mert indiánszeme van. Széles Éva előttem ül, a haját két copfba fonja, ha jókedvemben vagyok, megcibálom őket, mint az élmunkás fejőnő a tehén tőgyét. Megpróbál megpofozni, de ügyetlenül pofoz hátrafelé, ha felemelkedik, a pad részén a fenekébe nyomom a tolltartómat. Legjobban Pázsonyi Lilla tetszik, már a neve is olyan szép. Persze nem mondhatom el senkinek, mert akkor kigúnyolnának: két szerelmespár, mindig együtt jár... Még neki sem mondom el, mert kinevetné. Múltkor együtt jöttünk ki a suliból, szépen sütött a napocska, mire bátor lettem, elkaptam Lilla kezét, és együtt szaladtunk le a Trombitás útig. Zötyögött a hátamon az iskolatáska, és mire leértünk, nagyon melegem lett. Lilla csak nevetett, aztán szó nélkül ott hagyott, és továbbszaladt a fogas felé. Én meg fölmentem a Lorántffyira vissza, hazafelé, ebédelni. Ha felnőtt leszek, feleségül veszem Lillát.

Október 6-án, szombaton, a születésnapomon lent bringáztam az utcán, bár nagyon vacak volt az idő. Mama veszekedett velem, hogy vegyem fel a viharkabátot, de viharkabátban nem lehet jól bicajozni, meg ha meglát valaki ismerős, még kinevet. Végül mama kedvéért felvettem a mackónadrágot meg a Katitól kapott pulóvert, teljesen fölöslegesen, a bringázásban kimelegszem, de mama mindig jobban tudja, mi jó nekem. Lent az utcán nem volt senki a vacak idő miatt, a Vasóla gyerekek sem rúgták a focit, csak a 49-es busz jött be a meg-

állóba. Éppen tisztelegni akartam a sofőrnek, ahogy az Őrs a hegyekben a szovjet határőrök tisztelegnek egymásnak, a sofőrökkel mind ismerjük egymást, van, amelyik int, van, aki visszatiszteleg, amikor valami furcsaságot vettem észre a buszon. Fel volt lobogózva, de nem piros-fehér-zöld zászlókkal, hanem jobbról-balról egy-egy feketével. Megálltam a bicajjal, és csak csodálkoztam. Vajon mi van ma? Persze, az aradi vértanúk napja, de ezért még soha nem lobogózták fel a buszokat. Csak nem az én születésnapom miatt? Látnod, tökös, kiabált le Kati az erkélyről, a születésnapod nemzeti gyászünneppé! De nem haragudtam a Katira, mert tetszett a születésnapi zászlós busz.

Este hallottam a rádióban, hogy temetés volt, és nagyon sokan mentek el a temetésre. Valami Rajk Lászlót temettek. De nem először, hanem másodszor, mert kiásták, és újból eltemették. Azt is mondta a rádió, hogy mártírhálált halt, és ilyennek soha többé nem szabad előfordulnia.

„Papa, egy Rajk László nevűt újból eltemettek.” „Tudom, én is ott voltam.” „Tényleg?” „Igen.” „Ismerted?” „Igen.” „Nagyon öreg volt?” „Nem.” „Beteg?” „Nem... kivégezték.” „De miért?” Papa elővett egy Munkást, és rágyújtott. „Ráfogták, hogy áruló.” „Áruló? És az volt?” „Nem.” „És nem mondta, hogy ő nem áruló?” „Nem... ártatlan volt, mégis bevallott mindent, amit ráfogtak...” „De papa, ha rám fogják, hogy loptam, addig bögök, míg el nem hiszik, hogy nem én voltam! Hát hogyan vallhatta be, hogy bűnös, ha nem volt az?” De erre papa nem válaszolt, csak nézett bele a füstbe. „Papa!” „Hm?” „Hogy lehetett az?” „Hát... nem akart ártani a pártnak.” „Melyiknek?” Papa elmosolyodott. „Csak egy van.” „És mit szólt az egészhez Rákosi bácsi?” „Ő találta ki a vádat.” Nem akartam hinni a fülemnek, éreztem, hogy gombóc nő a torkomban. „És elhitték az emberek, hogy Rajk bűnös?” „Hm, volt aki elhitte, volt, aki nem.” „És... és te elhitted?” Papa megint nem válaszolt, csak nézegette a füstöt, aztán sóhajtott. „Hát... igen... Rákosi közölte velem személyesen. Nagy tekintélye volt...” Én is inkább a füstöt kezdtem nézegetni, hogy ne kelljen a papára néznem... „És legalább sírt a temetésen?” „Ki?” „Hát Rákosi bácsi.” „Ott sem volt.” „Micsoda!?” „Nincs már az országban.” „Nincs? Hát hol van?” „A Szovjetunióban.” „És meddig?” „Remélem, örökre.”

Nagyon meg voltam ijedve, hogy nincs Rákosi bácsink, és papa, úgy látszik, nem szereti. „És ki van Rákosi bácsi helyett?” „Gerő Ernő.” „És ő jó?” „Gerő? Az egy szar fráter!”

Kimentem a szobából, a füst már nagyon kaparta a torkomat. Nézegessen csak papa egyedül bele a füstbe. A születésnap vacsora diós tészta volt, a kedvencem. Annyi diót és cukrot tehettem rá, amennyit csak akartam. Torta is volt gyertyákkal, ajándékba pedig biciklipumpát kaptam, meg dinamót, lámpát, így a sötétben is tudok majd bringázni. Papa megígérte, hogy másnap együtt felszereljük a bicajra, és feljebb húzza a nyeret is, mert úgy nővök, mint a gomba eső után.

Kati a zsebpénzéből vett nekem egy vastag könyvet, *Hetvenhét magyar népmese* a címe. Illyés Gyula állította össze. Kék borítója van, egy fiú meg egy lány repülő sárkányon utaznak. A belső oldalra Kati ráírta kék tintával: „Marcinak, az iskolás nagyfiúnak, 1956. október 6-án.” Amikor elolvastam a nevemet, mert még csak azt tudtam kibetűzni, megköszöntem neki a szép ajándékot, átölelt, összevissza puszigatta a kobakomat, és jól fölborzolta a hajamat. Mama olvasott föl nekem az új mesekönyvből. Hol volt, hol nem volt, még az Óperenciás-tengeren is túl, ott, ahol a kurta farkú kismalac тұr, volt egyszer egy király, s annak három lánya. Volt a mesében egy árva pásztorfiú, szegény, de nagyon bátor, és amikor világgá ment, találkozott a hétfejű sárkánnyal, aki ellopta a legkisebbik királykisasszonyt, mert ő volt a legszebb, és egy várba zárta. Nagy nehezen sikerült legyőznie a hétfejű sárkányt, mert az útján segített mindenféle beszélő állatnak, akik aztán neki segítettek, jó tett helyébe jót várj, végül sikerült kiszabadítania a szép királykisasszonyt, nagy lakodalmat csaptak, ásó, kapa, nagyharang, és még ma is élnek, ha meg nem haltak.

„Aludj jól, Marcikám.” „Te is, mama.”

Aztán csend lett, mindenki lefeküdt aludni. Néztem bele a sötétbe, a félig lehúzott redőnyön kicsit bevilágított az utcai lámpa. Nagyon későre járhatott, már a 49-es busz is aludni tért a jó olajszagú garázsába. A Déli pályaudvar felől hallani lehetett a vonatkerekek csikorgását. Az az ember járt az eszemben, akit egyszer kivégeztek, és kétszer temettek, meg Rákosi bácsi, aki a Szovjetunióban van, és többet

nem jön haza. Még soha sem hallottam papát így beszélni. „Gerő? Az egy szar fráter!”

A suliban az első óra utáni szünetben előadtam a skacoknak a legújabb versikém:

*Szentháromság vasárnap, lehúztuk a gatyánkat.
Isten bocsásd vétünknek, meglátták a seggünket!*

Ezen akkorát röhögtek, azt hittem, leesik a tábla a falról. Nagy taszigálás lett, a többiek is odajöttek, „Mi, micsoda? Nem hallottuk! Mondd el még egyszer!” Végül háromszor el kellett ismételnem, úgy tetszett nekik. Legjobban Lörke volt föl húzva, harmadszorra már velem mondta a versikét, utána hadonászni kezdett a karjaival, mintha a levegőben úszna, a nyelvét meg jobbra-balra mozgatta, mintha mézet nyalogatna. „Szentháromság vasárnap, jaj de pöpec, jaj de pöőpeec!” Tiszta bolond ez a Lörke. „Te Wind, nincs még?” „De van még valami, de arra már nem emlékszem pontosan.” „Mondd! Moondd!” „Na jó.”

*Esik a hó, hull a dara, fázik a menyasszony fara.
Ahol fázik, betakarja; ahol vizket, megvakarja, így lesz neki jó.*

Ez a versike is nagy tetszést aratott. „És honnan tudod ezeket?”, kérdezte Kajetán. „Hát a papámtól.” „Neked ilyen klassz papád van?”

Papa mesélte, hogy amikor ő hallotta ezeket a suliban, és otthon elmondta őket a mamájának, akkor az én nagymamám először figyelmesen végighallgatta az egészet, aztán lekevert neki egy nagy, bűdös pofont.

Másnap délután elmehettem Lörkéékhez, mert nálunk senki sem volt otthon. A mamája a Lorántffy utcai iskolában tanít, de a gimnáziumban. Lörkéék egy nagy lakásban laktak a Malinovszki fasoron, a fogassal srégen szemben. Az utcai szobákba felhallatszott az 56-os villamos, ha elrobogott a ház előtt. Az egyik szobában pingpongasztal volt fölállítva, az ütők is oda voltak készítve. Pingpongoztunk. A szomszédból is átjött még néhány krapek, hozták a saját ütőjüket. Az egyik elmesélte, hogy moziban voltak, és a híradóban látták a hato-

dikai temetésén felvett filmet. A Rajk gyereke is ott volt, aki akkor született, amikor a papáját kinyírták, szóval nem ismerte a saját apját, nem is ismerhette, most egy koszorút dobott bele a sírba. Pingpongoztunk, majd egy idő után amerikai pingpongot játszottunk, vagyis körbe rohagáltunk az asztal körül, rohanás közben kellett visszaadni a labdát. Akinek nem sikerült, az kiesett, meghalt. Nagy hecc volt, háromszor is bejutottam a döntőbe. Mire észbe kaptunk, már besötétedett, és még nem volt kész a leckém, de ami még rosszabb, farkaséhsék lettünk. Lörke mamája, szerencsére, olvasott a gondolatainkban, és mindenkinek hozott egy szalonnás kenyeret paprikával és hozzá málnaszörpöt. Nyammogás közben felnézve észrevettem, hogy a szekrény tetején egy csomó befőttesüveg sorakozik, és mindegyik meg van tömve zoknikkal. Talán bizony csak nem bűdös zoknikat erjesztenek télire savanyúságként? Ezek, úgy látszik, egy kicsit bolondok, de a szalonnás kenyér olyan jólesett, hogy elhatároztam, ha lehet, ide máskor is eljövök pingpongozni.

Pár nap múlva papa vett elő, miután hazajött a szülői értekezletről. „Jaj, Marci, hogy tehetél ilyet?” „Milyet?” „Ha már elmondod azokat az ostoba versikéket az iskolában, legalább ne mondtad volna, hogy az apádról hallottad! Odajött hozzám a szülői értekezleten Lörke Lajos egyetemi tanár, a magyar nyelvészet professzora, és gratulált nekem, a kislány milyen izes, zamatos versikéket tanult »Öntől, illetve az Ön fiától!«! Micsoda szégyen, a magyar nyelvészet koronázatlan királya gratulál nekem a marha versikék miatt!”

Nekem akkor kezdett derengeni, hogy Lörke papája az a Lörke Lajos lehet, aki a rádióban az *Édes Anyanyelvünket* vezeti, amit papa is szokott hallgatni, mert nyelvészetet tanul levelezőn az egyetemen. Hát csak égtem, mint egy kormos petróleumlámpa, de már nem lehetett mit csinálni.

III

Egy szép, keddi napon elmaradt a tornaóránk, előbb mehettünk haza. Lent a ház előtt vártunk mamával a jegesre. A jégsekreény leeresztése az én feladatom, hozok egy nagy lavort, a jégsekreény alá teszem, és ha már teljesen elolvadt benne a jég, elcsavarom a csapot.

Nagyon hideg víz folyik ki, olyan hideg, hogy ha a víz sugarba bele dugom az ujjam, akkor egy idő múlva elszibbad. Azt szoktam játszani, hogy ebben az életveszélyes pillanatban, amikor az elfagyott ujjacska meg akar halni, le akar esni, a többiek nagy izgalomba jönnek, gyorsan kupaktanácsot ülnek, mitévők is legyenek, azután halálmegvető bátorsággal megmentik a haldokló ujjacsát. De ez mindig az utolsó pillanatban történik, és nagyon nagy az izgalom, vajon sikerül-e a mentőakció. De mondhatom, eddig még soha nem esett le az ujjacska.

Csak álltunk, álldogáltunk lent a ház előtt, vödörrel felszerelve, mert a vízhez, ami eleinte még jég, hosszúkás edény kell, éppenséggel vödör, amiben jó kackiásan meg tud állni a fagyott víz, amíg fiatal, hideg és kemény, miután pedig megöregszik, elfárad, és kiadja a hidegségét, akkor valami lapos edényre van szükség, amibe belefekszik, és téhetetlenül lötykölődik a temetéséig, amikor is belezuttintom a vécébe. Ha ez megvolt, és szabaddá válik a kezem, akkor a lavort a bal kezembe fogom, a jobbal pedig katonásan tisztelgek. Béke cseppjeire.

A jegesnek csak nem akaródzott jönnie.

Ketten szoktak jönni, az egyik az autóvezető, a másik az igazi jeges, valami zsákszerűség van a vállán, amin a jéghasábokat hordja, a kezében pedig egy csákány. Ha valaki csak egy fél jeget kér, akkor a jeges a csáká-

nyával megkarcolja a jeget, ráüt, és kettétöri. Ezt olyan ügyesen csinálja, hogy a két fél mindig teljesen egyformára sikerül, mintha ikertestvérek lennének, még soha nem hallottam veszekedést, hogy nézze, az én fél je gem kisebb, mint a másiké, vagy ilyesmi. A jeges igazságos és szűkszavú. Jön, kézcsókom nagysád, hozza, bekarcolja, ráüt, eltöri, bummm, zutty bele a vödörbe, köszönöm, viszlát. De most csak nem jött...

Egyre vártunk, és a mamáék beszélgettek. Magdus néni is velünk volt, meg Balog néni a szomszédból. A fia, Gabi, a nyáron elkapott, és skalpolókésével egy nagy keresztet karcolt a hátamra. Tavaly megszökött, világgá ment, a világ végén kecskéket akart tenyészteni, de csak Békásmegyérig jutott, ott leszedte az ellenőr a HÉV-ről, és rendőrautó hozta haza. Otthon már várta őt a meleg vacsora és a papája, Balog bácsi nadrágszija. Nesze neked kecsketenyésztés!

Magdus néni szerint valami tüntetés készül. „Tüntetés?” „Igen, a diákok felvonulást akarnak, de a Belügyminisztérium nem engedélyezte.” „De hát az lehetetlen!” „De, de...” Abban mindegyikük egyetértett, hogy valami van a levegőben. Én csak hallgattam, meresztettem a szememet, de nem láttam semmi különösét a levegőben. Addig-addig vártunk, míg beleuntunk, legfőképp én. „Mama, meddig várunk még, mikor megyünk már haza?” Akkor aztán elbúcsúztak, ma már nem lesz semmi, és fölmentünk. A lépcsőházban hallani lehetett, hogy minden lakásban a rádiót hallgatják, mintha valami nagyon izgalmas focimeccset közvetítene a Szepesi. Már az ágyban feküdtem, de még nem aludtam el, amikor megszólalt a telefon. Ilyen későn nem szoktak minket hívni. Hegyeztam a fülem, de csak annyit hallottam, hogy mama szörnyülködik. Aztán annyit értettem, hogy megkérdezi: „Tényleg lőnek?” Még sokáig beszélgetett halkan azzal a valakivel, aztán végre lerakta a kagylót. „Mama, ki volt az!” „Senki, aludj!” „Mama!” Erre csak bejött. „Ki volt az?” „A papa.” „És mit mondott, hol lőnek?” „Hát... a Rádiónál. És most tessék aludni!” Nem mertem megkérdezni, ki lő kire. Már nagyon későre járt, de elhatároztam, ha a mama lefeküdt, csendben odalopódzom az ablakhoz, kinyitom, és megpróbálom meghallgatni a lövöldözést. De sajnos elaludtam, és azt álmodtam, hogy az őrsőmmel a hegyekben álltunk őrt, amikor megtámadtak minket az amerikai banditák. Próbáltunk Moszkvától erősítést kérni, de nem működött a rádió...

Másnap nem kellett iskolába menni, és harmadnap sem. Lent rúgtuk a focit az utcán, még a 49-es is alig járt. Lali szerint a sofőrök is elmentek a ruszók ellen harcolni, a Vasóla gyerekek pedig azért nem jöttek le focizni, mert elbújtak, a papájuk ugyanis ávós. Nem tudtam, hogy a Vasólaék papája ávós, igazából azt sem tudtam, milyen az, ha valaki ávós. Gondoltam, az valami csúnya betegség, de nem mertem megkérdezni, mert Lali harmadikos, és ha megkérdezem, biztosan lehülyéz, és a lábtengőnél nem játszhatok vele.

Délután megérkezett a papa, Vazareli Miki bácsi rögtön feljött, mintha csak erre várt volna. Sokat beszélgettek a teraszon állva, arról is szó volt, hogy most tárgyalnak Imre bácsiek az oroszokkal, vonják ki a szovjet csapatokat Budapestről. Mama félt, ennek csak rossz vége lehet. Élelmiszert kell vennünk, de a boltok a harcok miatt napok óta zárva vannak. Mi lesz velünk? Miki bácsi szerint az egész dolognak nem lesz jó vége, akármit is mond a Szabad Európa Rádió, Amerika és az ENSZ messze vannak. Egyszer csak nagy dübörgéssel befordult a Gábor Áron utca felől egy tank, egy igazi tank! Nagyon gyorsan ment, magyar zászló lobogott rajta, közepén egy kivágott lyukkal. A tank oldalán fehér szám meg egy fehér címer volt felfestve. A Kossuth-címer! A srácok utánarohantak, mindenki hadonászott, ordibált: „Ruszkik haza! Ruszkik haza!” A tank továbbrobogott a csattogó magyar zászlóval, oldalán a fehér Kossuth-címerrel, az antennái úgy hajladoztak, mint egy hatalmas hoscincér csápjai, és eltűnt a Filler utca irányába. A felnőttek élénken beszélgettek, már nem hallottam, miről. Fogtam a korlátot, és néztem a tank után, sokáig hallottam a dübörgését, aztán már csak a fák zúgását. A mi tankunk volt, nem a ruszoké, magyar tank, a miénk, a forradalmároké!

Bessy néni telefonált a Házmán utcából, hogy kinyitott a budagyöngyei piacon egy bolt, ahol tejet meg kilós vajat lehet kapni, és nagyon hosszú a sor. Mama elküldte Katit a budagyöngyei piacra az ő vastag pulóverében, a nagy tejeskannával meg egy hátizsákkal felszerelve, azzal, hogy vegyen, amit csak tud. Én is vastag pulóvert húztam, meg viharkabátot, belebújtam a hátizsákba, és megindultunk mamával, le a Fény utcai piac felé, hallottuk ugyanis a Magdus nénitől, hogy a Retek utcai pék is állítólag ki fog nyitni. Lementünk a Filler utcán, mert a 49-es még

mindig nem járt. Egyre több mondatot láttam ráfestve a házak falára, mama segített elolvasni: „Ruszkik haza!”, „Vesszen az ávó!”, meg „Éljen Nagy Imre!”, aztán nyilak Moszkva fölirattal, hogy a ruszkik könnyebben hazataláljanak, és sok-sok fehér Kossuth-címert.

A Retek utcai bolt előtt rengetegen álltak, ilyen hosszú sort még nem láttam, a Fény utcáig ért a vége. A bolt már kinyitott, lehetett kenyérrel kapni. Nagyon lassan mozgott a sor, de meglepett, hogy senki sem tolakodott, mindenki mindenkivel szóba elegyedett, minden vadidegennak volt valami fontos közlendője a többi ismeretlennek.

Úgy éreztem magam, mint amikor egyszer papa elvitt minket egy igazi focimeccsre, és sorban álltunk a Népstadion előtt, hogy bejuthassunk. Akkor is így pofáztak a sorban vádidegen emberek egymással, izgatottan, mintha mindig is ismerték volna egymást. A Vörös Lobogó játszott a Dózsa ellen. „És te kinek drukkolsz?”, kérdezte tőlem egy idegen, bajszos bácsi, fruttit nyomva a márkomba. „Itt a perec, a sósperec, a frutti, a stoli!”, énekeltek az árusok kórusban, sohasem arra jöttek, amerre mi ültünk. Ez a bácsi meg ismeretlenül adott nekem egy fruttit. „A Vörös Lobogónak!”, vágtam rá. A Vörös Lobogó, mintha csak erre várt volna, lőtt a Dózsának egy bűdös nagy gólt, csak úgy rezgett a háló! A baj csak az volt, hogy erre én megsajnáltam a szegény Dózsát, és most már nekik kezdtem drukkolni. Minél gyengébbek lettek, annál inkább drukkoltam nekik, végül kikaptak 5 : 1-re. Itt a Retek utcában más volt a helyzet: Itt mindenki a mieinknek, a magyar forradalmároknak drukkolt, senki, de senki sem a ruszkiknak! Fúj ruszkik! Ruszkik haza! Vesszenek a ruszkik!

Egy bácsi viharkabátban, svájcisapkásan, cigivel a szájában azt mesélte, hogy ott volt az Üllői úti harcoknál. „Olyan balhé volt, mint az ostromkor. A Kilián laktanya kapujába beállt egy magyar tank, hogy eltorlaszolja a ruszkik útját, a forradalmárok még ágyúval lőtték a ruszki tankokat a Corvin mozi felől. A legvagányabb srácok Molotov-koktélokot dobáltak a ruszki tankokra, vastagon állt rajtuk az olajos szutyok. Ezen a szutykon, mint valami csúszdán, futott végig a Molotov-koktél égő benzinjé, hamarosan az egész tank égett. A tankok azokat a házakat lőtték, ahonnan a forradalmárok tüzeltek, meg a Molotov-koktélokot dobálták, először az ablakokat meg az erkélyeket, aztán

alul lőtték a házakat, addig lőttek alulra, míg a ház homlokzata egyszer csak leomlott, mintha egy nagy késsel vágták volna félbe a házakat, a kinyílt szobákban lehetett látni a zongorákat, a ferde képeket a tapétás falakon meg a kredenceket, amelyekben minden üveg- és porcelán-csecsebecse összetört. Az égő tankokban egyre nagyobb lett a forróság, a tankosok ki akartak menekülni, de amint kinyitották a torony fedelét, olyan ösztüzet kaptak, hogy vagy ott nyiffantak ki, vagy benn égtek a tankokban. Mint nagypofájú Ivánok masíroztak ide Moszkvából, és kicsi, megszenesedett négerbabacipóként sülték meg T-34-esekben az Üllői út és a Nagykörút sarkán...”

Közben az első emberek elmentek mellettünk a frissen sült, illatos, kétkilós kenyerekkel, amelyeken ráragasztott kis fehér cédulácska mutatta, fehér vagy barna kenyeret visz haza a vevő. Hogy szerettük Katival ezeket a friss kenyereket, amelyeket néha még megfogni is alig lehetett, olyan forróak voltak! Milyen szép is volt a héjuk, rejtelmes barázdákkal meg rovátkákkal teleszőve, mintha csak a pékek éjszakai vágyainak titokzatos hálói lettek volna. A legfurcsábbak azonban a kis, kerek mélyedések voltak, amelyek nem keletkezhetek véletlenül. A mi magyarázatunk szerint a pék beledugta az ujját a kenyérbe, csak ő lehetett, ki más? Talán hogy jelt adjon nekünk, egyszerű pékírással, ez az én kenyérem, úgy egyétek, ez az én művem! Soha nem tudtuk megállni, akármilyen szigorú is volt a mama, hogy le ne szakítsuk a serclit, vagy bele ne harapjunk a ropogós héjába, és mire haz értünk, gyakran a fél kenyeret is elcsipegettük. Otthon úgysem volt szabad friss kenyeret enni, előbb mindig a réginek kellett elfogynia, mire a frissre került a sor, időközben az is megöregedett.

„Én ott voltam a Rádió ostrománál 23-án!”, mesélte egy másik cigarettás, simlis sapkás férfi. „A háverom golyót kapott a hasába mellettem, nem lehetett mit csinálni, nagyon sok vért veszített. A legvadabb lövöldözés közepén egyszer csak begördült egy mentőautó, odarohantam, hogy segítsenek, de a mentősök ellökdöstek, még meg is ütöttek. Aztán egyszer csak kiderült, ezek nem is mentősök, hanem ávósok, fegyvereket hoztak a többi ávósnak, akik a Rádióból lőttek a tüntetőkre, fehér köpenyt húztak magukra, azt hitték, senki nem fogja észrevenni; de már a pofájukról meg a modorukról látni lehetett,

ezek rohadt ávósok. Az egész mentőautó dugig meg volt pakolva dávjagitárokkal meg kézigránátokkal! Az összes ávóst, mindet kinyírtuk!”

Mama furcsán nézett rám, nem tudom, miket gondolhatott, egyszer csak be akarta fogni a fületem, de én nem hagytam. Hallani akartam, hogyan nyírták ki a forradalmárok a Rádió előtt a rohadt ávósokat.

„Én meg ott voltam a Kossuth téren, amikor a ruszkek belelöttek a tömegbe!”, mondta egy másik. Ez is egy svájcisapkás, viharkabátos bácsi volt, neki is cigi lógott a szája csücskében. Erre az a két kiskrapek, akik kettővel előttünk álltak, visszafordultak, odakiabáltak: „Azok nem is a ruszkek voltak!” „Micsoda, kis szarosok, ti talán jobban tudjátok!”

„Igen, mi ott lakunk a Ságvári tér sarkán, és mindent láttunk! Nem a ruszki tankokból löttek, hanem a minisztérium tetejéről!” Erre mindenki elhallgatott, és a két krapekot nézte. Mind a kettő szőke volt, a kicsi loknis, a nagy sima hajú. „És hogyhogyláttátok? Hol voltak a szüleitek? Talán megengedték?” „A nagymamával voltunk, papáék azt mondták, ők mennek, nem lehet otthon maradni, mikor ölik a mieinket. Nagymama nem akarta, hogy lássuk, de amikor megkezdődött a lövöldözés, odarohantunk az erkélyablakhoz, mindenképpen látni akartuk. Leoltottuk a lámpát, és elbújtunk a függöny mögé. Mi úgy láttuk, hogy a Földművelési Minisztérium tetejéről löttek. Nagy rohangálás, kiabálás, összevisszaság lett a téren, nem is tudjuk, milyen sokáig tartott az egész. Nagymama berohant a vécébe, és visítózott, de nem törődtünk vele. Aztán később 12 Csepel jött, hogy felszedjék a halottakat...” „És nem féltek eljönni hazulról?” „Ha együtt megyünk, nem. Kajáért muszáj eljőnnünk, nagymama már öreg, a lépcsőt se tudja megmászni. Megnéztük ma reggel is a teret, még mindig barna ott, ahol a halottakat összeszedték.” „Rohadt ávósok!”, dörögtek többen. Csönd lett. Egy szürke pulóveres nő kivette a szájából a cigit, és belekiabálta a tömegbe: „Ha a szarházi ávósok ide merészkednek jönni a Kalef közelébe, a Szabó bácsi úgy a seggükbe lövet, hogy elhagyják a töküket!” Krárogott, és egy zafos turhát köpött az aszfaltra. Néhányan az öklüket rázták, és heyleslően mormogtak.

Mama hozzám hajolt, halkán a fülembesúgta, ne figyeljek oda, bólintottam neki, hogy megnyugodjon, nagyon izgatottnak látszott, de hát hogy ne figyeljek oda, amikor annyira érdekes minden, amit

mondanak? Mama a Csizmás kandúrt akarta nekem elmesélni, alig kezdett bele, amikor egy tank dübörgött el mellettünk, meg egy Csepel, csupa svájcisapkás, micisapkás, viharkabátos forradalmárral, dobtáras dávjagitárokkal, puskákkal. A tankon és elől a Csepelen is egy-egy magyar zászló volt kitűzve. Erre akkora üvöltözés lett, hogy be kellett fognom a fületem. „Éljen Szabó bácsi! Éljen a forradalom! Vesszen az ávó! Ruszkek haza, ruszkek haza, ruszkek haza!”

Másnap délután felhívott a Hatesz. Szomorú volt a hangja. Meghalt a papagájuk, a Pityu.

Úgy történt, hogy tegnap este az utcájukba betévedt egy tank. A Mester utca mellett laknak, ahol sok lövöldözés volt, de náluk eddig még semmi. Ez a magányos tank lassan végigment az utcájukon, megállt, nézegetett, vacakolt, aztán egyszer csak lőtt egyet. Pont a házuk előtt. Pityu, a papagájuk már visszahúzódott a kalickájába, hogy lefeküdjön aludni. Az első emeleti rudacsára telepedett, ahogy szokta, beledugta a fejét a harangba, éjszakai hálósipkájába, és elaludt. A lövésre kitörött az összes ablaküveg, Pityu lefordult a rudacs-káról, és meghalt. Szívszélhűdést kapott.

Hatesz éjjel nem tudott elaludni, állandóan a jégsekrenyre kellett gondolnia, oda rejtette a parizer alá a Szabad Nép egyik lapjába csomagolva Pityut. Eltemeti, ha tisztul a levegő. Aztán Hörcsi csikorgatta kerekét a konyhában, egész éjjel rohangált a kerekében, minden fordulónál csikorgott a kerék, nyik, nyik, nyik... Nem tudnak bringaolajat venni, egy hete zárva vannak a boltok. Hajnal felé végre elszenderedett, és azt álmodta, hogy jön-megy egy ruszki tank az utcájukban fel s alá, csikorgatja a hernyótalpais, nyik, nyik, nyik... Hatesz eközben a szépíráseleckéjét körmóli, remeg a keze, remeg a lába, nagyon fél, a ruszki tank bármelyik pillanatban lőhet, ki fognak törni az ablakok, Pityu kalickája le fog esni az asztalról, ki fog nyílgni a kalickaajtó, Pityu ki fog repülni a kitört ablakon, ő meg az összerázkódástól egy bűdös nagy pacát fog ejteni a remegés miatt amúgy is rondán írt szépíráseleckéjére...

Hatesz elmesélte azt is, hogy a körúton a hullákat fehér mézporral szórják be, nem mennek a buszok meg a villamosok, kilőtt tankok, teherautók, kidőlt fák hevernek szanaszét, meg csomó törmelék. Tőlük

nem messze, a Tüzoltó utca környékén a ruszki tankok egy szűk utcán akartak átvonulni, de a srácok az erkélyekről Molotov-koktéllal kifiggatták az első meg az utolsó tankot. A többi, beszorult tank meg be-tojt, hogy innen nem szabadulnak ki élve, erre elkezdtek összevissza lövöldözni, még egymásra is lőttek.

A Tüzoltó utcát ismerem, ott van a gyerekkórház, a Fehér Kereszt, ahol René néni orvos. Oda járunk hozzá. Egyszer, az egyik április else-jén, több orvos összebeszélt, azt mondták neki, siessen, jöjjön gyorsan, itt van a Windné a két gyerekkel, mindkettő súlyos beteg. René néni összeapta a kezét, Jézus Mária!, mire közölték vele, hogy ez csak áprilisi tréfa volt! Hihhi!

A Corvin közben, a mozinál külön csapat ellenőri az Üllői út és a Nagykörút kereszteződését. Kilőtt ruszki tankokat látni, és meszes hullákat szanaszét. A Corvin közí felkelőkhöz egy fehér köpenyes mandró is csapódott, a Festő. Ha új Csepel érkezik, vagy egy zsákmányolt ágyú, a Festő előveszi a szerszámaikat, és mindegyikre fehér Kossuth-címert pingál.

Az utcán dobozokban pénzt gyűjtenek a hősi halottak családjai-nak, mesélte még a Hatesz, ezekben a dobozokban rengeteg steksz van, még százasok is. Mindenki csak beletesz, senki nem vesz ki lővét, pedig a dobozok mellett nincsenek felügyelők.

Hatesz megkérdezte, szerintem lehet-e a rádió *Szív küldi szívnek* műso-rában gyászzenét kérni Pityu emlékére, a Mozart-*Requiem*re gondolt. Nem tudtam, mit válaszoljak. Eszembe jutott a Csinn-Bumm Cirkusz-ból Bukfenc, a bohóc. Hányszor hallottam a rádióban, „Bukfenc min-dent tud!”, de én nem vagyok Bukfenc, megkérdezni sem tudom. A *Szív küldi*-ben eddig csak magyar nótákat meg operetteket hallottam...

Hatesz szerint Pityu, a papagájuk is a forradalom hősi halottja. Egyetértek? Gondolkoztam... Igen, szerintem is, mindenki, aki a for-radalom alatt meghalt, az hősi halott, és illendően el kell temetni, ez Bukfenc nélkül is világos, mint a vakablak. Hatesz megígérte, hogy keres egy cipősdobozt, felülre ráragaszt egy papírt a füzetéből, a köze-pére Kossuth-címert fog rajzolni, fölötte Pityu, alul 1956 fog állni, és az egészet kiszínezi piros-fehér-zöldre. Eltemeti a parkban, mihelyst a nagymamája megengedi, hogy lemenjen. Csak az a baj, hogy ágakból nehéz keresztet csinálni, már próbálta, hiába köti össze spárgával

erősen, a keresztirányú bot nem fog tartani, le fog esni, és az olyan, mintha valakinek lecsúszik a gatyája. Majd elcsórja a nagy kisebbik keresztjét az előszobából, azt fogja Pityu sírjára tűzni.

Papa napokig nem volt itthon. Szombat este hazajött. Éhes volt, fá-radt és izgatott. Lement a Vazareliékhez, Miki bácsival meghányi-vetni a dolgok állását. Főleg az volt a baj, hogy a ruszki megígérték, kimennek az országból, mégis egyre többen jöttek be.

Vacsorára krumplipaprikást főzött a mama, igazi kolbással, Balog né-ni adta. Már nagyon vártuk, Katival mindketten farkaséhesek voltunk, egész nap lent bicajoztunk az utcán. Az asztalnál a papa elmesélte, hogy a Parlamentben, Imre bácsi mellett dolgozik. Egy titkárságot csináltak Szilágyi Jóska bácsival, eddig mindenki bemehetett Imre bácsi szobájába, kiabálhattak vele, lecsaphatták a követeléseiket az asztalára, szóval nem hagyták dolgozni. A Parlamentbe ugyanis az megy be, aki akar. Azóta másképp van, papáék veszik át a követeléseket; Imre bácsi pedig dolgoz-hat nyugodtan. Most is jött egy delegáció, borsodi bányászok, nagyon hangosak és erőszakosak voltak, hóbörögtek, káromkodtak, azonnal be-szélni akartak a miniszterelnökkel! Hiába csitították őket papáék, hogy várniuk kell, a miniszterelnök úr elfoglalt, fontos dolga van, a bányászok kötötték az ebet a karóhoz, kiabáltak, hadonásztak. A hangzavar kellős közepén egyszer csak kinyílt az ajtó, és megjelent Nagy Imre. Csönd lett, a légy zümmögését is hallani lehetett volna. Imre bácsi közölte velük, hogy nincs ideje, kérte, foglaljanak helyet, most a rádióban beszédet fog tartani, de nem tart soká, hallgassák meg, azután visszajön, akkor min-dent meg tudnak nyugodtan beszélni. Imre bácsi lement a Parlament rádiószobájába, a bányászoknak meg bekapcsolták a néprádiót.

Nagy Imre beszédében bejelentette Magyarország semlegességét.

Amikor a beszéd után visszajött, a bányászok felálltak. Kihúzták magukat, egyikük, a vezetőjük ünnepélyesen így szólt hozzá: „Minisz-terelnök Úr! Magának is sok dolga van, nekünk is sok a dolgunk. Most mi elmegyünk, és dolgozni fogunk. Megmutatjuk Magának és az országnak, hogyan dolgozik a magyar bányász, amikor a hazájának és saját magának dolgozik! Isten áldja, Miniszterelnök Úr!”

Azzal intettek, és emelt fővel elvonultak.

Csöngettek. Miki bácsi jött föl hozzánk, egy csomó újsággal a kezében. Bementek papával a nappaliba, mi meg Kátival utánuk. Bejött mama is. „Jenőkém, benne vagy az újságokban!” Izgatott lettem. „A papa? Hol?” „Hát itt is, a Népszavában, itt... a Minisztertanács kinevezte apátokat a Magyar Rádió kormánybiztosává.” „Az mit jelent, papa lesz az új bemondó?” Ezen mind nevettek. „Nem, apád felelős a műsorért, mindenért, ami a rádióban történik. Apátok, például, újból bevezette a déli harangszót!” „Miért, eddig nem volt?” „De volt, aztán megszüntették, és most újból van. Hunyadi János megvédte Nándorfehérvárt a törökök ostromától, azóta harangoznak minden délben egész Európában. Nálunk Rákosiék megszüntették a déli harangszót a rádióban, apátok most visszahozta.” Papa nem szólt semmit, csak mosolygott. „Jenőkém, vége a sztrájknak, hétfőtől megy minden újból tovább. A budapesti nagyüzemek forradalmi bizottságainak felhívása: »Az ország gazdasági helyzetének megbénítását jelentené a további sztrájk« és »A szociáldemokraták a munka felvételére szólítják a dolgozókat«. Maléter Pál: »Magyar dolgozók! Erősítsétek a szabad, független, semleges Magyarországot, drága hazánkat! Vegyétek fel a munkát!«, »Harcok Szueznél«, »Szovjet csapatmozdulatok a Tiszántúlon«, »Megindult a vasúti személyforgalom«, »Megkezdődtek a tárgyalások a szovjet csapatok kivonulásáról«, »Ma reggel 45. vonalon megindult az autóbusz-forgalom«. Ez pedig nektek szól, gyerekek: »Hétfőn megkezdődik az iskolai oktatás.« Hirtelenjében nem tudtam, örüljek-e ennek a hírnek, vagy sem, de mama nem hagyott időt a töprengésre, tessék elköszönni, fogat mosni, lefeküdni. Holnap még pihenhetnek, de készítsetek mindent össze, hétfőn pedig mentek az iskolába!

Fogmosás közben elhatároztam, holnap, vasárnap meghallgatom a Szabad Kossuth Rádióban a déli harangszót!

Azt álmodtam, hogy papának segíték Nándorfehérvár ostrománál. Papa elől lovagolt kivont karddal, teljes páncélban, nekem a harangot kellett húznom, de nem bírtam, hiába kiabáltam Papának, hogy segítsen, nem hallotta, mert a fejére volt húzva a sisakja. Egyre messzebb lovagolt, míg nem szem elől veszítettem. Ha nem húzzuk be a harangot a rádióba, akkor győznek a törökök. Egyszer csak lövöldözni kezdtek az ávósok a vár tetejéről! Három Csepel jött hátulról, de nem

a harangot húzták, hanem egymáshoz kötözött, fehér poros hullákat... Papa! Papa! Papaaa!

Papa berontott a gyerekszobába, mint egy örült, pizsamában, a haja égnek állt. „Gyerekek ki az ágyból! Gyorsan! Gyorsan!” „Papa, mi történt?”, ültem fel az ágyban, a szememet dörzsölve, azt sem tudtam, hol vagyok, Nándorfehérváron vagy Budapesten? „Öltözzetek!” „Papa, megint földrengés van?” „Nem!” „Akkor mi?” „Bejöttek az oroszok!”

Végre megértettem, hogy nem álmodom. Körülnéztem. Éjszaka volt, kint teljes sötétség, az előszobában égett a villany. Kimásztam az ágyból, kinyitottam az ablakot. Hideg levegő áramlott be, a város felől dübörgést lehetett hallani, lövöldözést és tompa durranásokat. „Marci! Csukd be azonnal az ablakot, és ne gyújtsatok villanyt! Öltözzetek! Pakoljatok be a hátizsákokba mindent, ami két hétre kell, mama segít nektek.” Mama gyertyát hozott, összehúztuk a függönyöket, pakolni kezdtünk. Először a kisautókat tettem be, aztán a PEZ-pisztolyt, két tár cukorkával. „Mama, hová megyünk?” „A Bessy nénihez.” „A Házman utcába?” „Igen.” „És miért?” „Itt vannak az orosz tankok, és a papa fél, hogy letartóztatják.” Pakoltunk tovább. Egyszerre csöngettek.

Megdermedtünk. Itt vannak az orosz tankok az ajtó előtt! Éreztem, vécére kell mennem, de nem mertem megmozdulni. Senki sem mozgott... Megint csöngettek... „Ki az!?”, kiabált papa. „Miklós!”, jött a válasz. Megismertük Miki bácsi hangját. Kiszaladtam a vécére. Mire visszajöttem, élénken beszélgettek. Valami autóról volt szó, ami a jugoszláv követségről jön, negyedóra múlva itt lesz... „Mi megyünk, jönnek Lukácsék, Rajkék, Imre bácsi is ott lesz, gyertek ti is!” Mama és papa egymásra néztek. „Mikikém, egy negyedóra múlva? Az nem fog menni, nem leszünk kész, meg... a nagynénimmal is megbeszéltem már, hozzá megyünk Budagyöngyére, ott biztosan nem találnak meg.” Már nem emlékszem, mi volt aztán. Tovább pakoltunk, mamának kellett segítenem a konyhában szalonvás kenyeret készíteni, meg bepakolni. Mikor minden készen volt, papa és mama levették a belső ablaktáblákat, Kati leengedte mindenütt a rolókat, nekem még gyorsan meg kellett locsolnom a növényeket, aztán kimentünk a lépcsőházba, papa bezárta az ajtót, és kiléptünk a házból. Kint hajnalodott, hideg volt. Mind viharkabátban voltunk, mint a Retek utcai

emberek a sorban, kivéve mamát, aki a barna télikabátját vette fel, hátizsákot és bakancsot viseltünk, mintha kirándulni mennénk. Papá és mama még egy-egy nagy, barna bőrdöböt is cipeltek. „Gyerekek! Az út alatt legyetek csöndben!, Siessetek, ne maradjatok le! És ami nagyon fontos, szorosan a kerítés mellett menjete, libasorban, egymás után! Elöl megyek én, aztán Kati, Marci, végül a mama. Ha lövések jönnek, azonnal a földre feküdni! Megértettétek?” Megértettük. Féltünk, hogy lelőnek az orosz tankok, de menni kellett. Visszanéztem a házukra, a legfelső emeletre, a lehúzott redőnyökre... Vajon visszajönne-e még ide, ahol olyan jó volt, ahol annyi madártejet és diós tésztát ettem, Katival annyit hancúroztam, ahol annyit vártam esténként papára, hazajön-e időben, felolvass-e még nekem egy mesét? Menni kellett. Elindultunk hátizsákosan, svájcisapkásan, bakancsosan, csöndben és libasorban, miközben némán füleltünk a város dübörgésére, a lövésekre és tompa puffanásokra...

A Hankóczy utca és a Vadrózsá utca sarkán beleütköztünk egy emberbe. Ūristen, egy davajgitáros katona! Meghűlt bennem a vér: ellenség vagy jó barát? Éreztem, hogy remegek, le fog minket lőni! Szerencsére jó barát volt, forradalmár, magyar katona. Megtöröltem a homlokomat, izzadtam a viharokában, remegtek a lábaim, de megkönnyebbültem. Túl voltunk az életveszélyen. Papa halkán és gyorsan beszélt a katonával, csak annyit értettem, igen, lehet menni, nincs semmi veszély a Pasáreti útig, de ott jobb, ha alaposan körülnézünk! Na, minden jól!

Szerencsésen megérkeztünk Bessy nénihez a Házmán utcába. Egyikünket sem lőtték le az orosz tankok, és Papát sem tartóztatták le. Bessy néni teával fogadott minket, ami keserű volt. Őrigréj, mondta Bessy néni, még az angol barátai küldték. Kakaó nem volt. Hát igen, Bessy néni gyermektelen, ezért kakaója sincs. A férje fényképe az íróasztala fölött lógott, egy vékony arcú bácsi pipával, mint egy angol. Gaál András a Népszövetségben dolgozott Genfben mint szakértő, magyarázta papa Katinak. Ūhüm. Még a háború előtt meghalt. Két kanál cukrot kellett a teába tennem, hogy meg tudjam inni. „Kérsz bele tejet, Marci?” Micsoda?! Ez a Bessy néni megbolondult? „Nem, köszönöm szépen.” Bessy néni angolt tanított odahaza, meg

franciát, feljártak hozzá a tanítványai, azok is, akik jól beszéltek, és Bessy néni már régen nem tanította őket, azok is visszajártak hozzá, mindig ült valaki Bessy néninél, mindenki szerette.

Mi voltunk a bevásárlók, Kati meg én. A budagyöngyei piacra jártunk a többi gyerekekkel együtt. Megérkezésünk másnapján, hétfő lehetett, már kint voltam a piacon, egy hosszú sorban álltam. Az a hír járta, hogy holland tejport lehet kapni, és dán vaját. Kati a kenyeres sorban volt, már nem láttam, az ő soruk másfelé kanyarodott. Az emberek mindenféléről beszélgettek, mindenki mindenkivel diskurált itt is, mint a Retek utcában, de a hangulat most valahogy más volt. Senki sem lelkesedett, nem mesélte az élményeit, miket látott, miket hallott, hanem tanakodtak, most mi lesz, jönne-e az amerikaiak vagy az ENSZ-csapatok, mért az oroszok már itt vannak, becsaptak minket. Csak egy vidám történetet hallottam, amin többen mosolyogtak. Amikor híre kerekedett, hogy Budakeszi irányából is megindultak az orosz tankok a város felé, a Szép Iloná étterem pincérei hamarjában mélytányérokka rohantak ki az utcára. Párosával egy-egy tányért egymásra borítottak, és leszórták földdel. A megérkező ruszki tankok megálltak, aknákat sejtettek, nem mertek továbbmenni. Legalább fél óráig elvacakoltak, aknakeresőt halásztak elő, de az nem akart nekik csipogni, végül fedezékbe mentek, és davajgitárral belelőttek a buckákba. Csak akkor jöttek rá, hogy lóvá tették őket, amikor a tányérszilánkok nagy csörömpöléssel szanaszét repültek. A hangulat ettől a történettől sem lett jobb, a sóhajtozás, panaszkodás folytatódott. Nagy Imre megbukott, az orosz nem engedi futni, biztosan megfogták. „Jaj Istenem, mi lesz most már?“, sópánkodtak a fejkendős nénik a sorban.

Egyszer csak mindenki elhallgatott, és egy irányba, a Fasor felé figyelt. Először csak halk mormogást, remegést lehetett érezni, de a zaj, a remegés egyre erősödött. Az emberek meg csak meresztették a szemüket, hegyezték a fülüket. Hegyeztem a fülem én is... mi lehet az? Az elől állók kiabálni kezdtek: „Tankok, orosz tankok!” Mindenki nyújtogatta a nyakát, látni akarta a tankokat, akkor az elől állók elkezdtek szaladni és ordítani: „Meneküljenek! Gyorsan! Mindenki meneküljön! Az Akadémiát fogják lőni!” Annyian elszaladtak előlem, hogy előremehettem egészen a bolt

bejáratáig, karnyújtásnyira kerültem a dán vajhoz. Addigra odaértek a tankok is. Sokan voltak, vagy húszan. Zöldebarna, széles, lapos, gömbölyű, lomha tankok, mintha hatalmas, erős ragadozó állatok lennének, amelyek semmitől sem félnek, és amelyektól minden más állat fél. Megálltak a Fásor közepén, hosszú csövüket lassan egy irányba forgatták, föl a domb irányába, ahol a Petőfi Hadiakadémia épületei lapultak. Megbabonázva néztem a félelmetes, csodálatos, erős tankokat, a lábam gyökeret vert, csak az első lövések robbanásai dönthettek volna fel. Másodpercek múlva valaki megragadott. A boltos rázott meg. „Szaladj haza, kölyök, de azonnal, ha kedves az életed, mért mindjárt elszabadul a pokol!” A redőny már le volt húzva, mi voltunk az utolsók, mindenki elrohant. Nyakam közé kaptam a lábam, szaladtam a Házmán utca felé, minden pillanatban várva, hogy kitörjön a háború itt is, a mi utcánkban. Nem merem hátranézni, attól féltem, az összes tank lassan felém fordítja a csövét, csörömpölve utánam erednek, először lassan, aztán egyre gyorsabban... Végre hazaértem, lihegve becsaptam a kertkaput magam mögött, nehogy bejöhessenek, felszaladtam a lakásba, Bessy néni karjaiba, aztán a mamáéba, mindenki sírt, bőgtem én is, mert nem tudtam dán vajat venni, és a pénzt sem találtam, de csak sírtak és simogattak. „Nem baj, hála istennek, nincs semmi baj, Marci... nincs semmi baj...”

Bessy néni Ungváron született, ami valahogy mégsem Magyarországon van, az egyik bekeretézett fénykép a falon azt az Ungvárat mutatta. A másikon meg egy kucsmás bácsit lehetett látni, olyat, mint Esze Tamás, Rákóczi hadnagya. Hosszú, hegyesre pödrött bajusza volt, féltem, hogy éjszaka, álmomban megszúr. Amikor az a város, Ungvár, ahol Bessy néni mamája, Mancsi néni tanított, a háborúban visszakerült Magyarországhoz, Mancsi néni fizetése a felére esett vissza. Most Mancsi néni is itt lakott, ebben a lakásban, Bessy nénivel. Alacsony, kövér, sántikáló öreg néni ke volt, páranccsolgatott Bessy néninek, hozd ezt, hozd azt. Papa még régebben mesélte, egyszer vendégségben Velencéről kezdtek el beszélni, mire Mancsi néni felkiáltott: „Ja, az a város, ahol azt a szép zöld pulóveremet vettem!”

Bessy néniéknél unalmas volt. Se gyerekzsoba, se játékok. Csak könyvek voltak, nagyon sok könyv, olyan azonban, amiben képeket

vagy fényképeket lehetett böngészni, kevés. Az egyik könyvben csupa meztelen nő volt lefotózva, papa szerint aktfotók, de ezeket az aktfotókat is meguntam, mert amikor harmadszorra tanulmányoztam át a könyvet, előre tudtam, melyik nő fog jönni, valahogy mind olyan egyformák voltak, a cicije meg mindnek lapos. Volt egy másik könyv, amelyet még lapozgatni szoktam, szovjet könyv, egy leningrádi múzeum festményei voltak benne. Ez a könyv a szagával rítt ki a többi közül, nagyon bűdös volt. „Íme, az élenjáró szovjet nyomdatechnika diadala”, ez volt papa véleménye. Amikor '53-ban papáék a magyar népművészeti kiállítást csinálták az Intézettel Moszkvában, kapott az ottaniaktól egy nagy doboz bonbont. Csupa színes virág volt a dobozra nyomtatva, az orrfacsaró bűdösségét átvették a cukorkák is, ehetetlen volt. Haza se hozta, odaadta Nyinocsának, talán tud vele valamit csinálni. Nyinocska volt a gid, aki őket kísérgette Moszkvában. Papának nem akaródzott a Lenin-mauzóleumba ellátogatnia, inkább az egyik ottani templomba szeretett volna menni, amely templomok úgy néztek ki, mint egy mesebeli varázsló pálcájának teremtményei. „Jaj, azt nem szabad, Tovarisz!” Nyinocska úgy megijedt, mintha maga a kénköves szagú, szőrös-szarvas-patás ördög akarta volna a pokol hetedik bugyrába magával cipelni. De papa nem engedett, karon fogta Nyinocskát és bevitte egy templomba. Bent ezer gyertya lángja hajladozott, hajladozott az aranyruhás, nagy szakállú pópa is a sűrű tömjénfüstben, a falakról kerek szemű, szigorú mozaikszentek néztek le a sokaságra, a ráncos arcú, szakállas férfiakra és a fejkendős, piros arcú mámikákra. Mind énekeltek, zengett az ének, szebben, hangosabban, tisztábban és ércesebben, mint a világ legjobb kórusának többszólamú éneke. Mikor aztán kiléptek a templomból, Nyinocska óvatosan körülnézett, és odasúgta papának: „Köszönöm, Jevgenyij Mihájlovics, hogy megmutatta nekem Oroszországot!” Egyszer meg papa ebédelni szeretett volna, és elment abba az étterembe, amit ajánlottak neki. Moszkvában az idő tájt nem volt sok étterem. Meg is találta, igen ám, de bemenni nem lehetett. „Az étterem ebédszünet miatt zárva!” – állt az ajtaján. Micsoda?! Ebédszünet miatt zárva? Délben? Hát az meg hogy lehet? És benézett az üvegen. Bent az étteremben ebédelő embereket látott, kényelmesen szüröcsölték a levesüket. A személyzet volt az,

a szakácsok, pincérek, takarítónők. Ki sem nyitották addig az éttermüket, míg ők maguk alaposan be nem ebédeztek, kint az emberek meg türelmesen sorban álltak, fegyelmezetten, zokszó nélkül vártak a sőrükra, hogy beengedjék őket. Pisilni sem volt könnyű Moszkvában, mesélte papa. Csak egy utcai, nyilvános vécé működött a Vörös tér sarkán, az se mindig. Ha papának szerencséje volt, akkor föl volt húzva a rács a lejártnál. Kézmosók nem voltak ugyan, de kölniautomata igen, harmatfüggönyében testes katonatisztek fürösztöttek meg tar koponyáikat. Ha nem volt szerencséje, akkor egy közeli nemzeti közli szállodába mehetett csak, ott egy zord ajtónálló őrködött a bejáratnál, nehogy illetéktelen személyek behatolhassanak a birodalmába. Papa magabiztosan elsöpört a szigorú portás mellett, de győzelmi mámorát csökkentette a cipőtisztítótól elszenvedett veresége, aki kijövet kíméletlenül kipucolta a cipőit, nagy dohányért.

Volt Bessy néninél egy kis tálka az asztalon, közepén egy női fejfel, amiből három láb nőtt ki. Nem szerettem ezt a tálacskát, bár szép színes volt, sokkal inkább azt a kis porcelánkocsit, amit két csacsi húzott. Sajnos a kocsi kerekei nem forogtak, a csacsikát sem lehetett mozgatni, de legalább úgy néztek ki, mintha játék állatok lettek volna. Bessy néni Olaszországból, Szicíliából hozta ezeket a dolgokat, még a háború előtt. A két fotel egyikébe fészkeltem be magam, karfái csigavonalban végződtek. A karfa lejtőjén robogtak le a játék autóim, a Mercédész meg az Opel, ha rossz idő volt, csak velük játszhattam. Amikor elállt az eső, a ház gyerekeivel rohángáltunk az udvaron.

Rosszak voltak Bessy néninél az éjszakák, nem szerettem, ha aludni kellett menni. Nem volt náluk elég ágy, a papával aludtam egy ágyban, Kati meg mamával a diványon. Éjszaka nagyon meleg volt, és a papa horkolt. De a reggelek jók voltak. Igazából a reggeli szagok voltak jók. A konyhából zörgés, csörömpölés zaja mászott be hozzám az ágyba. Papa már rég fölkel, egyedül voltam a takaró alatt. Ledobtam a takarót, nyújtózkodtam, mint egy lusta cica. Amikor meguntam a nyújtózkodást, belebújtam Bessy néni bojtos papucsába, mert papucsot elfelejtünk magunkkal hozni, és kicsoszogtam a konyhába. Bessy néniéknek nagy, tágas konyhájuk volt, szép régi, kék falicsempékkel, tengerpartot ábrázoltak, városkákat, lovaskocsikat meg szélmalomokat, sok-sok felhő-

vel. Holland tájképek, magyarázta egyszer Mancsi néni. A falicsempéknél is jobban szerettem a pirítós kenyér szagát. Egy nagy, fekete, nyeles, rácsos korongon, amely úgy nézett ki, mint az öreganyám báli legyezője a Vitéz Lászlóból, azon pirították a kenyereket a gáztűzhelyen, egyiket a másik után. A felnőttek kávé ittak, mi meg Katival meleg, cukros tejet. Ha kávé pörkölték fekete serpenyőben, annak a jó szaga is szeretett bemászni az orromba. Finom volt a lekvár is, narancsból, angol narancsból készült, ilyet mi nem ettünk még soha, nálunk egy nagy, piros hurkából vágunk le a lekvárszeleteket.

Gyakran kellett segítenünk a felnőtteknek, ha papa vagy Bessy néni telefonálni akart, a mi feladatunk volt vonalra vadászni. Ha nagy sokára bejött a vonal, arra már nem volt idő, hogy kiabáljunk, papa gyere gyorsan!, addigra a vonal már el is ment, hanem felírtuk magunknak a telefonszámot, ha bejött a vonal, rögtön tárcsáztunk, kiabálni utána is ráértünk. Váltottuk egymást Katival a telefon mellett, ebédig általában egyszer sikerült telefonálnunk, néha kétszer. Nem bántuk, ráértünk.

Egyszer megínt a piacon lófráltam a srácokkal, amikor begördült egy ruszki páncélautó. Gumikerekei voltak, rengeteg, vagy hat, elől főtt a tetején még egy nagy géppuska csőve meredezett. Páncélozott, kételtű harci jármű, egy csotrogány, mondta Lali, közölünk a legidősebb, már a hatodikba járt. A felderítők meg a deszantosok használják. Elhittük Lalinak. Körbejártuk a csotrogányt, megbámultuk a hatalmas vaskrokkodilt. Az Ivánok leugráltak, vettek a piaci árusoktól ezt-azt, aztán megint fölkapaszkodtak. „Nü, ribjata! Igyi szuda!” Hogy föl akarunk szállni? Egyásra néztünk... Hát? Végül Lali eldöntötte: „Skacók, nem kell bétójni az Ivánoktól, nem esznek meg, gyertek!” Mentünk. Az Ivánok segítettek felmászni a létrán, lenyújtották a kezüket, és fölhúzták. Végül ott voltunk főtt, az egész banda. Nézték minket, mi meg néztük őket. „Zdrasztvujtye!” „Zdrasztvujtye”, válaszolt Lali, már tudott oroszul. A katonák keresgélgni kezdtek valamit, végigkutaták a zsákjaikat meg a zsebeiket, de csak cigi akadt a kezükbe. Cukrot akartak nekünk adni, de nem találtak. Kis tanakodás után kenyeret vágak, megkenték zsírral, egyikük söt kapart élő. Mindegyikünk kapott egy szelet zsíros

kenyeret. Megköszöntük. „Haraso!” „Jól van. Csak együnk nyugodtan”, fordított Lali. Hát ettünk; mert azt tudni kell, hogy egy srác az mindig éhes. Ők meg csak néztek minket, ahogyan majszoltuk a zsíros kenyeret. Engem a Főiván szólított meg: „Kák tū zavut?” „Marcil!” vágtam rá, sejtettem, mit kérdez. „És a bácsit hogy hívják?” „Vologya.” Aha. Elém nyújtotta nagy lapáttenyerét, belecsaptam az enyémet. Nagyot nevetett, fölkapott, és kétszer a levegőbe dobott. „Malagyec, Marcil! Szkolka let?” Szóval hány éves vagyok, hát... mutattam az ujjaimmal, hogy hat. „Skola?” Az suli lesz oroszul. „Da!” Valamit mondott Lalinak, amit nem értettem. „Neki is van egy ekkora fia, akit Vovának hívnak.” Aha. Rendesek voltak velünk ezek az Ivánok, egyre csak beszéltek hozzánk, meg nevettek, málsiknak hívtak minket. Mi meg szétnéztünk a fedélzeten, csodálatos dolgokat találtunk. Igazi zöld rohambiliket, azaz sisakokat, meg egy vastag csövű pisztolyt. Az egyik rohambilit szerettem volna felpróbálni, de a vörös hajú krapek a Pasaréti útról, nem tudtam a nevét, kikapta a kezemből, és a fejébe nyomta. Úgy imbolygott rajta, mint golyafos a levegőben. A vastag csövű pisztolyt viszont sikerült felkapnom, aztán Vologyához fordultam: „Hát ez miért ilyen, talán elefántokra lövöldöznek vele?” „Raketa!” Aha! Leesett a tantusz, hiszen ez egy igazi rakétapisztoly, amilyenből az *Ős a hegyekben* című filmben is lőttek! Csodálattal forgattam a kezemben a pisztolyt, bárcsak nekem adnák!

Egy Csizmás Kandúr Iván valamit mondott Vologyának, az meg Lalitól kérdezett valamit. Lali hozzánk fordult: „Akarunk-e egy kört menni a páncélautóval?” „Igeeen!!!” Fölböngött a motor, mint egy bika, és már mentünk is. Mind előreszaladtunk a géppuskához, megkapaszzkodtunk a zöld vasrúdban. Lalin és a vörös hajún rohambili volt, az én kezemben a rakétapisztoly, úgy feszítettünk elől, mint igazi büszke katonák. Hideg volt, de nem bántuk, alattunk a piac bódéi, alma- és krumplicegek, mindenütt emberek, fölülről kicsinek látszóttak, mint szaladgáló fürgé bogarak, fejkendős nénik tömött cekkerekkel, cigiző férfiak szemükig lehúzott svájcsapkával, rohangáló srácok, a pék és a hentés előtt hosszú sorok, mindenütt sok-sok ember.

Befordultunk egy kis utcába, kétoldalt fekete bódék sorakoztak, a hátukat mutatták az utcának. Itt nem voltak sokan, néhányan zsáko-

kat rámostak, egy magányos lovas kocsi várakozott oldalt, két bóbiskoló lóval. A páncélautónk megállt. Nem történt semmi. Azután háromszor dudált, éles trombitaharsogással, először csak egy rövidet, aztán két hosszút: „Adjatok utat! Én vagyok a páncélautó! Na mi lesz!” Tetszett, hogy a páncélautó nemcsak lőni, de dudálni is tud, mint egy igazi személyautó. Hirtelen mozgás támadt, a néhány lézengő kiabálni, rohangálni kezdett, keresték a kocsist. Mi meg csak néztük fölülről az összevissza rohangálást. Előkerítették a kocsist, rohant, ahogy a lába bírta, kövér, kalapos falusi, az arca kivörösödve, lekapta az ostort a kocsirol, és teljes erejével ütni kezdte a lovakat. Azok fölgaskodtak, rémülten nyerítettek, a kocsi recsegve-ropogva fölszaladt a járdára. Szabad lett az út, mehettünk tovább. A páncélautó lassan megindult. Néztük a vörös képű kocsist fölülről, hogyan zabolázza a fejüket dobáló lovakat, nem szóltunk semmit, ahogy elhaladtunk mellettük. Akkor felnézett ránk a kocsis, megrázta az öklét, és ránk üvöltött rekedt, vastag hangján: „Legyetek átkozottak, gazfickók! Nem szégyelltek ezekkel kocsikázni, míg apáitokat ölik az utcán? Pusztuljatok el a pokol fenekén, áruló bitangok, száradjatok el a Sátán tüzeiben!”

A páncélautó ment tovább, magunk mögött hagytuk az átkozódót, már nem értettem, mit kiabált. De a jókedvem elszállt, furcsán éreztem magam a géppuska mellett. Letettem a rakétapisztolyt a rohambilik mellé. Az egyik krapek szólt Lalinak, haza kell mennie, várják otthon, aztán többen is le akartak szállni, egyszerre mindegyikünknek haza kellett menni, mindegyikünket várták. A csotrogány megállt, leugráltunk. A katonák fönt maradtak csípőre tett kézzel. De hát mi történt? Nem igaz az, amit a vörös képű kiabált, hiszen nem ölték a papámat az utcán, papa él, otthon van. Végre hazaértem. Papa nem volt otthon. Elszorult a torkom, hol van? Átment a Gábor Áron utcába egy ismerőséhez. „De él!” Mama és Bessy néni furcsán néztek rám. „Persze hogy él, micsoda kérdés?” Mikor éjszaka megjött a papa, már aludtam.

IV

Elbúcsúztunk Bessy nénitől, hazamentünk. Hamarosan megkezdődött az iskola.

A tízórás szünet után a tornateremben kellett összegyűlnünk, az Igazgató bácsi mondott beszédet. Örült, mondta, hogy az októberi sajnálatos események után újból megindulhat a tanítás, és épségben üdvözölhet minket, az összes kisdíákot, itt, iskolánk régi falai közt. „Az ország megújult vezetése, Pártunk és Kormányunk, élén Kádár János elvtárrsal, a drámai hetek után kétfrontos harcot vív, leszámol a személyi kultusz káros maradványaival, a rákosista, szektáns elhajlással. Másfelől, kiméletlenül kiirtja az ellenforradalmi, fasiszta elemeket, akik a régi horthysta, elnyomó feudálkapitalista restaurációra törekednek. A Kossuth-címet pedig tessék levenni és kidobni, mert az a levitézlett burzsoázia terméke, és a történelem szemétdombjára való! Örök dicsőség a szovjet népnek és vezetőjüknek, Hruscsov elvtársnak, valamint a hős Vörös Hadseregnek, amely másodszor szabadította fel hazánkat a fasiszta iga alól. Be fogjuk gyógyítani a harcok sebeit, amelyet az ellenforradalmár bándák okoztak, befejezzük a szocializmus alapjainak lerakását, és felépítjük a boldog jövőt! Minden diák feltétlen engedelmességgel tartozik tanárainak, szüleinek. Szorgalommal, jó tanulással vesz részt az országunk boldogulásáért vívott harcban, a közös erőfeszítésben. Éljen a Szovjetunió, a világbéke őre! Éljen és virágozzék a megbonthatatlan szovjet-magyar barátság! Éljen a Magyar Szocialista Munkáspárt, élén Kádár János elvtárrsal!... Éljen a béketábor!... Éljen a nemzetközi kommunista szolidaritás!...”

Az Igazgató bácsi nagy tapsot kapott. Lelkesen tapsolták a felnőttek, a tanárok, lelkesen tapsoltunk mi is, gyerekek, a tanulók. Aztán mindenki felállt, és elénékeltük az Internacionálét:

Föl, föl, ti rabjai a földnek,
Föl, föl, te éhes proletáár!
A győzelem napjai jönnek,
Rabságodnak vége mááár...
Aa múltat végképp eltörölni
Rabszolga-had induulj velüüünk!
A Föld fog sarkából kidölni,
Semmik vagyunk, s mindeén leszüüünk!

Ez a haarc lesz a véégső,
Csaák össze fogni hááát,
És nemzetközivéé lesz
Holnaapra aa vilááág!...

Megint felzúgott a vastaps, azután visszamentünk az osztályokba. A lépcsőn Hatesz kérdezte, tudjuk-e, kik vannak benne az új forradalmi munkás-páraszt kormányban. Nem tudtuk. Hát, Kádár-Apró-Dögei! Hihihí. Levettem a pulcsimról a Kossuth-címeres jelvényemet, és bedugtam a zsebembe. „Két forint a forró lángos, le van szarva Kádár János!” Ezt valamelyik lány mondta, mély hangot utánozva.

Számtan után énekóránk volt Bors Irma nénivel. Egy új népdalt tanultunk. Kossuth Lajos aazt üzente,
Elfogyott a regimentjee.
Ha még egyszer aazt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni,
Éljen a maagyar szabadság,
Éljen a haazá!

A dallam már ismerős volt, rájöttem, honnan. Az utolsó sor dallama a Kossuth Rádió szünetjele. Megtanultuk a dalt szölmizálva is, végül

elénekeltük szöveggel, az utolsó sort nagy fortisszimóval, Irma néni így akarta. Irma nénitől féltünk, mert nagyon szigorú volt.

Az óra végén bejött Klári néni, és elrendelte, hogy tegyük szabaddá a padokat, minden füzetet, ceruzát ráoljunk be a padokba, a szünet elteltével pedig maradjunk a folyosón, legyünk csendben, ne zavarjuk nevetgélessel, hangoskodással más osztályokban a tanítást, és várjunk nyugodtan, míg kiszólnak az osztályból, hogy bejöhetünk. Szünetben az iskolaudvaron voltunk, fel kellett venni a kabátot, sapkát. Tíz perc után feljöttünk, megálltunk az osztály ajtaja előtt. Esztiek hallgatóztak, kiderült, hogy többen is vannak benn. Végre kinyílt az osztályajtó, és bemehettünk. Amit láttunk, az fölülmúlta légmerészebb álmainkat is: minden padon egy igazi nagy tábla csokoládé feküdt! Nem olyan kicsik, mint az Utasellátó kocka, az Ezüst, az Arany kocka vagy a Melba kocka, nem is beszélve a fruttiról, a stólról vagy a tejkaramejáról, mert ezek igazán kicsik voltak, hanem nagyobbak a csokibevonatú Magyar Banánnal is, amiben fondant van belül, ennél még jobban szerettem a csokis szaloncukrot, amelyiknek arany a papírja, és különböző színű és ízű zselével van töltve, de ennél is jobb a Maximka, amiben világos és sötét nugátrétegek váltják egymást, jó a Korfu is, alul csokirétege van, aztán egy fehér, majd felül megint egy csokiréteg, de a legeslegjobb a Melódia, amelyik mogyorókrémmel van töltve, aranypapírba csomagolva, fölül púpjai vannak, minden púpon zöld levelekkel, alattuk pedig igazi egész mogyorószemek domborulnak, ezek a púpok, amelyek kinyomják az aranypapírt, mint a kinőni akaró facsemeték a járda aszfaltját. A Mitugrász szeletet a papírja miatt szeretem, egy villamosvezető kiabál rá a tujára felugráló kölyökre, jó az Inota szelet, a három füstölő, dagadt kéményével, jó a Nebuló is, de a legeslegpöcebb a Sport csoki, diszkoszervetővel a zöld papíron, aki a rumos csokiszelettel hízik szép kövérre és dobja meg a világrekordját.

A padomon fekvő ismeretlen táblacsoki csak külföldi lehetett, hiszen sokkal nagyobb volt, mint az itteniek. Már a papírja is olyan szép sötétkék, arany csíkokkal, külföldi arany betűkkel.

– Gyerekek, álljatok a padok mögé, tegyétek vissza a csokoládét a padra, csendet kérek. Úgy. Most üljete le, és figyeljetek rám! Ezek a csokoládék külföldről jöttek, Svájból. A svájci gyerekek küldték nek-

tek, nemcsak a mi osztályunknak, hanem iskolánk összes tanulójának. Ők gyűjtötték rá a pénzt, vették meg a zsebpénzükből, mert örömet akartak nektek szerezni. A csomagban küldtek egy német nyelvű levelet is, nektek szól, Hilda néni fogja fölolvasni.

Wohlleben, 1956 novembere

Kedves Magyar Gyerekek!

Mi egy általános iskola tanulói vagyunk Svájból, Wohllebenből, Luzern kantonból.

Minden nap meghallgattuk a rádiót, jó vagy rossz hírek jönnek-e Magyarországról, Budapestről. Minden nap kérdeztük a szüleinket, vajon sikerül-e Magyarországon is kivívni a szabadságot. Azt a szabadságot és függetlenséget, amely nekünk svájciaknak is olyan sokat jelent, amelyet elődeink harcoltak ki sok-sok évvel ezelőtt, és amelyet meg tudtunk őrizni annyi nehéz korszakon át. Nagyon reméltük, harcotok sikeres lesz, győzni fogtok a túlerővel szemben. Fegyvereket szerettünk volna nektek küldeni, hogy harcolhassatok, de mint tudjátok, Svájc semleges ország, puskákat küldeni nem szabad. Ezért küldjük ezt a csokoládét, amellyel reméljük, örömet szerzünk nektek; éreztétek, gondolunk rátok, veletek vagyunk-e nehéz időben.

Nem veszítjük el a reményt, hogy harcotok nem volt hiábavaló, és kérünk benneteket, ti se adjátok fel a jó reményt. Lesz szabad Magyarország!

Isten áldását kérjük rátok és Magyarországra.

A Wohllebeni Általános Iskola tanulói

Egy darabig csend volt; nem tudtuk, mit mondjunk... Aztán mocorgás lett, berámoltuk a füzeteket, ceruzákat a táskába, végül legfelülre a féltett kincset, a svájci csokit. Hazamehettünk. Még korán volt, csak tizenegy, az ebédig várni kellett. Lassan végigbaktattam a Lorántffy, a Csopak, fölkapaszkodtam a Ruszti úton, befordultam a Présház utcába. Itt lakik Tengi, azaz Nagy Imre, tőle lestem el, hogyan kell meghámozni a papsajtot. Nekik is van egy kutyájuk, de nem olyan jóindulatú velem, mint a Gáspár. Megugat, pedig Imre barátja vagyok.

Érdekes, Imrét is úgy hívják, mint a volt miniszterelnököt, Imre bácsit, Nagy Imrét, aki mellett papa dolgozott, mindenki róla beszélt, mindenki szerette, de most már nem, eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

Azon gondolkodtam, hogyan oszszam be a svájci csokit, mert az világos volt, hogy nem eszem meg egyszerre. Otthon bedobtam az iskolatáskát a gyerekoszobába, és kimentem a konyhába. Magdus néni csörömpölt a lábosokkal.

- Szervusz, Kisördög!

- Csókolom! Mi lesz az ebéd?

- Paradicsomos káposzta. Szereted?

- Persze. Mindent szeretek, amit Magdus néni főz. - Ez nem volt igaz, a sárgaborsófőzeléket például nem szerettem, sohasem szerettem.

- Jaj, eszem a zúzádat, te kis szaros! Na gyere ide, kapsz egy puszikát.

Oda kellett mennem, Magdus néni rámnyalt egy „puszikát”, amit nem akartam előtte letörölni, nehogy megsértődjön. Visszasomfordáltam a gyerekoszobába, Kati még nem volt itthon. A lüke Pócsi telefirkálta az olvasáskönyvem, azt akartam kirádírozni. Ha meglököm a szünetben a Pócsit, akkor mindig azt szirénázza: „ürgeeee!”, úgy, hogy egyre többet lököm meg, hadd ürgézzon olyan szépen. Bosszúból az olvasáskönyvemben a WM közé beszúrt egy I-t, és azzal hóbörögött, hogy: „Skacok a Wind Marciból súrolópor lett!” Már múltkor is szemtelenkedett, „VIM ne lökdösődjél!”, pedig én csak az „ürgééé”-t akartam tőle hallani, nem ezt a VIM-es pimaszságot, most meg összefirkálta a könyvem. Amíg Kati nem jön haza a suliból, nyugodtan rádírozhatok, utána már nem, mert könnyen leszúrhat, hogy a padlóra söpröm a rádirmorzsát. Mintha ő takarítana, és nem a Magdus néni. Kiterítettem az olvasáskönyvem, beletúrta a zsebembe, az elefántos racskámért, inkább ott tartom, a tolltartómból könnyen elcsórhatják. Hirtelen éles fájdalom hasított belém, kikaptam a kezemet a zsebemből, még ordítani sem mertem.

Valámi a zsebemben belém harapott. Egy állat, valamilyen vad zsebállat... Nem mertem újból benyúlni, aztán erőt vettem magamon. Megtaláltam. A Kossuth-címeres jelvény volt az. Óvatosan kihúztam a zsebemből, és letettem magam elé az asztalra. Nagyon szép jelvény

volt, szebb, mint az első. Azt egy ismeretlen bácsitól kaptam a Retek utcában, amikor még olyan volt a hangulat, mint amikor a magyar csapat csak lövi a gólokat, és egyet sem kap. Mindenki ujjongott az örömtől, ismeretlenek ölelkeztek az utcán, nevettek, és zászlókat lengtetek. Mama megengedte, hogy elfogadjam a jelvényt, és a bácsi kitűzte a viharkabátomra. „Öcsikém, emlékezzél erre a napra, ha nagy leszel! Lesz magyar feltámadás! Kimennek az oroszok!” De aztán szörnyűség történt. Pár nap múlva egyszer a Trombitás lépcsőn fölugrottam a korlátra, és fenékkal előre lecsúsztam. A korlátot csak lazán tartottam, különben lehorzsolja a tenyeremen a bőrt, aztán a korlát végén ügyesen leugrottam, ahogy szoktam, hiszen nem először csúsztam le. A fogas felé mentem tovább, leporoltam a dzsekimet, ránéztem a Kossuth-címeres jelvényemre... és nem akartam hinni a szememnek! A kabátomon egy fehér címer éktelenkedett!... Micsoda szörnyű ördög cserélte ki a Kossuth-címeremet erre a ronda fehérre, amíg lecsúsztam? Elbőgtem magam dühömben, most mit csináljak ezzel az izével? Aztán rájöttem, hogyan történhetett. Nem az ördög volt. Én voltam.

Ahogy lecsúsztam, a korlát lehorzsolta a festéket a Kossuth-címerről. És most mire emlékezzek, ha felnőt看 leszek, mi lesz most a magyar feltámadással? Nem is lett, az oroszok nem kimentek, hanem bejöttek. Hogy tehettem ilyet, miért nem vigyáztam jobban? De már nem lehetett mit csinálni.

Az új jelvényemet a budagyöngyei piac trafikjában vettem egy forintért. Ezen a Kossuth-címer alatt egy gyászszalag látható, rajta pedig az évszám: 1956. X. 23. Nézegettem ezt a második jelvényemet, erről nem jön le a máz olyan egykönnyen, mint az elsőről, rá van égetve, mint a bugy gatóvos szovjet jelvényre. Te szegény kis Kossuth-címer, már nem viselhetlek téged többet, a történelem szemétdombjára kerültél. Ha nem is hordhatom, kidobni azért nem fogom. Vajon hol lehet az a szemétdomb, a történelem szemétdombja, amit az Igazgató bácsi emlegetett? A konyhából nagyon jó paradicsomoskáposzta-szagfelhőcskéek lebegtek be hozzám. Kihúztam a legalsó sárga fiókot, a földszintet, ami alatt már csak a porcicák vannak. Itt voltak eldugva a titkos kincseim, gyufásdobozokban vagy csak úgy. Ezeket nem szoktam

megmutatni a mamáéknak, mert vagy elveszik, vagy kidobják. Kati sem tudhat a titkaimról, mert kicsúfolna. A legelső fiókban török-búzárt tartottam, a kalászeit nyáron szedtem le.

Ha egy kalászt kettétépek, aztán megint összedugom a két részt, senki nem veszi észre, hogy valami történt, úgy néz ki, mint egy normális kalász. Becsippentem a két ujjam közé, a kézfejem felfelé néz. Akkor elképzelt magam: „most ugrik le a huszár a lováról”, és rácsapok a kezemre. Erre leugrik a kalász felső része az alsóról, mint a huszár a lováról. Nem nagy trükk, még Bercitől tanultam az óvodában, de még most, iskolás koromban is be szoktam néha mutatni. A kalászsok miatt senki sem matat az alsó fiókomban, csak én tudom, mi van eldugva egészen hátul. Van egy nagyon drága, háború előtti pénzérmém, ami Szent Istvánt ábrázolja, koronával a fején. 10 pengőt ér, talán többet is, sok ezüstöt tartalmaz. Van egy nagyon nagy anyácsavarom alátéttel, amelyet a Zilahin találtam. Van egy kerek jelvényem, amit a szomszéd Schneider nénitől kaptam; Paxting van ráírva, még 1939, egy vörös keresztet ábrázol. Ott vannak még az MHK-jelvényeim, összesen három. Aztán van még egy nagy pénzem, egy 1948-as ötforintos, azzal adta Sanyi bácsi, hogy még a köztársaságból való. Egyik oldalán Kossuth arca, a másikon egy szép nagy Kossuth-címer látható. De igazából egy bizonyos gyufásdobozt kerestem, végül meg is találtam a sarokban. Peti kakas csőre volt benne. Peti kakas egy napig volt nálunk, Balog nénitől vettük, aztán vége lett, belekerült a levesbe. A feje, a két lába és az egyik szárnya az én táányéromba jutott, mind megettem, pedig nagyon szerettem Petit. Vagy talán azért kellett nekem megenímem, hogy ne Katiba menjen bele Peti minden peckessége és kukurikússága.

Mama elmesélt egy kis történetet a gyerekkorából. Nekik is volt egy kakasuk, nagyon jó kakas volt, ha talált egy fincsi kukacot az udvaron, rögtön hívta a tyúkokat, nekik tartogatta a jó falatot, aztán odaadta nekik, az odarohanó tyúkfeleségeinek az egészet, egy falat nem sok, annyit sem evett belőle; még a giliszta püspökfalatját sem kóstolta meg. Szóval amolyan kackiás, lovagiás kakas volt. Történt egyszer, hogy ez, a mamáék Peti kakasa beteg lett, nagyon rosszul érezte magát, fájt a feje, legyengült, szédelgett, még csipegetni

sem volt kedve. Bement mamáék konyhájába nagypénteken este, csapzottan, kócosan, a szárnyai a földre lógtak, a farka lekókadott. Bebújt a meleg sütő alá, összekuporodott, még se moccant. Mintha meghalt volna. Mamáéknak annyi dolguk volt a húsvéti sütés-főzés-sel, hogy nem értek rá a Peti kakasukkal törődni, néha ránéztek a sütő alatt, de a kakas csak aludt, aztán meg is feledkeztek róla. Harmadnap, húsvét vasárnapján, gyönyörű napsütésre ébredtek, elhúzták a függönyöket, és kitárták az ablakokat, hogy beengedjék a langyos tavaszi levegőt. Megszólaltak a harangok, az összes templom összes harangja egyszerre kondult meg, mintha összebeszéltek volna, versenyre keltek, melyik az erősebb. És abban a pillanatban Peti kakas előmászott a konyha sparherdje alól, megrázta magát, fosott egyet, hármat legyezett a szárnyaival, aztán olyan hangosat és diadalmasat kukorékkolt, hogy mamának be kellett fognia a fülét. Peti kakas lett a győztes, mert legyőzte a halált. Betegsége harmadnapján meggyógyult. Ez volt Peti kakas húsvéti feltámadása.

Óvatosan kihúztam a gyufásdoboz fiókját, a gyufásdobozoknál nem lehet tudni, a fiók melyik oldala van felül, ha ügyetlen vagyok, kiesik a fiók tartalma. Erre mondják, hogy kihúztad a gyufát. Kivettem a vattaágyból Peti kakasom csőrét, amit tavaly mentettem meg a levesből, és letettem az asztalra a Kossuth-címer mellé. Itt feküdtek egymás mellett szegény halottak, nem éltek sokáig. Béke poraikra...

Magdus néni kiabált ki a konyhából.

- Kisördög, gyere ebédelni!

- Mindjárt!

- Gyere, mert kihűl!

- Mindjárt, csak kezet mosok!

Betettem a Kossuth-címet a vattaágy aljára, rá Peti kakas csőrét. Menjetek be a koporsóba, menjetek aludni, szegény halottak. Betoltam a fiókot a gyufásdobozba, de nem akart bemenni.

- Jössz?

- Igen, mindjárt jövök!

A csőr túl nagy volt. Megnyomkodtam a vattát, a Kossuth-címet oldalt fordítottam. Most már be tudtam tolni. Aludjatok békében, szegény halottaim. Mégis azt remélem, nem alusztok örökké. Most

november vége van, ködös, hideg idő. De egy szép napon, egy napfényes tavaszi reggelen arra fogok ébredni, hogy valami kapingál az ajtón. Kikelek az ágyból, kinyitóm az ajtót, és Peti kakas fog beszélni harmadnaposan, peckesen, kackiásan, előbben, mint valaha. Félre fogom húzni a függönyt, ki fogom tární az ablakot, és beszívom a friss tavaszi levegőt. Peti kakas hatalmasat fog kukorékolni, hogy még a halottak is kiesnek a gatyájukból. Ez lesz a jel, mint az Auróra ágyúlóvése a Téli Palota ostromára. Akkor kihúdom a legalsó fiókot, a törökbúzamezőből előkotrom a gyufásdobozt, és kiveszem a Kossuth-címert. Megtörölöm a párnahuzat csücskében, megfürösztöm a napfényében, kitűzőm a pizsamámra, ahonnan soha többé le nem veszem, és addig viselem, amíg világ a világ! Ez lesz a magyar feltámadás!

- Jössz már?!
- Igen, jövök!
- Most már tényleg ki kellett mennem a konyhába. Eldugtam hátul a gyufásdobozt, rákotortam a törökbúzáat, és betoltam a fiókot. Engem vár a paradicsomos káposzta, de ti csak aludjatok nyugodtan. Jó éjszakát.
- Mama; mikor jön haza a papa?
- Miért?
- Szeretném, ha olvasna nekem a *Hetvenhét magyar népmeséből*.
- Aludj csak el most mese nélkül.
- Nem jön haza időben?
- Hát... azt hiszem, nem.
- Tegnap sem volt itthon.
- Sok dolga van...
- Mikor jön haza?
- Hát... nem is tudom...
- Hogyhogy nem tudod! Hol van?
- Hát... dolgozik.
- Ilyenkor?
- Igen.
- És te nem akársz nekem egy mesét olvasni?

- Én?... most nem... még sok dolgom van. Holnap este olvasok neked.

- Papa holnap sem lesz itthon?

- Marci, most aludj, holnap este mesélek neked. Puszi, aludj jól. Küldöm az álmotündért.

Bors Irma néni új gyakorlatot tanított nekünk. Egy kétszólamú Palestrina-kórus kottáját osztotta ki, az osztályt megfelezte altra és szopránra. Először szólamonként kellett énekelni szolmizálva, szerencsére mindkét szólam violinkulcsban volt, az előjegyzés meg csak egy kereszt. Nem nagy ügy.

- Hangnem?
- G-dúr! - kiabáltuk teli torokból.
- Vagy?
- Most már csak a Joó Piusz jelentkezett.
- E-moll.
- Jól van, Árpi. Ti meg buták vagytok!
- Naná, könnyű neki, zongorázik. Meg csodagyerek.

Egy darabig elbajlódunk a Palestrinával, míg valamennyire nem ment. Ha elkávarodtunk, Irma néni segített ki a zongorával, aztán eljátszották Piusszal ketten.

- Na, már tűrhetően megy. De figyeljete, most jön a java! Eszter és Misi, gyertek ide! Eszti, tiéd a felső szólam, Misi, tiéd az alsó. Ha tapsolok, szólamot váltotok. De zökkenőmentesen! Értitek? Tovább énekelni, nem kiesni a ritmusból, világos?

Az első tapsra belesültek, mi meg kinevettük őket. Irma néni jól leszidott minket, aztán ment tovább a játék.

- Lassabban, és figyeljete! Ti meg maradjatok csöndben! Elölről... - Megpöccentette a hangvillát, hangot adott - Háár, négy!

És tessék, a következő tapsnál sikerült váltaniuk és tovább énekelniük a másik szólamon. Most már drukoltunk nekik, hogy a harmadik váltás is menjen, a negyediknél meg már úgy belelkeseztünk, hogy észre sem vettük, már mi is énekelünk. Végül együtt fejeztük be Esztiékkel, az összes váltás ment, akármilyen sűrűn tapsolt is Irma néni. Ugrabugrában és üdvívalgásban törtünk ki, még az ablakok is

beleremegtek. Csodák csodája, Irma néni nem kiabált ránk, még csak nem is szólt. A vén boszorkány! Hát ő is örült.

A szünetben az osztály párokra bomlott, a Biciniából énekeltünk darabokat tapsos váltással. Alig vártuk, hogy elmúljon az olvasásóra, és újból szünet legyen...

...Hamar rátalált arra az erkélyre, ahol kinn ült a kisasszony. Éppen akkor is sírdogált, amikor Almafi odatoppant.

Azt mondta neki Almafi:

– Szívemnek szép szerelme, miért sírsz?

Azt mondta a kisasszony:

– Hogyne sírnék, mikor ide vagyok láncolva három éve már ehhez a kastélyhoz, ehhez az erkélyhez.

Nézi az Almafi, hát csakugyan oda van láncolva a lány kezé-lába erős láncsal. A láncon nagy lakatok. Fogta magát, lecsupálta a lány kezéről-lábáról a láncot.

Nem kereste a lakat kulcsát, van-e vagy nincs. Az ereje volt hozzá a kulcs...

– Itt a vége, fuss el véle! Most pedig aludj, holnap folytatjuk.

– Mama! Tovább! Kérlek!... Tovább... Kérlek, kérlek! Mamaa!

...Míg a lány odavolt, immár harmadik éve, az egész város fekete gyászba bo-

rult. Mindenkinek fekete zászlót kellett a házára kitenni, éjjel-nappal. A ki-

rály olyan szigorú rendeletet adott ki, hogy még mosolyogni sem volt szabad senkinek se; akit rajtakaptak, hogy a száját csak egy kicsit is mosolyra húzta, megbüntették.

A király fölfigyelt a zúgásra. Megy ki az udvarra, akkor látja a repülő kastélyt! Meglett az öröm, mikor aztán még azt is látták, hogy az elveszett lány ugrott ki egy fiatal, daliás emberrel. A királylány mindjárt bemutatta szülei-nek a vőlegényét, az ő életmentőjét.

A gyász mindjárt megszűnt a városban. A király kiadta rendeletben, hogy mindenki vonja be a fekete lobogót, és örvendjen! Aztán megtartották az esküvőt, meghívták a tündérfit, a másik Almafit, az öreg szülöket, nagyszerű lakodalmát csaptak.

Még most is élnek, ha meg nem haltak!

– Aludj jól, Marci, holnap iskola van.

– Mama!

– Tessék.

– A papa ma sem jön haza?

– Hát... igen, szóval, sajnos nem.

– Hol van? Csak nincs kórházban?

– Nem... nincs kórházban, hanem... külföldön van.

– Külföldön?!

– Igen.

– Hol?

– Hát... azt én sem tudom.

– Neem?! És mit csinál külföldön?

– Igen... Marci, az a helyzet, hogy erről akartam már veled beszélni, csak... nekem is annyi dolgom volt... Szóval hallgass ide... a papa külföldön van, mert egy fontos munkát kapott.

– Csak nem kém?

– Miket mondasz! Hová gondolsz?! Nem, persze hogy nem kém!

Egy nagyon-nagyon fontos munkát kapott. Egy fontos és titokzatos munkát, ez amolyan szigorúan bizalmas állás, nagy horderejű politikai küldetés. Még nekem sem mondják meg, miféle dolog, a lényeg, hogy papa sokáig nem fog hazajönni.

– Meddig?

– Nem tudom, de lehet, hogy nagyon sokáig, ameddig az a munka tart.

– Több hétig?

– ...Lehet, hogy több évig... El tudod ezt képzelni?

– ...

– Nagyon sajnálta, hogy nem tudott tőletek elbúcsúzni, olyan hirtelen történt minden. Kinevézték a fontos állásba, és már vitték is külföldre.

– Göbzivel?

– Igen, azt hiszem, repülővel.

– A Kati már tudja?

– Igen, már tudja.

– És... és mama, papa sok pénzt fog keresni?

- Hát, gondolom, igen, de tudod, ez nem is annyira fontos, hanem, aaa... szóval a dicsőség. Papa nagyon megbecsült, nagy ember lett, és mi szerencsések vagyunk, hogy ilyen siker érte a papát, elismerték a nagy tudását, műveltségét, okosságát, hogy szeretik az emberek. Büszke lehetsz, amiért ilyen nagy és jó ember a papa... Büszke lehetsz rá... Remélem, nem ijesztettelek meg.

- Nem, dehogy. És lehet majd telefonálni papával?

- Hát, attól félek, nem, mert az nagyon drága lenne, de levelezni biztosan tudunk majd vele. Marcikám, most aludj! Tőled csak azt kérem, tanulj jól, légy szófogadó, és ne okozz gondot nekem, tudod, énnekem sem könnyű, az Isten tudja, mikor jön haza a papa, nekem sem lesz könnyű nélküle. Segíts nekem, légy az én okos, kedves, segítő fiam. Az leszel?

- Igen, persze.

Már éppen be akartam dobni, hogy „zsemlé!”, mert ha mama kér tőlem valamit, és én megcsinálom neki, akkor én is kérhetek tőle valamit, és azt legjobb azonnal kérni, mert még érzi, hogy tartozik nekem.

De meggondoltam magam. Hogy miért? Hát... Mama olyan furcsa volt. Örült is papa sikerének, a külföldi állásnak, a sok pénznek, meg nem is. Mintha szomorú is lett volna. Talán mama nem is akarta igazán azt az állást... Mit tudom én. Szóval furcsa volt. Simogatta a fejem, de oda se figyelt. Elnézett valahová, messze, ahová én nem látok. A zsemlét meg se hallotta volna. Aztán felkelt, már nagyon álmos meg fáradt lehetett, nem mondott semmit, csak az ajtónál kívánt egy halk jó éjszakát.

Az iskolában meg kellett keresnem Katit, mert otthon felejtette az uzsonnáját. Egy emelettel följebb voltak, mint mi zeneisek, körülbelül a mi osztályunk fölött, a beugrótól balra. A folyosón mindenféle érdekes, nagy képek lógtak, az emberi csontváz szemből meg oldalról, aztán a sejtek osztódása meg hasonlók. Nagyszünetben mentem fel hozzá, éppen följöttek a tornateremből. Már a kötélmászást is tudják, mi meg még a gerendán sem mászkálhatunk. Egyszer belestünk a tornaterembe, mert valaki elhíresztelte, hogy Rudi, iskolánk büszkesége edzést tart. Rudi nyolcadikos, tornász, igazi élsportoló, ifjúsági baj-

nok. Beosontunk az öltözőbe, olyan szag volt, mint az állatkert orosz-lánketrecében. Kicsit kinyitottuk a tornaterembe nyíló kettős lengőajtó egyik szárnyát, és belestünk. Tényleg ott volt Rudi. Hosszú, fehér, feszes nadrág volt rajta, a fütyijénél kidomborodott, fehér, ujjatlan trikó, fehér, csehszlovák tornacipő. A termete karcsú, a fenéke turcsi, a haja göndör. Bíró tanár úrral beszélgetett, a felsősök tornatanárával. A tanár úr lassan magyarázott neki valamit, Rudi mozdulatlanul hallgatta. A gyűrű már le volt engedve. Rudi nekiiramodott, és cigánykerekezni kezdett. Átlósan átcigánykerekezett a tornatermen, aztán megfordult, és visszafelé hátraszaltókat csinált. Úgy meg voltunk babonázva, észre sem vettük, és már bent is voltunk a tornateremben. Nem szóltak ránk, sem Rudi, sem a tanár úr, nem törődtek velünk. Rudi egy fehér poros fadobozba nyúlt. Összecapta a kezét, kis fehér porfelhő keletkezett. Megállt a gyűrű alatt, lehorgaszott fejfelé. Így állt mozdulatlanul, nem is tudom, meddig. Mukanni sem mertünk. A tanár úr állati hangon ráüvöltött: „Szeer-re!” Rudi felugrott, megragadta a gyűrű karikáit, kinyomta magát, izmai kidagadtak. „Üi!” Rudi derékszögben fölhúzta a lábát, pontosan kilencven fokban, mintha egy élő derékszögű vonalzó lenne. „Foor-dul!” Rudi lassan forgott, a feje lefelé került, a lába is, a fenéke most fönt volt, mintha azzal lélegezne. „Gyeér-tya!” Rudi a bicskából kiegyenesedett, lassan fölemelte a lábát. „Föl!” Rudi megfeszítette izmait, egy lendülettel kilökte magát, a gyűrűk fölé kerekedett, karjai és a karikák finoman remegtek. A tanár úr így tartotta, talán egy percig is.

Teller bácsi jutott az eszembe, papa régi sofőrje, ő bánt így a Tátrával, a vasakaratú sofőr, az autó pedig a rabszolgája. Neki kiabálnia sem kellett a Tátrával, amely mint valami cirkuszi állat, a legfinomabb mozdulataiból, szeme állásából tudta, mit kell csinálnia, gyorsítani, lassítani, jobbra-balra fordulni, rohanni, lihegni vagy megállni, pontosan Teller bácsi akarata szerint. Papa mesélte nekem még régebben, kisgyerek korában arról álmodozott, ha nagy lesz, villamosvezetőnek megy, csodálta a villamosvezetőket. Ha csak tehetné, elől állt a peronon, a vezető mögött, még télen is, amikor a vezetők füles sapkában, bundával bélelt kabátban, kesztyűben és súlyos nemezcizmában toporogtak a villamos orrában, jobb kezükkel tekerték a kattogó

kart, a bal öklükkel meg ráverték a nagy vascsengőre. Papát nem lehetett elvonszolni onnan, csodálta a nagy és erős férfiakat, akik rákényszerítik vasakarukat a hatalmas kerek, sárga villanyátlatokra, az utasok hátul a kocsiban meghúzták magukat, a villamosvezető kényére-kegyére bízták hitvány életüket, úgy tettek, mintha nem is félnének. Micsoda ördögi ügyesség kellett ahhoz, hogy a villamos mindig a sínen maradjon! Csak egy pici figyelmetlenség, már le is siklott volna a sínről, de ez soha nem fordult elő.

„Foor-gás!”, üvöltötte a tanár úr, és Rudi forogni kezdett, mint a motolla. „Állj!” A motolla megállt, megdermedt. Rudi merev tekintettel nyomta maga alá a gyűrűket, homlokán izzadság gyöngyözött. Mintha hallani véltem volna a cirkuszi dobpergést, eddig is csodákat művelt Rudi a színen, de éreztem, hogy most... most valami rendkívüli következik... És valóban. A tanár úr várt, lehorgasztotta az állát, majd mint egy haragos ragadozó állat, felszegte a fejét, és ráüvöltött: „Krisztus!” Rudi megmozdult. Mély levegőt vett, beszívta a parancsot, amely testében átalakult lusta mozgássá, karját, a gyűrűket lassan szétnyomta, lábfejét lefeszítette, tekintete a bordásfalakon túlra, a semmibe meredt, karján pattanásig dagadtak az izmok, az erek... Rudi élő keresztbe merevedett, úgy függött a gyűrűn, mint Krisztus a templomi keresztfán. Ránéztem Sacira, tátott szájjal, kiguvadt szemekkel bámulta a némán függő, Krisztussá vált Rudit. Biztosan szerelmes lett belé. Gyerünk! Kivonszoltuk a tornateremből a sóbálvánnyá vált Sacit, a lengőajtó pántjai nyikorogtak mögöttünk.

Katit az osztályában találtam, épp a táblát törölte, ő volt a hetes.

Hát te mit keresel itt?

Az uezidat hoztam, amit otthon felejtettél.

Na, öcsikém, te csak ne hőbörögi!

Nem hőbörögi, csak mondom, hogy lüke vagy.

Kisfiam, add csak ide a néninek, így, szépen... Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál, pöcsös! Ha jól viselkedsz, illedelmes, szófogadó leszel, akkor esetleg bejöhetsz velem a tanáriba. Hangsúlyozom: e-set-leg!

Rámeredtem. Igazat mond, vagy csak szédít?

Tényleg?

– Hát persze. Nagylelkű leszek veled, pedig meg sem érdemled. Na várj!

Befejezte a táblatörést, kimosta a szivacsot a mosdókagylóban, elvette az uezsit a padjába, mindent nyugodtan, rendesen csinált, mint otthon a házimunkát, ha mamának segített.

– Na gyere!

Mentem. Most majd életemben először meglátom a tanárit, ahova egyedül nem mertem volna bemeni. Legszívesebben megfogtam volna a Kati kezét, mint a mamáét vagy a papáét, ha együtt megyünk valahova. De inkább mégsem fogtam meg, mert Kati vagy rávert volna a fejem búbjára, vagy lehülyézett volna. Kinevetett azért is, mert sokáig összekevertem a bal a jobbal. „Melyik a jobb kezed, te kétbal-lásas?” Ez volt a kedvenc kérdése, és ezzel már olyan méregbe hozott, hogy akkor sem tudtam a választ, amikor pedig igazából tudtam volna. „Pukkancs!” Ezt is szokta nekem mondani. A nyavalyás! Megigazította az úttörőnyakkendőjét, végigsimított a haján, és mentünk, elől Kati, én meg félig mellette. Kati már nagy, négy évvel idősebb nálam, egy fejjel magasabb. Sokszor pusmogtak a mamával, és ha ki akarom hallgatni őket, Kati rendszerint elküld. „Ez nem neked való – szokta mondani –, ezek női dolgok!” Na fene, az meg micsoda? Hogyan kell puszkódni, meg ilyen marhaságok? Az tényleg nem érdekel engem, tartás csak meg maguknak a női titkaikat, ha annyira pusmorogni akarnak. Nekem is vannak titkaim! Igen, nekem is, az alsó fiókban, a törökbúza mögött, ott vannak az én titkaim. És nem mondom meg nekik!

A tanárinak már az ajtaja is más volt, mint az osztályoké. Hasonló, de más... valahogy tanáriásabb. Lehetett érezni, hogy mögötte nem az zsvány gyerekek, hanem a komoly tanár bácsik és tanár nénik vannak.

Kati kopogott, lenyomta a rézkilincset. Belépett, én mögötte. Feltette a fejét, kezét tisztelgésre emelte, és harsány hangon köszönt:

– Előre!

Haján és piros nyakkendőjén megcsillant az ablakon beömlő vakító napfény. Kivillantak a fogai, ahogy mosolygott. Kati nagyszerű volt, nagy, büszke úttörő, a rajtanács elnöke, Panci néni kedvence! Oldalt felnéztem rá, ahogy katonásan tisztelgett, és büszke voltam rá.

Wind Kati, a magyar úttörők rajtanácselnöke, a jövő reménysége, az én nővérem!

– Előre! – válaszoltak néhányan, a közelben ülők.

Kati Panci nénihez lépett, valamit beszéltek. Nem mertem odamenni, még kicsi voltam, még kisdobos sem. Az avatásunk csak jövőre lesz. A kisdobos nyakkendő kék, de én pirosat szerettem volna. Pedig még sokat kell várnom, míg én is úttörő lehetek. Hát igen, még kisdobos sem voltam. Kati hadonászva magyarázott valamit, aztán egyszer csak mind a ketten rám néztek, rólam beszélhettek. Nem mertem visszanézni, éreztem, hogy elvörösödöm. Panci néni szerette Katit, mégis le akarta váltani szeptemberben, Kati már két éve egyfolytában rajtanácselnök volt. Kati elkéséredésében addig sírt, amíg Panci néni végül beadta a derekát, és harmadszorra is kinevezte rajtanácselnökké. Ó, leszke-e én is valaha rajtanácselnök?

Kati mesélte, hogy tegnap két civil ruhás férfi járt nálunk.

– Mi az a civil ruha?

– Tökfej, az, ami rajtad is van, meg mindenkin, aki nem katona. A katonák meg rendőrök egyenruhát hordanak. Érted már?

– Igen.

De valójában nem értettem, hiszen hozzánk nem jönnek katonák meg rendőrök, csak civil ruhás vendégek.

– És mit akartak?

– Papá valamilyen fontos iratát keresték, és átkutatták az egész lakást.

– Papa küldte őket?

– Nem, a Külügyminisztérium, papírjuk is volt.

– Otthon voltak?

– Hogy lettem volna otthon, te buta, én is a suliban voltam, mint te! Mama volt otthon, meg Magdus néni.

– És megtalálták a papa iratait?

– Nem, pedig mindent átkutattak. A te fiókjaidat is kihúzogatták, de amikor meglátták a törökbúzádat, gyorsan visszatolták. Az csak egy örült lehet, ott nem volt mit keresniük.

Meghült bennem a vér: kihúzták a fiókot! Ha beletúrnak a törökbúzába, megtalálhatták volna a titkaimat. Az ezüst ötpengőst és a ma-

gyar feltámadást. Mi lett volna, ha megtalálják, és elviszik? Letartóztattak volna? Nagy kő esett le a szívemről!

– Egypár iratot meg dolgot magukkal vittek, és tudod, mit még? Egy fényképet, ami a tavalyi álarcosbálon készült a suliban, ahol kalóznak voltam öltözve, emlékszel? Csíkös trikóban vagyok, karika fülbevalóval, az egyik szemem be van kötve, a számban pipa, és a kezemben egy vízipisztoly. Ezt a képet is elvitték. A barmok!

Szombaton ebéd után lementem az utcára focizni. Egy csomó nagy srác volt lent, Német Gyuri, Balog Gabi, meg az októberi buli óta először, a Vasóla srácok. Most nagy volt a pofájuk, mert a papájukat nem nyírták ki a buli alatt, pedig ávós volt.

– Mi van, kis hülye Wind, te is élsz még?

– Persze hogy élek, hülyék, miért ilyen nagy a pofátok?! A buli alatt persze kussoltatok!

– Te csak ne dumálj, te kis hülye, vigyázz, mert még kinyírunk!

– Ti engem?

– Náná, te szaros!

– Csak azt próbáljátok meg, hülyék, szólok a papámnak, ő majd jól ellátja a bajotokat!

– Micsoda? Kinek szólsz? A papádnak?! Hát hol van a te papád?!

– ...

– Most persze beszartál, te hülye! Na erre válaszolj: Hol van a te drágalátos papád?

– Külföldön!

– Igen? Külföldön, tényleg külföldön? Talán Amerikában?

– Igen, külföldön van!

– Tényleg?! És mit csinál ott külföldön a te papikád?

– Dolgozik!

Erre röhögni kezdtek. Röhögtek és röhögtek... Kiröhögtek! Éreztem, ahogy nő a törkomban a gombóc.

– Tudod, hol van a te papád, hülye Wind? Majd mi megmondjuk neked, hogy tudjad! A te papád a dutyiban van! Börtöntöltelék lett a papád; te barom!

A torkomban fojtogatott a gombóc, a fociból nem lett semmi. Gyuri a lasztival dekázott, Gabi nem szólt semmit. Megfordultam, házarohantam. Megálltam a lépcsőházban, taknyom, nyálam összefolyt, úgy bögtém. A barom Vasóla kölykök! Micsoda hülyék! Mit tudják ők, hól van a papa! Csak irigykednek rá, mert olyan klassz külföldi állást kapott. Be akarják nekem mesélni, hogy papa a dutyiban van, mert beszartak októberben a buli alatt, amikor az ő papájuknak állt rosszul a szénája. Most bezzeg nagy a pofájuk!

Szerencsére nem látott meg senki a lépcsőházban, nem nyílt ki egy ajtó sem. Vártam, amíg elmúlt a bögésem. Sajnos nem volt nálam zsebkendő. Mamának nem szabad megtudnia, mi történt. És persze Katinak sem.

Nem szabad bögnöm, ha fojtogat a gombóc, most már hősnek kell lennem ezentúl, akkor is, ha nem jön utána zsemle, és nem kapok fagyit...

Írásban már a ká-ig jutottunk. Sok-sok nagy meg kis ká-t, egyeneset meg döltet másolunk be az írásfüzetbe. Pacázni nem szabad, aki rápacázik a füzetlapra, annak új oldalt kell kezdenie. Klári néni megmutatta, hogyan töröljük meg a tollhegyet a tintatartó szélében, hogy ne ejtsünk pacát, de még így is előfordul, hogy pacázunk, ilyenkor előkapjuk az itatóspapírt, és óvatosan felitatjuk a kövér pacamalacot, míg az itatós meg nem itta a kövérséget, és egy sóvány paca marad a papíron. Ezeket Klári néni pirossal bekarikázza. Akinek sok bekerétezett pacája van, remeg, nehogy külalakból egyest kapjon. Minden írásóra után kötelező a kézmosás, ha kell, kefével. Szóval így mentek az írásórák. Szeptemberben kezdtük az a-val, most december elején már a ká-nál tartunk. Ha az r-nél leszünk, majd szorgalomból leírom a „rrépa, rretek, mogyorró, korrán rreggel rritkán rrikkant a rrigó”-t. Énekből viszont már mindent le tudunk olvasni, mert minden nap van énekóra, ismerjük a violinkulcsot, a basszuskulcsot, sőt a brácsakulcsot is, nekem az nehéz, az előjegyzéseket, a keresztekét még békét, az is nehéz, minél több van belőlük, annál nehezebb. Nehezek az A-B-C-s hangnemek, de a szolmizálás könnyű. Kodály tanár úr találta ki a szolmizálást, az egész világon szabadalmaztatta, Magyarországon

velünk próbáltatja ki, hogyan lehet éneket tanítani szolmizálással. Mi vagyunk a második Kodály-iskola, a budapesti Lorántffy Zenei, az első Kecskeméten van. Ott született a Tanár úr. Vegyük például az „Egy boszorka van” dalocskát, amelyet mindenki ismer. Ha C-dúrban lenne megadva, bele is izzadnék, míg elénekelném A-B-C-sen. C, D, E, D, C; ismétlés: C, D, E, D, C; aztán tovább E, E, F (vagy fisz, nem F), F, E... szóval nem könnyű. De szolmizálva gyerekjáték: dó, ré, mi, ré, dó; dó, ré, mi, ré, dó; mi, mi, fá, fá, mi, mi, ré; mi, mi, fá, fá, mi, mi, ré... és így tovább. Úgy megy, mint a karikacsapás! Bors Irma néni azt is elmesélte nekünk, hogy a népzene, szóval a népdalok, a mi zenei anyanyelvünk, ezt is Kodály bácsi találta ki, ez lesz az alapja a mi zenei tudásunknak. Na jó. Azt is tudjuk, vannak új meg régi stílusú népdalok, sőt pentaton népdalok is, amelyek a régi stílusúakhoz tartoznak, mint az ereszkédők. Papának a kedvenc dalocskája a „Megy az élet lefelé”, sokszor szokta dúdolgatni. Hogy most külföldön is dúdolgatja-e gyakorta, azt persze nem tudom. „Reggel, délben a hagymás lé, Megy az élet lefelé, Reggel, délben a hagymás lé, Megy az élet lefelé!” Lá, dó, ti, lá-lá fá-fá, szó, ré-ré, mi, fi, szó-szó szó (ismétlés), lá, dó, ti, lá-lá, fá-fá, szó, és most úgy lemegy a dallam a végén, de úgy, hogy egyenesen a pincébe esik: ré-ré, lá-lá, ré-ré, ré. De ez a három utolsó ré egy oktávval lejjebb van! Tanultunk egy mongol dalocskát: „Fut a nyúl, fut a nyúl, a kutya utána.” Az is pentaton, szóval ötfokú, és bizonyítja, hogy a régi stílusú népdalokat Ázsiából hoztuk. A vándorló magyarok beletették a zenei hátizsákjukba úgy, mint mi kiránduláskor a zsíros kenyeret meg a kulacsot szoktuk bedugni a hátizsákunkba.

Tegnap külföldiek jöttek be az énekórára. Irma néni ki volt csípve, fehér blúz volt rajta. Be voltunk majrészva, nehogy leégjünk a külföldiek előtt. Csüpa alacsony, fekete hajú, sötét bőrű, öltönyös férfi jött be, némán leültek a kikészített székekre. Az Igazgató bácsi is velük jött. Éva volt a hetes, kétszer is belezavarodott a jelentésbe. Csak Irma néni volt nyugodt, még mosolygott is. Bezzeg, ha nincsenek külföldiek, akkor szigorú, és egyáltalán nem mosolyog. Bevezetőül Kodály Bicinia Hungaricájából énekelünk, aztán szolmizációs gyakorlatok következtek. Utána ritmusgyakorlatok. Az egyik padosor negyedeket tapsolt, a másik nyolcadokat, a harmadik pedig triolákat. Irma néni

megkérdezte, ki meri megpróbálni, hogy a lábával negyedeket dobol, a kezével pedig triolákat üt. Bobónak sikerült. Piusz még azt is bemutatta, hogy az egyik kezével nyolcadokat üt, a másikkal háromnegyedeket. A nyávalás zongorista! Még a külföldiek is megtapsolták. Aztán megint énekeltünk, népdalokat meg kórusokat. Utána a külföldiek kérdéseket tettek fel nekünk, volt egy tolmács is velük. Kiderült, chileiek, és spanyolul beszélnek. Mivel foglalkozunk a szabadidőnkben? Melyek a kedvenc tantárgyaink? Irma néni elmondta, mi zeneisek egy kísérleti iskola vagyunk, más tárgyakból is jobb eredményeket érünk el, mint az iskola átlaga. A mindennapi szolfézs és éneklés, no meg a ritmusgyakorlatok, a szolmizálás fejlesztik az intelligenciát, a kórusban éneklés pedig az egymásra figyelmet. De nálunk nemcsak jó képességű, zeneileg tehetséges gyerekek vannak, hanem botfülűek is, mint például a Szűcs Peti. „Na állj csak fel Peti, énekelj el a vendégeknek a »Virágéknál ég a világ«-ot!” Szűcs Peti erre eldörmögte az egészét, jól megnyomva a „Zimme-zumm, zimme-zum, Rece-fice bumm, bumm, bumm”-ot! Ezen már a komoly külföldiek is nevettek. Kodály tanár úrnak az az elve, hogy a zenét mindennapivá kell tenni, a zenélést, éneklést mindenki meg tudja tanulni, még a botfülűek is, úgy, ahogy rajzolni is mindenki meg tud tanulni valamennyire, no nem lesz belőle egy Munkácsy Mihály, de elég jól fog rajzolni, ha jól megtanítják neki. Így van ez a zenével is. Össze vagyunk keverve zeneileg tehetséges és kevésbé tehetséges gyerekek, mert a cél nem a hivatásos zenészek nevelése, hanem a zeneileg művelt, zenét értő és élvező fiatalok képzése. Az új évtől minden gyerek hangszere is fog játszani. Erre nagy hangzavar lett, ezt most hallottuk először! „En milyen hangszert kapok?”, ez volt az első gondolatom. „Talan orgonát?” „Te? Triangulumot!” Kendőf Anti padtársam ezt kívánta nekem. „Te pedig nagybőgőt, hogy cipelhesd!” Csönd legyen! Most ti tehettek fel kérdéseket a vendégeknek! Kiderült, Chile nagyon messze van. Dél-Amerikában. Sok chilei gyerek nem járhat iskolába, a szegény családok dolgozni küldik a gyerekeiket. Vannak olyan családok is, amelyeknek annyi pénzük sincs, hogy ennivalót vegyenek. A gyerekek éhesen mennek aludni. Nyomórnegyedekben laknak, ahol nincs iskola, de még házak sem, ha-

nem csak bádogviskók, kóbor kutyák és szeméthegek. Milyen gyönyörű álomvilágban élünk mi, hogy minden nap a zenével foglalkozhatunk! Ezt kívánják ők is a chilei gyerekeknek, ehhez azonban le kell győzni a kizsákmányoló kapitalistákat, akik éhbért fizetnek, de ők maguk gazdagságban élnek, győzedelmeskednie kell náluk is a szocializmusnak, mint nálunk!

Aztán arra kértek minket a vendégek, hogy énekeljük el a himnuszunkat.

Mindenki felállt. Irma néni megadta a hangot.

listen, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel...

Csönd lett...

A vendégek vezetője megköszönte az éneklésünket, megkérdezte, énekelhetnek-e ők is nekünk valamit? Morajlás: hát persze!

Egymásra néztek, elkezdtek. Vastag, reszelős hangon, kivörösödve, hangjukat kieresztve elénekeltek egy súlyos dalt, egy nehéz, szomorú, döcögős és hangos indulót. A chilei salétrombányászok dalát.

A salétrom, az valami csípős, maró dolog, nehéz kibányászni, sokan meg is halnak a bányában, a gyerekek otthon meg várják apjukat...

Jön a Mikulás az iskolánkba!

Klári néni bejelentette a számtanóra végén, holnap a Mikulás bácsi személyesen jön el hozzánk. Ez azt jelenti, hogy igaziból, szóval élőben fogjuk látni, be fog jönni hozzánk az osztályunkba. Ha nagyon akarnánk és mernénk, megfoghatnánk a karját, megsimogathatnánk a fehér szakállát, megbizonyosodhatnánk arról, hogy valóban élő, igazi ember, igazi Mikulás bácsi, nem egy felhúzzható robot. Klári néni azt kérte, legyünk tisztán, csinosan öltözve, ha a Mikulás bácsi színe elé lépünk, mert a tiszta, rendes gyerekeket szereti, azokat pedig, akiknek piszkos a cipőjük, meg hosszú és fekete vagy éppen lerágott

a körmük, tintás az ujjuk, pecsétes a ruhájuk, nos, azokat a trehány gyerekeket nem szereti a Mikulás bácsi, azok nem cukrot meg csokoládét kapnak tőle, hanem virgácsot.

Este nem tudtam elaludni, folyton a Mikulás bácsira gondoltam, vajon visel-e szemüveget, tényleg lesz-e nála egy nagy könyv, amiből felolvas, és mekkora, nagy vagy kicsi? Aztán az jutott az eszembe, talán el sem jön, csak Klári néni etet minket, hiszen a Mikulásnak ezer dolga van, annyi gyerekhez kell elmennie, nem is értem, hogy győzi egyáltalán. De azt nem akartam, hogy ne jöjjön, mert akkor megint lennének páran, akik kinyitnák a nagy szájukat, hogy Mikulás nincs is, az egész csak ki van találva, meg van rendezve, a felnőttek be akarnak minket csapni, hogy legyünk jók meg szófogadók, és tanuljunk rendesen...

Egyszerre ott álltam a Mikulás bácsi előtt, nagyon szigorúan nézett rám, mellette meg ott viháncolt két piros ördög, szóval krampuszok, patás lábbal, homlokukon szarvak, mindegyik mancsában egy-egy virgács, de a legnagyobb virgácsot a Mikulás bácsi suhintgatta. „No, fiam, mutasd a kezedet, persze tintás... mutasd a körmeidet, persze le vannak rágva... mutasd a ruhádat, persze pecsétes... mutasd a cipődet, persze sáros... akkor most énekelj el a »Fut a nyúl«-t ábécésen!”... „Milyen hangnemben?” „Amilyenben akarod, de gyorsan, mert megharagszom!” „Nem lehetne szolmizálva?” „Nem!” „C, C, E; C, C, E; C, E; C, H, A, A... vagy nem H, hanem B?” „Micsodaa, hát nem tudod?” Az egyik krampusz meglökött, a másik rávert a virgáccsal a fenekemre... Fájt! Papa! Mama! Mamaaa!!!

Kinyílt az ajtó.

– Osztály vigyázz!

Fölpattantunk. Mindenki meredten állt, és az ajtót nézte, ahol suhogás támadt, mozgolódás, pusmogás, majd az ajtó egészen felnyílt... és megjelent a Mikulás bácsi! Szóval igaz! Tudtam...

Piros nadrág, piros kabát volt rajta fehér szegéllyel, nagy fehér gombokkal. A sapkája is piros volt, a végén egy nagy, fehér gombóccal. A Mikulás bácsi magasra nőtt, a szakálla fehér volt, kedvesen mosolygott, virgács nem volt nála, a hóna alatt egy nagy könyvet szorongatott. Szóval ez is igaz! Meg egy óriási zsákot húzott a földön maga után.

– Szervusztok, gyerekek! Üljetek le!

Leültünk.

– Vártatok engem?

– Igeen!

– Jó. Akkor énekeljete nekem valamit! Azt hallottam, szépen tudtok énekelni.

– Igeen!

Egymásra néztünk. Csak Klári néni volt most itt, Irma néni nem, de énekelnünk kellett. Saci hangot adott.

Hull a pelyhes, fehér hóó,

Jöjj el kedves Télapóó.

Minden gyermek várva váár,

Vidám ének hangja szááll.

Van zsákodban minden jóó,

Piros alma, mogyoróó.

Jöjj el hozzánk, várunk Rááá,

Kedves, öreg.Télapóó!

– Jól van, ügyesek vagytok, és valóban szépen énekeltek. Na, gyerekek, tudjátok, én nagyon messziről jöttem, csilingelős szán húzott ide hozzátok, no meg a szívem, hogy örömet okozzak nektek. Örültök?

– Igeen!

Szerettem volna az ablakhoz lépni, kinézni az udvarba meg az utcára, látható-e a Mikulás bácsi szarvasfogatú szánja, de nem mertem megmozdulni. Az ablakon túl köd volt, szürkesség, szélcsend.

– Jól van. Most kinyitom a nagy könyvemet, amibe minden fel van jegyezve rólatok, mert egész évben figyeltelek ám benneteket, aki jó volt, jól tanult, szófogadó volt, azt megdicsérem, aki pedig rossz... No, azt megdorgálom!

– Alt Hubert!

Hubi kiment.

– Na gyere csak ide, fiam! Így.

A Mikulás bácsi felütötte a nagy könyvet, orrába nyomta a pápaszemét. Szóval ez is igaz! És olvasni kezdett.

- Nos, Hubi fiam, jó vagy írás-olvasásból, a számtan is megyeget, no de a torna! Hát szedd össze magad tornából. Na, jól van; fogd!

Hubi kapott a nagy zsákból egy kis piros stanyiclit. Lángvörös arc-
cal ment a helyére.

- Boda Peti! Hát, Peti fiam! Mit olvasok itt? Hogy nem segítesz ott-
hon édesanyádnak?!

- Dee!

- Hm... Pedig itt az áll, ha édesanyád megkér valamilyen segít-
ségre, mindig sétálni mész a kutyáddal, de csak akkor, különben
soha. Hogy hívják a kutyádat?

- Vacak.

- És milyen kutya?

- Foxi.

- Szófogadó?

- Igen, trükköket is tud. Ha azt mondom neki: „tolltartó!”, behoz-
za nekem a másik szobából a tolltartót; ha azt mondom neki...

- Jól van, szóval szófogadó. Legyél szófogadó te is, mint Vacak, se-
gíts édesanyádnak, ha megkér valamire! Világos?

- Igen.

Peti is kapott egy zizegős zacseszt.

Milyen kedves ez a Mikulás bácsi! És a hangja... Valahogy ismerős.
Mintha hallottam volna már a hangját. Pedig most látom először.
Honnan tudja azt a rengeteg dolgot a gyerekekről? Távcsove van? Ho-
gyan tudja megfigyelni a világ összes gyerekeit? Hiszen az lehetetlen,
egy ember képtelen lenne rá, még ha Mikulás bácsi is. Vannak segít-
tői? Talán egy egész vállalat dolgozik neki? Ő az igazgató? És Afrikába
talán egy másik, egy néger Mikulás bácsi jár? És melyik jár Chilébe?
Ez? Akkor tudnia kell chile... spanyolul. Hány nyelv is van a világon?
Talán tíz? Azokat mind beszéli? Magyarul jól tud...

A cipője is ismerős, azt is mintha már láttam volna valahol... És
miért visel cipőt, miért nem csizmát? Pedig a csizma praktikus ilyen-
kor télen, különösen, ha nyitott szánnal jár. Nem fog megfázni? Vagy
talán ő nem lesz soha beteg? Van mamája? „Fiam, vedd föl a pulóve-
redet, mert még megfázol nekem, aztán ki viszi el a gyerekeknek azt
a sok csokoládét, ha nem te? Te nem lehetsz beteg, te nem!”

Jé, óra is van rajta, igazi karóra. Persze, pontosnak kell lennie. Jó
lenne tudni, milyen a márkája. Innen Vosztoznak néz ki. Ha elrom-
lik a felhúzója, elviszi megjavíttatni?

És mit csinál nyáron? Akkor nem dolgozik? Talán unatkozik. De
nem, hiszen nyáron is figyeli a gyerekeket. Talán igazából nyomozó,
detektív? Vagy esetleg ávéhás? Nem, az biztos nem. Azt mondják, azok
nem jók, a Mikulás bácsi pedig jó...

Már Széles Évánál tart, mindjárt én kerülök sorra...

Még a Tajcsi jön, meg a Thali Tünde...

- Wolf Évi!

Megrémültem. A Mikulás bácsi elfelejtett volna engem? Hiszen
Wolf Éva utánam jön a névsorban. Rossz a szemé? Vagy kiestem az
ábécéből?

- Wind Marci! Na, Marci, hogy áll a szénád?

- Hát, jól.

- Na, az a számtan hármass nem volt nagy dicsőség. Majd kijaví-
tod, igaz?

- Igen.

- Jól van. Szorgalmas vagy, az édesanyádnak is segítesz... jól teszed.
Tudod, neki sem könnyű most, nem csak neked meg a testvérednek!

Lenéztem a földre, nem tudtam a Mikulás bácsi szemébe nézni.
Éreztem a gombócot a torkomban. Már ő is tudja, hogy a papa nincs
ittthon.

Sokáig keresgéltem a zizegős zsákjában, aztán odányújtotta az én piros
zacskómat. Az ényém mintha nagyobb lett volna, mint a többieké. De
miért? A papa miatt? Csak nem hiszi a Mikulás bácsi, hogy a papa
börtönben van? Neki tudnia kell, hogy külföldön dolgozik.

- Köszönöm.

Halkabbra sikerült a kelleténél.

Visszaültem a padba. Örültem is, meg nem is. Miért kapok nagyobb
zacskót, mint a többiek, amikor nem is érdemeltem meg igazából?

Elbúcsúztunk Mikulás bácsitól még egy dallal, és mehettünk haza.
Betettem a piros zacskót a tornazsákba, fölvettem a zöld táskámat, és
kiléptem a folyosóra. Vajon hová megy most a Mikulás bácsi? Talán
haza, ebédelni? Hol lakik egyáltalán? Amikor előtte álltam, észrevet-

tem, a fehér szakála a szája alatt az egyik oldalon kicsit elállt, valahogy mögé lehetett látni, mintha lett volna ott még egy szakáll, sokkal rövidebb, olyan fekete..., hogy is mondják?; olyan fekete borosta.

Sajnos elfelejtettem megnézni, milyen márkájú a karórája: tényleg Vosztok? Várnom kell vele egy évet, ha egyáltalán jövőre megint eljön hozzánk.

Nagyon hideg lett. Mama kéék füles sapkát kötött nekem, 'az állam alatt kell megcsomózni, szakasztott olyan vagyok, mint egy pilóta. Ja igen, azt álmodtam, hogy tudok repülni, mintha úsznék a levegőben, pedig még vízben sem tudok úszni. Az emberek felnéznek rám, csodálkoznak, én meg repülök, magasabban, mint a villanyoszlopok meg villanyvezetékek, néha egészen magasan repülök, egy kicsit félek is, de megy. Ha picit megmozdulok, máris irányt változtatok. Legszívesebben a bábész emberek fejére köpnék.

Az egyujjas kesztyűm barna, nem illik jól a kék sapkához, de az mindegy. Megkaptam Kati sötétkék kardigánját, a kék-arany gombosát, amit már kinőtt. Jó meleg. A zöld iskolatáska a hátamon, az is melegít. A Csapaki úton figyelni szoktam a befagyott pocsolyákat, megmozdul-e a jég alá bezárt fehér buborék, ha nagyon óvatosan rálépek a jégre? Ha nem, akkor teljesen befagyott a pocsolya, ha mozog ide-oda, akkor még nem halt meg teljesen, nincs nagyon hideg. Szépek az olajfoltok is, a Pobjedák meg Ziszek potyogtatják le a cseppjeiket az aszfaltra, a szivárvány minden színében pompáznak. Mit esznek ilyenkor a rigók? Hiszen nincsenek kővér, tekergődző földigiliszták, vagyis biztosan vannak, de téli álmukat alusszák, mint a sündisznók. Ha nagy lesznek, rigóetető gépeket fogok felállíttatni az utcákon meg a parkokban.

A fák is fázhatnak, nincs mibe takarózniuk, elvesztették a ruházatukat, csupaszok lettek, mint valami csontváz.

– Rossz lenne neked, ha idén nem lenne karácsonyfa? – kérdezte Kati.

– Nekem? Teljesen mindegy! – De ez nem volt igaz, el sem tudtam képzelni a karácsonyt fa nélkül.

Mindig volt fánk, nagyon reméltem, hogy most is lesz. Hála Istennek, lett. Nagyon kicsi volt, de mégis karácsonyfa. Mindent ráaggattunk, amiket a nagy fára szoktunk, alig bírta el a díszeket, szaloncukrokat, gyertyatartókat. Vacsorára hagymás tört krumpli volt, meg májas hurka. Az sokkal olcsóbb és táplálóbb, mint a hal. Nem bántam, hogy nincs hal, nem felejtettem el szegény Bogoljovot. Kati négyünknek terített, mint régen, pedig most hárman voltunk. Nem szóltam semmit, nehogy rossz hangulat legyen, mint tavaly, amikor bögtem Bogoljov miatt. Láttam Katin és mamán, hogy összebeszélték a negyedik teríték miatt, de úgy tettem, mintha nem vettem volna észre semmit. Titokban azt gondoltam, papa most, ebben a percben talán hárommal több terítéket tesz le maga elé külföldön a karácsonyi asztalára.

A gyerekszoba előtt kellett várnunk, míg mama elrendezte az ajándékokat. Megszólalt a csengő, bemehettünk. Mama lekapcsolta a világot, imbolyogtak a karácsonyfa gyertyáinak lángocskái.

Mennyből az angyal eljött hozzátok,

Pásztorok, pásztorok...

Mindezt alig hallottam, úgy tűnt, mintha álmodnék, mindjárt felemelkedem a levegőbe, és repülni fogok, mint az angyalok. Rámeredtem a fa alatti kisszéken nyugvó hatalmas csomagra.

– Az enyém?

– Igen, a tiéd.

– Kinyithatom most, vagy várni kell?

– Nyisd csak ki, rajta! – Mama és Kati egymásra néztek.

Kioldottam a szalagot, óvatosan leszedtem a csomagolópapírt. Valami nagy fekete jött elő. Egy tok. Most már felismertem: egy hegedűtok! Két csattal nyílott. Kinyitottam. Hegedű, egy igazi hegedű volt benne, nagy, mintás, bordó színű kendőbe csavarva.

Tegnapelőtt Kajetánnál jártam, beteg volt, elvittem neki a számtanleckét. Visszafelé a Városmajori templom előtt mentem el, gondoltam, benézek, van-e bent betlehemes jászol? Persze volt. Megcsodáltam a kicsi, romos házacsakát, Szűz Máriát, Józsefet, a pásztorokat, a térdelő királyokat, de leginkább az állatokat. Volt ott kutya, macska,

csacsi, több tehén és sok birka meg kicsi bárányok. Ők tetszettek a legjobban. Aztán rámeredtem a bölcsőre. Ott feküdt benne a Jézuska! Óvatosan körülnéztem, egy térdeplő nénikén kívül, ő is jó messze térdelt, senki sem volt a templomban. Előrehajoltam, és kivettem a Jézuskát a bölcsőből. Hazavigyem? A gyertyaláng felé tartottam. Hogy csillogott a kis viaszteste! Hogy nyújtotta felém apró karját! Hogy mosolygott, mintha azt mondaná: „Marci! Hozzál nekem kokakólát!” Megijedtem, neki még cicitéjet kell szívogatnia, nem kokakólát. Aztán meg, honnan vegyek neki kokakólát, azt Nyugaton isszák az amerikaiak meg a bécsiék, nálunk olyan nincs. Most már nem akartam magammal vinni a kicsi Jézuskát, hogy betegyem a fiókba a Magyar Feltámadás mellé, inkább visszatettem a bölcsőbe, betakartam a pici rongyocskába, hadd örüljön a mamája, nem vészett el a kisbabája, hadd bégessenek a kisbárányok, legyél a mi pásztorkánk, hadd imádkozzanak a pásztorok, hadd térdeljenek a királyok, nem volt hiába a hosszú útjuk. Pedig szívesen lettem volna Jóisten, hogy magammal vigyem kisfiamat a Titkok Fiókjába, a törökbúzatenger kellős közepébe, legyen csak az enyém, csak az enyém... De nem mertem. Ha megtenném, felborulna a Biblia, semmi sem stimmelne többé, nem lenne menekülés Egyiptomba, még visszatérés Jeruzsálembe, mert Jézuska nálam lenne a Hankóczy utcában, a legalsó sárga fiókban, és csak én tudnék róla. Nem lenne utolsó vacsóra sem, meg Golgota meg feltámadás, nem lenne soha Magyar Feltámadás...

Óvatosan kivettem a hegedűt a tokból, a bordó takaróját visszatettem a fekete dobozba, a hegedű testét a gyertyalánghoz tartottam. Hogy csillogott a kecses teste! Hogy feszítettek az ezüst húrok! Hogy tekerődött a büszke csiga!

Milyen szép ez a hegedű, az én hegedűm, azt akarja, hogy játsszam rajta! Csak türelem, kicsi hegedűcském, nem teszek bele a fiókba, megtanulok rajtad játszani, ha segítesz nekem.

– Hány húrja van a hegedűnek? Csak négy? – méltatlankodott Kati. – Négy hangnál többet nem is tudsz rajta játszani. Az igazi koncerthegedűkön tizenhat húr van, azám, öcskös!

Le voltam forrázva: csak négy hangot tud az én hegedűm? Az tényleg nem sok. Megpéngtettem a húrokat: G, D, A, E. De talán később

kapok egy igazi koncerthegedűt tizenhat húrral, és addigra már fogok tudni rajta muzsikálni is. A névjegyemre meg rányomtatom: Wind Marcell hegedűművész!

- Mama, hol fogunk idén szilveszterezni, megint Erzsikeknél?
- Nem, náluk biztosan nem, mert elutaznak.
- Hát akkor hol?
- Attól tartok, sehol. Meg aztán... nem is tudom... mindenki olyan furcsa lett. Eltűntek a barátaink.
- Eltűntek? Elutaztak?
- Nem, egyszerűen nem hívnak föl, az utcán meg nem akarnak megismerni. Múltkor is, szóval, jött velem a járdán szembe... egy ismerős, aztán se szó, se beszéd, köszönés nélkül átment a másik oldalra.
- Ki volt az?
- Nem ismered, meg különben is mindegy.
- Akkor idén itthon szilveszterezünk?
- Igen.
- Játszunk közösen csapdlecsacsit?
- Igen, meg ne hagydmagadkidobnit.
- Az is jó!
- Hát persze.

Úgy is lett. Én voltam a zöld, Kati a lila, mama a sárga, a papa piros bábuait félretettük. Mama negyedik sárga bábuja hiányzott, helyette betettük Kati egyik sárga fagyöngyét, amire plasztlinből talpat nyomtam, így nem gurulgatott jobbra-balra. Elneveztük Sárga Gumónak. Igyekeztem ezt a Sárga Gumót kiűtni, akkorát lódítottam rajta, hogy lerepült az asztalról, egyszer még a talpát is elhagyta.

Kétszer Kati nyert, egyszer én. Málnaszörpből csináltunk borocskát, mint tavaly, és kinyitottuk a rádiót, csupa marhaság ment. Tavaly persze jobb volt Erzsikeknél, sokan voltunk, gyerekek is, jobb volt a hangulat, a felnőttek igazi bort ittak. A fűtőtestek most alig melegítettek, mert Lali bácsi nem káptott szenet, a kályhánkba meg nem tudtunk befűteni, mert még nincs felhasználva a fánk. Így aztán pulóverbe bújunk, mama pedig pokrócot terített magára.

Nem maradtunk fenn éjjelig, már korábban elálmosodtunk.

Sokáig aludtam, jócskán világos volt, mikor felébredtem. Furcsa hangok szűrődtek ki a fürdőszobából, mintha valaki vinnyogna... Mama lehetett az, nem tudtam, nevet-e vagy sír?

Kimásztam az ágyból, kibotorkáltam a vécére, és Katiba ütköztem.

- Először is Boldog új évet! Igaz?

- Boldog új évet.

- Neked is BÜÉK! - Jól megbúbolt.

- Mit csinál mama? Te is hallod? Mi baja?

- Elmondom, de titok. Tudsz titkot tartani?

- Persze.

- Becsszó?

- Hát persze hogy becsszó. Mondhatod.

- Mama sír, mert valaki borítékban pénzt dobott be a levélládánkba.

- Kicsoda?

- Azt nem lehet tudni.

- Egy ismerős?

- Valószínűleg.

- Egy olyan, amelyik átmegy a másik oldalra?

- Mit tudom én, hogy átmegy vagy hová megy, nem tudom, hogy ki. Csak azt tudom, hogy nem először dobtak be nekünk borítékban pénzt ismeretlenek a levélládánkba.

- És mama emiatt sír? Hiszen örülnie kéne.

Kati, meglepetésemre, nem fújta fel magát, „mit értetlenkedsz ennyit, te kis oktondi?“, vagy „látszik, hogy még nem nőtt be a fejed lágya!“, semmi hasonlót sem mondott, barackot sem nyomott a kobakomra, hanem nyugodt maradt.

- Jobb volna, ha ez nem így lenne... És mama nem fogja megtudni, hogy elmondtam neked, igaz? A mi titkunk marad.

- Igen.

- És ne felejts el neki is Boldog új évet kívánni.

Irma néni végigkérdezte az osztályt, ki milyen hangszert kapott. Mosolygott a bajusza alatt, amikor beszámoltam neki a hegedümről.

- Aztán szorgalmas légy! Sokat kell gyakorolnod, hogy eredményt érj el, napi egy órát. Minden nap! Még így is tovább fog tartani, mikor

már nem macskazenét fogsz produkálni. A zongoránál a billentyűkkel könnyű dolgod lenne, de a hegedűn neked magadnak kell képezned a hangokat. Majd megkérdezem Görög Anikó nénit, hogy haladsz.

Görög Anikó néni? Szóval ő lesz a tanárom. Szép neve van, emlékeztet a görögdiannyére, azt pedig szeretem, különösen, ha mama kiszedi belőle a magokat. Anikó néninek biztosan jó nagy a hasa. „Török basa, nagy a hasa...”

Délután háromra mentem az első hegedűórára, vissza az iskola másik részébe, a kert felől. Anikó néni fiatal és vékony, illetve karcsú. Nincs nagy hasa.

Először is kicsomagoltam a hegedűmet, Anikó néni megnézegette, kopogtatta, megpengette.

Azután elmagyarázta a hegedű részeit:

- Ez a test, ezek az flyukak, az a láb vagy híd, amire felülnek a húrok, ez a fogóláp, amin ujjaiddal a húrokat nyomod, ez a csiga, ezek a kulcsok, amelyekbe be vannak fűzve a húrok, az alsók, úgy van, a g-meg a d-húr, azok bélhúrok, a felsők, az a meg az e-fémhúrok. Legalább egy sorozat húr legyen tartalékban a tokban, mert a húrok könnyen szakadnak. Különösen az a, meg az e. Legjobbak a Thomastik húrok, meg a Pirastrók, de ezek drágák, ha egyáltalán kaphatóak. Végül is a Fővárosi Hangszerkészítő húrjai is megfelelnek. A vonó szőre a ló sörényéből készül. Meg kell gyantázni, hogy a vonó tapadjon a hegedű húrjain, ha érces hangot akarunk kicsalni a hangszerből. A gyantaport időnként le kell törölni a hegedű testéről, ezért mindig legyen a tokban egy tiszta kis rongyocska. Nedvésen nem szabad megtörölnöd a hangszert, mert kárt szenvedhet a lakkozás, a sellak, a hegedű egyik legfontosabb éke. A lakkozástól nagyban függ, hogyan szól a korpusz, a test, tudták ezt már a régi mesterek, Stradivari Cremonában, Amati, Guarneri és a többi olasz, meg Nemescsányi, a híres magyar hegedűkészítő mester. Mindegyikük titkos házi recept szerint keverte a lakkot, amelynek hétpecsétes titkát a viláért sem árulta volna el másnak, még a sírba is magukkal vitték... A hegedűnek van még egy titka, a lelke. Hát tudod-e, az hol van? Hol lehet? Hol van a te lelked? Na?... Úgy van, belül. Akkor keresd meg a hegedű lelkét magad, de nehogy szétszedd! Na figyelj csak, nézz be az flyukon! Mit látsz?

Igen, az a „pöcök”, az a hegedű lelke. Persze statikai szerepe is van, alátámasztja a hidat, szétfeszíti a felső és az alsó falemezt, de nem mindegy, milyen fából készül, milyen a vastagsága, és hogy pontosan hol van. A mester tudása, tapasztalata alapján addig állítgatja a lelket, addig igazítja, finomítja, míg a hangszer a legszebben szól. De nemcsak a nedvességtől kell óvni a hegedűt, a melegtől és a hidegtől is. Ezért a tokban mindig legyen becsavarva a hangszer egy jó nagy kendőbe. A hangoláshoz szerezz be egy hangvillát, ahhoz hangoljuk az a-húrt; az összes többit meg hozzá. Kvintbe. A hangversenyek előtt a koncertmester, ő az elsőhegedűs, adja meg az a-t, a többiek mind hozzá hangolnak. Van erről egy vicced? Jó, akkor meséld el.

Elmeséltem Anikó néninek a viccet, így szól:

Móricka papájával hangversenyre megy. Beülnek a terembe, várnak, de nem történik semmi. Aztán Móricka egyszer csak hangokat hall. Sűgva megkérdezi: „Papa, már játszanak?” „Nézd csak meg a programot, Móricka – sűgja vissza a papája –, ha Mozart van írva, akkor még hangolnak, de ha Bartók, akkor már játszanak!”

– Jaj, nagyon jó, igazi jó gonosz vicc! Milyen rossz véleményekkel vannak az emberek Bartókról! Már amelyik egyáltalán ismeri.

– Magas nekik?

– Igen, magas. És kitől hallottad a viccet?

– A papámtól.

– A papád szokott hangversenyre járni?

– Igen, szokott. Legszívesebben a három bére.

– Mire? Három bé? Az mi?

– Bach, Beethoven, Bartók.

– Igazán? És mi a papád foglalkozása?

– A Népművészeti Intézetnél volt.

– Csak nem? Októberben meg a Rádiónál?

– Igen.

– És hol van most?

– Külföldön.

– Úgy...

Azután Anikó néni megkente a kulcsókat szappannal, majd krétával, hogy csússzanak, meg tapadjanak is, megpöccintette a hangvillát,

ját, ráhelyezte a rezgő hangvilla gombját a felső lapra – milyen hangosan szólt így az a! –, és fölhangolta a hegedűmet. Fölhúzta a vonót, nem nagyon, csak kicsit feszesre, meggyantázta, majd félretette.

Először az állam alá kellett fognom a hegedűt, a bal kezemmel pedig a nyaknál megtámasztani.

Igazgatta a fejemet, amíg a bal arcom jól ráfeküdt az álltartóra. A párnán is igazított.

– Kényelmes?

– Nem.

– Csak lazán. Most vedd el óvatosan a kezéd!

Csodák csodája, nem esett le a hegedű, megtartottam az állammal.

– Maradj így egy darabig! Kényelmes?

– Nem.

– Majd lesz. Csak lazán.

A bal kezemet visszavezette a hegedűhöz, úgy, hogy a hüvelykujjam és a többi négy közé fogtam a nyakat. A négy ujjamat rátette a fogólapra, amin egyenként kellett őket mozgatnom. Első ujj, második ujj, és így tovább. Legnehezebben a negyedik ujj, a kisujjam mozdult meg. Sokáig babráltunk az ujjak beállításával meg mozgatásával, míg kézbe vehettem a vonót is. Ehhez viszont le kellett tennem a hegedűt. A jobb kezem ujjainak valósággal tótágast kellett állniuk, ahogy Anikó néni beállította őket a kápán, a hüvelykujjamat alul visszahajlítva, a többi négyet meg felül ferdén rányomva fogtam görcsösen a vonót.

– Kényelmes?

– Fáj.

– Csak lazán.

Az óra lejártá előtt került rá sor, hogy végre húzhattam egy hangot. Akkorát reccsent, mintha egy ló púzott volna. Letettem a hegedűt, hogy kifújjam magam. Fájt a bal karom és a hátam.

– Csak nyugodtan. Ne légy elkeseredve, hogy még nem megy! Sok víz fog lefolyni a Dunán, amíg elkezdesz szépen muzsikálni. Évekig fog tartani, csak türelem. Hidd el, megéri. Bartók-duókat is fogunk majd játszani, először az egyszerűeket. De ez még a jövő zenéje. Majd meglátod, milyen szép darabokat írt! Mindenért kárpótlást fogsz kapni. Kristálytisztán és pontos ritmusban kell játszani Bartókot, mert

nagyon igényes a zenéje, még a legegyszerűbb darabjai is. Csak türelem. És sok-sok gyakorlás!

Hát gyakoroltam. Minden nap egy órát, néha hosszabban is. A házban megszokták a gyakorlásaimat, egy idő múlva Kati sem csúfolt már a cincogás miatt. „Dü-dü hegedű, macska segge keserű!” Ez is elmaradt egyszer, mint a fülbefogások és szemforgatások.

Olvasni is megtanultam. A trolin már ki tudtam betűzni a piros hirdetést:

„Bu-da-pes-ten 1956-ban 752 köz-le-ke-dé-si ba-le-set történt. Eb-ből 25 ha-lá-los ki-me-ne-te-lű volt, 38 sze-mély sú-lyo-san meg-sé-rült, a töb-bi köny-nyű sé-rü-lést szen-ve-dett. 1956 ta-nul-sá-ga: VE-ZESS Ó-VA-TO-SAN! KÖZ-LE-KEDJ KÖ-RÜL-TE-KIN-TŐ-EN!...”

Az 1957-es év baleseti célkitűzéseit sajnos nem tudtam végigolvasni, mert le kellett szállnunk.

Elhatároztam, hogy kiolvasom a *Hetvenhét magyar népmesét*. Felütöttem a borítót, és az első, ami a szemembe ötlött, Kati kék tintával írt sora volt: „Mar-ci-nak, az is-ko-lás nagy-fi-ú-nak, 1956 ok-tó-ber 6-án.” Nem is olyan rossz, ha az embernek testvére van, ezt a könyvet például Kati ajándékozta nekem születésnapomra.

A születésnapom! Milyen rég is volt. Mennyi minden történt azóta: a buli, most OSE-nak kell mondani, újból sulis, papa külföldi munkája, a Mikulás látogatása, karácsony, szilveszter, a hegedű...

„I-lók és Mi-hók”, ez volt az első mese, amibe belekezdtem.

„Hol volt, hol nem volt, he-ted-hét or-szá-gon túl, volt egy öz-vegy-asz-szony s egy Mi-hók ne-vű bol-dog-ta-lan fi-a. Egy-szer azt mond-ja Mi-hók az any-já-nak:

– É-des a-nyó-kám, há-za-sod-hat-nám!

– Kit ven-nél el, é-des Mi-hó-kom?

– I-ló-kot, é-des a-nyó-kám.

– E-redj, fi-am, ké-resd meg!”

Hű, sokáig fog tartani, mire ezt a mesét elolvasom. És meddig, mire az egész könyvet? Sok munkát adott nekem Kati, talán bele is öregszem.

Kati nagyszájú, kötekedő, fölényes, mindig neki van igaz, de segít a számtanleckében, ha elakadok. Végig kell hallgatnom a hülye szöve-

geit: „Hát még ezt sem tudod?”, „Na ide figyelj, öcskös, ezt így kell csinálni!”, „Öcsi, örülj, hogy a cipőd fröcsi!”, meg hasonló marhaságokat mond. Inkább hallgatok, nem dumálók vissza, be sem húzok neki egyet, mert akkor nem segít. Nyüszí vagyok, ez az ára, hogy segít. De megéri, mert segít. Ha készen van a példakkal, ilyesmi jönnek: „Na, örülj, hogy lyuk van a fenekeden, és szelel!”, meg „Szívesen, máskor sem!”. Süteményt is tud sütni, igaz, ami igaz, nagyon jól. Egy rossz szót sem szólhatok: „Na, ez már megint micsoda marhaság, ezt nevezed te süteménynek?” Mert akkor a válasz: „Igen?, Ha nem ízlik, ne egyél!” Sajnos nagyon ízlik. A múltkori kakaós szelet illata bemászikált hozzám a konyhából a gyerekszobába, mialatt gyakoroltam. Händel *Adagiója* allegróra váltott, izgatott lettem, türelmetlen, mikor lesz már kész a sütemény? A hegedűhangok pianóra halkultak, végre meghallottam a tepsis hangját, amint kiráncigálódott a sütőből. Olyan lettem, mint a szovjet kutya, a nagy szovjet tudós kuttyája, Kati mesélt róla. Ha a kutyus megkapta a vacsoráját, csöngetett neki a tudós egy kicsit. Becsöngetett a vacsoraórára. Úgy, mint nálunk a suliban, az óra előtt. Vagy ahogy karácsonyeste mama csilingel nekünk, hogy bejöhethünk a szobába. Szóval a kutyus megtanulta, hogy a vacsora és a csöngetés hangja összetartozik. Azután bármikor csöngetett a nagy szovjet tudós, a kuttyának megindult a nyála. Várta a vacsoráját. Én is szovjet kutya lettem, amint meghallottam a tepsihangot, nem tudtam tovább gyakorolni, letettem a hegedűt, és kiosontam a konyhába. A tepsis a sütő tetején feküdt, benne a kakaós szelet, hogy hűljön. Tulajdonképpen még nem volt kakaós szelet, hiszen nem volt felvágva. Elővettem a nagykést, és levágtam – mit szeleteit! – egy egész sort! Két kézzel kellett megfognom a sor végét, elől ment be a számba, hátul toltam. Mire Kati visszajött, a tepsis fele elfogyott. Persze jó nagy szidást kaptam. Ügyetlen voltam, kiosonhattam volna a konyhából, de úgyis rájött volna, ki volt a tettes. Ki lehetett volna más, mint én, talán a szovjet kutya? De a szidás nem volt komoly, a szemén láttam, bár haragszik, de tetszik is neki, hogy az öcskösnek ennyire ízlik a kakaós szelete.

Már többször gondoltam, megdicsérhetném egyszer, akkor is, ha nagyszájú, megmondhatnám neki, rendes tőle, hogy segít a leckémet megcsinálni, meg milyen jó süteményeket süt, jó, hogy van egy testvé-

rem, milyen furcsa lenne egyedül, meg ilyesmi. De aztán mindig megdöntöttem magam, nem mondtam semmit. Menjek oda hozzá, és discsérjem szembe? Csak úgy úkmukfuk? Biztosan elbizná' magát, és még nagyobb szája lenne. Majd a Mikulás bácsi megdicséri.

A szünetben egyszer csak odajött hozzám a Pázsonyi Lilla.

- Szia Marci!

- Mit akarsz?

- Itt a fél üzsonnám; neked adom.

- Kell a francnak, nekem is van.

- Fogadd csak el!

- Miért? Mit kérsz cserébe?

- Semmit.

- Hát akkor?

- A mamám mondta, hogy legyek hozzád rendes.

- Megijedtem. Ezek szerint a mamája sejtí, hogy szerelmes vagyok

a Lillába. De nekem a Széles Éva is tetszik. Furcsán éreztem magam:

most mit csináljak? Két feleségem, azt hiszem, nem lehet, még akkor

sem, ha mind a ketten egyforma rendesek lennének is hozzám. Mit

csinálnak ilyenkor a felnőttek? Vegyem el először az egyiket, aztán

a másikat? De hiszen ők még nem is tudnak az egészről. És ha gyere-

keink lesznek? Marci, melyik az én anyukám? Ez vagy az? Kész röhej.

- Mama, hogyan lesz a gyerek?

- Hogy érted? Hát a mamának a hasában van, aztán megszüli.

- Hol, a fenekén jön ki hátul?

- Nem, dehogy, minden nőnek van egy kis csövecskéje elől, azon

keresztül jön a világra a kisbaba.

- Az a puncija?

- Igen, persze.

- Aha... És... és hogyan kerül oda be a mama hasába a gyerek?

- Jaj, Marcikám, én tartsak neked biológiaórát? Majd megtudod az

iskolában, ha nagyobb leszel, és odaértek a tananyagban. Különben

is, annyit tudsz kérdezni, nekem meg épp elég dolgom van.

- De mama! Kérlek!

- ...

- Kérlek, mama!

- Na jó... Hát az úgy van... Szóval úgy történik... hogy is mond-

jam... szóval a nő meg a férfi, illetve a férfi meg a nő összedugják a pi-

silőjüket, a férfi a pimpijét, a nő meg a punciját. Összedugják.

- Tényleg?

- Hát igen.

- És... hol csináljátok, a vécén?

- Jaj, dehogy! - Mama nevetett. - Az ágyban, ott kényelmesebb.

A férfi testében termelődnek a gyerekmagok, azok belefolynak a nőnek

a testébe, ott van egy kis női magócscsa, hozzáúszik egy férfimagocscsa,

egymásra találhatnak, és lesz belőlük egy egészen parányi gyerekkezde-

mény, először olyan pici, hogy csak mikroszkóppal lehet látni. Aztán

ez a parányi kezdemény, úgy hívják: embrió, lassacskán növegetni

kezd, addig növeget, míg végül lesz belőle egy kisbaba. Érted?

- Aha. Szóval ha nem dugják össze a pisilőjüket, nem is lesz gye-

rekük?

- Hát persze, honnan lenne?

- Akkor a Kőrösiékné...

- Kik azok a Kőrösiék?

- Az az öreg néni meg bácsi a Zilahi utcában, akik a Szolnokiék

melletti házban a földszinten laknak.

- Ja igen. Mi van velük?

- Akkor nekik azért nincs gyerekük, mert még soha nem dugták

össze a pisilőjüket?

- Mondd, miért beszélsz összevissza ennyi marhaságot? És ma még

nem is hegedültél! Mars gyakorolni, rosszcsoont, mindjárt itt a lefek-

vés! Mars!

Tegnap szellőztetéskor berepült hozzánk egy rigó. Egy him. Fényes, feke-

te a tollazata, és élénk sárga a csőre. A nőtények, a madarászok úgy

mondják: a tojók; nem olyan szépek, és nem is énekelnek. A hímek sem

mindig, csak tavasszal; a fészékrakás idején, amikor kiköltik a fiókákat.

Ezt onnan tudom, hogy a mama levitt minket, Katit meg engem

a Madártani Intézetbe. A Fillér utcán mentünk le, aztán befordultunk

egy mellékutcába, azt hiszem, a Nyúl utcába, a Kendofék is abban az utcában laknak, aztán felmentünk egy nagy, régi lakóház második emeletére. Ott van a Madártani Intézet. Be kellett csöngetni, mint egy lakásba. Egy fehér köpenyes bácsi jött ki, a mama ismeri. Keve Andrásnak hívják. A lakásban, vagyis a Madártani Intézetben recseg a parketta, és bűdös van. Minden szoba teletömve asztalokkal, papírokkal, könyvekkel, vitrinekkel, bennük meg csupa kitömött madár, mintha szoborgyűjtemény lenne. Az egyikben az énekesmadarak tanyáznak, a másikban a harkályfélék, azokból is annyi van, legalább ötféle. Fekete harkály, nagy fakopáncs, kis fakopáncs, balkáni fakopáncs. A legnagyobbat, a zöld harkályt nem is harkálynak hívják tudományosan, hanem zöld küllőnek. Megint másik vitrinben a baglyok vannak kiállítva, a vitrin tetején egy hatalmas bagoly, az uhu mérészi szárnyait. Ennek a példánynak itt, mesélte Bandi bácsi, egy méter hetvenhárom centiméter hosszú a szárnyfesztávolsága. A madaraknak latin nevük is van, nem csak magyar, mind a kétfajta név fel van írva egy fehér cédulára. Az uhut Bubo bubónak hívják latinul. Bobónak el sem mondom, azt hinné, csúfolom. De nekem a ragadozó madarak vitrine tetszett legjobban, csupa héja, sas, ölyv. Legelől egy nagyon szép madár volt, mindene kampós, a csőre, a karmai... és olyan szigorúan nézett. Vándorsólyom, Falco peregrinus. Bárcsak elvihetném, bárcsak nekem adná Bandi bácsi! De még megkérdezni sem mertem. Élő madár nincs is itt egy sem? De igen, kint a teraszon. Nősza, kiszaladtunk Kati-val megnézni a kinti madarakat. „Csak lassan, nehogy megijesszék őket!” Messziről, úgy két méterről szemlélhettük a kalitkát meg a két furcsa jómadarat. Ők meg minket néztek, két kúvik, mintha bolondok lennének, a nyakukat hirtelen behúzták, aztán hirtelen kinyújtották, szüntelenül tornáztatták a fejüket, be-ki, be-ki... miközben mereven néztek minket közel ülő, tágra nyílt szemekkel.

Láthattuk a különböző madáretetőket, sok-sok cinke, kék meg színcinke, rigó, még tömzsi csőrű meggyvágó is jár ide uzsonnázni. Néha egy-egy madarat hálóval megfognak, és ráhúznak a lábára egy gyűrűt, amin fontos hírek vannak külföldi országok madártani intézetei számára. A gyűrűzés dátuma, helye áll rajta, és más fontos hírek. Ha egy gyűrűzött madarat máshol, egy másik országban megfognak,

a gyűrű révén meg tudják állapítani, honnan jött, talán még azt is, hová fog repülni az a madár. Láttunk egy nagy gyűrűt, amelyet egy fekete gölyáról vettek le nálunk, láttuk a krikshkrasz írást, egy afrikai országban írták rá. Milyen furcsa és érdekes lehet madárnak lenni! Hiszen a madár csak gondol egyet, és átröptül egy másik országba, csomag nélkül, útlevelel nélkül. Nem visz magával semmit, sem elemőzsiát, sem hamuban sült pogácsát, még meleg pulóvert sem. Télen nyáron ugyanazt a ruhát viseli. Ha átröptül a határ fölött, nem ütközik bele a szögesdrótbá, azt nem tudják olyan magasra építeni. A határőrök nem lőnek rá, a madár nem érdekli a határőrt, csak az ember. A madár sem fél a határőrtől, ügyet sem vet rá, talán azt sem tudja, hogy van. Csehszlovákiába is repülhet.

Végül Kati kapott Bandi bácsitól egy zöld füzetet, Magyarország madarainak névjegyzékét. Ő írta. Kérdeztem, kaphatnéke én is egy ilyet?

– Te tudsz már olvasni?

– Hát persze! – vágtam rá villámgyorsan, mielőtt mama vagy Kati megszólalhattak volna. Bandi bácsi nekem is adott egy madárhatározót, benne voltak a latin nevek is, és megsimogatta a fejemet.

– Talán még ornitológus lesz belőled!

A hozzánk berepült feketerigót elneveztem Merulának, mert latinul Turdus merula a neve, de úgy túl hosszú. Merula pár nap múlva már otthonosan mozgott nálunk, megszokta új lakását, a gyerekszobát. Egy nagy zacskóból minden nap kikészítettünk neki ennivalót, magocskákat, szárított bogyókat. Ezt a keveréket a Madártani Intézetből hoztuk, de Merula fölcsipegette a konyhai maradékokat is. Az iskolai könyvekkel, füzetekkel vigyáznunk kellett, nehogy lekakilja. A fűtés működött, a gyerekszobában jó meleg volt, Merula mély lélegzetet vett a ruhásszekrény sarkán, és énekelni kezdett, kint meg esett a hó: A szellőztetések-nél ügveltünk, nehogy olajra lépjen, szóval meglögn.

Kati kitalálta, hogy kapjuk el Merulát.

Kitettük az asztalra az én kiürített zöld iskolatáskámat, keresztbe beledugtuk Kati fa tolltartóját. Ez a tolltartó, még Bécsből hozták papáék Katinak, a legpöcebb tolltartó volt, amit valaha is láttam. Belül kétemeletes, kívül ide-oda tolnak róla volt fölszerelve, amely kis falemezekből illeszkedett össze. Irigyletem Katit ezért a toll-

tartóért. Én az ő régi szürke kis tolltartóját kaptam meg, amire mindenféle marhaságot firkáltak rá az osztálytársai. A fa tolltartóra hosszú spárgát kötöttünk, mamától kértünk diót, amit beletettünk kívülről jól láthatóan az iskolatáskába. Szóval csináltunk Merulának egy jó kis csapdát, neki csak bele kellett sétálnia. Hátramentünk a kályhához, és csöndben vártunk. Kis idő múlva Merula lerepült az asztalra, a táskához ugrált, megbillentette a fejét, és oldalvást bekuksolt a táskába. Kicsit várt, aztán beleugrott. Kati megrántotta a spárgát, a tolltartó eldőlt, a táska szája becsukódott. Hurrá, megfogtuk!

Az asztalhoz rohantunk, a táskában ott ficáinkolt Merula, de nem tudott kijönni. Tartottam a táskát, Kati óvatosan bedugta mindkét kezét, és kihúzta a pajtást. Megnézegettük jobbról-balról. Hogy pislogott! Kati szerint az új neve Turdus Captivus, mert elkaptuk ökelme frakkját, nyomott a kobakjára egy puszit, aztán feldobta a levegőbe. Merula szabad lett, és éles sívítással fölrepült a szekrény tetejére. Kis idő múlva egymásra néztünk. Nevetnünk kellett, mind a ketten ugyanarra gondoltunk: fogjuk meg Merulát még egyszer. Fölállítottuk a csapdát ugyanúgy, mint az előbb, beletettük a diót, hátraszaladtunk a kályhához, és vártunk. Talán még kevesebb idő telt el, mint az imént, Merula máris belesétált a csapdába. Rohantunk az asztalhoz, hátulról elkaptam Katit.

– Én, én! – harsogtam a fülébe.

– Nem! Te nem tudod elég finoman megfogni, te még túl kicsi vagy!

– De igen! Különbén is, én madarász akarok lenni, és az állatbolond is én vagyok, meg a papa, nem te! Ferdinándot is én ettettem, nem te!

– Nagyon jól etteted, gratulálok, bele is dőglött!

Tehetetlen düh fogott el, bögnöm kellett.

– Na jó, megfoghatod, de nagyon óvatosan, mert eltörheted a lábát vagy a szárnyát. Világos?

– Igen. – Már nem kellett bögnöm.

Az asztalhoz léptünk. Kati megfogta a ficáinkoló táskát, én pedig olyan óvatosan, ahogyan csak tőlem telt, bedugtam a kezemet a résen. Ügyesen két marokra fogtam a tollas kis testet, Kati kinyitotta

a táska száját, és lassan kihúztam Merulát. Milyen meleg! Hogy dobog a szíve, nagyon félhet! Ne félj tőlem, kis Merula, nem eszlek meg. És milyen szép! Milyen finom, kecsés rajta minden, a tolla rajzolata, a kis piros lába, apró karmai, ahogy az újjaimba kapaszkodnak, a domború begye, a fekete fejcskéje a hupisárga íves csőrrel, az orrlyuka, a fényes szemécskéje, mennyit pislog, szemhéja egy sárga köröcske apró szempillákkal. Milyen szépen megcsinálta a Jóisten...

– Engedd szabadon!

– Én is nyomtam egy puszit a kobakjára, és szétnyitottam a tenyereimet.

– Szabad vagy!

Merula még kettőt pislogott, majd ugyanazzal az előbbi sívítással a szekrény tetején termett.

Ezután Kati még háromszor fogta meg Merulát a csapdával, én kétszer. Mire megint rám került volna a sor, sajnos ebédelni kellett menünk. Tudományos kísérletsorozatunk bebizonyította: a feketérigó bár szép, de nem okos. Rossz tanuló a jómadár. Süsü! Buta. Turdusz agyalágyusz.

– Marci, szeretnéd látni a papát?

– Hát persze, hol van?

– Itt van Budapesten.

– Mikor ér haza?

– Sajnos nem tud hazajönni, mert nagyon kevés az ideje, és nagyon sok a dolga, de meglátogathatjuk, te meg én. Akarod?

– Hát persze. És Kati?

– Ő majd legközelebb.

Vasárnap korán keltett a mama, megmosakodtam, a szép ruhámat kellett felvennem, mama megfésült, a reggeli már ki volt készítve. Kati még aludt.

Elindultunk. Mamánál egy szatyorban ajándékok voltak becsomagolva, kakaós szelet Katitól, füstölt hús, szalonna meg egy üveg lekvár. Egy könyv, *Sophoklés összes drámái*. Az én ajándékom egy rajz volt, szánkozás a Csacsi-réten. Kati meg én szánkózunk, az egyik oldalon egy hóember nevet a széndarabokból kirakott szájával a sárgarépaorra alatt, a fején piros lábos, a másik oldalon egy ház, a mi házunk, a leg-

felső emelet nyitott ablakán, a konyhánk ablakában mama integet ki, miközben nagy pelyhekben esik a hó. Rajzolta: Wind Marci 1. a.

A Moszkva téren fölszálltunk a hatosra, és elmentünk a Nemzetiig. „Este ma várom a Nemzetinél, ott, ahol a hatos megáll.” Átszálltunk egy másik villamosra, a nemtudomhányasra, és nagyon messzé utaztunk. Azt hittem, a világ végére megyünk, hideg volt, és unalmas, kint minden ködös és szürke, bent a villamoson az emberek maguk elé bámultak, mi összebújtunk a mamával, egymást melegítettük. Végállomás, végre leszálltunk. Mama érdeklődött egy ismeretlen embertől, merre kell menni. Egy nagy épülethez értünk, magas kerítéssel. A kapuban puskás katonák álltak, megnézték mama papírjait és a személyijét, aztán várni kellett. Végre bemehettünk. Egy folyosón kellett várni tovább, de ott már nem volt olyan hideg, mint kint. Itt sokan voltak, főleg nők meg öregek. Mindenki csöndben volt. Aztán puskás katonák is jöttek, és bementek egy szobába.

– Mama, milyen ház ez? – sügtam.

– A Külügyminisztérium vendégháza – sügta vissza a mama. – Csöndben kell lenni, mert itt nagyon fontos emberek vannak.

– Papa is?

– Persze, papa is. Tegnap érkezett külföldről, helikopterrel, egyenesen ide hozták, a kormány házába, jelentéstételre.

– Komolyan? Helikopterrel?

– Igen, de légy csöndben! Csak őt hozták helikopterrel, mert a külföldön dolgozók közül ő a legfontosabb személy. Neki jár.

Elképzeltem a papát, amint beszáll a hatmotoros helikopterébe, oldalt sorfalat állnak a tisztelő katonák, piros szőnyeget, kis lépcsőt tesznek elébe, és kinyitják neki a helikopter ajtaját. A fedélzeten a pilóta felszállási engedélyt kér a papától. Ő biccent. Felbőgnek a motorok, Teller bácsi intézeti Tátraplánja kutya füle ehhez képest, pedig az is de maszek volt! Aztán a papa int a kezével, hozzák a kokakóláját meg ezüsttálcán a bamámját, vagyis a banánt. Aztán két banya legyezni kezdi, ameddig csak akarja. Ha a papa megunja a legyezést, hazaküldi őket Afrikába.

– Papát erősen őrzik, nehogy valami baja legyen.

– Kik, katonák?

– Persze, fegyveres katonák.

– De mi baja lenne? Eltévedhet?

– Ellophatják.

– Kicsodák?

– Hát... az ellenség.

– Tényleg? De ugye a papa nem kém?

– Persze hogy nem, papa... diplomáciai tanácsnok. Csak a nagyon okos emberek, a kiválasztottak közül is csak a legjobbak dolgozhatnak ilyen fontos, bizalmas munkakörben.

Egy kicsit még beszélgettünk halkan a papáról, de nem sokat, mert hirtelen hozzánk lépett egy nagyon komoly katona bácsi, tányersapka volt a fején, az oldalán meg pisztolytáska, nem puska, egy tiszt lehetett.

– Jöjjenek!

Bementünk egy szobába, középen egy nagy, kopott asztal állt. Ide kellett a mamának mindent kirámolnia a szatyorból. Egy másik katona ráírt valamit egy ragasztószalagra, letépte, felragasztotta a lekvárra a letépett darabot, aztán a füstölt húsról is ráragasztott egyet, meg mindenre, a könyvre, még az én rajzomra is. Mama bement egy szürke függönnyel elkerített sarokba, ahol már várt rá egy nagyon komoly katonanő. Igen, egy katonanő! Biztosan nő volt, bár katonanadrág volt rajta, az ingében, vagyis a blúzában női cicik voltak. Katonanőt eddig még nem láttam, nem is tudtam, hogy van ilyen. Behúzták a függönyt. Mama kabátja fölrepült a függönytartóra, a szürke függöny hullámszíni kezdett. A katonanő valószínűleg megtapogatta a mamát, vagyis csiklandozta. Egy hivatásos csiklandozó. Talán azt akarta, hogy a mama nevéssen.

De nem nevetett. Nagyon komolyan jött elő a függöny mögül. Itt senki nem nevetett, mindenki nagyon komoly volt. Mama megfogta a kezemet, többet nem nézett rám, nem is szólt hozzám. Gondoltam, nekem is be kell mennem a csiklandozónőhöz, de nem mertem megkérdezni. Nekem nem kellett. Álltunk a kopott, nagy asztal mögött, amiről az ajándékainkat már elvitték, csöndben vártunk.

Egyszer csak ránk kiáltottak:

– Figyelem! Indulás!

Mama megszorította a kezemet, kinyitott egy ajtó, megindultunk. Egy nagy terembe érkeztünk, a közepén hosszában ketté volt osztva

egy hálóval, amelyet drótból fontak. Szóval dróthálóval. A mennyezetről neonlámpák lógtak, nem mindegyik működött. Az egyik pislogott, és minden pislogáskor sercegett. Megmutatták, hová álljunk. A drótháló másik oldalán, az egyik ablaknál két katona bácsi cigarettázott és beszélgetett, nem lehetett érteni, mit. Az egyenruhájuk is másmilyen volt.

– Az egyik a helikopter pilótája, a másik meg a szerelő – súgta mama.

– Aha, igen, én is gondoltam.

Nézegettem őket, ők voltak itt az egyetlenek, akik vidáman mosolyogtak, nevetgéltek. Persze nekik szabad, hiszen ők valószínűleg még banánt is ehetnek. Biztosan szeretik a papát, ha papának megmarad a banánja, ha túl sokat hoznak neki az út alatt, és nem tudja mind megenni, odaadja a maradékot a pilótának meg a szerelőnek.

Egyszerre kinyílt az ajtó a drótháló másik oldalán, jobb oldalt hátul bejött rajta egy katona puskával, mögötte pedig a papa. Mögöttük még egy puskás, aki az ajtóban maradt. Papa odajött hozzánk katonás léptekkel, megállt velünk szemben, és mosolygott. Frissen meg volt borotválva, a haját rövidere vágatta. Furcsa ruhát vett fel, ezt még nem láttam rajta. Vastag, szürke anyagból volt, biztosan jó meleg és kényelmes, ha nem is túl szép. A sapkája fehér-kék csíkos, egy szám is volt rajta, mint a ruháján.

– A beszélő ideje 10 perc – mondta a nagyon komoly, nagyon szigorú katona papa mellett –, csak magyarul beszélhetnek családi témákról, nevek nélkül. Tessék!

Mama először papa egészsége felől érdeklődött. Papa nagyon jól van, jól alszik, minden nap ébredés után, még mielőtt elkölti a reggelijét, tornáztat, napközben sokat van a friss levegőn, sétál, jön-megy, ha ideje engedi. A munkája nagyon érdekes, sokat dolgozik, kellemsék a munkatársai, de többet most nem mesélhet erről. Mama is elmondta, hogy jól van, fordítani fog, ígértek már neki egy könyvet, hamarosan elkezdheti.

– Hát nálad mi újság, Marci? Hogy megy az iskola?

– Jól! Számtanból az egyszeregyet tanuljuk, kívülről kell tudni. Az ábécét végigvettük, olvasom a *Hetvenhét magyar népmesét*. De képzeld, papa, kaptam karácsonyra egy hegedűt, már tudok hegedülni! Min-

den nap gyakorlok, most éppen egy Telemann-ménüettet játszok, Anikó néni kísér zongorán!

Papa örült, mosolygott és bólogatott. Aztán Katiról beszélgettek, milyen ügyes nagylány, rajtanácselnök, az iskolában meg vannak vele elégedve. Mama is. Kati szorgalmas, és sokat segít.

Meruláról már nem tudtam a papának beszámolni, mert letelt az idő, vissza kellett mennie egy tárgyalásra. Észembe jutott a papa íróasztalfiókja, ahol megtaláltam a pénztárcáját, a cigarettatárcáját meg a zsebkendőjét. El is hozhattuk volna most ezeket, de talán jobb így. Olyan jó papaszaguk van, szeretem kihúzogatni a fiókot. Papa még megkérte mamát, próbálja majd meg neki elküldeni azokat a könyveket, amelyeket hamarosan levélben megír neki, mert nemsokára már levelezhetünk. Mama ennek is nagyon örült. Aztán elbúcsúztunk, és papa biccéntett a fegyveres szolgálójának, hogy indulhatnak. Megindultak visszafelé, mi néztünk utánuk. Papa visszafordult, mosolygott és integetett; mi visszaintegettünk. Kimentek, a második katona becsukta az ajtót maga mögött. Megfordultunk, megfogtam a mama kezét, és hazamentünk.

– Na, mit szólsz? Ugye milyen jó színben van a pápa?

– Igen, jól néz ki. Új frizurát csináltatott.

– Tetszik neked?

– Igen. És neked?

– Nagyon, szerintem kifejezetten jól áll neki! Picit mintha le is fogott volna, hát persze, sokat sportol, jó levegőn van, sovány, egészséges kosztot kapnak...

– Banánt is?

– Hát persze, amennyit csak akar! Meg narancsot, mandarint, csupa egészséges gyümölcsöt, tele vitaminnal. Sőt, gyanítom, még ananászt is.

– Az milyen?

– Hú, Marci, az ananász nemcsak jó ízű, de szép is. Képzeld el... hm... akkora, mint egy focilabda, csak egy kicsit hosszúkásabb. Úgy néz ki, mintha nagy sárga pikkelyei lennének...

– Egy sárga hal?

– Dehogy hal, ne beszélj butaságokat, mondom, hogy gyümölcs! Felül vannak a levelei, olyan, mintha a feje tetején levélhajat viselne. Belül is sárga a színe, sok leve van, és karikákra szokták vágni.

- Te már ettél ananászt?

- Persze, még a háború előtt.

- És miért volt a papán olyan furcsa ruha?

- Nos, a ruha, igen. Tudod, a papának most különleges ruhában kell járnia. Különleges munka, különleges ruha. Azon egyszerű okból kifolyólag... hogy ha valami baja esik, vagy az ellenség szeretné elrabolni, akkor a személyzet a különleges ruhában sokkal könnyebben megtalálja. Érted?

- Aha. Azért is visel számot?

- Úgy is van. Pontosan.

Egy másik vasárnap, délután, mama magával vitt a városba. Még február volt, ködös, hideg, szürke idő. Mama találkozni akart valakivel, egy nénivel, akinek valamit el akart mesélni, vagy adni akart neki valamit, nem tudom. Egy néni, akinek a férje szintén külföldön dolgozik. A 39-es busszal mentünk, aztán gyalog a Duna-parton. Klássz volt a 39-essel utazni, a száma emlékeztetett a 39-es dandárra. A 39-es dandár klafa film volt, tetszett, csatás, a Tanácsköztársaság alatt játszódtott. A jók győztek.

- Mama, tetszik neked a Kossuth híd?

- Nem igazán.

- Ném szép?

- Valószínűleg hamarosan lebontják.

- Fölrobbantották a németek, újjáépítették, aztán már le is bontják?

- A Kossuth hidat senki sem robbantotta föl, csak a háború után építették, amíg a többi hidat újjá nem építik. A Margit híd milyen szép lett, bár hiányzik az egyik pilléren a szoborcsoport.

- De az Erzsébet híd romos!

- Igaz, de nézd a Lánchidat, hát nem gyönyörű? Az első és legszebb Duna-híd! Gyere csak, megmutatom neked az oroszánokat.

- Ismerem, hányszor láttam őket, az ötös itt megy el.

- A buszból láttad már, de közelről, így még nem. Mi tűnik fel neked rajta?

- Semmi.

- Te buta, nézd csak meg jobban! Hát nincs nyelve! Látod már, hogy nem látod?

- Tényleg. Vagy csak behúztá.

- Behúzni az oroszánokat szokták az Alagútba, ott a másik parton, ha jeges eső esik, és nagyon hideg van, nehogy megfagyjanak.

- Tényleg?

- Tényleg, jól behúztalak a csőbe! Mondd csak, te mindent elhiszel, amit mondok neked?

- Mama, egyszer már jártam itt, nem tudom, kivel voltam, vagy egyedül? Egy ismeretlen bácsi megkérdezte tőlem, meg tudom-e mondani, kit ábrázol ez a szobor, ez, amelyik áll. Nem tudtam. És az, amelyik a másik oldalon, vele szemben ül? Azt sem tudtam. Pedig nem vizsgáztatni akart, ő sem tudta. Külföldről jött, Romániából, de nagyon jól beszélt magyarul. Ki az álló szobor?

- Széchenyi István.

- Az ki?

- A legnagyobb magyar, úgy nevezték. Ő alapította az Akadémiát, ott szemben, látod?

- Baglyokat is tenyésztett?

- Baglyokat? Nem, dehogy! Lovakat igen, de baglyokat? Honnan veszed?

- Nézd, ott van egy bagoly a talapzaton, látod?

- Tényleg. De az nem igazi bagoly...

- Bubo bubo...

- Tessék?

- Az uhu latin neve.

- Miket tudsz! Nem, az a bagoly ott a tudás jelképe, arra utal, hogy Széchenyi István alapította a tudás házát, ahol a tudósok találkoznak, és csupa okos dolgokról tanácskoznak, szóval a Tudományos Akadémiát.

- Herman Ottó is ide járt?

- Herman Ottó? Hm... lehet, igen, valószínűleg, azt hiszem, ő is akadémikus volt. És ezt meg honnan tudod?

- Keve Bandi bácsi mondta, hogy Herman Ottó volt a legnagyobb magyar madártudós. Mama, az nem lehet, hogy a Bubo bubo miatta van ott?

Ne beszélj számárságokat; néha olyan okos dolgokat tudsz mondani; azután meg nagy marhaságokat! Itt az ideje, hogy komolyabb dolgokat is kézhez végy. Majd előfizetek az Élet és Tudományra.

– És az ülő szobor kit ábrázol?

– Deák Ferencet.

– Az ki?

– A kiegyezés atyja.

– Nem a megegyezése?

– Nem; a ki-e-gye-zé-sé! Na, figyelj. Most kérlek, menj le egyedül a Duna-partra, ott van a lépcső. A néni, akivel találkoznom kell, már itt kell hogy legyen. Kérlek, tedd meg, hogy most lemegy. Nézd meg a hajókat, sétálj kicsit, hagyj minket egy kissé magunkra! Nézelődj, járj egyet, azután 10-15 perc múlva gyere vissza! Vigyázz, ha átmegy az úton! Ott leszek az Akadémia előtt.

Lementem. Hiába vigyáztam, néztem balra és jobbra, de egy autó nem sok, annyi se jött. Embereket se láttam. Lent a rakparton még sűrűbb volt a köd. Sötétedett. A lámpákat meggyújtották, sehol semmi mozgás. Furcsa érzés kerített hatalmába: hol vagyok most tulajdonképpen? Egy halott városban? Hol vannak az emberek? Az autók? A kutyák? A madarak? Mindenki és minden meghalt? Csak a mama és az a néni él? Vagy ők sem? És én? Tényleg élek, vagy csak képzelem, hogy élek? Felnéztem a Lánchídra, nem akartam hinni a szememnek... Égtek a lámpák, mint apró, világító pontok, de a híd ketté volt vágva, mint a mesében, mint a Münchhausen báróban, neki a lóva volt így kettévágva, elől ivott, hátul meg minden kifolyt belőle. A híd eleje megvolt, láttam az oroszlanokat, aztán ívelt a közepéig, ott nem volt tovább, elvágta, felfalta a köd...

Lementem a Dünához, megnéztem a hajókat... mintha álmodnék... a hajó neve: Délibáb!

Nagyon fel szerettem volna menni a Délibábra! Sehol senki. Álltam egy darabig, vártam, mi fog történni. Nem történt semmi. Ráléptem a stégre. Vártam, aztán végigmentem a stég deszkáin.

Zöld korlát volt a végén, biztosan le van zárva. Megálltam előtte, egy darabig néztem, talán magától kinyílik. Éreztem, ahogy dobog a szívem... Megérintettem, a korlát kinyílt... Felleptem a Délibáb

fedélzetére. Megint vártam, hogy megnyugodjak, a szívem ne dobogjon úgy. Végre nyugodtan tudtam lélegezni. Hallgatóztam... olyan csend volt, még a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani, ha nem lett volna tél. Balra oldalt a híd ívelt a semmibe, elől az oroszlanok meresztették rám vak szemüket. Szemben velem a Délibáb árboca magasodott, előtte pedig... megdörzsöltem a szemem... egy fényes... egy fényes rézharang!

Mintha meg lettem voltam babonázva, mindenképpen meg akartam kondítani a harangot; de nem mertem. Mértém is, nem is. Közelebb mentem a haranghoz, megreccsent egy deszka. Megijedtem, talán felébrednek a törpék, Szende, Kuka vagy a Morgó... előmásznak a kabinokból, és jól elkergetnek... De nem történt semmi, csak még sötétebb lett. Ágaskodtam, ahogy tudtam, mégsem értem el a harang nyelvét. Körülnéztem, találtam egy árva, fázós széket... odahúztam; ráálltam... kesztyűs kezemmel marokra fogtam a harang nyelvét... aztán meglóditottam.

Megzendült a harang! Hullámokban terjedt a zengés, az oroszlanok farka fölcsapódott, lent a törpék befogták a fülüket...

Aztán a hanghullámok elültek, elcsendesedtek, megint minden kisimult... egyszerre mintha finom szárnyushogásokat hallottam volna... Angyalok! Felriadtak a fedélzetén szunyókáló láthatatlan angyalok, és most apró köreiket róják a levegőben. Talán... talán köztük van az én védangyalom is...

Hanzi bácsi elvitt a Szépművészeti Múzeumba. Már nem volt annyira hideg, mégis sapkát, sálát kellett vennem, kesztyűt húznom. Hanzi bácsinak csak véletlenül azonos a neve a Hanzi mókussal, akiről Tata mesélt az osztálybán. Ez a Hanzi mókusz velük lakott a lakásban, elég sok bajt csinált, különösen a függönyökben tett kárt, azokon rohanguk fel, s alá, de a gyerekek annyit könyörögtek a szüleiknek, hogy Hanzit nem dobták ki. Ha kaját kapott, diót, gyümölcsöt, azt mindig magával vitte a szekrény tetejére, ott majszolta el. Történt egyszer, amikor mákos tészta volt ebédre, hogy a különben félnék Hanzi mókusz egészen tűzbe jött, leugrott az asztalra, belemarkolt a mákos tésztába, egy nagy adaggal föl pattant a nagymama vállára, egyik kezécské-

jével villámgyorsan széthajtotta a fehér kontyát, és mielőtt a rémült nagymama magához tért volna, a másik kezecskéjével az adag mákos téstát beledugta a hajába.

Hanzi bácsit igazából Beér Jánosnak hívják, tanít az egyetemen, és egy kicsit kövér. Földalattin utaztunk, amit a suliban Hatesz „patkánykergető”-nek nevez. Hanzi bácsi utazás közben a földalattiról mesélt, ami igazából kéregvasút, építéskor nem alagutat fúrtak, hanem fölülről, a Magyar Ifjúság útjáról ástak le, készítették el az árkot, amelyben most a földalatti halad, aztán az árkot befedték, azon járnak a buszok, még az autók. A Magyar Ifjúság útját régebben Sztálin útnak nevezték, még régebben Andrássy útnak, legeslegrégebben pedig Sugárútnak. Idén lesz nyolcvan éve, hogy megépítették.

A November 7-e teret, ahol föl szálltunk a földalattira, régen Berlin térnek hívták, előtte meg Oktogonnak.

– És miért kellett nekik ennyi nevet adni?

– Ahogy változtak a korok, úgy változtak az utcanévek is.

– És mi lesz a Magyar Ifjúság útjának a következő neve?

– Nem lesz új elnevezése, most már marad Magyar Ifjúság útja.

Hanzi bácsi elmagyarázta, hogy a földalatti, amelyen utaztunk, még 1896-ban készült Ferenc József idejében, amikor egy nagy kiállítást rendeztek Budapesten, az államalapítás ezredik évfordulójára. Ez volt az első földalatti a kontinensen, korábban épült, mint a párizsi metró. A félköríves pad, amin ültünk a vezetőfülke mögött, facsikokból készült, mintha pizsamamintából lett volna összerakva, sötét facsikok váltották a világosakat. Alattunk vannak a kerekék, a kocsik alacsonyak, mert az alagutat, illetve árkot nem ásták mélyre, figyeld meg, mondta, ha beszáll egy magas ember, a feje beleütközik a lelógó fogantyúba, ha meg egy nagyon magas utas száll be, félre kell hajtania a fejét. A vezető sem tud felállni a fülkéjében, ő is a kerekék fölött ül közvetlenül.

Kiszálltunk, fölmentünk a lépcsőn.

– Ez a Hősök tere, középen a millenniumi emlékmű, ott a Műcsarnokot látod, szemben vele a Szépművészeti Múzeumot, oda megyünk. Tetszik?

– Igen.

Eszembe jutott a szilveszter Erzsikiéknél, náluk említette papa a Műcsarnokot, ahol a külföldi munkája előtt dolgozott. Az jobban tetszett, mint a Szépművészeti Múzeum.

– Ott jobbra pedig a jugoszláv követség.

– Tényleg?

– Igen, miért?

– Hát, mert Miki bácsiék oda mentek.

– Kik, a Vazareliék?

– Igen. És még mindig ott vannak? Mert otthon, a Hankóczy utcában nincsenek.

– Nem, nincsenek már a követségen.

– Hát akkor hol?

– Külföldön.

– Ahá... és dolgoznak?

– Gondolom... igen, dolgoznak.

A jugoszláv követség falán hasonló fehér mázolmányokat lehetett látni, mint a buli alatt a Széna téri és Moszkva téri házak falán. De ezek számomra ismeretlen, új mondatok voltak: „Éljen a KISZI”, „Éljen a munkásörség!”, azután odább: „Nagy Imrének kötelei!”.

A nagyimrés mondat megijesztett. Vajon ő is külföldön dolgozik?

Nem mertem megkérdezni Hanzi bácsitól.

Fölmentünk a Szépművészeti Múzeum lépcsőin, mintha egy hegyet másztunk volna meg. Bent a múzeum kongott az ürességtől. Bementünk az első terembe, nem volt itt valami meleg. A falakon különböző nagyságú képek lógtak, városokat ábrázoltak.

– Nézd, ez Velence, a Márkusztérrel, itt meg a Kánál Grande ezzel az ismert híddal. – Majd arról magyarázott Hanzi bácsi, hogy a varázslatos Velencét, amelyet annyi kisebb és nagyobb csatorna szel keresztül-kasul, ahol annyi kicsi és nagy csónak meg hajó közlekedik, de autó egy sem, szóval Velencét mindig szerették megfesteni a művészek. – Néhányan közülük nagyon részletesen festették le a várost.

Mit gondolsz, miért?

– Hát, mert régen nem volt fényképezőgép. Ami ma a fényképezőgép munkája: városokról, tájakról, emberekről képet alkotni, az régen a festők feladata volt.

Továbbmentünk. Egy óriási képnél meg kellett állni, két csupasz palimadár birkózott rajta. Aztán tájképek következtek, majd városi festmények, egy kép fölülről ábrázolt egy utcát, föl lehetett ismerni a villamost, az embereket, fákat... pedig a kép csupa kis festék-maszatból, színstrigulából állt.

- Nézd meg közléről, ugye csak sok-sok apró ecsetvonást látsz? Most lépj hátra, és hunyoríts!... Mit szólsz? Ugye összemosódnak a színek, hát nem csodálatos, hogy a sok külön színfoltocskából eleven, vibráló, lüktető városi benyomás lesz? Ezeket a festőket, akik a benyomást, a pillanatot, a hangulatot ragadták meg, nevezzük impresszionistáknak. Tetszik?

- Igen, tetszik. - Bár ez a szó, amit most hallottam először, impresszionista, nem tetszik igazán, egy kicsit túl sziszegős, meg az imperalista szóra is hasonlít, egy ilyen szép, foltos villamost viszont el tudnék képzelni a gyerekszoba falán a Micimackó és a kottatartó között.

Hanzi bácsi ismét lehorgonyzott egy kép előtt. Egy cicis nő volt. Sokkal nagyobbak voltak a cicijei, mint a Bessy néni lapos mellű spinóinak abban a könyvben, amelyet olyan nehéz volt tartani.

- Nézd csak, micsoda rafinéria, a karóráját igazgatja, és az órája miatt, mivel van rajta valami apróság, még meztelenebbnek tűnik. Nyilván ez volt a festő célja. Hát nem?

Meresztettem a szememet, mint egy műértő. Biztos, ami biztos, nem válaszoltam. Hátraléptem és hunyorogtam, de ez sem segített, a csöcsei nem lettek kisebbek. Felmentünk az óriási márványlépcsőn. Azon tűnődtem, milyen nehéz lehet nőcinek lenni, vagy túl kicsi a cicije, vagy túl nagy, és akkor lelóg a hasára. Nem szeretnék spiné lenni, az biztosan nem. Mi lennék szívesen? Hát például kutya, egy Gáspár vagy egy Vaca. De nem Erzsiniél vagy Boda Petiniél, hanem nálam, magamnál. Kényeztetném a kutyámat, vagyis magamat, nemcsak a szárnyacsontot, az egésztest odaadnám nekem, este beugorhatnék magam mellé az ágyamba, mondanék nekem egy esti mesét a Cirmos cicáról: „Cirmos cica, haj, hová lett a vaj? Ott láttam a bajuszodon, most lesz neked jaj!” Szuszinak hívnám magam, gyere ide Szuszikám! Kiskutyáim is születnének, meg lennék magammal elégedve, jól van Szuszi, okos kutya vagy, simogatnám magamat meg a gyerekeimet.

Nem tűnődhettem túl sokáig, Hanzi bácsi bejelentette, megérkeztünk Németalföldre. Itt már jó meleg volt, nem úgy, mint lent. Ez tetszett, ez a német Alföld. „Ott vagyok honn, ott az én világom; börtönéből szabadult sas lelkem, ha a rónák végtelenjét látom.” Micsoda szép felhőket festettek ezek a németalföldiek, és mennyi szélmalmot! Szébbek ezek a képek, mint a lentiek, érdemes volt följönni, sőt még Bessy néni konyhacsempéinél is szébbek. Jé, nekik is van Balatonjuk, és hogy hullámszik! Habos, fodros a vize, a zöld hullámok hatalmas hajókat visznek. Hú! Ezek hadihajók, hajókkal a bástyák ellen, mint abban a csatás szovjet filmben volt, ezen a képen még lönek is, biztosan a győztes Kutuzov tengernagyot köszöntik. A festőt valami Van...-nak hívják, mint a Van Hutten kakaót, amit a vöröskeresztes segélycsomagban kaptunk.

Virágos képek következtek, Hanzi bácsi szerint csendéletek. Csendes élete volt a múzeumnak is, mi voltunk az egyetlen műértő látogatók. Egyszer csak megreccsent a szék a sarokban, egy hajlott hátú, púpos nénike indult felénk kacsázva. Ezeket a kicsi, sötét ruhás, fehér hajú nénikeket észre sem lehet venni, ha az ember műértő, és hunyorogva szemlélgeti a képeket. A nénike pont olyan magas volt, mint én. Ránk mosolygott.

- Bocsánat, szabad legyen felhívnom a figyelmüket erre a képre. Tessék szíves lenni figyelmesen megsejmelni ezt a festményt!

A csendéleten nem virágok voltak láthatóak, hanem gyümölcsök, két alma, néhány szilva és főleg szőlőfürtök. Olyan szép fényesre voltak suvikszolva, illetve megfestve, mintha üvegből lettek volna, százszor megmosta őket a festő képzeletben, mielőtt megfestette őket, a porszemek hasra estek, és messzire csúsztak róluk, azért maradtak a szőlőszemek ilyen szép csillogóak. Volt körülöttük néhány üveggiliszta meg üveghernyó, egy színes pillangó és egy pár fényes, zöldeskék bogár.

- És most tessék szíves lenni alaposan megsejmelni azt az apró legyecskét a felső szőlőszemen!

A nénike egy hatalmas nagyítóüveget húzott elő a zsebéből, és felnyújtotta Hanzi bácsinak. Hanzi bácsi megmarkolta a nagyítót, előrehajolt, és valódi műértőként megsejmelte a szőlőn ülő legyecskét.

- Hát nem csodálatos?

– Ami igaz, az igaz...
– Észrevette uraságod?

– Hmm... mit kellett volna észrevennem?

– Hát, hogy az apró legyecské lábain a festő még a szőrszálakat is megfestette!

– Erre én is izegni-mozogni kezdtem, nyújtogattam a nyakamat, hol, hol?

– Majd te is megnézheted, mindjárt felemel édesapád.

Hanzi bácsi kezembe nyomta a nagyító nyelét, és fölemelt. Lásatok csodát, tényleg szőrösök voltak a legyecské lábai! A szárnyai meg áttetszőek, erekkel átszöttek, mint a Ferdinándnak, a régi barátomnak fogott legyecskék szárnyai. De hogy ilyen szép szőrösök a legyek lábai, azt még nem figyeltem meg. Hála ennek a nagyszerű németalföldi festőművésznek, most már ezt is tudom. Nemcsak az Élet és Tudományból tanulhatók természettudományt, hanem a festőművészetből is. A tudományos festőművészetből.

Hanzi bácsi letett, visszaadtam a nénikének a nagyítóját.

– Tetszett?

– Igen... Szabad valamit megkérdeznem a nénitől?

– Hát persze, csak bátran, kisfiam.

– Hogyan tetszett felfedezni a legyecskét, amikor, amikor...

– Amikor nem vagyok magasabb, mint te? Nos, kisfiam, minden reggel, nyitás előtt végigjárom a termeimet, megszemlélem a gondjaimra bízott képek egyikét, minden nap egy másikat. Hozom a széke-met, kiterítem a Népszabadságot, ráállok, és végigböngészem a képet a nagyítómmal. Mindig felfedezek egy újabb részletet, egy eddig nem látott finom apróságot, amit a festő ecsete varázsolt a képre, a mi gyönyörködtetésünkre...

Nem tudtam tovább figyelni a nénikére, mert eszembe jutott Berci verse az óvodából:

Szörös töke van a légynek,

Ha nem hiszed, eredj, nézd meg!

Alig tudtam visszafojtani a nevetésem, nem értettem, mit beszélget a néni Hanzi bácsival, el voltam foglalva a régi versikével. Vajon mit csinál most a Berci? Melyik suliba jár? A miénkben nem láttam...

Este az ágyban megint eszembe jutott a cicis kép, a nagyító néni-ke, meg a szőlőn csücsülő legyecské...

Szörös töke van a légynek...

Kár, hogy már nem látom többé Bercit meg a többi óvodás haverjaimat... Hol vannak, mit csinálnak vajon? Járnak ők is múzeumba? És Margit néni? Mi lehet vele? Ott van még az Érmelléki utcában, vagy már egy másik óvodában? Vagy külföldön? És mi van szegény Rákosi bácsival? Hol lehet? Szintén külföldön? És Imre bácsi? Ha Vazareli Miki bácsiék is külföldön vannak, akkor valószínűleg együtt mehettek el dolgozni a jugoszláv követségről külföldre. És papa? Melyik külföldön? A Szovjetunióban? Vagy talán Németalföldön?

Szörös töke van a légynek...

A suliban furcsa falfirka tűnt fel, egyszerre több helyen is: IPEF. Mi lehet az? Senki se tudta.

Még nem olyan régen két helyen, a bejárati előcsarnokban meg az első emeleti végénél MUK-ot firkált fel valaki krétával. Egy napig sem voltak láthatóak, csak reggeltől a tízórás szünetig, aztán eltűntették őket. Többet nem is jöttek elő. A MUK-ról mindenki tudta, mit jelent, „Márciusban újra kezdjük!” Elmúlt a március, és senki nem kezdett újra semmit.

Az IPEF kitartóbbnak bizonyult. Akárhányszor letörölték a takarító nénik, mindig újból felírta valaki. Ez így ment egy hétig. Még a tanári melletti Lenin-saroknál is volt egy felirat. Középen az aranyozott Lenin-szobor fehér talapzaton, jobbról-balról egy-egy kókadt növény, felül a szöveg: „Lenin élt, Lenin él, Lenin élni fog!”, ahonnan a fodros vörös lepedő lóg le, a lepedő mögül kandikált ki az EF. Csak kicsit kellett meglebbenteni, és előtűnt az IPEF.

Lenin bácsi szent, háromszor is szent, mint az Atya, Fiú, Szentlélek. A természet is szereti a hármasságot: hernyó, báb, lepke. Olyan, mint a kisdobos, úttörő, KISZ-ista. Milyen sokára leszek KISZ-tag, amikor még kisdobos sem vagyok! Mennyit kell még aludni november 7-ig, amikor

felavatnak kisdobosnak! Azután jönnek a hosszú úttörőévek, az is jó lesz, végül kirepülök KISZ-istaként a vörös lepedős mezőre, pödörnyelvemmel a munkásmozgalom piros virágait szívogatni.

Többen szia helyett IPEF-fel köszöntek.

- Ammi?

- Tudja a franc!

Az IPEF kifejezetten divatos lett.

Az egyik lakóhelyismeret-órán általános sugdosódás, mozgolódás támadt. Állítólag kijött a rendőrség, nyomoznak IPEF-ügyben. A következő szünetben nem mehettünk ki, csak a vécére. Bea tudta meg a hírt, hogy a hetedik és nyolcadikos osztályokat vizsgálják a zsaruk, még kutyát is hoztak. Farkaskutyát.

- Remélem, hozzánk is bejönnek!

- Ilyen hülyeséget is csak te tudsz mondani, Wind!

- Miért? Odaadnám a farkaskutyának az uzsím felét, aztán visszahozatnám vele az eldobott racskát.

- A fonnyadt zsíros deszkáddal akarod lékenyerezni a rendőrkutyát? Na hiszen! Leharapja a fityülödet. Meg aztán, a zsernyákoktól különben sem várható semmi jó. Maradjanak csak a nyolcadikosoknál, senkinek sem hiányoznak.

Az utolsó szünetben kiengedtek minket. Átmentünk a bésékhez. Dános Jancsi mesélte, még írásszakértő is jött. Grafológus. Írásmintákat vettek a skacoktól, a kutya meg szaglászott a padok között.

- Biztosan begerjedt az uzsonnáktól.

- Vagy a tornacsukák szagától.

Másnap derült ki, hogy mi az IPEF.

- Valaki köpött.

- És mi az?

- Nem fogjátok elhinni!

- Na mondd!

- Idegen pina edzi a faszt!

Egy vasárnap délelőtt melegen süttött a napocska, mielőtt lementem volna bicajozni az utcára, Kati kezembé nyomott egy dupla oldalú, kék tintával sűrűn teleírt levelet. Mama írta. „Drága Jenőkémm!”

kezdődött. A végén volt még némi hely Kati sorai után, amelyeket fekete tintával írt azzal a töltőtollal, megismertem, amelyet az április negyedikéi iskolai ünnepélyen kapott jutalmul Panci nénitől a jó rajtanácselnöki munkájáért.

- Milyen színű tintával írtam?

- Amilyenell akarod, öcskös, de ne macskakaparást írd, hogy papa el tudja olvasni. Nehogy pacát ejtsél a mama vagy az én soraimra, mert leharapom a fejedet! És ami a legfontosabb, okos dolgokat írd, ne marhaságokat! Írhatsz a suliról, vagy hogy hegedülsz, vagy bánom is én, miről, amiről akarsz. Ne lóbetűkkel írd, mert úgy több fér rá. És nagyon vigyázz, nehogy olyasmit leírj, amiből baj lehet! Világos?

- Igen.

Egyáltalán nem volt világos. Miből lehet baj, és miből nem? Írhatok-e a legutóbbi közös bicajozásról Kajetánnal, Lörkével és Sipos Misivel? Amiből balhé lett, mert túl későn érkeztünk haza, már sötétben. Ráadásul kidurrint Lörke bicajának a hátsó gumija, haza kellett tolnia. Misi éppen lekészt egy fogast, tantuszunk meg nem volt, hogy hazatelefonáljunk. Na jó, erről inkább nem írok a papának.

Kedves Papa!

Hogy vagy? Milyen a munkád? Milyen a kaja nálatok? Nálunk tegnap diós tézta volt, a kedvencem! A télen lakott nálunk egy feketerigó, Merula, de már kiengedtük. Anikó néninél Telemann menüettjét játszom, egész jól megy. Képzeld, Hanzi bácsi nekem adta a magyar bélyeggyűjteményét, sajnos már sokat eladott belőle. Voltunk a November 7-e tér 3-ban a Filatélia boltban, vett nekem egy katalógust. Vasárnap bélyegeket rendszereztem, és időrendbe raktam őket. Mindegyiket megnéztem a katalógusban, hogy mennyit érnek. Sajnos értékes bélyeg nincs közöttük. Nem baj. Még írnék neked a bélyegekről, de nincs már hely. Sok pusztit küldök! Marci

Valóban írhattam volna többet is a papának, mert az albumom szép lett. A turulus bélyegek a legrégebbiek, 1904-ből, papa akkor még meg sem született. Ez a turul egy nagy sas, de kipusztulhatott azóta, mert a Keve Bandi bácsi madárhatározójában nem találtam. Hadisegély következik 1916-ból, azután Károly-Zita 1918-ból. Van arató és ország-

házas bélyegem 1919-ből, amelyekről lemaradt a Kir., és csak Magyar Posta áll rajtuk. Két ilyen bélyegen Magyar Tanácsköztársaság felülnyomás van, azokat külön sorba raktam. Egy 5 filléres zöld aratóson ki lehet venni a piros Magyar Tanácsköztársaság felülnyomást, amelyet megint felülnyomtak egy fekete pacnival, ez az 1920-as búza-kalász-sorozatból való. Ettől fogva a bélyegek újból Kir.-esek, vagyis Magyar Kir. Posta áll rajtuk. Az 1921-es országházás bélyegek megint pontosan úgy néznek ki, mint az 1916-osak.

Elmeséltem Hanzi bácsinak, hogy a kires bélyegek a megmagyarpostásodás és tanácsköztársaságosodás után visszakiresedtek, amire a következő kis történetet, vagy ahogy ő mondta, anekdotát mesélte el:

„A magyar követ bemutatkozó fogadást adott az 1920-as évek elején Amerikában, amelyen a diplomaták a Magyar Köztársaságra emelték poharaikat.

– Magyarország nem köztársaság – így a követ.

– Hanem?

– Királyság.

– Ah, vagy úgy! Akkor éljen a király!

– Nincs király.

– Akkor a trónörökös.

– Az sincs.

– Hm. Államelnök, az talán csak van?

– Nem. Kormányzónk van Horthy Miklós őexcellenciája személyében.

– A Kormányzó úr bizonyára egy tábornok.

– Nem. Őexcellenciája tengernagy.

– Tengernagy! Magyarország tehát tengeri hatalom.

– Nem, nincs flottánk.

– De tengerük csak van?

– Nincs. Közép-európai ország vagyunk.

A diplomaták kissé értetlenül fogadták az okfejtést, otthon azután fölcapták az atlaszt, hogy ez a különleges király nélküli királyság a tenger nélküli tengernaggyal valóban rajta van-e a térképen, vagy csak lódított az illető.

Koronás Madonna jött az Országház után, aztán Szent Korona a Pengő-Filléres sorozatból, majd Szent István 1928-ból, a zöld 8 filléres most 2,50 forintot ér, az 1930-as Szent Imre sorból a 8+2 filléres 4 forintot, az 1932-es Szent Erzsébetből a kék 10 filléres 2 forintot. Az 1938-as Szent István sorból több darabom is van. A Kormányzói Arcképsorból csak egy, a zöld 1 pengősen Horthy Miklós, a tenger nélküli tengernagy feszít, az egyetlen, aki nem szent. Talán később, ha király lesz ő is, mint Szent István. A következő bélyegemen, a 1939-es Magyar a Magyarért sorozatból, Horthy lovas kiránduláson vesz részt, egy hídon poroszkál valahová. A templomsorozatomban teljes, az 1939-es Paxtingből csak egy darabom van.

Eszembe jutott Schneider néni a szomszéd földszintes házból, tőle is kaptam egy paxtingós dolgot, nem bélyeget, hanem egy jelvényt. Azt a piros kereszt jelvényt, amelyik bent lapul a sárga fiókban a török-búza-mezőben a Magyar Feltámadás, a Kossuth-címeres jelvény mellett. Schneider néni nagyon öreg, bottal jár, és remeg a keze. Vajon mi van vele?

Mama régebben néha átküldött hozzá kimosott konzerves dobozba töltött megmaradt levessel, főzelékké meg száraz kenyérrel. Schneider néni gyakran sírva fakadt, minden alkalommal Isten áldását kérte rám meg a jóságos nagyságos asszonyra, és fogadkozott, hogy „minden nap imádkozni fogok érettetek”, így mondta, „érettetek”, és nem „értetek”, ahogy minden normális ember mondja. Schneider néninél bűdös van, vagyis olyan öregszag, a falon több kereszt is lóg, meg szentképek, az asztalán egy nagy Biblia, azt szokta olvasgatni. Schneider nénit régen láttam, a mama már nem küld át hozzá, úgy látszik, mostanában mi is mindent megeszünk, nem marad meg fölösleges ennivaló, mint régebben, amikor a papa még nem volt külföldön. Vajon él-e még Schneider néni? Óvodás koromban szoktuk látni az utcán botorkálni, hajlottan, egyik kezében a botja, a másikban a szatyra, ahogy csoszogott a kisközért felé. Rohantunk utána: „Schneider néni! Schneider néni!” Megállt, kotorászott a szatyrában, és cukrot adott nekünk. A savanyú cukra meg a ragacsos málnacukra nem volt valami jó, jobban szerettem a drágább selyemcukrot, ami-ben barna színű, édes töltelék van, de oda kellett rohannunk hozzá,

mert nála mindig volt cukor, le kellett tarháljuk, a potya jobban ízlik. A cukorosztás után motyorászva keresztet rajzolt ujjával a homlokunkra, nem bántuk, nem fájt, neki meg jó volt, mosolygott közben. Ez volt a mi fizetségünk: odatartottuk a homlokunkat. Azt hiszem, Schneider néni nagyon szegény lehet, sőt valószínűleg egyáltalán nincs is pénze, de cukra mindig van, mert számít rá, hogy megrohanjuk. Mi pedig számítunk rá, hogy van cukra, és megrohanjuk. Neki is jó, nekünk is. Olyan ez, mint a szimbiózis, amit az *Élet és Tudomány*-ban olvastam: a méheknek szükségük van a virágorra, abból csinálják a mézet, a virágoknak meg a méhekre, amelyek ki-be csúsznak-másznak egyik virágból a másikba, és beporozzák őket. Szóval a szimbiózis az mindig valami édes dolog, vagy méz, vagy cukor.

Vajon éle még Schneider néni? Ha meghalt volna, ki venné észre? Bizonyára senki. Már én sem járok át hozzá. Hm... meg kéne kérdezni Balog Gyurit vagy Lalit, mikor látták utoljára. És akkor? Akkor mit csinálnánk? Talán bekopognánk hozzá? És ha nem válaszolna, benyitnánk a szobájába? És ha ott feküdne az ágyában, nyitott szemmel, leesett állal, bűdösebben, mint valaha, mit csinálnánk? Átkutalnánk a szatyrát málnacukorért? Nem... befognánk az orrunkat, odamen-nénk hozzá az ágy mellé, Balog Gyuri, a legidősebb, lefogná a szemét, és egyikünk a másik után keresztet rajzolna a homlokára....

Melyik az első bélyegsorozat a szentes korszak és a háború után? A katalógus szerint az 1945-ös Felszabadulás. Az 1943-as szent-koronás bélyegeket nyomták felül. Nekem egy sincs belőle. Van a Milliós sorozatból, a Milpengősből, a Milliárdosból meg a Billiósból. Az 1948-as Szakszervezetből kettő is van. Az Ötéves Tervből van három darabom. Érdekes, ezeken az 1950-ben kiadott bélyegeken Kossuth-címeres vízjel van, pedig már 1949-ben kinyomtatták az Alkotmány sorozatot az új címerrel. Következő bélyegeim a DISZ sorozatból vannak, aztán az MDP II. Kongresszusából, majd a Magyar-Szovjet Barátságból. A Május 1. sorozat piros 60 filléresén erősen menetelnek.

Nézem a felvonulók menetét,

S számba veszem a fiatalok elejét.

Hatesz szerint ezt egy zseni írta. Várnai Zseni. Így hívják a költőnt. Hiszi a piszi, ilyen nevű ember biztosan nem létezik! Hatesz tud még egy versikét az állítólagos Zsenitől:

Guggolok az árokparton,

S egemet a Párt kitarja.

Persze Hatesz a „s egemet” két g-vel szokta szavalni, úgy zaftosabb. A Néphadsereg Napja kék 60 filléresén T-34-es tankok dübörögnek. Brrumm, brrumm! Mint november 4-én. Csak akkor nem a mieink dübörögtek, hanem a ruszki tankok.

J. V. Sztálin 72 éves. Azon a bélyegen is nagyon menetelnek piros felvonulók a szobra előtt. Teller bácsi elmesélte, '56-ban ledöntötték a Sztálin-szobrot, benzint locsoltak a fejébe, meggyújtották, ime láng-eszű apánk. Mások meg lepisilték. Aztán felaprították kicsi darabkákra, és hazavitték emlékebe. Nem maradt belőle semmi, csak a csizmája. Szerencse, hogy meghalt '56 előtt, különben a csizmáján kívül nem lett volna mit eltemetni. A teret, ahol állt, most Csizma térnek hívják az emberek.

A Rákosi Mátyás 60 éves-ből a 60 filléresen, ez is piros, piros falusiakkal beszélget. Látszik, hogy igazából a munkásság a fontos, a kétforintoson melósokkal kezel, ez a bélyeg sokkal értékesebb, nincs is meg. Hatesz Bőrhajú apánknak nevezi. Mármint Rákosi bácsit. Hm....

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomból csak egy sztálinosom van. Az 1953-as Sztálin gyászblokk milyen sokat ér! Nekem persze nincs meg. Drága tanítónk, vezérünk és felszabadítónk, ez áll rajta, alul pedig egy dátum, amit csak nagyítóval tudok a katalógusban elolvasni: 1953. március 5. Marxom viszont van. A Lenin sorból a középső. Az Ötéves az alkotmányból is a középső, a címerrel. A volt címerrel, amelyet '56-ban kivagdosnak a zászlókból.

Az 1956-os Soproni Kiadás I-ről annyi áll itt a katalógusban, hogy a forgalmiépület-rajzú kiadás négysoros szöveggel lett felülnyomva. Vajon mi a négysoros szöveg? Jó lenne tudni. Persze nincs ideírva. A sorozatot sem mutatja a katalógus.

Hosszú utazás után megérkeztünk Sanyi bácsiékhoz. Sanyi bácsi és Gabi néni Rákospalotán laknak egy kertés házban, két kutyájuk van. Nagyon dühösek voltak ránk, mármint a kutyák, nem akartak beengedni, de Sanyi bácsi visszaparancsolta őket. A fedett teraszon egy hosszú asztalhoz ültünk le. Sanyi bácsi trónolt az asztalfőn. Még ültében is hatalmas volt, mint egy medve, egy tengeri medve. Az első világháborúban a flottánál szolgált, a Szent Istvánon, aztán hadifogságba esett; és Oroszországban hosszú éveket kellett robotolnia, de nem volt olyan rossz dolga, a bárisnyák kényeztették, mert szép szál legény volt; mindenesetre megtanult oroszul.

A második világháborúban a folyamőrségnél szolgált ezredesi rangban. A háború után kitelepítették, nem segített az orosz tudása sem, de falun is feltalálta magát. Míg a többi kitelepített napernyők alatt korzózott a főutcán, addig ő aratásnál, favágásnál dolgozott. 1953-ban búzazsákokkal megrakott kétlovas kocsival jött vissza Budapestre. Abból lett ez a rákospalotai ház.

Sanyi bácsi dörmögő hangja mintha a pincéből jönne, cigarettázik és krákog. Borospohara mellett az asztalon egy pisztoly van kikészítve. Egy igazi vízipisztoly. Ha a kutyák egyike valamelyik tappancsát ráteszi a terasz kövezetére, Sanyi bácsi elbődül, felpattan, kapja a pisztolyt, és tüzel. Vagyis vízzel. Szóval vízzel tüzel. A kutya visszavonul. Nem szabad a térasra jönniük; pedig most már szívesen odajöttek volna hozzánk, hisz csörögefánkot kaptunk Gabi nénitől, meg párnacsücskét. A pincéből hideg Bambi került elő, a lüke Kati Utasüdítőt kért, mert nem szereti a „kátrányízű italt”. Ostoba, a Bambi sokkal jobb.

Íjjaj, úgy élvezem én a strandot,
Ottan annyira szép és jó,
Annyi vicceset látok, hallok,
És még Bambi is kapható.

La-la-la-la, la-la-la-la,
La-la-la-la, la-la-la-la.

A nyugdíjazásáig folyami kotróparancsnok volt Sanyi bácsi a Dunán meg a Tiszán, pár évvel ezelőtt Kati nála nyaralt a kotróhajón Tisza-

szentimrén, ahol horgonyoztak. „Potyszem kárász, nincsen bicsku, nem lesz kaparicsku.” Sanyi bácsi híres hálgyúásfőző mester. Egyszer a háború előtt fehér ezredesi egyenruhában ment vendégségbe Szentendrére vagy hová. Egy Gorka Livia nevű kislány ült az ölében, aki azóta híres keramikus lett, szóval köcsögöket csinál. Ennek a Líviának nagyon megtetszettek Sanyi bácsi fehér egyenruháján az aranygombok, csavargatott egyet, csavargatta, de csak nem akart lejönni. Akkor megkérte Sanyi bácsit, volna olyan szíves lekapcsolni neki azt a gombot. Sanyi bácsi oldalra billent, előhúzta zsebéből a kincstári bugylibicskát, és lenyisszantotta Líviának a kért aranygombot. Livia a gyönyörtől mukkanni sem tudott, de aztán mégis megmukkant: „A többi is, légy szíves!” Sanyi bácsi ismét oldalra billent, újból előhúzta zsebéből a bugylibicskát, és lenyakazta Líviának az összes többi aranygombot. Klaffogó egyenruhával utazott haza a héven Budapestre.

– Látjátok ott azt a bozótost? – mutatott Gabi néni a kertre. – A közepén madáretető van, csak innen nem látni a bozóttól. A cinkék télen kikotorják a magokat, azokból nőtt az a kis liget. Amikor beérnek a napraforgók, azon hintáznak a cinkék. Önműködő madáretető.

Gabi néni egy fészületet hozott ki a teraszra.

– Nézzétek, ezt is Sanyi kotorta elő a Dunából.

Sovány, fáradt Jézuska volt, a fején koronával, jobb karja hiányzott, lábai szorosan egymás mellett. Sanyi bácsi csavarozta fel egy maga készítette fakeresztre.

– Háát igen, a Dunában találtam Esztergom előtt – dörmögte –, nem mutattam meg a múzeumnak, még elvették volna. Késő román, kora gótikusnak gondolom, mert a lábfejek egymás mellett és nem egymáson vannak, mint a későbbi korokban. Az is lehet, hogy a törökök elől menekülő királyi hajók egyikéről való. Mohács után Mária királyné a királyi kincstárral és levéltárral hajón Budáról Pozsonyba menekült fivéréhez, Habsburg Ferdinándhoz. A karavánt útközben fosztogatták, a Duna-kanyar táján a hajók egy része a kincsekkel együtt elsüllyedt. A kutya törökök! 150 évig ültek a nyakunkon! „Minket nyúztak örökké, mégsem lettünk törökké!” Aztán a Habsburgok szívták a vérünket, de annak is vége lett egyszer. Most meg a ruszkiak rabolnak ki, scsorti! A nagy hal megeszi a kis halat. Rossz,

orosz, porosz! De még az oroszok is ki fognak egyszer innen takarodni, semmi sem tart örökké, de én már azt nem érem meg. Ti, gyerekek, háát ti talán igen.

- Az én Sanyikám úgy utálja őket meg a magyar elvtársaikat, ha a rádióban megszólal a Kádár vagy valamelyik barátja, Sanyi az öklét rázza, odaordibálja a rádiónak: „Hazudtok!” Még jó, hogy külön háiban lakunk, és senki se hallja. Az MSZMP-t a magyarországi szovjet megszállás pártjának nevezi. Különösen Buci Gyuri van a begyében, ha Márosán beszél a rádióban, Sanyikám letolja a gatyáját, és a csupasz fenekét mutatja a rádiónak. Még le is hajol hozzá!

Meglepődve néztünk Sanyi bácsira, aki csak somolygott a bajusza alatt, és elégedetten dörögött:

- Höhöhő...

- Nagy legény ökelme! Ha szólok neki, hogy ne dobálja szanaszét a kertben a csikkeket, csak ül naphosszat a térszen, orrán a pápaszem, olvassa a Népszabadságot, hangoskodik, hadonászik, és kipöcköli a kertbe a csikkjeit, azt kiabálja nekem vissza, ő szabad ember, azt csinál a házában meg a kertjében, amit akar, egy szabad ország szabad állampolgára! Aztán hetente egyszer, rendszerint pénteken, rájön a belátás, fogja a szemetesvödört, és kimegy a kertbe a szétdobált csikkjeit összeszedgetni. A kutyák meg utána, olyan okosak, megtanulták, hogyan segítsenek a vén csikkzedőnek, kikaparják neki a fű alól is. És tudjátok, mi a legszebb? Sanyikám folyton-folyvást káromkodik, ki volt az a gazember, az a csirkefogó, lóköető, nevetlen pimasz tróger, aki szétdobálta a kertjében a csikkeket, ha elkapja, kitekeri a nyakát!

- Sanyi bácsi, tetszik tudni, van egy osztálytársam, a Lörke, egy kicsit lüke, de rendes manusz, amolyan sakkbuzi, saját magával is szokott sakkozni. A múltkor a szünetben lelkendezett egy fergeteges sakkpartijáról. „Kivel játszottál?” „Magammal.” „Ki győzött?” „Hát én!” „És ki veszített?” „A másik!”

- Höhöhő... - dörögött a medve.

- Háát igen, figyeljetelek most rám, gyermekeim, mesélek nektek a nagyapátokról, a néhai Wind Mihályról. Én pedig úgy keveredek bele a mesébe, hogy nagyapátok anyja, Bohus Jusztina, az én anyám is

volt, a második házasságából. Tehát a ti nagyapátok, a Wind Miska, az én féltestvérem.

Nagyapátok Tiszaföldváron született '83-ban, de Mezőtúron nőtt föl, ahol az apja, tehát az én anyám első férje, gyógyszerész volt. Ennek a gyógyszerész Windnek, a dédapátoknak az apja meg református szuperintendens, az olyasmi, mint a katolikusoknál a püspök, szóval magas egyházi méltóság volt Hódmezővásárhelyen, de gané ember, mert a királyi küldött látogatásakor a forradalom után lelkes beszéddel fogadta ezt a küldöttet. Szóval benyalt neki, mint most Kádár a ruszoknak.

Mezőtúr! Micsoda vacak, unalmas, poros alföldi fészek volt az! Amint megereedt az eső, a falu sártengerré lett. Járda? Az nem volt. Pallókat fektettek le, hogy az emberek el ne süllyedjenek a sárban. Ha szembetalálkozott két legény a pallón, rendszerint megkéselték egymást. „Térj ki!” „Térj ki te!” Ez addig ment, míg előrántották a bugylibicskájukat, és egymásnak rontottak.

A ti nagyapátok volt az első fiatalember, aki Mezőtúron cilinderben ment végig az utcán. Ami azzal járt, hogy a község szájtáti lakói, óriási gaudiummal, mint egy afrikai kerek szalmaviskós település néger gyerekei, mikor az első fehér embert meglátják, csődültek utána.

Hanem Mihály nagy lóköető volt, a Bordás Gyurka bandájához csapódott. Ez a Gyurka volt a legnagyobb csibész, akit csak ismertem: Folyton-folyvást csínyeken járt az esze, hogyan törhetne borsot az emberek orra alá.

Egyszer galacsint gyúrtak ganajból, aztán bevitték a patikushoz nagy komolyan, hogy mondaná meg, milyen anyagból van-e? A patikus vegyszerekkel, reagensekkel, miegymásokkal próbálkozott, savat is öntött rá, de nem jutott dűlőre. Végül leharapott egy kis darabkát. „Fiam, ez szar!” Erre ezek a zsványok kirohantak a patikából. Szarral etették meg a patikust!

Másszor meg lefizették a kocsist, aki a környező falvakból hozta be a kofákat a hetivásárra. Akkor még nem volt autóbusz, lovak voltak befogva a nagy, zárt batárok elé. Szóval megkenték a kocsist, az meg elfelejtett megállni a városban, csak hajtott tovább. Hiába dörömböltek neki a kofák a kocsiból, nem hallotta meg őket, csak a következő faluban állt meg, a kofák jöhettek vissza gyalog. Höhöhő...

Aztán meg azon bosszankodtak, a fránya zsidók sapkát tesznek a fejük búbjára a templomukban. Nem járja az. Addig tanakodtak, míg ki-eszelték, hogyan szedessék le velük a tökfödőjüket. Fogták a cigánybandát, bevonultak sábeszkor a templomba, és eljátszatták a Himnuszt. Nosza, erre az összes zsidó lekapta a sábeszdekljét. Höhöhő...

Nem voltak ezek valami finom tréfák, de elnézték nekik, ameddig pénzük volt. Sokat mulattak, sokat ricsajoztak, kártyáztak, dorbézoltak. Ők voltak a mezőtúri aranyifjúság. A kávéházban a legkarcosabb bundapálinkát itták, a cigányoknak meg a legdrágább francia pezsgőt rendelték. Ha átvonultak a szálloda éttermébe, ők gyalogosan mentek, a cigányokat pedig kétlovas hintóval vitették.

Egyikük a zsvány Bezerei Laci volt. Történt egyszer, hogy Laci erősen berúgott, kikapta a prímás kezéből a hegedűt, és széttrötte. Lett erre sírás-rívás, hangos jajveszékelés, mihez kezdjen most Gazsi munkaeszköz nélkül?! No, elmentek a cigányok panaszra a bíróhoz. Nem volt mit tenni, Bezerei Lacinak meg kellett fizetnie a hegedű árát. De ez a tökfő nem tanult az esetből, egy másik alkalommal is földhöz csapta a hegedűt. Megint fizethetett. A bibas okos volt, amikor a tökrészeg Laci harmadszorra támoltygott hozzá, egy kikészített öcska hegedűt nyomott a kezébe, törje el azt, viszont egy drága új árát követte, és meg is kapta. Bordás Gyurkáék ezen szintén jól szórakoztak.

De az aranyifjúság aranyélete nem tartott örökké. A kártyaadósságok csak növekedtek, a birtok meg, már ami megmaradt, előbb-utóbb elűszott. Ezek a fiúk tanulatlanok voltak, polgári foglalkozásuk nem volt, amikor a tömött bugyelláris már nem feszítette a zsebüket, akkor a nemesi fené büszkeség még mindig a mellényüket. Nagypátoknak tanulni kellett volna, no, azt mindjárt elmesélem.

Szóval amikor a kártyaadósságokat nem tudták megfizetni, az pedig becsületbeli ügy volt, és senki sem hitelezett többé, akkor csak az öngyilkosság maradt az egyetlen kiút. A főkolompos, Hamary Frici is önszántából vetett véget az életének, de nem ám csak úgy ukmukfukk főbe lőtte magát, ahogy elterjedt szokás volt, hanem megadta ennek is úriasan a módját. Előreküldte az inasát hajnalban, ágyazna meg neki a síneken selyem ágyneművel. Ő meg a pezsgőspalackot vitte a pohárral. Mikor már hallani lehetett a hétharmincást, akkor komóto-

san lefeküdt az ágyába, még a szivart sem vette ki a szájából. Így ment át rajta a gyorsvonat...

Bordás Gyurka, a bandavezér még az adósságtól is csínnyel akart megszabadulni. Volt egy doktor cimborája, aki hajlandó volt egy csinos diliflepnit kiállítani, amolyan orvosi tanúsítványt, miszerint ő elmebeteg lenne, ezzel vonult be a Hárshegyre. A duhaj, bolond éveit után egy jó darabig az igazi bolondok életét élte, de egyszer abba is beléunt, és főbe lőtte magát.

Nagypátok diáksága még úgy alakult, hogy néhai idősb Wind Mihály, a gyógyszerész dédapa beíratta őt a mosonmagyaróvári mezőgazdasági főiskolába, ahol az őszön megkezdte a tanulmányait. A szülei legalábbis abban a hiszemben voltak. Mikor a tél beálltával az apja elment Óvár-ra a fiát viszontlátni, a főiskolán senki sem hallott Wind Miska felől. Végül kiderült, még be sem iratkozott, hanem esténként gumirádlissal hajtatnak be Bécsbe a kompániájával mulatni. Nem is lett belőle soha semmi. A háborúban egy csúnya bénulásos betegséget szedett össze, amelyet egy ideig még lehetett kezelni, de aztán egyre rosszabb lett az állapota. A háború után egy minisztériumban vagy hol hivatalnokoskodott, ott sem sok sikerrel. Úgy vélte megoldani azon csavaros ügyeket, amelyek képességeit, no meg a türelmét meghaladták, hogy az ominózus aktát elégette a kályhában. Höhöhő. Persze kiderült a turpisság, Miska repült.

Szegény nagypátok többször panaszkodott nekem, milyen lángeész a férje. No igen, ő bezzeg Ábel lány volt, de későn eszmélt rá Miska gyenge szellemi képességeire. Pedig jó fiú volt alapjában véve. Ha nagy szegénységükben olykor pénzhez jutott, hatalmas virágkosárral meg bönbonosdobozzal akarta szomorú nagypátokat felvidítani. Az meg elsápadt, lehordta: „Hogy szórhatja a pénzt ilyen hiábavalóságokra!” Pedig csak jót akart szegény feje. Nagypátok tanítónő volt, de Horthyék alatt nagyon rosszul fizették. Mindenféle egyébbe próbálkoztak, mégis rendre csödbe mentek. Egy édességboltot béreltek egyszer, ott történt az eset, amit apátok mesélt el nekem hajdanán. Miska buzgón csomagolt valami édességet egy finom úrnak. „Parancsoljon, Fratelli Úr!” Fratelli úr így, Fratelli úr úgy. Az meg csak mosolygott szelíden a bajusza alatt. Apátok szintén az üzletben tartóz-

kodott, úgy 10-11 éves lurkó lehetett, az úriember távoztával odásúgta apjának: „A Fratelli, az nem az igazi neve az úrnak.” „Dehogynem, én pontosan tudom, a harmadik utcában van egy nagy kereskedésük, ki van írva a neve: Fratelli Corazzi. Nemegyszer láttam ott, a társával. „Az azt jelenti olaszul, hogy Corazzi testvérek.” „Ugyan, ne akarjál olyan nagyokos lenni, az azt jelenti, hogy... – elgondolkodott – ...tényleg... igazad van.”

Az édességbolt után húsbolttal próbálkoztak, ott se sok sikerrel. Nagyanyátok tüchtig volt, de nagyapátok!... Az üzlet sem volt neki való. Történt egy hideg téli napon, az eladótér nem volt fűtve, Miska nagykabátban, kálapban toporgott, míg nagyanyátok kiszolgált. Egy vevő reklamált a pultnál, a hús, amit kapott, nem friss, mintha már szaga lenne. Odafordult nagyapátokhoz, akit szintén vevőnek nézett, orrával a húst szaglászva, szagolná meg ő is. Mire Miska: „Ha mindenáron bűdöset akar uraságod szagolni, ne azt a húst szagolgassa, adok egy jobb tippet, hová dugja az orrát!”

Háát igen, gyermekeim, ilyen nagy üzletember volt a nagyapátok! Höhöhő...
Marcikám!

Örülök, hogy írtál nekem. Amikor még otthon voltam, csak néhány betűt is mertél, most meg szépen, olvashatóan írsz. Hogy állsz az olvasással? Kiolvas-tad-e a Hetvenhét magyar népmesét? Mi lesz a következő könyved? Nos, ha a munkám engedi, igyekszem én is minél többet olvasni. Szophoklész szín-darabjait olvasom jelenleg. Az ókorban élt, nagyon régen, de a darabjai ma is izgalmasak. Különösen az Oidipusz királyról szóló. Ez a világirodalom első bűnügyi története, a király személyesen nyomoz, ki ölte meg az előző királyt, és a végén kiderül, hogy ő, saját maga. Egyébként jól vágyok, a munkám érde-kes, és igyekszem sokat mozogni. Könnyű kosztom vágyok, nem hízik meg. Játsszole új darabot Telemann menüettje után? Gyakorolj szorgalmasan, hisz érdemes, mama megírta, hogy szépen hangzik a játékod.

Szeretettel ölel: Papa

Kétszer is elolvastam papa sorait. Igyekeztem megjegyezni, hogy ha legközelebb írhatok, emlékezzek a kérdéseire.

- Kati, miért van a papa levele lepecsételve?

- Hol?

- Itt! Nem vetted észre? Az áll itt, hogy „Ellenőrizve”.

- Persze hogy észrevettem, nagyokos, csak nem gondold, hogy nem vettem észre?

- És miért van lepecsételve?

- Kérdezd meg inkább a mamát.

- Te sem tudod?

- De tudom, de mama jobban el tudja magyarázni neked.

Meglepődtem, Kati milyen nyugodtan válaszolt. Ha kérdezek valami-t, elterelem a gondolatait, vagy félbeszakítom a tanulásban, akkor rendszerint felfújja magát, mint egy pulykakakas, és undok.

- Marcikám, ez azért van, mert fontos emberek leveleit ellenőrizni kell. Fontos emberek fontos dolgokat írnak, de nem írhatnak akár-mit, még ha nagyon fontosak még okosak is, amiket írnak, illetve írni szeretnének, mert az írás hevében, szóval amikor erősen az írásra kon-centrálnak, akkor csak úgy kavarnak a fejükben a gondolatok, mint szélviharban a levelek, nos... nos, ilyenkor elfelejthetik, hogy milyen fontos dolog az éberség.

- Micsoda? Úgy érted, mama, hogy nincsenek ébren? Elalszanak?

- Nem, az éberségnek nincs köze az alváshoz, illetve valami köze azért mégis van. De én azt akartam mondani, hogy papa, aki külföldön dolgozik, és velünk levelezésben áll, nem írhat akármit. Figyelnie kell, mit ír nekünk, mert nemcsak mi olvassuk a levelét, hanem előfordul, hogy az ellenség is el szeretné olvasni a leveleit, hogy valami nagy titkot megszerezzen magának belőlük, hiszen azokat egy fontos ember írta, akinek a gondolatai is fontosak. Az éberség tehát fegyelmezettséget, körültekintést, állandó figyelmet jelent, amivel az ellenség hadmozdu-latait keresztülhúzzuk. Ezért a Külügyminisztérium illetékesei is átol-vassák a leveleket, nem marad-e bennük minden gondosság ellenére mégis valami apróság, ami az ellenség hasznára válhat. Érted?

- Aha. Tehát... szóval az, hogy a király meggyilkolta az előző királyt; az nem titok?

- Micsoda? Ki gyilkolt meg kit?
- Oidipusz király.
- Vagy úgy! Nem, az nem titok.

Lakóhelyismeret a kedvenc tantárgyam, a tornát, az éneket, az írás-olvasást is szeretem. A számtan az fűj. A legtöbb tárgyat Klári néni tanítja. A rajzórákra viszont Zoli bácsi jön be, festőművész volt, talán még most is az. Ősz hajú, pocakos, és lassan, komótosan beszél. Egyszer vízfestést gyakoroltunk, berlini késsel, szépiával, szíenabarnával meg a többi gombfestékekkel. Zoli bácsi Kajetánt meg Stancit küldte ki a mosdóba vízért. Jókedvűen, vigyorogva jöttek vissza, mi meg belemártottuk a festőpapírjainkat a vödör vízbe. Zoli bácsi új technikát akart nekünk bemutatni, az igazi akvarellt. Rögtön vizes papírra festettünk, nem úgy, mint eddig, szárazra. Az alapozás, furcsa módon, mindenkinek halványsárgára sikerült. A szünetben tudtuk meg Stancitól: Kajetán belebronzolt a vödörbe.

Fogadtam a srácokkal, hogy meghúzzom a Zoli bácsi fülét: „Nem mered megcsinálni!” „De igen!” Kinéztem a naptárból, mikor lesz a névnapja. A szünet előtt, amikor az osztálynaplóba írt, kimentem le-törölni a táblát, csendben odahajoltam hozzá hátulról, és meghúztam a jobb fülét. Dühösen megfordult, mintha le akarna keverni egy nyaklevest. „Gratulálok Zoli bácsinak a névnapjához!” Elmosolyodott. „Köszönöm, fiam, már azt hittem...” A többiek hüledeztek. Na tessék, meg mertem csinálni.

Zoli bácsi gyakran áradózik nekünk az olasz festészetről. Ha felnőttek leszünk, menjünk el Olaszországba, Rómába, nézzük meg Karavádszó képeit. Az egy festő. Kajetán szerint sok szép szobát festett. Kajetán szeret szellemes beköpésekkel feltűnni. No hiszen! Mikor leszünk felnőttek? Soha. De ha leszünk is egyszer, akkor sem mehetünk külföldre. Mi nem mehetünk, csak a nyugatiak jöhetnek hozzánk.

Hatesz egyszer ócsárolta az olaszokat, azt állítva, hogy a digók csórnak. Zoli bácsi erre elmesélt egy történetet. Szeret történeteket mesélni, mi meg szívesen meghallgatjuk a történeteit, addig sem kell festenünk. Belesüllyedünk a padokba, mintha fürdőkádba merülnénk. A rajzórakon különben sem kell fegyelmeztetnek lennünk, hátratett

kézzel, mereven ülnünk, és a jobb kezünket feltartva jelentkeznünk, ha mondani akarunk valamit. Rajzolás, festés közben lehet halkán beszélgetni, a duruzsolás aztán egyre erősödik, egyre hangosabban beszélünk, míg Zoli bácsi kiabálni nem kezd. „Csend legyen! Csend legyen, azt mondtam!” Ilyenkor elhallgatunk. Kis idő múltán újból elkezdődik a zümmögés, aztán a duruzsolás, majd a hangos összevisszaság, nevetés, dobálózás, végül Zoli bácsi kiabálása. De most csendben hallgattuk Zoli bácsi újabb meséjét.

Meghívták Olaszország egyik városkájába, festőversenyre, még a háború előtt. Délelőtt festegetett, délben elment valahová ebédelni, csak nagyon olcsó helyre, mert kevés pénze volt. Egyik alkalommal is nézegette a főtér valamelyik étterme étlapját, mire megjelent egy nagy, éhes csapat, és besodorták magukkal. Hangos, jókedvű, esküvői kompánia volt. Hát jó, ő is leült az asztalhoz, mindent megevett, megivott, amit eléje raktak, még éltette is az ifjú párt, meg mindenki-vel koccintott. Aztán amikor már nagyon jóllakott, érezte, itt az elpárolgás ideje. A kapuban meg tessék, elé állt a vendéglős a számlával. Egyszóval nem volt meghívva, az egész ünnepi ebédjét ki kellett fizetnie. Az összes pénze elúszott, nemhogy a szállodáját nem tudta kifizetni, még az autóbuszjegyre sem maradt egy petákja sem. Na, most mitévő legyen? Nagy szomorúan elment a búszmegállóba, és amikor megjött a busz, elmondta a kalauznak, hogy nincs pénze jegyre, a lakodalmasok megcsúfolták. A kalauz jót nevetett a történeten, leültette elől a vezető mögé, majd hátrament a viteldíjat beszédni. Mire ismét Zoli bácsihoz ért, eszébe jutott a lakodalmas eset. Megfordult, csendet kért, és a busz egész utazóközönségének elmesélte a csúfos történet. Az emberek a térdüket csapkodták, jobbra-balra döltek a kacagástól, egyszóval jót mulattak. Egyszer csak felállt egy szinyor, levette a szalmakalapját, és azt mondta: „Most pedig adakozzunk!” Annyi pénz gyűlt össze, hogy abból még a szállodáját is kifizethette előre. A festőversenyt pedig megnyerte, és egy kisautóval furikázott haza. Biztosan egy Topolinóval.

Zoli bácsi azt is elmesélte, hogy Nápolyban, ahol a nápolyit gyártják, a kávéházakban az emberek olykor két kávéért fizetnek egy helyett, van ennek valami olasz neve, nem tudtam megjegyezni, és ha egy

ismeretlen szegény ember, mondjuk egy csavargó, aki már nagyon régen nem ivott kávé, mert nincs rá pénze, bemegy a kávéházba, és megkérdezi a főpincért, van-e szabad kávé, olyan olasz nevű, amit egy másik ismeretlen előre kifizetett, kap egyet. Az a lényeg, mondta Zoli bácsi, ha netán el is vennének valamit az olaszok, azért visszaadják, ha másképp is.

Zoli bácsi az olasz meséiről nevezetes, Katiék fizikatanára, a Fizus meg arról, hogy csapadékos. Fröcsög.

Az egész osztályuk várja a fizikaórákat, mert versenyeznek. A három padosor első padjaira kék csomagolópapírt térítenek le, három egyforma nagyságút. Teljesen egyformának kell lenniük; különben nem igazságos a verseny. Fizus, amikor magyaráz, le is föl sétálgat a padosorok előtt. Sétálgat, magyaráz és fröcsög. Az első padban ülők bekarikázzák a csomagolópapírra hullott friss fröcsögéseket, azonnal megszámozzák. Minden karika mellett ott kell lennie a sorszámának, különben nem ér a verseny. A padosorok közt izgalmas küzdelmek szoktak lezajlani, percenként változhat a rangsor. Egyszer előfordult hármas holtverseny is. Fogadások kötése lehetséges lenne, de még nem jutott egyezsége az osztály, mennyit kelljen befizetniük a fogadóknak. Három párt alakult ki, az ötvenfilléreseké, a froncsisoké és a bélásoké. Az osztályuk három részre szakadt, mint Mohács után Magyarország. A pártoskodók belviszálya miatt még mindig nincs fröcsitotó, pedig mindenki akarja. Fizus az egészből nem vesz észre semmit.

Kedves Papa!

Véget ért a tanév! Az utolsó előtti hetedik napon felírtunk a táblára egy nagy Ó-t. Másnap IÓ-t, aztán CIÓ-t. Az utolsó nap VAKÁCIÓ lett belőle. Saci még három felkiáltójelet is tett utána. Klári néni sok virágot kapott. Irma néni is, pedig ő sokkal szigorúbb. Kodály bácsi eljött az évzáró ünnepségre. Eljártam Veraccini Largóját. Sajnos nagyon izgultam, de azért nem sülttem bele. A Tanár úr nem dicsért meg, ő is nagyon szigorú. Senkinek sem tapsolt, csak a nyavalyás Joó Árpinak. Remélem, jól vagy, és sok ananászt eszel! Kérlek, küldjél egyszer nekünk is egyet!

Puszi: Marci

Mindenki izgatott volt, hogy jön a Tanár úr. A kórusunk a kétoldalt ülő szülőkkel vagy fél órát várt, mire beszólt valaki a díszterembe, hogy mindjárt jönnek. Kihúztuk magunkat az ünneplóruhában, az ajtóra meredtünk. Végre kinyílt az ajtó. Irma néni jött elsőnek, ő is ki volt csípve. Utána Kodály bácsi, az Igazgató bácsi és még sokan. A Tanár úr volt mindegyikük közül a legmagasabb. Szakállas, a haja őszes és hosszú, majdnem a válláig ér. Irma néni a székekhez vezette. Minden szék egyforma volt, kivéve a középsőt, egy hatalmas, faragott karfás trónust. Irma néni erre a székre mutatott. Kodály bácsi megállt, rámeredt a trónusra: „Ez meg mi?” „Tessék szíves lenni helyet foglalni.” Erre a Tanár úr, se szó, se beszéd, leült a trónus mellé, egy közönséges székre. Utána mindenki leült. A trónus üresen maradt.

Elsőnek a kórus énekelt. A Világifjúság dalát.

Egy a jelszónk, a bééke, harcba boldog jövőért megyünk,

Egy nagy cél érdekében tör előre ifjú seregünk.

Bárhol is van hazája, bármely ég néz le rája,

Küzdő korunknak új nemzedéke mind itt halad velünk,

Földön, égen zeng az új dal: Ifjúság! Ifjúság! Ifjúság!

Milliónyi szív dobogja ritmusát, ritmusát, ritmusát.

Nincs oly erő, mely legyőzné, ki a népért küzd,

És dalolja a jövőnek himnuszát: Ifjúság! Ifjúság!

Utána az Igazgató bácsi beszélt. Megköszönte Kodály bácsinak, hogy eljött, nekünk meg az eredményes tanévet meg a jó előmenetelünket. Ezt a szót még nem hallottam. Úgy képelem, hogy előremenetelünk a tudás palotájában, mint a felvonulók menete a piros Május 1. bélyegen. „Nézem a felvonulók menetét, s számba veszem a fiatalok elejét.” Minden évben, minden új tantárggyal a tudás palotájának újabb és újabb termébe lépünk, és amikor majd egyszer befejezzük az iskolát, az Igazgató bácsi meg fogja köszönni a kimenetelünket.

- Pártunk és kormányunk, Kádár János elvtárs vezetésével belétek vetette a bizalmát, és ezt a bizalmat nektek jó munkával, eredményes tanulással kell meghálálni és megszolgálni - folytatta az Igazgató

bácsi. – Az MSZMP, a Magyar Szocialista Munkáspárt a munkás-paraszt hatalom záloga, boldog jövőnk biztosítója. A zene pedig, a szocialista zene népi demokratikus kultúránk fontos alkotóeleme. Mert mitől is szocialista a mi zenénk? Emlékezzünk Kodály tanár úr híres mondására: „Legyen a zene mindenkié!” Ez a demokratikus igény különbözteti meg a mi zenénket a burzsoá országok dekadens zenéjétől, amelyet csak a gazdagok élvezhetnek, a szegények pedig még a hangversenyekre sem juthatnak el, nemhogy gyermekeiket zeneiskolába járathassák. A mi hazánkban minden gyerek előtt nyitva áll a zenetanulás aranykapuja. Gomba módra szaporodnak a zeneiskolák, a miénk, Kecskemét után, már a második iskola, ahol lelkes pedagógusaink a Kodály-módszerrel tanítják a zenekultúrára éhes jövő nemzedékét. Az évtized végére szocializmust építő országunk minden városában lesz egy Kodály-alapítású zeneiskola. A nép felemelkedéséért harcoltak a múltban nemzetünk leghűségesebb fiai is, az illegális kommunisták. Ha például Ságvári elvtárs élne, és eljönne közéttek, akkor most láthatná, hogy nem hiába halt meg! A Szovjetunió önzetlen vezetésével a kultúra területén is le hagyjuk a nyugati kapitalizmus reakciós országait.

Éljen és virágozzék a magyar-szovjet barátság! Éljen a nemzetközi munkásmozgalom egész világot átfogó marxista-leninista egysége! Éljen a világbéke és a szocialista világkultúra!

Kitört a taps, az Igazgató bácsi összehajtotta a papírját, a Tanár úr az orrát fújta.

A következő műsorszám egy Kodály-kórusmű volt.

Szerkenj feél, kegyes nép, mosolyog az hajnal,
Aranyszáál tollakkaal repdes, miint egy angyal.

Ezután Saci és Jutka énekeltek két szólamban a *Bicinia Hungaricából*, a 101-es, a „Kis kacsá fürdik”-kezdetűt. Stanci következett, egy Gluck-darabot fuvalázott. A szólistáknak a szereplésük után oda kellett menniük a Tanár úrhoz, és be kellett mutatkozniuk. Stanci után Kajetán jött az *Úttörőindulóval*.

Mint a mókus fenn a fán, az úttörő oly vidám,

Ajkááról ki sem fogy a nóóta.

Ha tábort üt valahol, sok kis pajtás így dalol,

Fújja estig kora reggel óóta.

Évek szállanak a nyári fák alatt, oly vidám az ének.

Boldog dallama így önti dalba má:

Csuda jó, gyönyörű az élet!

Az utolsó előtti szereplő én voltam. Utánam már csak a Joó Árpi zongorázott egy Liszt-darabot.

Anikó néni megpöckölte a húrokat, az E-húrt feljebb hangolta. Rám mosolygott, ne izguljak. Hiábavaló volt az igyekezete, rajtam senki sem segíthetett. Halálosan féltem, remegtem az izgalomtól, mint mindig, ha szerepelnem kellett. Két hónapja nyúzzuk Veraccini *Largóját*, annyit gyakoroltam már, ha éjjel kiugrasztanak az ágyból, akkor is el tudnám játszani kívülről-belülről, sötétben, fél lábon. Sőt, az egész ház tudja kívülről a *Largót*, csoda, hogy nem dörömbölnek föl, hogy gyakoroljak már valami mást.

Minden nap kell gyakorolnom legalább egy órát. Ha már nagyon unom az ujjgyakorlatokat, beállok a sarokba a kottatartóval kifelé, és a kotta elé felteszem a *Hetvenhét magyar népmesét*, az mégiscsak jobb a Ševčík ujjgyakorlatainál. Kívülről a Ševčík borítója látszik, belül pedig olvasom az egyszer volt hol nem voltot, közben meg összevissza húzom a vonót. A lényeg, hogy mama hallja a játékomat. De néhány darabbal, amelyet szeretek játszani, mint a Veraccinit is, más a helyzet. Játsszom, játszom, míg egyszer csak elfelejtem, hol vagyok, a zene hömpölyög, akár a folyadék, mintha nem én játszanék, hanem benne lennék, mint a fürdőkád meleg, bódító vizében, de kívülről is látom, érzem magam, belebújok a muzsikába, és addig-addig töltődöm vele, míg nem magam válok zenévé.

A bal mutatóujjamon és középső ujjamon megkeményedett a bőr, középen egy kis vályúval, a húrok lenyomatával. A nyakamon, az álam alatt egy kemény, sötét folt nőtt, az álltartó dörzsölte ki. Minden hangot, az összes fekvésváltást, a vonásnemet, a kápakat és csúcsokat, a crescendókat és decrescendókat, az ismétléseket a ritardandókkal

együtt, a fortékat és pianókat, mindent, mindent betéve tudtam. A lámpalázam mégsem lett kisebb.

Anikó néni nyugodtan ült a zongoránál, míg végre összeszedtem magam. Összenéztünk, és elkezdtük. Úgy tűnt, nem is én játszottam, a bal ujjaim a fogólapon, a jobb karom a vonóval, a hegedű maga mind önálló életre keltek, mintha egy olajozott gépezet alkatrészei dolgoztak volna össze. Nem én voltam a szereplő, hanem ezek az akaratomon kívüli alkatrészek. Mintha kívül lettem volna a történésen. Éreztem, amint a hátamon összegyűlő patakocská eléri az alsónadrágom szélét, és lassan becsordogál. A kezem és az ujjaim remegése puha és finom vibrátót eredményezett, meglepett a szép csengés, amelyet a gépezet játszott. Az utolsó hangot egy pianissimóval hosszan kitartottam, aztán csend lett. Egymásra néztünk, Anikó néni mosolyogva bólintott, jól sikerült. Mindenki tapsolt, csak a Tanár úr nem. Szigorúan nézett rám.

És most oda kellett mennem hozzá bemutatkozni. A remegés nem szűnt meg, a térdeim összekoccantak a sötétkék rövidnadrág alatt. Átvettem a vonót a bal kezembe, amivel a hegedű nyakát fogtam, és mintha ködben úsznék, a Tanár úr felé lépdeltem. Megálltam előtte, és felnéztem az arcába. Ó jaj, a Tanár úr szörnyen bandzsított! A két szeme két irányba nézett, vajon rám vagy nem rám? Legszívesebben elbőgtem volna magam. De be kellett mutatkoynom. Beletettem a kezem a kinyúló nagy lapátba, és elrebegetem a nevem: Wind Marcell... Ami ezután történt, ha lehet, még hihetlenebb volt, mint Kodály bácsi borzalmas bandzsasága.

A Tanár úr válaszul két szót mondott, amitől még jobban megzavarodtam. A két szó ez volt: Kodály Zoltán... A Tanár úr, a világhíres zeneszerző és zenepedagógus, akit mindenki ismer, bemutatkozott nekem, a rövidnadrágos kisdíáknak!

Joó Árpi játékára és a befejező darabra, a *Fel vörösök proletárokra*, nem is nagyon tudtam figyelni, pedig a kórus és a zenekar mindent beleadott. Hosszú, fenyegető dobpergéssel kezdődött, majd halkán belépett a kórus a zenekarral:

Fel vörösök, proletáárok,
Csillagosok, katonááák,
Nagy munka vár ma reáátok,
Állnak még a palotááák,
Nagy munka vár ma reáátok,
Állnak még a palotááák!

A zene ereje fokozódott, majd elérte a fortét:

Királyok, hercegek, gróófok,
Naplopók és burzsoááák,
Reszkessetek, mert feltááamad,
Az elnyomott proletááár!

Fortisszimó!

Reszkessetek, mert feltááamad,
Az elnyomott proletááár!!!

Üstdob mennydörgése, cintányér villámlása, és vége volt!

A közönség fölugrált, ujjongva, tombolva tapsolt, a vendégek is felálltak, vastaps, vastaps!

Csak egyvalaki maradt ülve mozdulatlanul, meredt maga elé komoran, egyszerre két irányba nézve, aki nekem azt a két szót mondta: Kodály Zoltán.

Vendégek jöttek hozzánk, a Pallóczy család. Gyurka bácsi, Olga néni, Gábor, a nagycsoportos ovis, meg a dugó, pufók kisöccse. Kati fag-gatta,

- Na, öcsi, téged meg hogy hívnak?
- ...
- Talán nincs is neved?
- Pö-tő.
- Micsoda?
- Pö-tő!

- Hát az meg mi?
- Pallóczy Tamás.

Papa a Széchényi Könyvtárban dolgozott Gyurka bácsi osztályán, a Múcsárnok és a buli után, mielőtt külföldre utazott volna. Olga néni is könyvtáros, az Egyetemi Könyvtárban. Mama teát hozott a vendégeknek, őrl gréjt, Bessy néni ajándékát. Kati meg mi, az összes fiú málnaszörpöt kaptunk. Málnaszörte, ahogy Pö-tő nevezte, ezen is nevettünk. Kati marokkót vett elő, ázzal játszottunk, de Pö-tő még butácska volt hozzá. Vicces, én voltam a nagyfiú a két kissrác mellett, de jó volt így. Láttam a szemükön, mindketten csodálnak, amint klafán leemelgettem a pálcikákat, egyiket a másikról. Miután meguntuk a játékot, átmentünk a felnőttekhez a nappali szobába. A vendégek már szedelődzködtek.

- Képzeld, Marcikám, Gyurka bácsiék meghívtak téged magukhoz Balatonszemesre nyaralni! Örülsz?

- Igen... És Katit nem?
- Hiszen te is tudod, hogy Kati úttörőtáborban fog nyaralni.
- Aha.

Ránéztem a kissrácokra, tőlük nem kellett tartanom, ha nagyon nagy baj lenné, külön-külön és együtt is le tudnám őket bunyózni. De nem látszottak bunyósoknak. Különösen Pö-tő nem. Aztán Gyurka bácsira és Olga néniire néztem. Kedvesen mosolyogtak.

- Eljössz hozzánk nyaralni Szemesre? Jól fogod magad érezni.

- Jó... igen, jövök. Köszönöm.

Pár nap múlva mama elvitt a Délibé, megvette a retúrjegyet, föltett a fapadosra. Az út nagyon sokáig tartott, megettem a parizeres zsemlet, vizet ittam a kulacsomból. A kalaüz átlukasztotta a jegyemet, aztán megsimogatta a kobakomat. A nyitott ablakon bejött a füst, kint néha ficánkoló parázsszemek húztak el. Az égen báránylehők bégettek, eszembe jutott róluk a tavalyi nyaralás Aligán papával meg a Bendegúzzal. Tényleg, hova lett Bendegúz? Teljesen elfelejtkeztem róla. Hol lehet? És papa? Vajon ő hol lehet? Gondol-e még a Balcsira meg a tavalyi közös nyaralásunkra? Milyen jó volt együtt, most meg ismeretlen emberekhez utazom. Azért rendes tőlük, hogy meghívtak. De ha rossz lesz náluk, hazautazom. A retúrom megvan, egy húszas is

lapul a zsebemben, a biztonság kedvéért, hogy a kuttyák le ne pisiljenek. Vajon lesznek-e Szemesen is jó kacsakövek? A fák ütemesen bólogatnak a gözmozdony sihuhujára, a mezőkön peckes golyák lépegettek, fekvő és álldogáló, fehér foltos barna tehenek napoztak. Gyerekek tűntek fel a sínek mentén, kiabáltak és integettek. Visszaintegtettem.

Pallóczyéknak nyaralójuk van Szemesen, egy kert közepén. Olga néni papája, Mallinger professzor úr, soproni sebész építtette a háború előtt. Eszembe jutott Berci az óvodából – vagy Elvira volt az? –, aki azt mondta, ha nagy lesz, sebészmérnök akar lenni.

Hátul, a ház mögött, a Balcsi felé nagy fenyőfák sorakoznak sűrűn, a vörös meg fekete mókusok ledobálgatják a megrágcsált tobozokat. Gábor mesélte, tavaly Pö-tőnek meg akart mutatni egy mókust:

- Nézd, ott, ott, fön! Nézz magasra!
- Hol, hol?... Az a Jóisten?

A ház napos oldalán terasz van, oda ültünk le ebédelni. Még senki nem evett, megvártak engem, pedig már elmúlt kettő. A tányérók szépek, egyik sincs megrepedve, az évőeszköz ezüstből van, a szalvétá pedig nem papírból, mint nálunk, hanem textiltől. Olga néni mosolygós, nyugodt, türelmesebb, mint a mama. Nem tudom elképzelni, hogy valaha is lekevert volna egy bűdös pofont a csemetéinek. De a kölykök is halkabbak, illedelmesebbek, mint mi vagyunk odahaza. Mama, kérem, így, papa, kérem, úgy. A sót a kés végével veszik ki a sótartóból, nem az ujjukkal. Gyurka bácsi hallgat, és alig észrevehetően dobol az ujjával az asztalon.

Ebéd után a felnőttek aludni mentek, mi pedig lecsörtettünk a Balcsira vödörrel, lapátokkal meg egy lasztival. Estig marhaskodtunk, homokvárat építettünk, csatornákkal, alagutakkal, aztán megtanítottam őket kacsázni. Ettől teljesen tűzbe jöttek, nem akarták abbahagyni, míg nem Pö-tőnek fájni kezdett a karja. Otthon már meg volt terítve vacsorára, Olga néni égő gyertyát tett az asztal közepére. Farkaséhesek voltunk. Ezernyi tücsök meg kabóca lármázott, békahadsereg kuruttyolt hozzá. Feljöttek az első csillagok, a bokrokból szentjánosbogarak lebegtek ki világító lámpácskáikkal.

Bementünk a házba csapdlecsacsizni. A felnőttek kint maradtak a teraszon a rádió mellett. Mikor később kimentem a poharamért,

már teljesen sötét volt, az eget milliónyi csillag borította, középen folyt a tejút. Egymás mellett ültek mozdulatlanul, a salzburgi ünnepi játékok koncertjét hallgatták, nyugodt arcukra a gyertya hajladozó lángja vetett finoman mozgó árnyékot.

Másnap a reggelinél vidám induló hangjait meg kakiszagot hozott a szél. A közelben szovjet úttörőtábor nyüzsgött. Nem jöhetnek ki, a strandjuk is el van különítve, mesélte Gábor. Pottyantós vécéjük van, azt lehet érezni. És hangosak, sokszor indulóznak meg énekelnek.

– Tudod, ha sok ember van együtt, akkor csapatostul feltűnőbben viselkednek. Ez mindenhol így van.

– Kedves fiam, talán egyedül az angolok tudnak csoportosan is kulturáltak maradni – szólalt meg a hallgatag Gyurka bácsi.

– De miért jönnek egyáltalán ide hozzánk a szovjet úttörők, miért nem maradnak otthon?

– Kedves Gábor, nincs abban semmi rossz, ha a szovjet gyerekek nyaralni akarnak. Nekik is joguk van a nyaraláshoz, nem csak nekünk. Hogy hangosak, lármáznak? Hát még gyerekek. A legtöbbjük bizonyára egyszerű származású. Hogy szagosak? El kell őket viselni úgy, ahogy vannak.

Meglepődve néztem fel Olga néniére. Így senki sem beszél. A ruszkat mindenki szidja. Mindenki szid valamit, vagy a ruszkat, vagy a rendszert, persze nem nyíltan. Olyan embert még nem is láttam, hallottam, aki ne panaszkodna, morogna. Mindenki panaszkodik. Csak ők nem. Különös emberek, még a beszédjük is más. Választékos: Ha elkezdenek egy mondatot, be is fejezik. Nem vágnak egymás szavába, nem beszélnek egyszerre. És milyen türelmesek! Mintha titkos külföldiek lennének, talán angolok, nem magyarok. Csak a papa ilyen szelíd, türelmes, mint ők.

Sajnos történt egy kis baj. Olga néni cicomázott vajat rakott az asztalra, kis csigák voltak faragva a vaj hátára. Nálunk odahaza zsíros még lekváros kenyér szokott lenni reggelire, vajas kenyér csak ritkán, az drágább. A vaját nem vágjuk, hanem késsel, a simító módszerrel szedjük le a vajtégla hátáról, úgy takarékosabb. No már most, amint először végighúztam a késemet a vajon, eltűntek a cicomák. A Pal-

lóczy gyerekeknek leesett az álluk, némán bámultak rám. Pö-tő pityeregni kezdett, Gábor haragosan beárult a szüleinek.

– Mama, kérem, papa, kérem, tetszettek látni, mit művelt? Direkt csinálta!

– Na de Gábor! Csak nem fogsz emiatt haragudni Marcira? A világ nagy, különbözőek vagyunk, legyetek megértőek! Marciék családjában a simító módszer divik, mi pedig vágjuk a vaját. Na és? Az ő módszerük még jobb is, mert takarékosabb.

Láttam, vigyáznom kell, ha továbbra is cicomázott vaját kapunk, át kell térnem a levágós módszerre.

Reggeli után bicajra ültünk, én az Olga néniét kaptam, le kellett engedni a nyeret. Bal kezünkben cekkerék lóbogtak, vásárolni mentünk a vegyesboltba. Elöl Gábor, középen Pö-tő, én voltam a sereghajtó. A lista meg a pénz nálam volt, a nagyfiúnál, ahogy Olga néni nevezett. A földúton már lődörögtek egy páran a strand felé, a lányok bikiniiben, a srácok fecskében. Egy-két család gyerekekkel, zörgő homokozó vödörrel. Egy sárgarigó, Oriolus oriolus fütyörészett, de látni nem lehetett, a sűrű nyárfalombokból fuvolázott ki. A palacsinta-meg lángossütő bodegák előtt vidám kis sorok álldogáltak, a sült keszeges bódé még lustálkodhatott, a spalettái csukva voltak. Megérkeztünk a vegyesbolthoz, leugráltunk a bicajokról. A bejárat előtt kis csoport iszogatta üvegből Kőbányai világosát. Három keszeg férfi mellett a Kőbányait, rozszant táskájából centimétert halászott elő, lágyan átölelte a nő derekát. A többiek leengedték a Kőbányait, rámeredtek a centiméteresre. Megálltunk, vajon mi lesz ebből?

– Száz! – kiáltotta a centiméteres.

– Na látjátok? Mondtam, hogy fogytam!

Neverés. Bementünk a boltba.

A legtöbb időt a strandon töltöttük, csak ebédelni szaladtunk haza.

Az előétel kaszinótozás volt, azután zöldségleves, majd diós palacsinta, a kedvencem. Olga néni nagyon jól főz, ha lehet, még jobban, mint Magdus néni, ami nagy szó, mert ő már többször megkapta tőlünk az arany fakanál emléklapot.

Délután nagyon meleg lett. A strandon mély gödröt ástunk, hoztunk bele vizet, dagonyázó vaddisznót játszottunk, azaz felváltva belefeküdtünk. Még rőfögtünk is hozzá. Később betemetősdit találtunk ki, de csak én, a nagyfiú vállalkoztam rá, ők nem mertek. Belefeküdtem a gödörbe, ők meg betemettek homokkal, csak az árcom meg a talpam lógott ki. Nem sokáig gyönyörködtek a Marci-halomban, mert Pö-tő csiklandozni kezdte a talpamat, Gábor meg rám ült. Alig tudtam fölkecmeregni. Lebunyóztam Pö-tőt, és visszaadtam a talpcsiklandozást. Vihogott, vihogott, azután púzott egy hegyeset. Erre elengedtem. A vaddisznómalacból görény lett. Gábor is vihogott.

– Képzeld, egyszer Tamás megkérdezte: „Papa, kérem, bűdös van?” „Igen, fiam, bűdös van.” „Én csináltam!”

Nekem eszembe jutott egy huncut verseke:

*Bölcs Salamom mondta vála:
Hangos fingnak nincsen szaga.
De amelyik sunyi, lapos,
Annak bűze iszonyatos!*

Vihogás, vihogás, még hangosabb vihogás... megpróbáltunk egymás fenekére verni, aztán egyszerre becsörtettünk a vízbe.

Másnap Kamarások, a szomszédék jöttek át. A legnagyobb Kamarás fiút kirúgták az egyetemről, ahol már egy éve tanult, sőt az ország összes egyeteméről. Hogy miért? Mert az évvárón nem állt föl az *Internacionáléra*: „Föl, föl, ti rabjai a földnek...” Szóval nem állt föl, nem érezte magát sem rabnak, sem éhes proletárnak. De nem ezért rúgták ki, hanem rendszerellenes izgatásért. Ezt nem értettem: aki nem csinál semmit, meg sem mozdul, az hogyan lehet izgága vagy izgató? A *Himnuszra* fel kell állni, a szovjet himnuszra is, „szajuz nyerusiműj részpublik szvabodnüh”, ez világos, viszont az *Internacionálé* nem himnusz. De jobbnak láttam hallgatni.

– A sztálinisták vallási szent himnusszá avatták az *Internacionálét*, később egy ideig a Szovjetunió himnusza is volt. Pedig a múlt század végén, amikor a dalt Franciaországban szerezték, a munkás-

mozgalmat a szociáldemokrácia vezette. Nem voltak még kommunista pártok.

– Nem gondolod, Gyurikám, hogy egy jó ügyvéddel bíróság elé lehetne vinni az ügyet?

– Nem, semmi szín alatt. A bíróságok nem foglalkoznak ilyesmivel, no meg ügyvédet sem találnátok. Senki nem vállalná.

– Mégis, mit ajánlasz?

– Nehéz ügy. Öt évvel ezelőtt még rosszabbul is végződhetett volna. Most már legalább nem ölnek.

– Nem mondd komolyan!

– Úgy értem, aki az események alatt nem csinált semmit, annak nem esik bántódása. De Sztálin alatt az ÁVH mondvacsinált ürüggyel is elvihette volna a fiatokat, hogy többet nem hallotok róla.

– Jaj, istenem, mit csináljunk?

– Hm. Várni kellene... Kádárék meg vannak ijedve, hogy a fiatalok októberben esetleg újból mozgolódní fognak. Ha már konszolidálódtak, és nem félnek, akkor meg lehetne próbálni... Van egy barátom a minisztériumban, beszélhetne az illetékessel. A miniszterhelyettes, Szigeti hozza ezeket az ostoba ítéleteket. Szerencsés esetben Ferit egy-két év múlva vissza is vehetik az egyetemre. Addig elmehetne dolgozni, pénzt keresni. Erősítse a „munkásosztályt”.

– Fellebbezzünk mi is Szigetinél? Adjunk be kérvényt?

– Nem javaslom. Ismerem őt, elutasítja. Ne csináljatok semmit. Várjatok. Majd hátulról, csendben...

– Szólsz a barátodnak, Gyuri? Megteszed?

– Természetesen. De most várni kell.

Hallani véltem a szívükről leeső nagy köveket. Szegény egyetemista krapek! Illetve csak volt egyetemista. Nem tetszik neki az *Internacionálé*. Vajon miért? Hm... Nekem tetszik.

A két hét Szemesen úgy elrepült, mintha csak egy pár nap lett volna. Utána Ili néniék hívtak magukhoz falura, Szenyérre, Somogy megyébe. Elutaztam hozzájuk is, ha már ilyen jó dolgom lett.

Szenyér még messzebb van, mint Szemes. Balatonszentgyörgyön kellett átszállni egy másik vonatra Kaposvár felé. Gólyák lépegettek

peckesen, gyerekek lármáztak és integettek, ahogy ez lenni szokott. A parizeres zsemlem már régen elfogyott, mire este megérkeztem. Az ingem háta szürke lett az izzadság és a kormos levegő keverékétől. Ili néniék rántott csirkecombmal fogadtak, már farkaséhes voltam. Nem is tudom, mikor ettem ilyen finom rántott csirkecomböt, nálunk otthon ritka madár az ilyesmi, mindig spórolnunk kell.

Ili nénire halványan emlékszem, egyszer a Moszkva térnél járhatunk, a kezét fogtam, amikor egy pincéből szép énekszót hallottunk... Nálunk lakott, rám vigyázott. Én még kicsi voltam, ő meg karcsú, sok-sok évvel vagy kilóval ezelőtt. A férje, Góczán Gyula, Gyuszi bácsi, őt eddig nem ismertem. Kedves, mosolygós, kis bajusza van. A szenyéri iskola igazgatója. Köhögcsél, beteg a tüdeje. Ha sokáig tart a köhögés meg a krákogás, káromkodik: „A rosseb vigye el!” Ez a rossebezés amolyan somogyias beszéd.

Szenyér szerény falu, az összes ház földszintes, az övéké is. Az iskola épülete a főutcára néz, a lakóházuk merőlegesen van hozzáépítve, mint egy L betű. Az udvaron kacsák totyognak, tyúkok kapirgálnak. Az udvar végén van a vályogfalú, nádtetős nyári konyha. Az iskolaépülettel szemben, az utca másik oldalán harangláb, egy magányos tornyocska nyújtózkodik.

Hajnalban szörnyű harangozás riasztott fel, megkapaszkodtam, hogy ki ne essek az ágyból. Másnap viszont erre már fel sem ébredtem, gyorsan megszoktam. Furcsa volt a Balcsi hiánya, de falun könnyen lehet találni más elfoglaltságot. Itt voltak például az állatok. Első dolgom volt az udvar közepén kacsáusztatót ásni. Kaptam ást, kapát. A föld kemény volt, agyagos, száraz, az ásóval nemigen boldogultam. A kapa jobb szerszámnak bizonyult. Sajnos belekapáltam a lábamba, vérzett. Ili néni megmosta, megjódózta, bekötötte. A jódt csípett. A nagy vödör túl nehéz volt, kisebbel hordtam vizet a kikapált gödörbe. Nem tartott sokáig, a gödör nem volt sem nagy, sem mély. Mire a vödört visszavittem, a kacsák már benne is voltak. Milyen okosak, rögtön tudták, mi kell nekik! Az *Élet és Tudomány* persze nem azt írta, hogy okosak, hanem hogy az ösztönük után mennek. Nem mintha lenne egy Ösztön, ami után mennek, mint a kiskacsák a kacsamama után, úgy kell érteni, hogy ösztönösen cselekednek. A tyúk-

anyó például a kövezett padlón is kapirgál a lábaival, ennek semmi értelme, de az ösztöne ezt diktálja neki. Az ösztön vak. De vak tyúk is talál szemet!

Azt is írja az *Élet és Tudomány*, hogy ha például egy bányában abbahagyják a felszíni fejtést, és addig folydogál bele a hólé meg az esővíz, amíg ott tavacska, egy bányató keletkezik; akkor a partján egy idő után pecázni is lehet, mert csodák csodája, halacsák úszkálnak benne. Vajon hogyan kerülnek oda a halak? Ezen töprengtek a tudósok; az égből nem potyoghattak, repülő hal nincsen, illetve akad a tengerekben, de rövidet repül, míg nem rájöttek a rejtély nyitjára. A kacsák, a vadkacsák a ludasok. Szerintem a ludak is ludasok, a vadlibák. Ez így nem volt benne a cikkben, de így érthetőbb. Szóval egy régi, meglévő tóban a vadkacsák tollára mindenféle dolog rátapadhat, a halak ikrái is. Az icipici haltojások seregével átröpülnek azután az új tóra, az eddig haltalanra, amiből ezután halastó lesz. Ilyen egyszerű az egész. Csak az *Élet és Tudományt* kell olvasni.

Ili néniék cicájával gyorsan összebarátkoztam. Fehér, barna foltos, a neve Cirmi. Nagyon sovány. Cirmi szeret engem, hozzám bújik, én simogatom, ő dorombolni kezd, meg dagasztani, és szopizza a pulóverem ráncát. Hát ez meg miért jó neki? Egy alkalommal a nyakamba mászott, a fülcimpámat kezdte el szopizni, és a vállaimat dagasztani. Ez ugyan nekem nem volt olyan jó, mert a nyelvecskéje érdes, és a kar-mait is kieresztette egy kicsit, de hagytam, hadd legyen jó Cirminnek. Egyszerre kitaláltam, miért csinálja. Aki az *Élet és Tudományt* olvassa, hiába, az már egy fél tudós! Az ösztön! Már megint ő! Cirmi szopizik, mert a fülcimpám a mamája meleg cicijére emlékezteti, a pulóverem pedig a bundájára. A dagasztással meg kiscica korában a tejet nyomogatta a mamája cicije felé. Az ösztöne diktálta neki mindezt, amíg a mamájához bújt, bennem pedig most a pótmamát látja.

A tyúkokat is szoktam nézegetni. Milyen sokféle színű a tollazatuk! Fehér, szürke, barna meg kendermagos. Más különbség is van közöttük. Persze mindegyik ugyanúgy kapirgál, szaladgál, csipög, káricsál, kotkodácsol, nyújtózkodik, tisztogatja a tollait, mint a többi, és mégis, ha sokáig nézegetem őket, van közöttük különbség. Ha búzát hozok nekik, egyikük-másikuk egészen közel merészkedik hozzám, mások

félnek, vannak ügyesebbek meg ügyetlenebbek, szemfülesek meg butácskák, és így tovább. Egymással nem viselkednek valami udvariasan. Az erősebbek, idősebbek egy jó falat elől elkergetik a gyengécskéket, fiatalabbakat. Úgy tűnik, kialakítottak maguk közt valamifajta fontossági sorrendet. A kakast, ezt a gögös, peckes pacákot, csak a nagy seggű tyúkanyók érdeklik, a nyakigláb csirkékre rá sem hederít. Időnként ráugrik egy tyúkanyó hátára, és jól megbúbolja, vagyis megráncigálja feje búbja tollait. Ettől a rángatástól a tyúkanyó fejében, az agyközpontban parancs képződik, a kakasparancs: „csinálj tojást!”, amely inger lekúszik a nyakon át a tyúkanyó testébe, ahol a kis tojásgyár van berendezve, és beindul a tojás- és csibegyártás. Mint amikor a kalauz megrántja az 56-oson a lecsüngő bőrszíjat, és a csengetésre a vezető elindítja a villamost.

Egyszer az 56-oson egy kicsi kalauz néni lyukasztgatta az átszállókat, olyan pöttöm volt, hogy fel kellett ugrania, ha csengetni akart, különben nem érte el a bőrszíjat. Az egyik felugrásnál elpúzta magát. Nevehetnékem támadt, de meg is rémültem. Nem mertem nevetni, úgy csináltam, mintha nem hallottam volna semmit. Senki sem nevetett, csak egy öreg bácsi szólalt meg nagy vidáman:

– Úgy van, aranyoskám, ha nem éri el, löje le!
Erre mindenki hangosan felnevetett, a kalauz néni meg elvörösödött, és még kisebb lett.

Azt is megfigyeltem, hogy a tyúkok, de csak a tyúkok, a csirkék nem, csipegetik a vakolatot, helyenként egész nagy lyukakat csipegettek ki a ház falán. Szerintem ez is a tojásgyártás miatt van, mert a tojáshéj receptjében szerepel a mész, a tyúkok a falból csipegetik ki hozzá.

Gondoltam, megkérdezem majd ősszel Keve Bandi bácsit, de nem volt rá szükség. Átjött Jani, a gazdaság agronómusának fia, nálam két évvel idősebb. Szeplős, vörös hajú, és mezítláb jár. Ő is úgy tudta, hogy a tojáshéjhoz kell a vakolat mesze. Elmondtam neki, hogy az *Élet és Tudományt* szoktam olvasgatni, azért tudtam kitalálni ezt a meszes dolgot. Megismertettem másik elméletemmel is, a búbolós, tojás- és csibegyártós összefüggéssel, de meglepetésemre ez nem tett neki.

– Hát akkor miből lesz a kiscsibe? A levegőből?

– Számár vagy, a madarak ugyanúgy kefélnek, mint az emlősök, a különbség az, hogy a tojásból az anya testén kívül születnek meg a kicsik, az emlősöknél pedig a nőtény testében fejlődnek, és elevenen jönnek a világra.

– Az nem igaz, hogy a madarak kefélnek, nincs is fűtőlőjük. Úgy értem, hogy farkuk. Vagyis pöcsük. Ismerős vagyok a Madártani Intézetben, én csak tudom.

– Na ide figyelj, nem kell, hogy elhidd nekem, ha annyira meg vagy győződve az igazadról. Kérdezzük meg apámat, ő agronómus!

– Igen, tudom.
Jani javaslatát el tudtam fogadni, mert nyugodtan, fennhéjázás nélkül közölte.

– Menjünk.
Jani példájára levettem én is a szándálomat. A pálinkafőző mellett mentünk el, aztán a temetőn keresztül vezetett az utunk, végül kiérkeztünk a gazdaság földjére. Jani kis kérdezősködés után megtalálta a papáját. Ő is szeplős, egy hajtincse a homlokába lóg, inge ujjá feltűrve.

– Édesapa, ez Marci, az Igazgató bácsinál nyaral.
– Igen, tudom.
Köszöntem, ahogy Ili néni tanított:
– Dicsértessék a Jézus Krisztus!
– Mindörökké, ámen.

Bemutatkoztam, és meglepődve kérdeztem, honnan tudja, kinél lakom.

– Nálunk faluhelyen jól értesültek az emberek. Kovács Pál. Üdvözöllek itt, ahol a madár se jár.

– Rám mosolygott, zsebéből egy pakli Kossuthot húzott elő.
– Mi járatban vagytok?

– Édesapa, hogyan szaporodnak a madarak? Marci azt állítja, a hím megbúbolja a tojót, abból lesz a tojás meg a kismadár. Én meg azt mondom, hogy ugyanúgy... szóval ízélnék, mint az emlősök.

Pali bácsi kifújta a füstöt, összeszűkülte szemmel nézett el valahova messze, majd felém fordult.

- Janinak adok igazat - mondta nyugodtan és komolyan -, a madarak is közösüléssel szaporodnak.

- De hát nincs is... szóval...

- Hím vesszük. De van. Csak olyan apró, hogy nagyítóval is nehéz megtalálni. A pázás idejére megnagyobbodik, képes elérni a tojó kloákáját.

Le voltam sújtva. Szóval nincs igazam. Ezek szerint a madarak is összeguggják a pisilőjüket, ahogy mama magyarázta régen a gyerek születését. Az új szavak is megleptek: közösülés, hím vessző, kloaka...

- A „búbolás” - Pali bácsi rám mosolygott - pedig a kakas egyensúlyát biztosítja. Más madárfajták másképpen közösülnek. A fecskék például röptükben...

- Papa, ez igaz?! - hüledezett Jani.

Megörültem, ezt legalább ő sem tudta.

Szóval ezt csinálják a madarak is. Meg biztosan a rovarok is. A szuszterbogarak pótkocsizása meg a köröző legyek összeragadása a lámpa alatt nem puszizkodás, hanem... közösülés.

Az iskola épületét nyáron magtárnak használták. Ha valakinek elmesélném, el sem hinné. Pedig így volt. A padokat és a berendezést elszállították máshová. A két osztályterembe az utcáról az ablakokon keresztül lapátolták be a búzát. Az ablakig ért. Az ajtó a mi udvarunkról nyílt, bent az osztályteremben palánkokkal retesztették el a búza útját, hogy ne folyhasson az ajtóig, egyáltalán be lehessen menni. Addig könyörögtem, míg Ili néni megengedte, hogy ússzak a búzában, ameddig távol leszek a szomszédjuknál. Lehúztam a trikómat, hogy jobban érezzem a búzaszemeket, csak rövidgatyában voltam. Megkaptam a kulcsokat, kinyitottam az ajtót, és átmásztam a palánkon. Néhány lépést előrementem a süppedő búzában a terem közepéig, nehogy feldőljön a palánk, akkor a búza az ajtóig folya, nem tudnék kimenni. Még soha nem úsztam búzában, nagyon jó volt. Igazából nem tudok úszni, mármint vízben, persze a búzában jól tudtam úszni, mert az nem süllyedős. Mindenféle úszásnemet gyakoroltam, a mellúszást, a gyorsat, a hát- meg a forgolódó úszást. Jól elfáradtam, mire visszajöttek Ili néniék, a szájam meg tele lett porral, már nem is volt kedvem tovább maradni a búzamedencében.

- Add csak ide a kulcsot, hadd menjünk be.

- Oda tetszett nekem adni a kulcsokat?

- Hát persze, hiszen te nyitottad ki az ajtót. A karikán van a lakás kulcsa is.

- Igen, most már emlékszem.

Tapogattam a zsebeimet, sehol semmi. Az ajtó zárjára néztem, nem volt beledugva a kulcs. Néztem az ajtó előtt a földön, ott sem volt.

- Most mi lesz, Marci?

A zsebembe tettem a karikára fűzött két kulcsot, és kicsúszhatlak úszás közben. Rémületemben mukkanni sem tudtam.

A búzában vannak!

Meg kell őket keresnem. Jobban féltem, mint amikor Kodály bácsinak hegedültem, az nem volt lehetetlen, de a kulcsokat a búzatengerben megtalálni nem lehet. Átléptem a palánkon, bele a süppedős búzába, úgy, mint negyedórája. Hogy örültem akkor, most meg hogy féltem! Négykézláb elmásztam a legnagyobb tűrásig, befúrtam a jobb kezemet a tűrás közepébe, és... és megtaláltam a kulcsokat! Nem tudtam, sírjak-e vagy nevessek, olyan hihetetlen volt mindez. Hogy lehet nekem ekkora félelmetes szerencsém?! Eszembe jutott a bögre az óvodában, amelyik végiggurult a karomon, és nem esett le. A Jóisten tette ezt megint velem? Vagy a védangyalom? Vagy egyszerűen ilyen óriási mázlim volt? Ili néni nem szólt semmit, csak mosolyogva átvette a kulcsokat. Kinyitotta a lakásajtót, és bementünk.

Egyik nap simogattam Cirmit, egyrészt legyen neki jó, másrészt tudományos kísérletet végeztem, milyen gyorsan indul el a doromboló gépezete, amikor a fenekénél valami ismeretlen mozgást vettem észre. Egy kukac kandikált ki a popsilyukán. Ijedtemben ledobtam Cirmit, berohantam Ili nénihez.

- Ili néni, a Cirmi fenekéből egy kukac mászik ki!

- A nemjóját, a Cirminek bélérférgei vannak!

Ili néni elmagyarázta, pedig nem olvassa az *Élet és Tudományt*, ha csak nem titokban, hogy ezek a giliszták a Cirmi beleiben tenyésznek és szaporodnak, ott élősködnek, tehát paraziták, és most már érti, hogy Cirmi miért ilyen sovány: a giliszták mindent elesznek előle.

- És nem lehet őket onnan kiűzni?

- De igen.
- Hogyan?
- Meg kell tömni Cirmit fokhagymával.

Meg voltam döbbenve. Jézus Mária! Cirmit teletömni fokhagymával, az, az... állatkinzás!

- És ki csinálja meg?
- Majd te megcsinálod.
- ...

Tudományosan azonban érdekelt a feladat, hiszen jót teszek. A gilisztákkal persze nem, de Cirmmel igen. És ő a fontosabb. Jó pár gerezd fokhagymát megpucoltam, kistányérra tettem, megmostam a ragadós kezeimet, tréningruhát öltöttem, aztán leültem kiinn a kispadra. Először csak simogattam Cirmit, aztán beszorítottam a lábait a combom közé, hogy moccanni sem bírt. Egyik kezemmel szétfeszítettem a pofácskáját, másikkal meg tudományos módszerességgel alaposan megtömtem fokhagymával. Szegény Cirmi! Hogy utálhatta a fokhagymát, és hogy megütálhatott engem! Napokig felém sem nézett, sőt nem is láttam ökelmét, biztosan elbújt előlem.

Egyik este Ili néni átküldött a rokonaihoz a szomszéd faluba, Nemeskísfaludba, ott is töltöttem az éjszakát náluk. Tibinek kellett sürgősen gyógyszerét átvinnem, a rokonok nagyfiának, neki szintén tüdőzötyögése van, mint Gyuszi bácsinak. Annak az útnak a folytatása vezetett át Nemeskísfaludra, amelyiken a temetőn keresztül Jani papjához mentünk ki a gazdaság földjére.

- Nem félsz a sötétben a temetőn átmenni?
- Mitől kéne félnem?
- Hát a szellemektől, a halottak szellemeitől.
- Nincsenek is.
- Olyan biztos vagy benne? – mosolygott hamiskásan Ili néni.
- Igen, az csak babona. Az Élet és Tudományban szellemekről nem lehet olvasni, tehát nem is léteznek.

A pálinkafőzőnél jártam, amikor a harang kilencet ütött. Még egy csöppet lehetett látni, mert ahol a nap lement, pirinyót pirosas volt az ég alja. Szellemek! Micsoda márhaság! Egy kicsit azért furcsán éreztem magam, hogy pont sötétedéskor kell átmennem a temetőn. Na,

sebj! Bementem a temető kapuján. Meredten néztek rám az első sírok, csupa fehér kökereszt, mit keres itt ez az eleven embergyerek az éjszaka közeledtén. Fölöttem, az ég feketekavéján a csillagok mint széthintett kristálycukor-szemecskék csillogtak. A harangszó elnémult, csak a tücskök ciripelése hallatszott. A kápolna fehérje élesen elvált a körülötte némán bóbiskoló fák sötét lombtakarójától....

Mintha megéreztem volna, hogy valami szörnyűség fog történni, és valóban: hirtelen megjelent a Szellem!... Hatalmas volt, néma és borzalmas. A kápolna tornyából repült ki, hogy rám vesse magát, és szétmarcangoljon. A térdeim megbicsaklottak, kiáltani akartam, de egy árva hangot sem tudtam kinyögni... A Szellem nesztelenül elrepült fölöttem, leírt egy félkört, és a liget felé eltűnt az esti sötétségben...

Megdörzsöltem a szemem, nagyot nyeltem, mély lélegzetet vettem. Mi volt ez? Szellem vagy valami más? Igen... rájöttem, most már tudtam. Madár volt, egy bagoly! Az úhu, a Bubo bubo, Közép-Európa legnagyobb éjszakai ragadozó madara! Szárnyfesztávolsága eléri a két métert, röpte puha és nesztelen, látása éles, mint a radarsugár, csőre, karmai, mint megannyi megfent henteskés. Jaj annak a vigyázatlanul kiránduló éjszakai pocoknak, amelyre ráveti magát az uhu, mukkan-ni sincs ideje, már le is nyelte szőröstül-bőröstül a baglyok koronázatlan királya!

Az előbbi jeges rémületemet más érzés váltotta fel. Mintha örömpor került volna a véráramomba, melegítő, jó gondolatok áradtak szét bennem. Láttam egy uhut élve a szabad természetben! Pedig nem is vagyok madártudós, mint Herman Ottó vagy Keve Bandi bácsi, a megfigyelő ornitológus. Nem kell félni Marci! Szellemek pedig nincsenek, ne is higgy bennük, mint ahogy a feketé macskában, a péntektizenháromban és más babonában se higgy soha. Természet van, és tudomány!

Marcikám!

Örülök és gratulálok, hogy jó bizonyítványt kaptál. Egyedül a számtan hármasad szomorít el kissé. Kérj a tanító nénitől külön példákat, oldd meg őket is, a gyakorlat teszi a mestert. Ha megakadnál, kérd meg Katit, biztosan

segít neked. Örömmel olvastam a beszámolódat hibátlan hegedűjátékodról az évzáró hangversenyeteken. Ne bánkódj, hogy Kodály tanár úr nem tapsolt neked, tudod, ő nagyon szigorú. Gyakori vendége volt a Népművészeti Intézetünknek is. Egy alkalommal latinul szólt hozzám. Be kellett vállanom, hogy soha nem tanultam latint. Az Eötvös reálba jártam. Láttam rajta, nem tetszett neki. Megkérdezett hát magyarul: „Mi újság az Intézetben?” Ekkor még is sikerült latinul kívágnom a rezt: „Fluctuat, nec mergitur!”, válaszoltam, ami annyit tesz: 'hánykolódik, de el nem süllyed. Ezt a mondatot Párizsban olvastam, a város címerén, a hajó rajza alatt. A Tanár úr nem szólt semmit, de gondolatban kaptam tőle egy piros pontot.

Ölel: Papa

Kedves Papa!

Köszönöm a gratulációt a bizimhez. Milyen lassan jön a posta tőled! Nagyon messze lehetsz, hogy ilyen sokára ér ide a leveled. Közben ugyanis vége az egész szünidőnek, és újból elkezdődött a sulis. Két új gyerek került az osztályunkba, és ének-zenéből már nem Bors Irma néni tanít minket. El kellett mennie, mert azt mondják, apáca volt. Helyette egy új, fiatal tanító bácsi jött, Miki bácsi. Kedves velünk, nem olyan szigorú, mint Irma néni. Bartók-kórusokat ismétlünk, illetve tanulunk, a Jóságigéző, a Ne hagyd itt! és a Kertem alatt címűeket. Nagy bizsergés tört ki a suliban, képzeld, két hét múlva jön hozzánk Yehudi Menuhin!

Sok pusztit küldök: Marci

Ezen a napon mindenki izgult, nem csak én. Izgultunk, és büszkéek voltunk. Mama el sem akarta hinni, hogy vendégünk lesz a világhírű Yehudi Menuhin. Mama, hacsak teheti, minden koncertjét meghallgatja a rádióban.

– Milyen megtisztelő! Menuhin volt az első nagy művész, aki a háború után koncertet adott a még romos Németországban. És megint ő az első híres külföldi '56 után.

A szülőknek azonban nem engedte meg az iskola, hogy láthassák Yehudi Menuhint, mert a dísztermünk nem volt nagy, és sok hivat-

los vendéget vártak. Valóban rengeteg ember jött, főleg angolul beszélő külföldiek, az amerikai nagykövet, a férfiak sötét öltönyben, a nők világos ruhában. Mi is az ünnepi egyenruhánkat vettük fel, csak Kajetán nem, ő elfelejtette. A Filmhíradó is jelen volt, kábelkígyókat raktak le, vakító fényszórókat gyűjtögettek. Nagy volt az izgalom. Végre megérkezett a vendég. Menuhin hétköznapi öltözetet viselt, cipzáras szvetttert. Kedvesen mosolygott, halkán beszélt. Bemutatták neki az Igazgató bácsit, Miki bácsit meg a többieket, mindenkivel kezet fogott, és egy kicsit meghajolt hozzá. Időnként hátrasimította a haját.

Először a mi énekóránkra ült be, aztán a bésekhez ment át. Bemutattuk neki az összes trükkünket, volt kétszólamú éneklés a Biciniából, szólamváltás tapsra, ritmusgyakorlatok, szolmizálás, kánonéneklés, majd végül három- és négyszólamú Palestrina- és Orlando di Lassókórusokat adtunk elő. Míg Menuhin a béseknél időzött, mi árok lecsődültünk a díszterembe. Joó Piusz játszott egypár futamot, Salgó Tomi meg Gumi felállították a kottaállványokat, összehangoltak, és bejátszottak a hegedűduókhoz. Nekem szerencsére nem kellett játszanom, így is épp eléggé izgatott voltam. Nemsokára lejöttek a bések is, kiegészült a teljes kórus. Menuhint a széksor közepére ültették velünk szemben, ezúttal elmaradt a trónszékes kísérlet. Miki bácsi hangot adott, ránk kacsintott, és beintette az első Bartók-kórusművet.

Kertem alatt, kertem alatt, arat három varjú, arat három varjúú...

Utána Piusz játszott Schuberttől egy német táncot. Menuhin minden darabot megtapsolt, a külföldi közönség is.

A kórus számára a Jóságigéző következett:

Gyűjtik a csordákat csingilingi lánga,
Hajtják a marhákat, csingilingi lán...

Salgó Tomi és Gumi eljátszották a Bartók-hegedűduóikat. Végül Miki bácsi hangot adott az utolsó Bartók-kórusműhöz. Ne hagyd itt!

Csak azt mondd meg rózsám,

Melyik úton mégy el!

Felszántatom én azt

Aranyos ekével,

Be is vetem én azt

Szemen szedett gyönggyel,

Be is boronálom

Sűtőürü könnyeimmal,

Jaaaj.

Miki bácsi lassan leengedte kezeit, és ránk mosolygott. Nagy csönd lett.

Kitört a taps, Yehudi Menuhin felállt, kezét fogott Miki bácsival, és finoman meghajolt.

– Köszönöm, Tanár Úr! Kedves gyerekek – fordított a tolmács –, boldogan jöttem el iskolátokat megismerni, előadásaitokat meghallgatni. Látni, hallani, hogy a zene öröm számotokra, szívesen muzsikáltok. Nem is lehet másképp, aki zenélni tud, örömét leli benne, különben abbahagyja. Akik közösen muzsikálnak, figyelmesebbek a többieknel, hiszen muzsikálás közben figyelniük kell egymásra. A közös élmény is közelebb hozza egymáshoz a muzsikusokat. A zenének hatalma, ereje van. Úgy hiszem, a zene jobba, nemesebbé teszi az embereket.

A mi világunk is hihetőleg jobb lesz, ha sokan, minél többen, mint ti is, megszeretik a muzsikálást, zeneértők és zenekedvelők lesznek. Köszönöm nektek ezt a szép élményt! – hajolt meg mosolyogva.

Megfordult, és visszament a többiekhez, akik kifelé indultak.

Egymásra néztünk, morgás, morajlás, elégedetlenség lett rajtunk úrrá. Egy pillanat alatt fölbomlott a rend, körülveztük Menuhint, és kiabálva kértük, követeltük:

– Ne tessék elmenni! Tessék játszani! Tessék játszani, játszani!

Menuhin mosolygott, tolmács nélkül is mindent értett. Kisvártatva előkerült a... a... Stradivari... minden Stradivarik legsztradivaribika.

Halálos csönd lett.

Hátrasímitotta a haját, felemelte a hangszert, ráillesztette az állát, pár pillanatot várt, és belekezdett. Mama! Papa! Miért nem tudtok itt lenni?!

Valamelyik Bach-partita volt, nehéz, sűrű zene. Hömpölyögtek az akkordok, futamok, kettős fogások, forték és elhalkulások. A terem megtelt a születő és elhaló hangok minden pillanatban változó folyamával, mintha ez a hangáradat egy láthatatlan, lebegő, hatalmas repülő szőnyeg hullámozása lenne... Hosszú, vég nélküli szövédékek tetszett a zene, amely beáramlott a fülünkön, szemünkön, és hatalmába kerített...

De egyszer vége lett. Még egyszer finoman meghajolt, ránk mosolygott, és hátrasímitotta a haját.

Kitört a szputnyik-láz!

Még a születésnapomat is elhomályosította! Olyan hihetetlen volt, hogy... hogy... egyszerűen nem lehetett elhinni. Mi is történt? Október 4-én a Szovjetunióban, moszkvai időszámítás szerint 22 óra 28 perckor egy rakétával a világűrbe lötték a szputnyikot! Ilyet még Verne Gyula sem álmodott! Bip-bip, állandóan csipog, bip-bip. Sötétedés után a teraszon álltunk Katival meg Kiszér Marival, és az égboltot fürkészttük. Éberebbek voltunk, mint a fürkészdarazsak, amelyekről Móczár László írt az *Élet és Tudományban*, nem eredménytelenül. Szerencsére tiszta volt az ég, megláttuk a kis mozgó pontot, amint lassan, balról jobbra, átvonult az égi színpadon. Kiszér Mari felhozta papája nagy Zeiss látcsövét, azzal még jobban lehetett látni a szputnyikot.

Kiszér bácsinak egy Adlerje van, maszek, háború előtti autó, CA rendszámú. Az A rendszámúak államiak, a cések civilek. Az utcában csak neki van autója. Messziről meghalljuk, megismerjük a hangjáról, jön Kiszér bácsi az Adlerjével meg a kefebajuszával. Minden autót megismerünk a hangjáról, a bombaforma Tátraplánt, a kedvencemet, amelyen hátul egy repülőgépfarok meredezik. Ilyen autója volt a papának az Intézetben, amit Teller bácsi vezetett, és egy ilyenkel kirándult Hanzelka és Zigmund a Himalájáig. Megismerjük a Pobjedát, a Ziszt, Zavod Imenyi Sztalina, és a Zilt, Zavod Imenyi Lenina. Van még egy autófajta, amelyet felismerünk, ha nem is halljuk meg

rögtön, mert halk, a Bentli, az angol követség autója. Tányérsapkás, egyenruhás sofőr vezeti a jobb oldalon, hogy miért a jobb oldalon, nem tudjuk. Nagyon halk, finom autó a fekete Bentli, persze nyugati. A bajuszos sofőrt már régen nem láttuk, állítólag letartóztatta a rendőrség kémkedésért.

Kiszer bácsi építésmérnök, egyszer mesélte papának a lépcsőházban, hogy a háború után a Vörösmarty téri áruház egy válaszfalát meg két ajtaját arrébb akarták tolni, amire építési engedély kellett. Mivel az áruház német kézben volt, automatikusan átment szovjet tulajdonba, az átépítési kérelmet így Moszkvába küldték. Meg is jött az engedély... két és fél év múlva.

De az autók most abszolút nem érdekelték minket, csak a szputnyik izgatott. Bip-bip! Rövidhullámon lehetett fogni a bip-bip csipogást. Mama megengedte Katinak, hogy megkeresse a bip-bipes hullám-sávot, de nekem fürödni kellett menném. Egész fürdés alatt sírtam, végül mama megengedte, hogy bemenjek Katihoz tíz percre.

- Mama, tizenöt!

- Nem, tíz!

- Tizenöt!

- Mars az ágyba!

- Na jó, tíz.

Zörgést, zakatolást hallottam, bip-bipet nem.

- Hallod?

- Nem.

Meredten bámultam a Zenith zöld macskaszemébe, de varttyogáson, zörgésen kívül nem hallottam semmit. Míg Kati a gombokat tekergette, nekem eszembe jutott Manczi néni, Bessy néni mamája, akit igazából nem is Manczi néni hívnak, így csak mi hívjuk, a rokonok, hivatalosan Kádas Malvinnak hívják. Hogy lehet valakinek ilyen hülye neve, hogy Kádas Malvin? Ez a Manczi néni öreg, nagyon öreg, Bessy néni is öreg, de Manczi néni még sokkal öregebb, lassan jár, sánta, a haja ritkás, és parancsolgat Bessy néni, aki tulajdonképpen a lánya, na, szóval éjszakánként ő is a rádió gombját csavargatja. De nem a bip-bipet akarja hallani, hanem a rég meghalt férje hangját. Úgy hiszi, a halott férje valahogy mégis él, a teste meghalt, de

a lelke, mint valami kis madár, szellem, egy pici Bubo bubo, kirepült belőle, köröz a világűrben a Mars és a Szaturnusz között. Telefonálni nem tud, a világűrben vagy a Paradicsomban nincs telefon, meg nem is lenne praktikus, mert Bessy néniék ikre rengeteget telefonál, de mint valami denevér vagy denevérlélek, rövid meg ultrarövidhullámokat bocsát ki, amelyeket, ha Manczi néni ügyesen csavargatja a gombokat, a világvevőjén fogni tud Beromünster és Satu Mare között. Manczi néni nappal fáradt, mint az őszi légy, vagy alszik az éjszakai kimerítő rádiózás után, de néha reggelinél, a kék csempés, pirítósszagú konyhában csillogó szemmel suttogja Bessy néni fülébe a boldog titkot, hogy megint üzent a halott férje: „Együtt, együtt!”

- Hallod?

- ...

- Na, most?!

- Igen, hallom! Hallom!!! Bip-bip! Bip-bip-bip!

Hihetetlen! Hallani lehetett a Zenithünkön, hogyan csipog a szputnyik a világűrben sok-sok tízezer kilométerre fölöttünk! Teljesen begerjedtem, kirohantam az előszobába, csapkodtam a szárnyaimmal, föl s alá röpködtem, és a rövidhullámú adómon csipogtam: bipbip, bip-bip! Mama elzavart aludni. Nincs benne egy szemernyi űrhajós romantika sem.

Sokáig ébren maradtam, azon járt az eszem, hogy a szputnyikkal valami nagyon-nagy változás történt az életünkben, igazán nagy változás. Beköszöntött az űrkorszak. Hamarosan űrhajósok és tudósok fognak röpködni a világűrben, tudományos kísérleteket fognak végezni, télen űrtükrökkel napfényt fognak a városokra irányítani, többet fűteni sem kell, lecsavarhatjuk a központi fűtést, háborúk sem lesznek ezentúl. Minek is? Már nem lesznek érdekesek, az embereket a holdutazás vagy egy Szaturnusz-szabadság fogja érdekelni. Ha megnövök, ugyanúgy fogunk rakétákon csillagokra utazni, mint most az 5-ösön a Pasarétre vagy a 12-esen a Blaha Lujza térre. A kalauz kilyukasztja az átszállót a Jupiterre, tessék helyet foglalni, van ott egy üres hely! Nem, köszönöm, a következő planétán leszálok.

Eszembe jutott papa meg Manczi néni beszélgetése egy éve a Házman utcában, milyen felfoghatatlan csoda volt annak idején gyerek-

korukban a rádió! A papa gyerekkorában, mert Mancsi néni már akkor is öreg lehetett. Most meg, azt mesélik a skacok az osztályban, már van házi mozi Nyugaton, a televízió! Aki nagyon gazdag, vesz egy dobozt, olyan, mint a rádió, de nemcsak hangot, képet is kibocsát, akár a mozi. Talán szagokat is? Helyszíni közvetítés egy bolgár rózsasajtoló üzemből, aztán a bábolnai sertésenyésztőből? Akkor inkább a világűrből, az szagtalan.

Mancsi néni a férje összes ruháját megőrizte egy nagy szekrényben, émélyítő molyirtószag áradt ki belőle, semmit sem dobott ki, a cipőket sem, pedig a férje, Bessy néni papája, még a háború előtt meghalt.

A suliban is kitört a szputnyik-örület! Hogy szaporodik a marslakó? Egymás felkarjára bökődünk a mutatóujjunkkal egy harsány „bip-bip!” kíséretében. Mindenki „szaporodott”, szünetben és óra alatt, lányok fiúkkal és viszont, fiúk fiúkkal, lányok lányokkal. Volt olyan ökör, a Pócsi, aki megpróbálta saját magával, de az nem megy. A nyolcadikosok a nagyszünetben még a tanárokkal is bip-bipeltek.

Sok-sok kicsi marslakó!

Titokban kíváncsian vártuk október 23-át: kitőre ismét a buli? De nem volt semmi, az égvilágon semmi. Csak még több rendőrt lehetett látni.

– Én még azokból a rendőrökből is sokkal többet láttam, akiket nem lehet látni! – adta a nagyot Hatesz.

– Hát az milyen rendőr, akit nem lehet látni?

– Titkosrendőr.

– És hogy ismered fel?

– Nálunk a Ferencvárosban a srácok a szagukról megismerik a zsernyákokat, akkor is, ha civilben vannak.

Reggel a Csopakin mentem a suliba. A Lógodiék háza előtt nagy volt a jövés-menés. Csupa rendőr. Egy éve még ávéhást mondtunk volna. Az egyik megszólított:

– Na, öcsi, húzd el a nótánkat!

– Nem lehet, suliba kell mennem.

– Pajtikám, kapsz egy forintot.

Lassítottam. Egy forint, az nagy pénz. Két kis szódát és egy nagy szódát vehetnék rajta. Az Inota szelet 80 fillér, kedvencem, a rumos Sport csoki 1 forint. Egy hajvágás a fodrásznál 3,60-ba kerül. Nem emlékszem, mikor kaptam utoljára zsebpénzt a mamától. Nincs pénzünk, mindig ezt hajtogatja.

– Tényleg?

– Ha mondom!

Megálltam, a fakabátokra néztem. Ők meg rám. Épp egy Pobjedából szálltak ki többen, mások meg a helyükre ültek. Úgy tűnt, pont őrsváltás volt, mint az Őrs a hegyekben.

Leraktam a hegedűt a járdára, levettem a zöld táskámat, és letettem a tok mellé. Kicsomagoltam a hegedűt, elhelyeztem a párnát az álltartó alá. Felhúztam a vonót, megpöcögtettem a húrokat. Közben a zsernyákok beültek a Pobjedába, és kikönyököltek a letekert ablakokon.

Mit játszak ezeknek? Verraccini *Largóját*, amit a Tanár úrnak is játszottam? Nem lesz nekik magas, mint Révainak Bartók? De mást nem tudtam kívülről. Meg aztán Kodály tanár úr is azt mondta: „Legyen a zene mindenkié!” Na jó, legyen Veraccini is mindenkié.

Belekezdtem. A szemem sarkából figyeltem őket. Ők is erősen néztek engem, az egyiknek még a szája is tátva maradt. Megcsináltam nekik mindent, az összes fortét és pianót, a gyorsításokat, lassításokat, az utolsó frázis előtt a hatásos szünetet, a végén a ritardandót és az elhalkulást, furcsa módon izgulás és remegés nélkül. Jól sikerült, Anikó néni örült volna. Leengedtem a vonót.

Begyűjtötták az autó motorját, és elhajtottak. Egy pillanat múlva bekanyarodtak a Lorántffyra. Ott maradtam egyes-egyedül az utcán. Nesze semmi, fogd meg jól! Nesze neked egy forint! Nesze neked Sport szelet! Rohadt zsaruk! Becsaptak. Persze én voltam a számár, hagytam magam rászedni, pedig tudhattam volna, hogy a zsernyákoktól nem várható semmi jó.

A suliiig azon gondolkodtam, olyan ez, mintha a titkosrendőröktől kaptam volna egy titkos forintot, egy láthatatlan forintot. Majd veszek rajta egy láthatatlan Sport csokit. Megírom papának, mi történt? Á, minek? Külföldről még ő sem tudna nekem segíteni. Katinak és

mamának sem mondom el, csak kinevetnének. Senkinek sem mondom el. Hülye voltam. Nyeltem egyet, és beléptem a sulis kapuján...

A csodák nem akartak véget érni. November másodikán a szovjetek a Szeptnyik-2 űrhajóval fellöttek a világűrbe Lajkát, az űrkutyát! Egy igazi, élő, mozgó kutyát! Ettől a hírtől ugyanúgy tátva maradt a szám, mint a fakabátoknak Veraccinitől. Majmot nem akartak fellőni, mert az komolytalan állat, a kutya viszont komoly. És milyen okos, már majdnem ember! Eszembe jutott Gáspár. Erzs szülei már egyik ismert nyelven sem nevezik meg a cukrot, ha teázni szeretnének, mert Gáspár egy idő után minden nyelven kitalálja, miről van szó. Most olyan furcsa nyelvekkel próbálkoznak, mint a portugál meg a norvég. Gáspárral bújócskázni is szoktunk, nem unja meg. Erzs meg Gáspár kint várnak az ajtó előtt, én pedig elbújok valahová. A fotel mögé, a rekamié alá, egyszer az ágyukba is befeküdtem. Aztán Erzs kinyitja az ajtót, keresd!, Gáspár berohan, és mindig megtalál. Érdekes módon először ott keres, ahol legutoljára megtalált. Így súgja az ösztöne. Megirhatnám az *Élet és Tudomány*nak.

A sakkozós vicc jutott eszembe, egy ember sakkozik a kutyájával a parkban. Arra jön egy másik ember, leesik az álla.

– Jé! Ez a kutya tud sakkozni?!

– Ez tud sakkozni? Már a harmadik partit veszti el!

– Hihihhi...

„Kisdobos emléklap.”

Én, Wind Marcell a mai naptól büszkén viselem a kisdobos névet. Pajtásaim előtt ígérem, hogy a hat pontot mindig megtartom, sok örömet szerzek szüleimnek, nevelőimnek és pajtásaimnak.

1. A kisdobos hűséges gyermeke a magyar hazának.
2. A kisdobos szereti és tiszteli szüleit, tanítóit.
3. A kisdobos elvégzi feladatait.
4. A kisdobos mindig igazat mond.
5. A kisdobos tiszta, rendes és pontos.
6. A kisdobos, ahol tud, segít.

– Kedves Pajtások, újonnan avatott Kisdobosok!

Végre eljött számotokra a nagy nap, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulója. A mai november 7-i ünnepünkön szent fogadalmat tettetek hazánknak, a pártnak, hogy a Nagy Eszme: az egész világot átfogó szocializmus ügyét fogjátok szolgálni, és a békeharc állhatatos katonái lesztek. Megfogadtátok, hogy hazánk törvényeit mindig megtartjátok, szüleiteknek, tanítóitoknak engedelmeskedtek, és a tanulás frontjának élharcosai lesztek. Hűséges, odaadó munkával, jó tanulással fogtok kitűnni. Egész iskolai pályafutásotok alatt dolgozó népünk, a Magyar Népköztársaság magasztos ügye lebegjen szemetek előtt. Pártunk, a Magyar Szocialista Munkáspárt, élén Kádár János elvtárrsal, valamint kormányunk belétek helyezte bizalmát, szövetséget kötött veletek. Ennek a megtisztelő bizalomnak, szövetségnek kell megfelelnetek iskolai éveitek, sőt egész életetek során. A szövetség jeléül kék nyakkendőt kaptatok, amely ezentúl iskolai öltözközetek kötelező és elmaradhatatlan kelléke lesz, szimbolikus erejét minden nap érezni fogjátok. Színe kék: a béke színe.

A világbéke biztos záloga a Szovjetunió, amelynek születésnapját, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom kerek évfordulóját éppen ma ünnepeljük. Nagy nap ez a mai! Bizonyítéka nemcsak a nemzetközi munkásság és kommunizmus állhatatosságának, kitartásának, hanem a Szovjetunió és egyben az Eszme erejének. Mert a Szovjetunió, kisdobosaim, kedves pajtások, a Szovjetunió és amit képvisel, legyőzhetetlen! Nagy példaképünk sikert sikerre halmoz, a tudomány, a technika, a gazdaság és a művészet minden területén. Rohamos fejlődésével messze maga mögött hagyja az imperialista-kapitalista tábor vezető országát, az Amerikai Egyesült Államokat. A reakciós amerikai miszterek elsápadtak az irigységtől, amikor értesültek a szovjet tudomány és technika világraszóló diadaláról, a szputnyik-világűrbe küldéséről, és most a legújabb szenzációról, Lajka elvtá... vagyis Lajka kutyája világűrbe lövéséről! Dagassza kebleteket büszkeség, hogy a béketábor harcos kis katonái lehettek, dagassza kebleteket büszkeség, hogy a nagy Szovjetunió vezető legyőzhetetlen seregünket, amelynek ti is harcosai vagytok! Tovább a lenini úton, tovább, tovább, a csillagokig!

Az Igazgató bácsi hangja elcsuklott, egyik kezével beszéde papírcsomóját rázta, másik kezét ökölbe szorítva keményen belebokszolt a levegőbe, a csapás irányát mutatva föl, a világűrbe...

*Föl, föl, ti rabjai a földnek,
Föl, föl, te éhes proletáár!*

Fölpattantunk, lelkesen rázendítettünk az Internacionáléra.

*A győzelem napjai jönnek,
Rabságodnak vége mááár!*

Hogy szeretem az Internacionált, milyen lelkes, szép ének!

*Aa múúltat végképp eltöörölni,
Rabszolga-had induulj velüüünk!*

Büszke voltam, büszkeség, nagy büszkeség dagasztotta keblemet, a békétábor büszkesége.

*A Föld fog sarkából kidőölni;
Semmik vagyunk s minden leszüüünk!*

Büszke voltam a kék kisdobos nyakkendőmre, a szputnyikra, Lajka kutyára, a Szovjetunióra, igen, a Szovjetunióra is, pedig mennyi furcsaságot süttognak az emberek... hogy megint gyarmat lettünk... hogy megszálltak és kifosztanak minket... sőt, még azt az örültséget is, hogy az elmúlt tizenkét év többe rombolt Magyarországon, mint a török hódoltság százötven éve.

*Ez a haaré lesz a véégő;
Csáák összefogni hááát,
És nemzetközivééé lesz,
Holnáap-ra aa vilááág!!*

Hideg lett. A kiskabát már nem volt elég. A télikabátomat kinőttem, megkaptam a Katiét. Neki pedig mama megvette Kiszer nénitől Mari sörétkék télikabátját nagyon olcsón. Az én kinőtt kabátomat levitte a Fény utcai piacra a nepperekhez, kapott érte két forintot. Nem sok.

Már nem járhatok a csehszlovák tornacsukámban, túl hideg, és az esővíz is belefolyik, van rajta oldalt egy hasadás. Igaz, a befolyó esővíz ki is folyik a résen, mégis az az érzésem, több víz szokott befolyni, mint ki. Új magas szárú cipőt kell vennünk, a Katiét nem kaphatom meg, az még jó rá. Mama szerint úgy megnőttem, hogy legalább két számmal nagyobb cipőre lesz szükség, legyen inkább egy kicsit nagyobb, majd belenövök, két évig nem kell újat venni. Én magam nem érzem a saját növekedésemet, a hajam növése is titokban történik, míg a mama el nem küld a fodrászhoz a fogással szemben, a Malinovszki fasorra, nyírja le a bozontos sörényemet. Azt veszem észre csupán, hogy időről időre megint egy picivel több látszik belőlem a fürdőszobatükörben, tehát nőttem.

Mama befizetett minket ebédre a sulis menzájára, így olcsóbb. Magdus néni, sajnos, már nem jár hozzánk főzni, pedig nagyon jókat főzött. Mama lelkemre kötötte – vagy a hasamra? –, hogy egyek a menzán annyit, amennyi csak belém fér, így megspórolhatom a vacsorát. Tele-tömöm magam, mondjuk tésztalevessel, spenóttal, májas hurkával meg egy nagy serclivel, hazamegyek, de nemhogy megspórolnám a vacsorát, légszívesebben ebédelnék másodszor is otthon. Mama dolgozik, fordít, nem szabad závarni. Kenek magamnak egy zsíros kenyeret, jól megsózom, és iszom hozzá vizet.

Az Úttörő Áruházba mentünk cipőt venni. Földbe gyökerezett a lábam, a bejáratnál ott állt a piros ruhás Mikulás! Nagy, piros zsák volt előtte fehér szegéllyel, hadonászó gyerekek vették körbe. Én is kaptam egy fruttit. Szép fehér szakállal meg ősz haja volt a Mikulás bácsinak, kedvesen mosolygott, mégis... az volt az érzésem, ez nem, a tavalyi Mikulás volt. Az árca ismeretlen, a csizmája, a hangja is. A karóráját nem láttam. Több Mikulás is lenne? Az nem lehet. Inkább az a valószínű, hogy az egyik a Mikulás, a másik a Téliapó. Felosztják a munkát. A cipőhúzás alatt is az járt az eszemben, micsoda ember-

feletti munka ennnyi gyereknek ajándékot hozni. Hogy csinálja, illetve csinálják?...

– Elhóztad a lúdtalpbetéteket?

– Tessék?

– A lúdtalpbetéteket!

– Ja, igen – kotorásztam a táskámban

– Emberfeletti munka, de hát a Mikulás, illetve a Téliapó tulajdon-

képpen nem is ember, hanem szent. A szent sokkal többre képes,

mint az ember. Az angyaloknak például szárnyuk van. Ők tehát az

embernek és a madárnak a kereszteződéséből származhatnak. Mi-

csurin? Nem, nem a szovjet tudomány termékei. Azt hiszem, a szovjet

tudomány nem szereti őket! Egy másik világból jönnek. Igen, a Tü-

világból. Hol van a Tüvilág tulajdonképpen?

– Nem szórít?

– Nem. Mama, ne vegyünk megint olyan cipőt, aminek kicsi cipő-

lyukai vannak, a cipőfűzője pedig egy hét múlva kirojtosodik! Ha egy-

szer kijön a cipőfűző a cipőlyukból, szinte lehetetlen újból befűzni!

Percekig kell vele babrálnom, pedig a suliba kéne rohanni.

– Sajnálom, Marcikám, csak ez az egyfajta cipő kapható.

– Nemsokára hozzánk is jön a Mikulás! „Van zsáknodban minden jó,

piros alma, mogyoró...” Hogy tud, vagyis tudnak egyszerre annyi gye-

reknek ajándékot hozni? Hiszen csak Budapesten sok ezer gyerek

várja őt... őket! Láthatatlan teherautó-konvojokkal dolgoznak? Hol

van a raktáruk? Talán éppen itt, az Úttörő Áruházban? Körülnéz-

tem... nem láttam semmi gyanúsat, titkos mikulás-raktárajtókat.

– Menj egy kicsit körbe!

– Kényelmes?

– Igen!

– Megint kis lyukú, könnyen rojtosodó cipőfűzőjű, ronda magas szár-

rú cipőt vettünk. De legalább újat. Ha szerencsém van, nem lesz ható-

dikáig köszös, talán ki sem kell pucolnom, a Mikulásnak jó lesz így is.

– Mama, hogy megy be a Mikulás éjszaka a lakásokba, amikor

a gyerekek alszanak?

– Hm, jó kérdés:...

– A Mikulás... betörő?

– Á, dehogyan betörő!

– Akkor hogy tud bejönni?!

– Hát... te mit gondolsz?

– Hú, nem is tudom... Megvan! Biztosan a Kulcskirálynál, a lakás-

ajtókinnyitó-szolgálatnál dolgozik!

– Gondolod?

– Igen. Miért kell ezen nevetni?

– ...

Kedves Papa!

...

Nagyon fontos dolgot kell neked megírnom: új címerünk van! Hasonló búza-

koszorús, vörös csillagos, alul nemzetiszín masnis, mint a régi, és az ötágú csil-

lagból is olyan sugarak lőnek ki, mint a galambból a Mártírok úti templom-

ban, de középen egy pajzsszerűség van, aminek a formája arra a dologra emlé-

keztet, amit te is ismersz. Az emlékbélyegeket, a 60 filléres persze piros, még

októberben megvettem a November 7. téren, a Filatéliában. Novemberben pe-

dig a Nagy Októberi Szocialista Forradalom emlékére kiadott sorozatot. Az

egyforintoson Lenin bácsi látható, a 60 filléresen egy galamb, de nem lő ki su-

garakat, mint a Mártírok úti, hanem a békétábor zászlói repülnek körben ve-

le együtt. A galamb keblét láthatóan dagasztja a büszkeség. Papa, még ennél

is fontosabb: egy nagyon kassa, pöpec könyvet kaptam karácsonyra,

Kittenberger Kálmán Kelet-Afrika vadonjaiban című könyvét! Nagyon

klassz! Csúpa izgalmas vadászkaland. Neked is tetszene. Papa, mikor jössz

haza? Próbáld meg legalább jövő karácsonyra hazajönni! Kérdezkedj el! De

ha lehet, előbb. És kérlek, hozzál ananászt!

...

Sok puszi Marcitól

...

Klári néni bejelentette, hogy kivételesen tanítási szünet lesz, szénszü-

net. Két hétig. Nagyon megörültünk, az egész nagyszünet alatt lökdö-

sódtunk, és marhácska versikéket suttogtunk egymás fülébe. Vala-

hogyan így:

– Megnyertük a széncsatát!

A válaszsuttagás:

– Bezárnak az iskolák!

– Gyűjtsd a vasat és a fémet!
Na?
– Ezzel is a békét véded!
Én is tudtam egy hasonló marhaságot, mamá egy régi rojtos füzeték borítóján olvastam a háború előtti szent korszakból:
– Kis-Magyarország nem ország!
Na?... Na??
Senki sem tudta a választ. Jól odaordibáltam nekik:
– Nagy-Magyarország mennyország!
Szerencsére éppen becsöngettek, nem hallhatta meg egyik közelben kódorgó tanár sem.
A szénzünet alatt egyszer bementünk a suliba, ki kellett rámolni a biológia-szertárt. A sulis épületében ugyanolyan hideg volt, mint kint, kabátban, sapkában, kesztyűsen hurcolásztuk a szívet, májat, vesét meg a többi gusztustalanságot. Samut, a csontvázat két nagyfiú cipelte. Utána egy párán lementünk az alagsorba, a menza előtt pingpongasztalra várt minket. Lörke meg egy 3. Cs barátja, akivel egy házban laknak, magukkal hozták az ütőket és a lasztit. Kitört az amerikai pingpong. A rohangálástól kimelegedtünk, nagy halomba dobáltuk a kabátokat. Talán másnapig játszottunk volna, ha a peches Kendof Anti a lökdösődés és rohangálás egyik kanyarjában rá nem lép a lasztira.
Otthon meleg volt, nálunk működött a központi fűtés. Teller bácsi vasárnap fölívta a fát, azóta a gyerekszobai kályhát is fűtöttük.
– Gyerekek, délután szép Schubert-dalok lesznek a rádióban.
– Saljapin? – Mama bármit meghallgat, csak Saljapin énekeljen.
– Most nem.
Meglepődtem:
– Akkor ki?
– Egy fiatal német; Fischer-Dieskau: Az Erliköniget is énekelni fogja.
– Az mi?
– Az egy vers, Goethe írta – szólt hozzá Kati.
– Micsoda? Egy állat?
– Miért lenne állat?
– Egy göte? Egy tarajos göte? Az állat, láttam a biológia-szertárban egy formalinos üvegben.

– Te ökör; a költő neve Goethe János Farkas!
– Micsoda? Farkas? Akkor mégiscsak állat!
– Hülyékkel nem tárgyalok! – Kati becsapta az ajtót.
Mama sokáig kotorászott a könyvek közt, aztán leemelt egyet.
– Gyertek ide, figyeljetelek!
Ki vágat éjen s viháron át?
Egy férfi, lován viszi kislejt.
Úgy védi, takarja: ne vágja szél,
átfogja a karját: ne érje veszély.
„Fiam, miért bújsz így hozzám? Mi bánt?”
„Nem látod, apám, a Tündérlirályt?
Fején korona, palástja leng...”
„Fiam, ott csak egy ködfolt dereng.”

Szegény kölyök biztosan lázas, lázálmai vannak, rémeket lát, azt hiszi, a szörnyek lerántják a lóról, a papája meg csak hajtja a lovát, hogy minél gyorsabban a doktornál lehessenek, robognak a holdfényes éjszakában az erdőn keresztül...

„Édesapám, ne hagyj... ne – megállj!”
megragad – elvisz a Tündérlirály...”
Megborzad a férfi, hajsolja lovát.
Fel, felnyög a gyermek, s ő nyargal tovább,
megérkezik, teste-lelke sajog:
ölében a kisfiú már halott.*

Leültünk a rádióhoz.
Mama levette a szemüvegét, tenyerére hajtotta oldalt fordított fejét. Elkezdődött. A zongora futama volt a ló dobogása. A Tündérlirálynál

* Képes Géza fordítása.

lágábban szólt az ének, hamis csábítással le akarta húzni a kölyköt, újból robogott a zongora, felsírt a gyerek:

– Vater, mein Vater! – Igen, a faterja!

Tündérkirály, robogás, Vater, mein Vater!...

Feszűlten vártam, mikor hal meg a kissrác... de valami más, rendkívüli dolog történt, ami nem volt benne a versben... Mama megremegett, az arcát nem láttuk, és rázkódni kezdett. Rémulten meredtünk rá Katival.

– Mama! Mi van veled?!

Rázkódott tovább, és vinnyogott. Kati odament, leguggolt hozzá.

– Mama, ne sírj!

Csak sírt tovább. Kati átölelte, arcát odadugta az övéhez, most már ketten sírtak.

– Mama, ne sírj! Mi van veled? Ne sírj!

De csak remegett és zokogott keservesen.

– Szegény... papa – nyögte ki.

– Ne sírj! Haza fog jönni, hamarosan haza fog jönni!

Már én is bögtém, mint a záporoső, egymásba kapaszkodó bögőmasina lettünk, mama csak nem akarta abbahagyni. Teljesen vigasztalan volt, hiába simogattuk, csitítottuk. Tehetetlenek voltunk, nem tudtuk lecsillapítani.

Egyszerre felállt, a szeme a semmibe meredt, a teste furcsán előredőlt. Már nem sírt.

– Most kimegyek a konyhába...

A lélegzetem is elállt... Szent Isten, mi lesz most?... Kinyitja a gázcsapot?... Kiugrik az ablakon?

– ...és csinállok nektek palacsintát!... – suttogta eszelősen.

Egymásra néztünk, és üvöltve felugrottunk:

– Hurrá! Palacsinta! Hurrá!

Kicsődültünk a konyhába.

– Nekem diósat! Diósat!

De dió nem volt, csak mák. Nem baj, az is jó, előkaptam a mákdarálót, fölszavaroztam a konyhaasztalra, közben mamáék kezdték keverni a palacsintatészta, forrósítani az olajat a serpenyőben, Kati baracklekvárért meg porcukorért rohant a kamrába, mindenki

sürgött-forgott... Meleg lett. Sercegvé futott széjjel az első merőkanál híg tészta az olajon, mama ügyesen alányúlt a késsel, aztán hopp... a palacsinta csinált egy szaltó mortálét a levegőben, és visszahuppant a serpenyőbe.

– Most én, most én!

Kati óvatosan méregette a palacsintasütőt a kezében. Mintha a cirkuszban lettünk volna a nagy mutatvány előtt, a lélegzetemet is visszafojtottam... Aztán hirtelen mozdulattal feldobta a tésztát a levegőbe...

...nagyt repült, és ráragadt a konyhalámpára!

Harsogó nevetésben törtünk ki, mama a hasát fogta, nekem folytak a könnyeim a nevetéstől, Kati hadonászott, a palacsinta hintázott a lámpán. Lecsúsztam a konyha kövezetére, úgy nevettem, még az oldalam is megfájdult. Aztán eszembe jutott, hogy tíz perce még mind a hárman sírtunk...

Meghalt Mancsi néni.

Mama megkért, én menjek le Bessy nénihez a Házmán utcába.

– Menjen le a Kati!

– Kati nem tud, korrepetálásra megy.

Kati két hónapja jár ahhoz a buta lányhoz minden vasárnap délelőtt, matekot tanít neki. Nem ismerem, nem a mi sulinkba jár. Kati szerint szépen zongorázik, illetve zongorázott. Már nem szeret gyakorolni. Régebben szeretett, de a mamája újabban odaül mellé, ha gyakorol, mert szerinte túl sok hibát ejt gyakorlás közben. Mamája botot tart a kezében, és ha a lány hibázik, akkor jól rásóz a bottal arra a huncut ujjacskára. A lány zongorajátéka valahogy nem lesz jobb, most meg abba akarja hagyni.

– De mama, mit mondjak Bessy néninek? Olyan kellemetlen!

– Mondd, amit ilyenkor szokás: „őszinte részvétem”, vagy mondd egyszerűen, hogy nagyon sajnálod.

– Hrrrrr!

Hiába duzzogtam, nem volt mese, le kellett mennem a Házmán utcába. Azon az úton mentem, amin a buli végén menekültünk el

a lakásból. A Pasaréti és a Gábor Áron sarkán felültem az ötösré. A Pasaréti téri végállomáson vasárnap is lehetett virágot venni. – Csókolom, Bessy néni! – Rámeredtem sirástól megráztatt arcára.

– Marcikám! – Ölelt át Bessy néni finom mosollyal, mint egy nagy cica. Átölelve valahogy nem tudtam az „öszinte részvétem”-et ki-nyögni, és amikor végre elengedtem, már csak a „nagyon sajnálom” jutott az eszembe. Átadtam a virágot.

– Sajnálom – suttogtam a földre nézve.

– Köszönöm – suttogta vissza. Megcirógatta az arcomat, kifújta az orrát, és rám mosolygott – Gyere!

Bementünk a jól ismert szobába.

Csupa komoly ember ült a díványon meg a karosszékekben, karfáikon vagy másfél éve az én autóim versenyeztek. Lili néni, Bessy néni nővére, férje, Major Kálmán bácsi meg még egy páran, akiket nem ismertem. Az asztalkán most is ott volt a kis tálka, közepén a női fejfel, amiből három láb nőtt ki, meg ami jobban tetszett, a kis porcelánkocsi, a két eleje fogott csacsival.

– Wind Marci – mutatott be Bessy néni az ismeretleneknek –, Ábel Margit unokája. Margit az unokatestvérem volt.

Bessy nénitől megtudtam, hogy az ő papája testvére volt annak a híres Ábel Jenő tudósnak, aki olyan fiatalon meghalt, tehát lánynevén őt magát is Ábelnek hívják. Nagymamám pedig azon a napon halt meg, amikor a Szovjetunió megtámadta Finnországot, 1939. november 30-án.

Meglepődtem. Arról hallottam, hogy a Szovjetuniót megtámadták a második világháborúban, de hogy a Szovjetunió megtámadta volna Finnországot, arról nem. Vajon igaz ez, vagy csak kitaláció, mint a reakciók állítása, hogy gyarmat vagyunk? Annyi minden furcsát hallani, pedig a Szovjetunió a világbéke őre!

Kedves Papa!

A múltkor a Pasaréti úti végállomás végén voltam. Ha te tudnád, miket lehet ott olvasni! Ezt a versikét például: „Itt a szarnak temetője, szegény buszos

pihenője.” Egy másik: „Rohantam a WC felé, repedt rólam gatyá, ing, azt hittem, hogy szarni tudok, s lett belőle egy nagy fing!” „Lophas, lophas szólt a grófnő, s hogy leplezze zavarát, fordulásból seggbe rugta legkedvesebb agarát.” A pipilőcsészék fölött meg az állt: „Lépjén csak bátran a piszoárhoz közelebb, ne gondolja, hogy a farka olyan hosszú! Lecsöpögi nekem a kövezetet, én meg mossam fel? A Vécénéni.”

Még sok más érdekes dolog is olvasható volt, de már nem emlékszem. Ja de, egy vicc: „Kérdés: mókuskám szőre hullik, mit tegyek? Válasz: nem tudjuk, mit ért mókuskám alatt, de azt tanácsoljuk: ne biciklizzen!” Sajnos nem értem, hol itt a vicc?

Te Papa, mi az tulajdonképpen, hogy buzi?

Sok puszi Marcitól.

Gabi néni is meghalt. Sanyi bácsi nagyon szomorú lett, és eladta a rákospalotai házát. A kutyákat a barátaira hagyta, beköltözött Budára, a Győri útra, közel a Déli pályaudvarhoz, egy csendes ház második emeletére. Meglátogattuk mamával és Katival. A lakás kicsi, egyszobás, pici konyhával és még kisebb fürdőszobával.

– Háát igen, legalább nem kell sokat takarítanom: Höhöhö...

Kicsoszogott a konyhába kávé készíteni.

– Szeretitek a török kávé? – dörögte a medve a konyhából. A beszéde ugyanolyan lassú volt mint a csoszogása.

– Igen – kiabálta Kati –, de sok tejet kérek hozzá!

– Egyem a zúzadát! Kapsz török kávé sok tejjel... Höhöhö...

– Sanyi – kiabált mama a konyha felé –, hoztunk pogácsát, szeretet?

– Szeretem – dörögte vissza a konyha.

Kis, kerek asztalka körül ültünk. Népszabi, egy Élet és Tudomány meg fényképek hevertek rajta. Legfőképpen Gabi néni fényképei.

– Sanyi bácsi nagyon szerette Gabi nénit... – sügta mama –, meg az összes többi nőt, akit csak megismert – suttogta Katinak még halkabban. – Fess, daliás legény volt, a nők kedvence. Minek házasodjak meg, míg másnak van felesége, ez volt a mondása régen.

Sanyi bácsi hozta a kávé, lerámoltuk a kis asztalt.

– Az esküvői fotográfiánk is a kezembe akadt. Kevéssel azelőtt, hogy egybekeltünk volna, halt meg Gabikám édesanyja. A temetésen

kondoleáltak a rokonok savanyú, szomorú arccal. „És egyben gratulálunk az esküvőtökhöz!” Ezt meg már mosolyogva mondták. Először szomorúak voltak, aztán meg vidámak. Így van ez... Olyan gyorsan telik minden... mintha csak tegnap lett volna. Egy élet is gyorsan letelelik... Szomorúak legyünk?... Vagy vidámak?... Hö, hö, hö... Na, de nektek miként megy a sorotok? Marci legény, hogy ityeg a fityeg?

– Sanyi bácsi, tetszik tudni, egy nagyon klafa könyvet olvasok, a *Kelet-Afrika vadonjaibant*, Kittenberger Kálmán írta – lelkéndeztem. – Csupa elefántos, kafferbivalyos, orrszarvús meg oroszlanos meg gnús meg oryxos meg impalás meg, meg... vadásztörténet van benne!

– Aha! Kálmánt ösmerem. De a kitömött állatai megsemmisültek, kiégett a múzeum a forradalom alatt. Vagy az ostromkor?... Azt hiszem, mégiscsak a forradalom alatt...

– Most egy halálán izgalmas részt olvasok. A 49. oldalon az oroszlanvadászatot csütörtököt mondott a puskája – hadartam! –, az oroszlan ledöntötte, de sikerült fektében a puskáját az oroszlan szájába nyomnia, közben az oroszlan nyelvét valahogy megrántotta, az hátraugrott, csak akkor sikerült lelőnie, hú! Kittenberger Kálmán meg tele volt sebbel, az egyik ujjá félig lelógott, ott helyben levágta, húú!... Aztán az emberei kórházba akarták vinni, egy folyón kellett átkelni, a híd egy kidöntött fatörzs volt, alul meg hemzsegtek a krokodilok, húúú!...

– A rézangyalát!

– Sanyi bácsi volt vadász?

– Háát... hogyne! Szoknyavadász! Höhöhö...

Egyik vasárnap meglátogattuk Bobót Kajetánnal, Bartha Nudlival meg Kendof Antival. Bobókék kint laktak a Húvösvölgyben, nagyon messze, az Ördögárkon is túl, ott, ahol a kurta farkú kismalac túr. Ezt a malacos dolgot a *Hetvenhét magyar népmesében* olvastam, de régen is volt! Mostanában varacskosdisznó-vadászatról olvasok Kelet-Afrikában. A Malinovszki fasoron a fogasnál találkoztunk, aztán felszálltunk az 56-os tujára. Sokáig kellett utaznunk, marhaságokról beszélgettünk, például, hogy milyen állat szeretnénk lenni. Nudli zsiráf, mert akkor sokáig érezné a nyakában a lecsúszó csokoládé ízét. Nudli

a legmagasabb krapek az osztályban. Kajetán meg oroszlan, mert nála nem lenne bűdösebb, minden más állat elszaladna előle. Tegnap volt a szüleivel meg a nővérével, Adriennel az állatkertben. Adrienn oda sem ment az oroszlanokhoz. Kajetán azt is elmesélte, hogy bemászott az elefántokhoz, de csak rövid időre, éppen csak annyira, hogy a szülei idegesek legyenek. Különösen a mamája izgulós. A nagymamája nyugodtabb, Kajetán őt is megpróbálta kiborítani. A Nagymama kérdésére – „Zsoltikám, melyik állat tetszett a legjobban az állatkertben?” – azt válaszolta: a hangya meg a legyecské. Nagymama ezt még bírta idegekkel, erre Kajetán a képébe fújta a habos roló tejszínhabját. Kendof Anti vaddisznó lenne, állandóan dagonyázna, egy percet sem tanulna többé. Antinál egyszer voltam a sulit után játszani. Benyitottam egy szobába, ahol a redőnyök le voltak engedve. A rések közt beszűrődő fényben a táncoló porszemecskéken kívül egy ágyat is láttam, benne egy tőpörödött gyereket. Mozgatta a kezét, és gügyögött. Megijedtem, gyorsan kimentem, és becsuktam az ajtót. „A nővérem. Beteg. Nem tud beszélni, mi etetjük.”

– És te, Marci?

– Én?... Hááát... Szőnyegatka!

– Micsoda?! És miért?

– Mert a szőnyegatkának jó dolga van. Nincs olyan lakás, amiben ne lenne szőnyeg, és az *Élet és Tudományban* olvastam, nincs természetes ellensége sem. A prakkeren kívül.

Ricsaj, veszekedés lett, többen lehülyéztek. Szerencsére jött a kalauz.

Bobókék egy kertes házban laktak, két másik családdal. A házban lakó két srác is lejött a hátsó udvarba focizni. Mit látnak szemeim az udvarban? Egy hatalmas kocát kódorogni! Nevetnem kellett, nemhiába gondoltam a kurta farkú kismalacra, a varacskos disznóra, Anti még nemhiába emlegette a tuján a vaddisznó-dagonyázást, most tessék, megjelent egy igazi, élő, lógó hasú koca. Kajetán meg akarta lövöldölni, fölugrott a hátára, de a koca ledobta. Én mást gondoltam ki, hoztam Bobókék konyhájából egy szelet zsíros kenyeret, megmutattam a kocának. Odajött, rám pislogott, rezegtek a szempillái, jobbra-balra mozgatta rózsaszínű ormányát, végül óvatosan ráharapott a zsíros

kenyérre. Megvakargattam a füle tövét. Hagyta. Lassan rácsúsztam a hátára, de épp hogy kiegyenesedtem volna, már le is dobott.

– Többet ésszel, mint erővel, skacok! Figyuzzatok! – mondta Bobó, és hozott egy bötöt.

Elkezdte vakargatni a koca hasát, az hagyta, megállt, elégedetten rőfögött, mintha hájjal kengették volna. Aztán mint egy liszteszák, nagy puffanással oldalra dőlt. A lábát kinyújtotta, a hasát felkínálta: „Simogassatok! Csiklandozzatok!” Egymás kezéből vettük ki a bötöt, mint valami stafétát. Mindenki részt vett a hasvakarásban.

Aztán fociztunk. Időnként a kocát is ki kellett cselezni, mert árcszogott közöttünk. Sötétedni kezdett, meg éhesek is lettünk. Becsődültünk Bobóék konyhájába. A mamája kitett az asztal közepére egy szalonnás kenyérrel megrakott tálat, és kitöltögette a kakaót a bögrékbe.

Bartha Nudli egy Kodály-történetet mesélt el. A papája, Bartha Dénes zenetudós, írt Bachról egy könyvet.

– Egyszer Kodály falun népzénét gyűjtött, egy parasztbácsi énekelt neki fonográfra. „Csavaros a, csavaros a gyesznyó fasza”, ezt énekelte. Kodály leállította a fonográfot, és megkérte a bácsit, ne mondja ki a disznó szót, mit szólnának a komoly akademikus urak, ha visszahallgatnák. Inkább énekeljen helyette „hm, hm”-et. Na jó. Megismételték a felvételt, a bácsi most azt énekelte: „Csavaros a, csavaros a hm, hm fasza!”

Nevetés. Szerencsére Bobó mamája már kiment a konyhából.

Szuszogtunk evés közben, meg nyamimogtunk, míg Kajetán egy öblöset nem büfögött.

Vihogás.

– Az semmi; képzeljétek, múltkor rokonokat látogattunk meg vidéken, ott is aludtunk egy közös szobában. Már nem tudom, mit ettünk vacsorára, de az ágyban állandóan finganom kellett – mesélte Bobó. – Még nem oltották el a lámpát, és minden alkalommal be kellett nyúlnom a takaró meg a pizsama alá széthúzni a fenekemet, különben meghallották volna.

Bölcs Salamon mondta vala... – Őket is megismertettem a versikémnel.

Vihogás, nagy vihogás.

Vagy ennek a közös, vasárnapi, kocás, disznós estének a hatására, vagy sem, kitört osztályunkban, a sok évszázaddal előtti kínai „Mingkorszak”-hoz hasonlóan, a „Fing-korszak”!

Japán és kínai elmentek fingani.

Fingottak eleget, hideget, meleget.

Japánnak sikerült, kínai belesült!

Elég volt, ha valamelyikünk füttyűrészni kezdte a dallamot, „Az asszony ingatag” dallamát, a többiek bekapcsolódtak, és a szájukkal púzogattak hozzá. Mondanom sem kell, hogy „Az asszony fingatag” lett belőle. Egyébként is nagyon hülyén viselkedtünk. Nem tudom, miért. Talán mert már nem mi voltunk a suliban a legkisebbek. Nagy marhák lettünk. Legalábbis azok szerettünk volna lenni. Mindenféle esztelenséget ötlöttünk ki. De csak a fiúk. A lányok púsmogtak, vihorásztak, de a hülyeségekben nem voltak benné. A szünetekben impórtlabdát játszottunk. Valakit kipécéztünk, lökdödni kezdtük ide-oda, meg sem tudott állni. Hiába könyörgött – „hülyék, hagyjatok!” –, nem volt megállás. Aztán vagy becsöngettek, vagy öt másodperccel a végelgyengüléses halál beállta előtt megkegyelmeztünk neki. Vagy sem. Akkor meghalt, kifingott. Béke poraira. Divatba jött a kakasviadal is. Az erősebbek vékonyabbakat vettek a hátukra vagy a nyakukba, és le kellett rántani a másik páros kakasát. Kisebb sebesülésekből, orrvérzésekből nem csináltunk ügyet. Katonadolog. Ebcsont beforr.

Aztán ha a szünet végén, becsöngetéskor visszamentünk az osztályba, ketten beálltak az ajtóba, egy harmadik krapek meg beékelődött középre. Vártuk a negyediket. Az addig nyomta, gyúrta a harmadikat befelé, közben mind a három nyögött az összepréselődéstől, míg végül közös ördítés közepette berobbantak az osztályba. Egyszer összebeszeltünk, és elkaptuk Tatát. Miért pont őt, nem tudom. Tatát mindenki kedvelte, a tanárok is, csupa jó jegye volt. Talán mert nem tartozott a zsványokhoz, a rosszcsonthoz. A papája festőművész, az „Az én mamám” dolgozatban pedig azt írta a mamájáról, hogy télen napraforgómagokat szór a cinkéknek, a szobai növények összesodort,

halovány, új leveleinek meg segít kibújni a tokjukból. Klári néni könnyekig meg volt hatva, felolvasta a dolgozatot, óriási ötöst adott rá. De miért Tatának, amikor a mamájával volt megelégedve? Kajetán sokkal érdekesebb dolgozatot írt „Az én mamám”-ról. Az egész családjuk útra kelt valami ünnepségre, a gyerekek fehérben, kicsípve, vártak a vonatra. Kajetán egy óvatlan pillanatban lesétált a sínek közti szere-lőárokba, és pár perc múlva átrobogott fölötte egy tehervonat. A ma-mája közben halálra kereste. Kajetán egyszer csak előmászott az árok-ból, szutykosan, olajosan, feketén. „Senki sem tud olyan hangosan sikoltozni, mint »az én mamám!«”. Tatát megragadtuk, hiába kapáló-dzott, háttal fölfektettük a padra, kigömböltük az ingét, és Éva Nyu-gatról kapott golyóstollával ráírtuk a hasára: FŐFINGÓ. Váratlanul bejött Miki bácsi.

– Mit műveltek itt? – Á, semmit, semmit! – rebbentünk szét. Tata sem árulkodott. A balhéban benne kellett lenni.

Herendi Péterke mesélte, hogy új lakásba költöztek Lágymányo-son. A szülei fel vannak háborodva, éjjel csak fűdügővel tudnak aludni, annyira áthallatszik a szomszéd hortyogása. Szombaton ven-dégek voltak náluk, elterpeszkedtek a kagylófotelekben, közben hal-lani lehetett, hogy a fölöttük lévő lakásban éppen engedik a kádba a fürdővizet. Ezalatt a papája meg csak töltögette a tokajit a talpas po-harakba. Csobogtatta, hogy a fürdővizet ne lehessen annyira hallani. Pont abban a pillanatban, amikor ünnepélyesen koccintani akartak, a szomszéd beléfingott egy öblöset a fürdőkádba. Többen kilöttyen-tették a drága jó tokajit.

Voltak néha veszélyes pillanatok is. Egyszer a tornatérém feletti nagy teraszon fogócskáztunk. A rohanásban Szatyor megcsúszott, elvágódott, hogy meghűlt bennünk a vér, és sebesen csúszott hason a terasz kerítése felé, amely nem ért le a földre. Kajetánban volt lélek-jelenlét: az utolsó pillanatban villámgyorsan elkapta Szatyor lábait, mielőtt a szerencsétlen kicsúszott volna a résen, és lezuhan.

– Á, semmiség az egész, megkapaszkodtam volna egy faágban. – Ez volt a lúke Szatyor véleménye, miközben a ruháját porolgatta.

Mi meg még mindig olyan rémültek voltunk, hogy elfelejtettük ki-nevetni.

Elmeséltem a skacoknak egy saját kalandomat. A Hankóczyban a harmadik emeleten lakunk. Egyik este, sötétben, fölmásztam a laká-sunk feletti lapos tetőre, hogy a szélére kiállva lepisiljek a földszintre. A művelet kellős közepén megbillentem, de előre-hátra hajladozva, mint valami szerencsétlen madár, a kárommal a levegőben körözve, végül sikerült hátralépnem. Megmenekültem. A lakásban senki nem vette észre, gyorsan lehúztam az összehugyozott nadrágomat.

Lörke szerint a túrdőfransz alatt, az egy bicajverseny Franciaország-ban, látta a Sporthíradóban, hogy a biciklisták menet közben hugyoz-nak. Nem hittük el. Én sem, pedig eszembe jutottak a fecskék, akik repülés közben izélnek.

– Na, ne lökd a sódert! Elég a rizsából, hapsikám!

– De!

– Hiszi a piszi!

– Így görbüljek meg, saját szememmel láttam, kidugják, és menet közben leföldelik az antennát! Ismeritek Nyúton ötödik törvényét?

Nem ismertük. Nyúton sem ismertük.

– Hiába rázod a fűtyülödet, ameddig csak akarod, az utolsó csöpp úgyis a gatyádba megy!

Hihíhi.

Kajetán abbahagyta a hegedűt, áttért a trombitára. Nem szerette a nyirettyűzést, különösen a gyakorlást nem. Vázsonyi tanár úrhoz járt. Egyik délután hegedűórára mentem Anikó nénihez a harmadik-ra, amikor felpattant egy ajtó, Kajetán rohant ki rajta, kezében a hege-dűjével, mögötte meg üldözője, a lobogó hajú Vázsonyi bácsi. Hogy elkapta-e, nem tudom, eltűntek a kanyarban. Kajetán hegedűtok-jában hangvilla helyett csípőfogót hordozott, a hegedűóra elején szokott kiderülni: „Jaj, már megint elszakadt egy húr!” Egy idő után Vázsonyi bácsi nem éppen kötélidegei is elszakadoztak.

A Városmajorban történt: Pali és Kajetán a trombitaórájuk után este együtt csavarogtak. Mialatt Kajetán bement a trafikba egy szál Tulipánt venni „a papájának”, mert tudni akarta, milyen is az a staubolás, Pali belepisilt a trombitájába.

Április elsején bejelentettem mamának, hogy véreset pisilek. Mama elsápadt. Ki akart rohanni a telefonhoz.

- Megmutassam?

- Igen!

Bementünk a fürdőszobába, gyönyörűen süttött be a napocska. Letoltam a gatyámat, és ívben, amelyen átsüttött a vidám tavaszi nap-sugár, bélepöcsentettem a vécébe. Mama belehajolt a fehér porcelánba, nem akart hinni a szemének. A folyadék sötétvörös volt. Borzadva nézett rám.

- Mióta?

- Tegnap óta.

- Azonnal... a kórházba!

- Mama!

- A René nénihez! Megyünk rögtön a Tűzoltó utcába.

- Mama!

- Vedd a cipődet! Hívom a taxit.

- Mama, hallgass meg! Kérlek!

- ...?

- Tegnap a menzán három céklasalátát ettem egymás után!

- ...?

- Ma április elseje van! Április bolondja, május számára! Jól beugrattalak!

Az áprilisi tréfa csattanója csak ezután csattant. Sajnos rajtam, nagy, bűdös pofon. formájában, a képemen. Májusban teletömtem magam spárgával, sok hosszú pimpi formájú növényvel, utána illatosat pisiltem. A felfedezésem felett érzett örömet meg akartam osztani a mamával, de inkább letettem róla. Nem érti a tréfát, ha pisilős dolgokról van szó.

A rosszaság- és fingkorszak egyik csúcspontját a Zeneakadémián érte el. Mindenkinek volt bérlete Lukin Laci bácsi vasárnap délelőtti előadásaira. Egy kupacban ültünk az emeleten a bal oldalon. Jók voltak ezek a matinék, sok zenével és Lukin Laci bácsi lelkes magyarázataival. Ez alkalommal a szimfóniáról volt szó. A MÁV Szimfonikus Zenekar játszott egy-egy tételt híres szimfóniákból, a zeneszámok közt Lukin Laci bácsi mesélte el, mi is a soron következő szimfónia sajátos-

sága. Utolsónak Beethoven V. szimfóniájának első tétele hangzott el. Jól ismertük, Miki bácsi énekóráin már többször elhangzott felvételtől meg zongoraátíratban is. Pali mögöttem ült egy sorral, és amikor Lukin Laci bácsi bekonferálta az Allegro tételt, Pali is bejelentette saját külön fellépését: bele fog fingani a generálpauzába. Nem hittem, hogy meg meri csinálni. De nem viccelt, tényleg belefingott egy öblöset a híres, dübörgő főtéma visszatérése előtti generálpauzába. A zenekar válaszcseggése közepette döbbsen hátranéztem, Palinak fülígért a szája. Nagy baromság volt, de csodáltam is érte. Merészségét, de legfőképp tehetségét, ahogyan tökéletes időzítéssel és ritmusérzékkel lépett be saját hang-szarével a megfelelő helyen. Még a hangnem is stimmelt!

Az utolsó rosszaság-hadműveletből azonban nagy balhé lett.

Azzal kezdődött, hogy meglátogatta iskolánkat Pablo Casals, a híres spanyol csellista. Amint az a hírességek esetében lenni szokott, őt is számtalan vendég meg a Filmhíradó kísérte. Szokás szerint neki is bemutattuk zenei hókuszpókuszainkat, a köpcös, kopasz Pablo Casals lelkesen tapsolt, aztán az énekkar következett, majd a szólísták. A kis Gryllus Vili játékát mi zenekarosok még megvárhattuk, utána be kellett mennünk a próbaterembe, fölkészülni az utolsó zenekari számra. Gryllus Vili rosszul játszott, Pablo Casals szemben ült vele, és meredten nézte. Vili erőlködött, lehajtotta a fejét, és az összes fekvésváltást elrontotta. Mind hamis lett. Végül az utolsó sikerült. Felkapta a fejét, és rávigyorgott az öregre. Pablo Casals elégedett mosollyal és bólintással nyugtázta Vili egyetlen sikeres fekvésváltását.

Bementünk a próbaterembe. Vázsonyi bácsi és Anikó néni már felhangolták a hangszereket, visszatették a nyitott tokokba, és magunkra hagytak minket. Vigyázzunk, nehogy lehangolódjanak, játszunk be, és legyünk csendben. Amint kimentek, kitört a rohangelés, a ricsaj. Megpöcögtem a hegedűm húrjait, beültem a padba. A tők mellett hevert egy könyv, Micimackó volt a címe. Hogy kié lehetett, nem tudtam, nem is érdekelt. Már hallottam erről a könyvről, elkezdtem olvasni. A Százholdas Pagony közepén éledgett Róbert Gida meg egy sereg állat, elsősorban Micimackó, a csekély értelmű medvebocs, Malacka, a barátja, Füles, a morgós csacsi...

– Marci, lehangoljuk a hangszereket, gyere! – nézett rám Juli vigyorogva.

– Hagyjál!

– Gyere!

– Olvasok.

– Akkor lehangolom a te hegedűdet is!

– Seggbe rúglak!

...Kanga Zsebibabával és a tudós Bagoly. Micimackó háza előtt volt egy jelzőtábla „Tilos az á” felirattal. Ez olyan, mint a bések osztályában a laszticsata miatt leszakadt Kodály-idézet a falon: „Legyen a zene”.

Közben megszűnt a ricsaj, a rohangálás, a hülyék tényleg lehangolták a hangszereket.

Történt egyszer, hogy egy éjjel új állat bukkant fel a Százholdas Pagonban, egy ugrabugra, összevissza állat, akitől különösen a kicsi Malacka félt. A Tigris! Azért volt olyan ugrabugra, setesuta, mert még nem reggelizett. Na, mindenki próbált neki a maga reggelijéből adni, de Tigris mindegyikre azt mondta, hogy a tigrisek nem szeretik. No hiszen! Kittenberger Kálmán jól fenéken lötte volna a másik könyvben, a Kelet-Afrika vadonjaiban! Fülel a legfinomabb bogáncsaival kínálta meg, erre az ökor Tigris azt mondta: „Fovvó...”. Hihihí! Az is igaz, hogy Kelet-Afrikában nem élnek tigrisek, sőt, egész Afrikában sem. Akkor elmentek Kangához, benyitottak az ajtón, ott állt... Vázsonyi bácsi:

– Gyerekek, gyorsan fogjátok a hangszereket, lányok elöl, fiúk hátul, kettes sorban!

– Mutasd csak!... Ez teljesen lehangolódott!... Mutasd a tiédet!... Hát ez meg mi?... Mi történt itt? Megőrültetek? Lehangoltátok az összes hangszert?

Nagy kavarodás támadt, berohant Anikó néni, majd Miki bácsi, végül a zongorás Klári néni, és nekiláttak újból felhangolni a hangszereket. Hadonásztak a hangvillájukkal, nagyon dühösek voltak. „Hogy mertetek ilyesmit csinálni?” „Csibészek!” „Ezt még megkeserülitek!”

Meg voltunk szeppenve. A teremben, Pablo Casals előtt igyekeztünk nagyon szépen játszani, hátha elfelejtik a dolgot. Sajnos nem fe-

lejtették el. A fellépés után vissza kellett mennünk a próbaterembe. Lejött az Igazgató bácsi, előkerült Klári néni és Ili néni is. Elkezdtek a nyOMOZást a főkolomposok után, pedig már besötétedett.

– Álljanak fel a tettesek!

Nagy csönd lett, senki nem állt fel.

– Szégyenbe hoztátok az iskolánkat, elárultátok a kék nyakkendő becsületét! – kiabált az Igazgató bácsi. – A nyegleség csimborasszója, amit műveltetek! Jampecek! Huligánok!

Némán, szemlesütve ültünk hátratett kezekkel.

– Wolf! Fölállni! Te is benne voltál!?

– Nem.

– Kik voltak a tettesek?!

– Nem tudom.

– Hogyhogy nem tudod? Talán nem láttál semmit?

– Kimentem a vécére.

– Wind! Miért hangoltad le a hangszereket?

– Nem hangoltam le, az enyém nem is volt lehangolva. Egy könyvet olvastam. – Felmutattam a Micimackót.

– Kik voltak?

– Nem láttam, olvastam.

– Na jó. Addig nem megy haza senki, amíg nincsenek meg a tettesek. Ha tovább tagadtok, mindenki igazgatói rovót fog kapni, ha bevalljátok, csak a tettesek. Neveket akarok! Világos? Neveket!

Tíz perc múlva még mindig nem voltak meg a tettesek. Akkor taktilát váltottak. Egyesével kellett átmennünk a szomszéd osztályba. Fáradtak voltunk. Nemsokára kiszedték belőlünk a neveket: Nyergödi, Wolf, Kendof, Juli, Misi meg a többiek. Hazamehettünk. Senkit sem rúgtak ki, a tettesek igazgatói rovót kaptak. Szerencsém volt a Micimackóval.

A rosszaságkorszak véget ért.

Marcikám!

Miért írsz nekem ilyen izléstelen versikéket, névtelen fűzfapoéták értéktelen termékeit? Olvass inkább igazi költeményeket, például Petőfi János Vitézét.

A viccekkel meg az a helyzet, hogy ha meg kell őket magyarázni, akkor a humor nagy része már elpárolgott belőlük. De a vécsnénidről nekem is eszembe jut egy kis vicc: Hogy hívják őt másképp? Bűzről pattant menyecskének!

Ölel: Papa
A teraszunkról láttam, hogy Német Gyuri a 49-es megállójában álldógal. De nem ő szállt föl a buszra, hanem a papája szállt le róla. Még tavasszal hallottuk, hogy az ÁVH, illetve a rendőrség bevitte a Józsi bácsit. Talán '56 miatt? Nem hiszem, az már régén volt. Akkor miért? Nem mertem megkérdezni sem Gyurit, sem Magdus nénit. Ezek szerint Józsi bácsit elengedték. Vagy nem csinált semmit, vagy megkegyelmeztek neki. „De ha még egyszer...” Úgy, mint nálunk a suliban, talán kapott a fő-fő rendőrtől egy igazgatói rovíót az ellenőrző könyvébe. És ki fogja vajon aláírni? De nem csapták ki. Az a dutyi lett volna. Kicsapás a szabad életből be a dutyiba.

Összeölelkeztek, összepuszizkodtak. Hallgatóztam, persze fölülről nem értettem, mit beszélnek. Összeölelkezve mentek haza, mint a szerelmesek. Néztam őket. Nagyon örülhettek egymásnak!

Két szerelemes pár,
Mindig együtt jár!

Már esteledett. Néztam őket, míg be nem mentek az ajtajukon. Nem baj. Hadd örüljenek. Majd mi is örülni fogunk, ha pápa hazajön. Akkor majd ők mereszthetik a szemüket.

Mama beíratott a Lukácsba úszótanfolyamra. Hetente kétszer megyek. Közvetlenül a medence mellett áll egy nagy platánfa, a lombja szinte belelóg a vízbe. Onnan, a fa alól ömlik bele a friss víz a medencébe.

A kabinos Karcsi bácsi szerint télen is lehet jönni úszni, a hidegben gőzölög a víz. Mindig langyos, nem kell melegíteni, mert a föld alól folyik elő. Termálvíz. Karcsi bácsi mindig jókedvű, fűtyörészik.

Nekem szervusz vizibusszal köszön. A felnőtteknek alászolgája, kavalérót mond.

Az úzás nehéz. Három tempónál többet nem tudok csinálni, meg kell kapaszkodnom a medence szélében. Furcsa módon békaúzásban kell úsznom, pedig a kutyaúzás könnyebb, és a kutyák magasabb rendűek, mint a békák, nekem mégis a békaúzást tanítják. Gáspárt nem kellett úszni tanítani, minden kutya magától tud. Mi emberek magasabb rendűek vagyunk, mint a kutyák, nekünk mégis meg kell tanulnunk úszni. Igazságtalanság. Múltkor öt percig köhögtem, mert a számba és az orromba ment a víz, vacak érzés volt. Gabi néni az első órán figyelmeztetett, ha belepisilek a vízbe, kitekeri a nyakamat. Bolond lennék belepisilni, ha utána a számba megy a víz.

Legutóbb éppen bandukoltam az öltöző felé, amikor egy hórihorgas alak jött velem szembe. Megrémultem. A Tanár úr volt! Fecskében kacsázott felém, zörögtek a csontjai, a haja még hosszabbnak tűnt, mint legutóbb a suliban, és ugyanúgy borzalmasan bandzsított. Vajon meg fog-e ismerni? Szerencsére nem ismert meg. Elslisszoltam mellette. Az öltözőben Karcsi bácsi meg egy kavaléró éppen Kodályról beszélgettek. Az egyik reggel éjszakai mulatozás után részegen beállított Greguss, a színész, és összetalálkozott a már fecskében úszáshoz készülődő Kodállal. Greguss röhögve ráförmedt: „Hubaykám, kilóg a töke!”

A Tanár úr nem szerette Hubayt. Rossz zeneszerzőnek tartotta. Bartók volt a barátja. Miki bácsi mesélte egyszer, hogy a papája, amikor még főiskolára járt, ingyenjegyet kapott a Zeneakadémián Hubaytól. Egy új művét mutatták be. Tapsolnia kellett, mint a többi ingyenjegyes diáknak, ők voltak az úgynevezett klakőrök. Hubay kötötte, az előadás végén legalább háromszor kell őt visszatapsolni a színpadra. A klakőrök kis csoportokban lettek a közönség közé osztva. Jó munkát végeztek, Hubayt háromszor tapsolták vissza. Hubay az előadás után a művészszobában fogadta a gratulációkat, az újságíróknak meg könnyes szemmel nyilatkozta, hogy leginkább a zeneértő ifjúság lelkes szeretete és elismerése hatotta meg.

Karcsi bácsiéknak én is elmeséltem egy kodályos történetet, amit még papától hallottam.

A negyvenes évek végén, vagy az ötvenes évek elején odament Kodályhoz a nagy hatalmú Révai, a kultúrformuist.

– Tanár Úr! Kéne egy új himnusz.

– Minek? Jó a régi!

Révaiék nem szerették a Himnuszt; mert Istennel kezdődik; és szomorú. Bezzeg a szovjet himnusz vidám és pattogó. „Szajuz nyerasimuj...” Szóval így maradt meg a régi Himnusz.

– És hogy tartóztatták le Szakasitsot? – kérdezte a kavaléró. – Szakasits, aki akkor államelnök volt, érezte, hogy orrol rá Rákosi, annál jobban örült, amikor meghívta vacsorára. A vacsora és a kedélyes csevegés közepén Rákosi előhúzott egy papírt: „Árpád, ezt írd alá!” Be kellett volna ismernie, hogy mi volt: horthysta besúgó, fasiszta áruló, imperialista kém, satöbbi, satöbbi. Szakasits elsápadt. „Mátyás, ezt nem írhatom alá...” „Szóval nem írod alá?” Rákosi csöngetett, mire megjelent Péter Gábor, az ÁVH-s főnök fegyveres legényeivel. Rákosi kiadta az utasítást: „Vigyék ézt az émbért!” Így került Szakasits a börtönbe.

Legjobban a zuhanyozót kedvelem, úszás után addig ereszthetem a hátamra a meleg vizet, ameddig csak akarom, és a kavalérók mindenféle érdekes történeteket mesélnek egymásnak zuhanyozás közben. Két öreg kavaléró a brüsszeli vilákiállításról beszélgetett. Erről a brüsszeli vilákiállításról már hallottam, a Filatéliai Szemlében láttam a Brüsszeli sort, nekem nincs meg, túl drága. A kétforintos címletből egy kiskrapek brügöl ki, állítólag ez Brüsszel nevezetessége. Hm, furcsa egy város lehet. Az Atomium viszont fantasztikusan maszek, láttam a híradóban, nagyon megnézném közelebbről.

Egy '56-ban disszidált régi haverja, mesélte az öreg kavaléró, meg egy bécsi kollégája elhatározták, elutaznak együtt a brüsszeli vilákiállításra. Megbeszélték a dolgot a feleségeikkel, akik beleegyeztek, hogy nélkülk utazzanak a barátok. Igen ám, de a kolléga közvetlenül az elutazás előtt közölte a barátjával, ő nem Brüsszelbe utazik, hanem az új kedvesével Velencébe. Kezébe nyomott egy köteg előre megírt, megcímezett brüsszeli képeslapot, adná föl a lapokat Brüsszelben, egyiket a másik után, szép sorjában. Csak bélyeget kell rá vennie. A barátja belement férfiúi szolidaritásból. Sajnos azonban Velencében a szál-

lodai szobában a kolléga, ahogy a kavaléró kifejezte magát, „hősi halált halt férfiúi kötelessége teljesítése közben”. A halálesetet nem lehetett eltitkolni, földi maradványait visszazsárolták Bécsbe, eltemették. A megtört szívű özvegyasszony még jó ideig kapta Brüsszelből a képeslapokat, egyiket a másik után: „Drágám, Egyetlenem, ölel és forrón csókol szerető férjed!”

Meg akartam írni a brahmsos dolgot a papának, de most nem lehet neki írni. Egy még titkosabb helyre került; ahova úgy látszik, nem ér el a posta. Majd később, mondta mama.

Az utolsó énekórán ugyanis Joó Piusz azt állította, Brahms sokkal több művet nem írt meg, mint amennyit megírt. Csupa lejátszhatatlan kompozíciókat vetett papírra, amikkel senki sem birkózott meg. Például a hegedűversenyébe az összes hegedűvirtuóznak beletörött a bicskája, vagyis a vonója. Hitetlenkedve hallgattuk Piuszt, Miki bácsi csak mosolygott, nem szólt semmit. Azután egyszer csak jött Brahms magyar barátja, és lejátszotta az egészet. Miki bácsi tovább mosolygott a bajusza alatt, és felírta a táblára: „Joachim József”. Akkor elgondolkozott Brahms, folytatta Piusz, és elhatározta, inkább nem ír le többet nagyon nehéz, lejátszhatatlan darabot. De mivel ő általában ilyeneket komponált, a fejében megvolt mind, matematikailag végtelenül sok darabot nem írt meg, sokkal többet, mint amit megírt. Amiket nem írt meg, azok a hallhatatlan zeneművek, amiket megírt, azok a halhatatlanok...

Nem tudtuk, viccel-e velünk Joó Piusz, vagy komolyan beszél. Miki bácsi csak mosolygott, leült a zongorához, és belekezdett az ismerős dallamba. Rázendítettünk.

Óó, felvirradt a szép óra.

Köönyvek, irkák nyugovóra.

Éljen a nyáár, éljen a nyáár,

izgulni sejhaj

nem kell már.

Nem rémít bennünket a bunda.

Nyugdíjba vonult a szekunda.

Ihajahaaj, elmúlt a baaj,

ihajahaj, elmúlt a baj,
elmúlt a baaj.
Immár a széép szünet öröme váár.
Kiadtsuk éléljen a gyönyörű nyár.
A nyááár. A nyááár.
Az iskolai nép mind így kiáált.
Úgy peezsg a jóókédu, mint a gyöngy,
a booldog nyááarra így kööszönts:
viváát, viváát, vivát,
búcsúzzunk hááát!

Kirohantunk a suliból. Kitorrt a szünidő!
Magdus néniéknek van televíziójuk! Mama átküldött hozzájuk, kérjek kölcsön két tojást, akkor láttam, hogy van televíziójuk. Egy óriási fadoboz a televízió, közepén egy nagy, domború, ovális üveggel, ez a képernyő. Így hívják. Ebben az üvegben, a képernyőben fekete-fehér csíkok rohangálnak hosszában vagy ferdén. Józsi bácsi a gombok csavargatásával szabályozta a csíkok rohanási sebességét, míg a rohangálás lassabb lett, sőt visszafelé rohangált, egyre lassabban, mígnem... mígnem bejött a kép! Eleinte még életlen volt, illetve csak a hangból lehetett következtetni a képre, aztán kivehető lett egy bácsi, amint grízesőben hadonászott. Egy idő után a grízeső is ritkásabb lett. A bácsi egy kiállításán fényképeket mutogatott, már azokat is ki lehetett venni. „Ez itt a dollár jele a természetben.” A fénykép egy kanyargós utat ábrázolt, amibe hosszában belelógott két sudár fa törzse.

Meg voltam döbbenve. Tudtam, hogy van már televízió, februárban kiadták a „Televízió” sorozatot, láttam a *Filatéliai Szemlében*. De valahogy igazából nem sikerült elképzelnem, milyen is lehet, aztán elfeledkeztem róla. És tessék, most meg itt van! A házi mozi, a világ-szenzáció, ami idáig csak a nyugatiak szórakozása volt, itt van Magdus néniék lakásában, rajta egy kis csipketerítő egy csókolódzó porcelán galambpárral meg egy ólomkristály vázával, előtte Józsi bácsi papucsban, rövidgatyában és alsótrikóban, amint csavargatja a gombokat.
- Amikor Józsikám hazajött, megleptük magunkat.

Há papa hazajön, remélem, nekünk is lesz televíziónk, még modernebb, mint a Magdus néniéké, csak ki kell várni. Eszembe jutott a két tojás, megkaptam, és hazamentem.

Magdus néniéknek telefonjuk is van, igaz, nekünk is, de Magdus néniéknél sokkal jobban érvényesül. A szoba közepére állították egy alacsony, kerek asztalkára, amiről fehér horgolt terítő lóg le. A fehér terítőn jól látható a fekete telefon, kis fémcímkéje van elől, „a Magyar Királyi Posta tulajdona”. Egyetlen hátrány a szoba közepéig kigyózó fekete telefonszínór, bele lehet botlani, de Magdus néniék megszokták, automatikusan emelik a lábukat. A telefon áldás, szokta mondani Magdus néni mamának, bár néha utálatos is tud lenni. Húsvétkor hajnali kettőkor felhívta őket a János-kórház szülészeti osztálya, menjenek át a Balogékhöz, mondják meg Balog néninek, hogy a húga belehalt a szülésbe... Magdus néni belebújt a pongyolájába, előkotorta a zseblámpát, és becsöngetett Balogékhöz... Kellemes húsvéti ünnepeket...

Ezen a nyáron előbb mentem Ili néniékhez Szenyérre, és utána Gyurka bácsiékhoz a Balatonra.

Gyuszi bácsi hozott el a bőhőnyei állomásról, mert Szenyéren nincs vasút. Vett egy motorbicajt, Csepel 125-öst. Fekete-szürke, nagyon maszek! Felkászálódta a hátsó ülésre. A bőröndömet utánam hozza a MÁVAUT, Gyuszi bácsi ismeri az autóbuszsofórt. Begyújtotta a motort, a dübörgésben lila, jó szagú felhő szállt föl.

- Kapaszkodj jól belém, és a kanyarban arra dőlj, amerre én is! - ordította hátra.

- Jó! - ordítottam vissza, és előre élveztem a motorozást. Most fogok motorozni életemben először!

Gyuszi bácsi szemére húzta a motorösszeművegét, és elrepültünk. A motorösszeműveg úgy nézett ki, mint egy sízseműveg, talán az is volt. Eszembe jutott Csilla, akihez egy vasárnap fölmentem a Bimbó útra a fogalmazás témáját elhozni, mert beteg voltam. Nagymamája a konyhában egy dalocskát énekelgetett, „Hajmási Péter, Hajmási Pál, a barométer esőre áll”, miközben sízseművegben reszelte a tornát. Hagymát is sízseművegben aprít, mesélte Csilla.

- Haj, be szeretem ezt a nótát, ha az a betyár Latabár Kálmán énekl! A Latty! Aztán ha készen vagytok, gyertek ebédelni!

Csillák ebédlőjében csillogó fekete Blüthner állt sárgaréz kerekkel. A nagymamája is szokott rajta játszani, hogy kirepüljenek belőle a molyok. Minél örültebben játszik, annál jobban megbolondulnak a molyok. De a nagyinak a zongora igazából arra volt jó, hogy kihúzogathassa rajta a rétestésztát.

Náluk ebédeltem, hagymalevest még tormás rostélyost.

- Aztán miről kell fogalmazást írnotok?

- Osztapenko kapitány szobráról.

- Az meg miféle fajzat?

- Szovjet hős. Parlamenter. Amikor a Vörös Hadsereg Budapest határához érkezett, őt küldték át a fasiszta csapatokhoz, adják föl Budapestet. Meg akarták menteni az emberek életét. Fehér zászlót fogott az egyik kezébe, a másikat feltartotta, hogy ne lőjenek, mégis lelőtték a fasiszták.

- Igazán? Ezt a mesét nem a kommunista urak találták ki a pártközpontban?

- Meg voltam döbbenve.

- Nem, dehogy! Kimentünk az iskolával Budaörsre megkoszorúzni a szobrát. Pontosan úgy van ábrázolva, ahogy lelőtték, egyik keze feltartva, a másikban zászló. Meg akarta menteni az emberek életét.

- Tudjátok, én kinek állítottam volna szobrot? - Csilla nagymamájára a távolba meredt.

-?

- A lencsének meg a babnak! Az ostrom alatt valójában ők mentették meg az emberek életét!

- Félénken pislogtam a nagymamára.

- Most aztán a lencséről meg a babról írhatnátok fogalmazást! Na gyere, fiacskám, kapsz még egy szelet húst!

Öt perc alatt hazaértünk, nagyon pöpec a motorozás. Csak a fenekem fájdult meg egy hangyányit a földútaktól.

A régi kacsaúsztatóm köszönt rám az udvarban, a kacsák újak voltak. A kecskék is az udvar elkerített részében. Régebben szabadon kó-

szálhattak, de miután bejöttek a házba és a konyhaasztalról lelegették Ili néni receptjeit meg egy százast, többet nem sétálhatnak ki a kertetből. Ili néni már várt a rántott csirkével. Aztán kit látnak szemeim? Cirmi illegett be a konyhába a jó húsillatra, feltartott farokkal.

- Cirmi! Hogy megváltoztál, alig ismerlek rád! - Gömbölyű lett, mint egy kismalac.

- Látod, Marci, használt neki a fokhagymakúrát. Falánk macska lett belőle, besurran az osztályokba, a gyerekek uzsonnáját lopkodja. Tavasszal lakodalomba hívtak minket, még előző nap lesütöttem a csirkét, a nyári konyhában hagytam két tányér közt éjjelre, ott hűvösebb van. Reggelre mind egy szálíg eltűnt a hús, még csont sem maradt utána, mind felzabálta az égetnivaló állatja, a rosseb essék belé, pedig csak résnyire volt nyitva az ablak!

Hüledezve néztem Cirmire.

- Biztos, hogy ő volt, és nem egy másik macska?

- Biztos. Senkit sem engedne ide, ez az ő területe. Igaz is, Marci, akarsz esküvőre menni?

- Hát persze! Mikor?

- Egy hét múlva lesz Tibi esküvője Tapolcán. Odaivali leányzót vesz el. Ti előrementek Gyuszival motoron, engem Tibi rokonságára visz majd el.

- Hol van az a Tapolca?

- A Balatontól északra.

Ez is jó hír volt. Jó messze. Esküvő! Mindenből enni fogok! És sokat fogunk motorozni!

Alig győztem kívánni az esküvő napját. De közben történt egy szörnyűség.

A kertek alatt egy csapat kutya széttépte a Szalóckiék egyik juhát. A tanácselnök megfigyelőt küldött a halott juh közelébe. A kutyák visszatértek a döghez vért nyalogatni, és a megfigyelő felismerte őket. Mindegyik kutya gazdája fizetett Szalóckiéknek. A szomszéd Borosék különösen dühösek voltak a kutyájukra, Bundásra, ő még a saját csirkéiket is elkapdosta. Akkor lőjék le a csirkefogót. Bundást ismertem tavalyról, jóba voltam vele, szeretett engem, gyakran vittem át neki csontot. Egyik este ájtott a vadász Borosékhoz, és az udvaron sörétes

puskával belelőtt Bundásba. A konyhában ültünk éppen, a durranásra majd leesem a székről. A következő pillanatban a bejárati ajtó üvege mögött fölbukkant a kétségbeesett, nyüzszítő Bundás feje. Két lábra állt, kaparta az ajtót, „Segítség!” – vonyította kutyanyelven. Ugrottam a kilincshez, hogy megmentsem.

– Maradj veszteg! Ki ne nyisd! – üvöltött rám Gyuszi bácsi.

Ebben a pillanatban, még nagyobb dörrenéssel, újból belelőtt a vadász.

– Rosseb!

Bundás feje eltűnt, a földre zuhant. A rémülettől hátraestem, bevertem a fejem a szekrénybe. Egy pillanatig nem is tudtam, hol vagyok, aztán kitört belőlem a zokogás.

Ili néni ölelt át, aztán vizes zsebkendőt tett a halántékomra. Kisvártatva bejött a vadász, nem történt-e semmi baj? Elhallgattam. Még hogy nem történt semmi baj?! Megölte Bundást! Nézegették az ajtót, Bundás már nem volt ott, csak egy véres folt. Gyuszi bácsi megkínálta a vadászt szilvóriummal. Megvetéssel néztem rá, inkább bementem a hálószobába. Gyilkos!

Eljött az esküvő ideje! Előző nap felültünk a Csepelre, és illa berek, nádak, erek! Huss! Elrepültünk. Az utazás hosszú volt, és fárasztó. Úgy tűnt, az úton több lyuk van, mint nem lyuk. Tanultunk róla, hogy Magyarország a vas és acél országa lett, most azt kívántam, bár csak az aszfalt és sima út országa lettünk volna. Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded. Az volt a jó úttörő, aki sok vasat adott le. A sarki sisakos-pajzsos köszöbor bronzdárdáját is begyűjtötték a Mátyás templommal szemben.

Fáj a fenekem a sok zötyögéstől, meg a karom a kapaszkodástól. Egyszer láttunk egy rozszant alakot, aki közúzalékot lapátolt a lyukakba. „Az útkaparó!” – ordította hátra Gyuszi bácsi. Nem tudtam, hogy ilyen is van. Aszfaltozóról hallottam, sőt láttam is, amint kiöntik a talicskából a forró aszfaltot, aztán elsimítják. Igazából az úthenger érdekel minket, hatalmas, remegő gép, amilyen hangos, olyan lassú. Halottam, amint az úthengeres leüvöltött az egyik aszfaltozónak a Mali-

novszki fason: „Na, most megyek, estére a Pasarétin leszek.” Még dél sem volt. De most nem láttunk egy úthengert és aszfaltozót sem.

Délután végre megérkeztünk Tapolcára. Kaptunk forró húslevest sok tésztával, aztán segítenem kellett. A konyhában és a nyári konyhában is főztek, az udvaron meg sürgöttek-forogtak az emberek. Padokat, asztalokat cipeltek, krumplit hoztak, hordót görgettek, folyt a készülődés a lagzira. Zöldségpucolásból hívott magához egy bajuszos bácsi.

– Ide gyere!

Egy fatönköt álltak körbe; Gyuszi bácsi is köztük volt. Most nem mosolygott. Egy hatalmas csapkodó, rugdalózó pulykakakast próbáltak leszorítani.

– Fogd meg a lábát! – kiáltott rám az egyik.

– Nem, én ezt nem csinálom!

– Még hogy nem csinálod! Fogd meg a lábát! – üvöltöttek rám.

– Milyen katona lesz belőled?

Ezek nem vicceltek, a bajuszosnak villámokat szórt a szeme. Gyuszi bácsira néztem, komolyan bólintott a tönk felé.

Megragadtam a pulykakakas szabad lábát, ide-oda cibált.

– Erősebben!

Leszorítottuk a fatönkre, jött egy kalapos ember, kezében fejszével. Nagyujjával megtapogatta a szekerce élet, aztán levette a kalapját. Az arca vörös volt, tar koponyája fehér. A pulyka csupasz, vörös nyaka föl-le siklott a tönkön.

– Jól tartsd a fejét!

Csőre kitátva, szeme kimeredt. Az állat hirtelen elfosta magát, abban a pillanatban lesújtott a hóhér bárdja. Hátraugrottunk.

A test kirohant az udvár közepére, fejetlen nyakából dőlt a vér. Beleütközött a ház falába, rángatózó nyaka vért spriccelt a fehér falra. Megfordult, a tönk felé rohant vissza, ahol düledt szemű feje feküdt a tátott csőrrel. Imbolyogva közeledett felém, vastag, véres nyomot húzva maga után. Rémulten meredtem rá, moccanni sem mertem. Nem jutott el a tönkig, összerogyott. Porfelhőt kapált, körbeforogva próbált lábra állni. Csapkodott, dobálta magát. A csapkodás egyre lassult, még meg-megrándult, de az élet kifogyóban volt belőle. Vége lett.

- A rohamozó katona, amelyiknek leszakította a fejét a srappel, még rohant pár lépést, mielőtt összeesett. Magam láttam a fronton - mondta a bajuszos bácsi.

A fejetlen pulykakakast bevitték kopasztani. Kábultan néztem a bajuszosra, aztán visszamentem a konyhába befejezni a vagdalást. Milyen katona lesz belőlem?

A lagzira sok ember jött el. Tibi az udvar közepén állt, az emberek mögöttem, mi is Gyuszi bácsival. A földön még láthatóak voltak a vérnyomok, de már nem piros, hanem barna színűk volt, mint '56-ban a Kossuth téren. Tibit a vőfélyei vették körül, mindegyiken sötét öltöny. Várták a menyasszonyt. Végre ő is megjött.

A Tibi papájába karolt, a másik kezében hatalmas virágcsokrot vitt. Sirt. Fehérbe öltözött koszorúslányok kísérték, hosszú fehér uszályát tartva. A zenészek mind sötét ruhában voltak, a kalapjukba meg a zakójukba virág volt tűzve.

A menyasszony szép virág,

Koszorúja gyöngyvirág,

Az a boldog vőlegény,

Ki azt mondja, az enyém.

A menyasszony megállt Tibivel szemben, elhallgátott a zene. Poharak kerültek elő, meg piros bor, koccintgatás kezdődött, megitták az áldomást. Hirtelen nagy vidámság lett, kiabálás, „Éljen az ifjú pár!”, millió apró papírköröcskét szórtak rájuk, a zenészek a húrokba csaptak.

Megkezdődött a lagzi.

Gyuszi bácsi mellé ültem egy padra. Hozták a gőzölgő levesestálakat hatalmas merítőkanalakkal. Csirkeaprólék-levest téstával. Mindenből enni fogok! Az összes húsos ételből meg minden tortából! Végigkóstolom az összeset!

- Aranyoskám, kérsz-e bele nyakat, vagy inkább a zúzaját?

- Köszönöm, nyakat ne, csak a zúzaját!

- Öt zúzat is kaptam, meg rengeteg téstát.

- Ha megeszed, szép szál legény válik belőled, úgy bizonyisten! - Még egy fricskát is nyomott a néni a kobakomra ráadásniak.

Megettem, pedig nagyon sok volt, és csípős. A felét otthagyni nem mértem. Illetlenség.

Nemsokára hozták a rántott húsokat. Tört krumpli járt hozzá, meg csalamádé és sárga almapaprika. A rántott húsból csak keveset vettem, pedig szeretem. Sajnos már jóllaktam, pedig hol voltak még a sütemények meg a torták!

A zenészek mindenkit kikérdeztek, mi a kedvenc nótája, először a vőlegényt meg a menyasszonyt. Többen táncoltak, még kurjongattak is hozzá. Inkább őket néztem, hátha visszajön az étvágyam. Aztán körbejártam az udvart, és ahol senki sem látott, kigomboltam a felső két nadrággombomat. Kezdték besötétedni. Egyszer csak kiabálni kezdtek: „Eladó a menyasszony!” Visszamentem, ezt megnézem. Mindenki táncolhatott a menyasszonnyal, ha előbb pénzt tett egy kalapba. De csak egy pár lépést táncoltak, mert már jött a következő táncos. Nagy lendülettel csapták a bankókat a kalapba, aztán forgatták a menyasszonyt, az meg riszálta a derekát. Gyuszi bácsi is táncolt, kurjantott, mosolygott, de hamar lekérték. Szuszogva jött vissza, erősen szedte a levegőt, rossz a tüdeje. A por sem tesz jót neki. Egyszerre egy papírdarabot nyomott a kezembe. Megijedtem, egy százas volt, a legnagyobb pénz, Kossuth Lajos van rajta, a hátulján meg egy robogó lovas kocsi.

- Táncolj te is!

- Még jobban megijedtem.

- De hiszen én nem tudok! Milyen tánc ez?

- Csárdás, semmiség az egész, csak lépegetsz egy irányba, a menyasszony segít neked.

- Na, fiatalúr, rajtad a sor! - nógattak a többiek.

Valaki a kör közepére vezetett. Odanyújtották a kalapot, degeszre volt tömve bankókkal. Belecsaptam a pirosashút, nagy lendülettel, ahogy a legényektől láttam. A menyasszony szép volt, rám mosolygott, én is próbáltam mosolyogni. Fejem a cicijéig ért. A lábaim remegtek, éreztem, hogy elvörösödöm. Megfogtam két kézzel a derekát, ő meg a vállamra tette a kezét. Közben szólt a zene, a bőgős meg a brácsás húzták a ritmust. Zitty-zutty, zitty-zutty... Lépegettem egy irányba, ahogy mondták, mignem a menyasszony megfordított, akkor lépegettünk a másik irányba négyszer. Megint jobbra, megint balra.

Aztán forogni kezdett velem sántikálós lépéssel, forgott az udvar is, a színes lámpák, sötét foltok, fehér arcok, mint a ringlispilen, de gyorsabban. Pricc, pracc, prucc; leállt a zene, a menyasszony megállított. A lendülettől még a szédüléstől lépegettem még néhányat, mint a rohamozó, fejetlen katonák. Kiabáltak, kurjongattak, tapsoltak körülöttnünk. A menyasszony lehajolt, puszt nyomott a homlokomra, beleláttam a cicijébe. Átölelt, és magához szorított, a dombok között nem kaptam levegőt. Végre elengedett, visszamehettem, szédülten, pulykavörösen, a port nyelve. Már nem törődtek velem, jött a következő táncos, őt tapsolták. Pisilnem kellett, elmentem az udvar végébe, tovább, mint ahol a sötét veteményeskert kezdődött a gyümölcsfák fekete foltjaival, még tovább, ameddig az ösvény halvány csíkja vezetett. Itt a tücskök hegedültek, csak sokkal halkabban, és a hold sarlózott a Göncölszékér ökröcskéinek. A nagybögőt idáig lehetett hallani, zitty-zutty, zitty-zutty. Eszembe jutott, hogy elfelejtettem tánc közben kurjongatni, meg a két felső nadrággombom is ki volt gombolva.

Éjfélkor újabb kiabálás kezdődött: „Éljen az új asszony!” Megint a menyasszonyra figyelt mindenki. Átöltözött, már nem a fehér menyasszonyi ruhájában volt, hanem színes hétköznapiiban. Az is jól mutatott rajta. Tibi másik öltönyt vett fel, hozzá színes inget. Újból nagy vidámság lett, megint táncoltak. Nekem már kezdtek leragadni a szemeim, pedig nem ettem sokat. A süteményekből is csak csipegetni tudtam, egyedül a dobostortából ettem meg egy egész szeletet. Egyszerre odalépett hozzám a primás.

– Na, öcsi, mi a kedvenc nótád?

Rá akartam vágni: „Akácós út”, pedig nem az volt a kedvenc nótám, csak ma este már annyian kérték. „Akácós út, ha végigmegyek rajtad... húzd cigány, úgy muzsikálj, hogy sírjon az a szép leány...” Érzélgős nóta. Akkor mit kérjek? „Kossuth Lajos azt üzenté, elfogyott a regiméntje...” Nem jó, ez katonanóta. Valami vidám, könnyű dalocska kellene. Megvan!

– Debrecenbe kéne menni! – vágtam oda.

A zenészek belecsaptak; az egész mulatozó, spicces társaság kiabálva hársogta:

Debrecenbe kéne menni,

Pulykakakast kéne venni.

Miért pont ez az ostoba dal jutott az eszembe?

Vigyázz kocsi, lyukas a kas,

Kiugrik a pulykakakas!

Ordibálva, kurjongatva, poharakkal, borosüvegekkel hadonászva énekelték újra meg újra. Engem Gyuszi bácsi kézen fogott, és elvezetett. Már nem nagyon tudtam, mi történik körülöttem; szobákon mentünk keresztül, aztán egy ágyba fektettek. Az ablakon bebrümmögött a nagybögő, zitty-zutty, zitty-zutty... Elaludtam.

Gyuszi bácsi rázott föl, rosszat álmodtam. Éjszaka volt, a kihalt, fekete udvar közepén ültem a fatönkön. A nagy csöndben még a tücsköket sem lehetett hallani. A ház felől valami megmozdult, egy fehér folt. Egyre nagyobb lett, lassan közeledett felém. A menyasszony. A házban megszólalt a nagybögő. Már előttem állt a menyasszony. Egyre hangosabban zakatolt a bögő, zitty-zutty. Felnéztem a menyasszonyra, a koszorúja alatt, a fátyla mögött hiányzott a feje, zitty-zutty! Fel akartam állni, hogy meneküljek, de a lábaim nem működtek, zitty-zutty! Kezében fejsze... zitty-zutty! Kimeredt a szemem... kitátottam a szájam... kiabálni akartam, de nem sikerült, csak rekedt hörgésre és nyöszörgésre tellett... Két kézzel fel emelte a bárdot... ZITTY-ZUTTY!!!!

Otthon, Szenyéren, este, csirkeetetés után bejöttem az udvarról. Visszavitettem a piros vájdlingot a konyhába, Ili néni és Gyuszi bácsi még úgy ültek ott az asztalnál, mint ahogy otthagytam őket etetés előtt. De most nem viccelődtek, évődtek egymással. Mindketten maguk elé néztek, nem szóltak semmit. Mi a csuda lelhetette őket, csak nem veszték össze? Kezet mostam vacsorához, rájuk sandítottam, mintha sóbálvánnyá meredtek volna.

– Csak nincs valami baj?

Sokára válaszolt Ili néni.

- Nincs.

De láttam rajtuk, hogy történt valami. Rám se hederítettek, mint ha ott sem lettem volna.

- Mi történt?

Egymásra néztek, tovább hallgattak. Nagy sokára Gyuszi bácsi szólalt meg.

- Bement a rádió...

- Mit?

- Hogy... kivégezték Nagy Imrét.

Megrémültem. Éreztem, ahogy nő a gombóc a torkomban. Igaz ez? Imre bácsit szerették a buli alatt, papa is nagyon szerette, vele dolgozott a Parlamentben. Tőle hallottam először Imre bácsi nevét, mikor is? Igen, Erzsike-nél, szilveszter éjjel. „Nagy Imrében bízunk!” Először Rákosi bácsiban bízunk, illetve nem egyszerűen bízunk benne, hanem szerettük, sőt imádtuk, mint a Mikulás bácsit. Milyen szépen tudott róla beszélni Margit néni az óvodában: „Rákosi Mátyás drága édesapánk, népünk bölcs vezére.” Aztán Rákosi bácsi eltűnt, külföldre ment. Imre bácsi jött, benne bíztak papák és '56-ban mindenki. Aztán Imre bácsi is eltűnt, ő is külföldre ment: Kádár János jött, most benne kell bízni. Papa is külföldre ment, mint Imre bácsi. Félelem járt át: csak nem lesz baja émiatt papának?

- Lefejezték?

Gyuszi bácsi rám nézett, láthatóan ők is féltek.

- Felakasztották.

- És miért? - Furcsa volt a hangom a gombóc miatt.

- Az ellenforradalom miatt.

Ellenforradalom! '56-ban mindenki forradalomnak nevezte. Utána egy darabig októberi sajnálatos eseményeket emlegettek, de az túl hosszú volt. Nemsokára ellenforradalmat kellett mondani. Aztán már azt sem, mert senki sem beszélt róla. Elfelejtettük. Imre bácsit is elfelejtettem.

- És most mi lesz?

Gyuszi bácsi nem válaszolt. Le volt sújtva, félelmében meg sem tudott szólalni. Már nem rám nézett, hanem a távolba révedt. Én is féltem, meg sajnáltam is. Gyuszi bácsi az iskola párttitkára volt, és Kádár

Jánosról mindig nagy tisztelettel beszélt, Kádár volt az ő Imre bácsija. Egészen biztosan nagyon bízott Kádár Jánosban. Verseket is írt, politikaiakat. Azon a nyáron egy nagyon hosszú versen dolgozott, a következő évben, a Tanácsköztársaság negyvenedik évfordulóján akarta megjelentetni a *Somogy Népeben*. Beleolvashattam a versébe. Érdekes dolgok voltak benne, de nem értettem mindent. A neveket sem tudtam megjegyezni, kivéve hármat. Kun Béla, Szamuely meg Prónai. Ez az utóbbi nagy gazember volt, magyarázta Gyuszi bácsi, mert a dicsőséges Tanácsköztársaság leverése után sok embert megöletett, meg felakasztatott. Sokkal többet, mint Szamuely, aki jogos önvédelemből volt kénytelen pár embert felakasztatni, hogy megvédje a Tanácsköztársaságot. Még egy visszatérő versrészletre is emlékszem, ahogy Gyuszi bácsi mondta, a refrénre:

Somogyország, rosszabb ország

Bicskás kezű népe,

Kitűzte a vörös zászlót

A Tanácsházra végre!

Újra a Balcsin voltam, Szemesen!

A Pallóczy srácok örömvöltéssel fogadtak, nyomás a strandra kacsázni, még mindig én voltam nekik a nagyfiú, pedig láthatólag ők is megnőttek. Olga néni mosolyogva hozta a tányérokat. A hallgatag Gyurka bácsi is mondott valami ilyesmit: „Örülünk neked, fiam!”

Körülnéztem a teraszról. Melegen süttött a nap, a kert végén a fenyők magasabbnak és sötétebbnek tetszettek, mint tavaly, előttük a fűben a mókusok által megrágott tobozok heverték szerteszét. Az Oriolus oriolus fuvolázását is hallani véltem a lombok között. A terasz szélén piros meg fehér virágok bólogattak, mézkészítő méhek dongtak körülöttük, keresték a legporosabb bibét. Minden úgy volt, mint tavaly, az asztalon egy külföldi újság, Gyurka bácsi szemüvege, a rádió, az összekoccanó tányérok hangja, a szélzúgás a fák és a Balcsi felől, a zöld kert a rohangáló srácokkal... talán még szebb is volt mindez, mint tavaly. Én is mosolyogtam. Jó volt itt lenni.

Ebéd után Gyurka bácsiék szunyókálni mentek, mint rendesen, délutánra csónakázást beszéltünk meg Olga nénivel. A szomszéd Kamaráséktól kaptuk kölcsön a csónakjukat, az egyetemista Kamarás Feri húzta le a csónakot a homokról, és adta be nekünk az evezőket.

– Gratulálok, Feri, hogy újból egyetemre mehetsz!

Feri visszamosolygott Olga nénire, nem szólt semmit. Vajon föl fog-e állni legközelebb az *Internacionáléra*, ha minden szem ráirányul? Gondolom, igen. Remélem.

Elrendeződtünk a csónakban. Olga néni engem ültetett az evezőkhöz, elől ő ült, hátul a srácok. Feri megadta a kezdőbességet, kisiklottunk a vízre. A Balcsi sima volt, sehol egy hullám. Megragadtam az evezőket, megforgattam a villában, hátra, húúzd meg... ki a vízből, forgatás, hátra, húúzd meg... A nádasok elmaradtak mögülünk, csak egy magányos sirály nézett le ránk. Mindenütt víz, a Balcsi barnászöldes, sima vize. A jobb oldali villa vacakolni kezdett, az evezőt kétszer kellett megforgatni, mert elsőre akadt. Már megint. A fene... Már megint! Kezdtém haragudni erre a nyavalyás villára. Éppen egy kacífántos káromkodás készült kitörni belőlem, valami ilyesmi: „te ökor, te barom, fosd össze magad, te hülye állat, takarodj a francha, hogy ne is lássalak, olyat rúgok a seggedbe, hogy a taknyodon csúszol a pokolba...”, vagy nemes egyszerűséggel, költőien: „azannya köcsögít, a pitlibel!”, de Olga néni megelőzött:

– Látjátok, Marci milyen fegyelmezett? Milyen kulturált! Nem káromkodik, nem panaszkodik, egy szót sem szól. Vegyetek róla példát!

Hú! Szerencsém volt. Hogy kell vigyázni ezeknél a Pallóczyéknál!

Náluk másképp mennek a dolgok. A kölykök, ha rossz fát tesznek a tűzre, soha nem kapnak fülést, még legyintést sem. Nincs ordibálás, szidás sem, „gátyába rázlak, te bűdös kölyök, majd jól ellátom a bajod, ha még egyszer...!” és hasonlók. A feddést vagy rosszallást, mert szidásnak nem lehet nevezni, olyan halkán és nyugodtan közlik, ahogyan beszélgetnek: „Kedves fiam, ezt nehezményezem.” Gyurka bácsi feddte meg így egyszer Tamást. Ami a legcsodálatosabb: hatott! Tamás abbahagyta az ökörködést.

Tanúja voltam egyszer Olga néni nehezményezésének. Már nem tudom, mi nem tetszett neki, csak ennyit hallottam:

– Gábor.

– De mama kérem, így-úgy... nem akarom, nem csinálom!... – zörgött, indulatoskodott.

– Gábor.

– Nem, nem akarom, tessék engem békén hagyni!

– Gábor.

– Nem, nem!...

– Gábor.

Ez így ment vagy tíz-tizenöt-ször. Olga néni hangja ugyanolyan nyugodt, csöndes, sőt barátságos maradt, mint a nehezményezés elején. Gábor zsémbelése azonban egyre erőteljesebbé vált. A végén beadta a derekát.

– Na jó.

Egyik vacsoránál egy selyem asztalterítő kapcsán a selyemútról volt szó. Erről én is tudtam valamit. Igyekeztem szenvtelen maradni, hadd lássák, műveltségem némiképp nekem is van, amivel a világért sem akarok kérkedni.

– Igen, a selyemút sok-sok évvel ezelőtt a mai népi Kína területéről indult ki – szóltam hozzá halkán, ahogy ők társalogtak. A srácok ettek tovább, de a szülők mintha egy pillanatra összetekintettek volna. Vagy csak nekem tűnt úgy?

Másnap vagy harmadnap ebéd után mi fiúk vittük be a tányérokat a konyhába, Gyurka bácsi bekapcsolta a rádiót. Valamilyen ázsiai zenét szolt, ötfokú, rögtön felismertem, tanultunk róla.

– Pentaton dallam, valószínűleg kínai – közöltem velük.

– Bizonyára népi kínai – néztek egymásra, és finoman, alig észrevehetően egy pillanatra elmosolyodtak.

Megdöbrentem.

Zavaromban hátat fordítottam, és kimentem a konyhába. Úgy látszik, ezek kigúnyolnak. De miért? Talán valami rosszat mondtam volna? Mi volt az a rossz? Hogy népi Kína? Kínai Népköztársaságot kellett volna mondanom? Az sokkal hosszabb.

Aznapi délután nem mentem le a strandra a srácokkal. Gyurka bácsiék aludtak, azt mondtam, én is szeretnék szunyókálni. Feküdtem az ágyon, és gondolkodtam. Tény, hogy kigúnyoltak. Persze a maguk

módján, olyan finoman, hogy ha nem akarom, észre sem kellett volnaennem. De nem lehetett nem észrevenni. Megbántottnak éreztem magam. Mit csináljak? Kérdezzem meg tőlük, miért gúnyoltak? Nevetséges, csak nem fogok ilyen semmisség miatt megsértődni? Mindketten olyan kedvesek velem, etetnek, itatnak, két hétig nyaralhatok náluk a Balcsin, nem mehetek oda hozzájuk duzzogni. Lehetetlen. És nagyon műveltek, okosak. Töprengtem az ágyon, törtem a fejem, mi is történt, szinte fáj a gondolkodás. Éreztem, hogy álmosodom. Ahogy próbáltam az álmoságot leküzdeni, eszembe jutott, talán én voltam nevetséges. Okosnak próbáltam mutatkozni, de valamit nem tudok, vagy rosszul tudok. Talán azt a bizonyos szót nem jó helyen használtam. Kezdttem arra gyanakodni, hogy titokban talán más alkalommal is megmosolyogtak, csak most vettem észre először...

- Gyurka bácsi, zavarhatok?
- Nem zavarasz, fiam. - Letette az újságot.
- Kérdezhetek valamit?
- Csak bátran.
- Tessék szíves lenni megmondani, mi az igazság!
- Gyurka bácsi levette a szemüvegét, és komolyan tekintett rám.
- Az igazság? Attól tartok, fiam, túl sokat vársz tőlem. Az igazságot nem fogom tudni neked megmondani. Ülj le! A helytartó Poncius Pilátus nem volt rossz ember, sajnálta az üldözött Jézust, bement hozzá a börtönbe kikérdezni, mi végre tevékenykedik. „Azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról.” Pilátus okos ember volt. „Micsoda az igazság?” - kérdezte. Legalábbis János evangéliuma szerint. Én tehát veled csupán tényeket tudok közölni, amelyekről tudomásom van, és amennyiben az ismereteim pontosak. Micsoda az igazság? Az, amelyet a tények alapján te magad igazságnak tartasz. De mit kívánsz tudni valójában?
- Igaz az, hogy a Szovjetunió 1939-ben megtámadta Finnországot?
- Igen. De előtte megtámadta Lengyelországot.
- De hát Lengyelországot Németország támadta meg!
- A német-szovjet egyezmény szerint, ami '39 augusztusában kötött, Hitler és Sztálin felosztották maguk közt Lengyelországot.

A szovjet Vörös Hadsereg két héttel később vonult be Lengyelország keleti felébe, mint a náci Wehrmacht.

Meg voltam döbbenve. Mindez teljesen hihetetlennek tűnt, Gyurka bácsinak mégis el kellett hinnem.

- A szerződés értelmében szövetségesek lettek, kölcsönös előnyökkel. A náci Németország háborút viselhetett nyugaton Franciaország és Anglia ellen, a háta keleten biztosítva volt. A Szovjetunió elfoglalta a balti országokat, Észtországot, Lettországot és Litvániát. Ezeket a területeket saját birodalmához csatolta, mint Besszarábiát, Románia részét. De étvágya ennél is nagyobb volt, évszázados álmát kívánta megvalósítani: kijutni a Boszporuszra, a Földközi-tengerre. Ez már nem tetszett a náciknak, Románia és Bulgária a csatlósai voltak.

- És az igaz, hogy a Szovjetunióban voltak kivégzések?

Gyurka bácsi ujjai halkan doboltak az asztalon.

- Édes fiam, annál is inkább, mert a Szovjetunió nem közös társadalmi megegyéssel jött létre, hanem forradalmi erőszak és terror révén. Mi lett a polgársággal? A burzsoáziát felszámolták. Egyharmada elmenekült, másik harmadát táborokba zárták, likvidálták, harmadik harmada beolvadt a társadalomba. Nagyon sokan lehettek. Ez még Sztálin uralma előtt történt. Nevezetesen a moszkvai perek sorozata 1936-37-ben. Elsősorban saját munkatársait ölette meg Sztálin, de a hadsereg vezetését is megtizedelte. Betegesen bizalmatlan volt, a félelem és rettegés légkörét teremtette meg, az egész népet terrorizálta. De talán a parasztok szenvedtek a leginkább. Közülük 1932-33-ban több millióan haltak éhen Oroszországban és Ukrajnában mesterséges éhínség következtében.

- De miért?

- A kolhozokba terelés miatt. Szörnyűségek, tömeggyilkosságok történtek a szibériai büntetőtáborokban is. Fiam, nem szeretném mindazonáltal, ha egyoldalú kép alakulna ki benned. A Szovjetunió sokat tett az írástudatlanság felszámolásáért. Az általános egészségügyi ellátás is sokat fejlődött. Az anya- és csecsemővédelem. Az első években virágzott a szabad filmművészet, a festészet. A Szovjetunió viselte a világháború legnagyobb terhet. Hősiesen harcoltak. Nagyszerű tudósai vannak, úrkutatás, szputnyik, no meg az élsportolók...

– Magyarországon is voltak kivégzések?

– Igen. Rákosiék már a háború után elindították a, ma úgy mondják, „konceptiós pereket”, szóval amelyeket ők maguk fundáltak ki. 1948-tól egyeduralkodók lettek, perek és kivégzések sorozata következett. A leghírhedtebb a Rajk-ügy volt. Az áldozatoknak mindent be kellett vallaniuk. Mindent, amit nem csináltak.

– Igen, Rajkról már hallottam. Kivégezték, azután kétszer eltemették. Másodszor a születésnapomón. Nemzeti gyásznap.

– Gyúrka bácsi szünetet tartott. Arrébb tolta az újságot, majd halkabban folytatta.

– Apád is rajta volt a feketelistán.

– Tessék?... A papa?

– Őt is el akarták tenni láb alól.

– Miért? – Próbáltam lenyelni a gombócot.

– Fiam, Rákosiék nem szerették az apádhoz hasonlókat. A művelt, nyelveket beszélő, gondolkodó, Nyugatot ismerő, sőt lelkiismerettel rendelkező embereket. A durva, buzgó pártkatonákat kedvelték, akik gondolkodás nélkül végrehajtották a pártparancsokat.

– Honnan tetszik tudni, hogy...

– Apád mondta nekem személyesen: '56-ban közölte vele egy volt belügyis, hogy rajta volt a listán. Feltehetőleg az mentette meg, hogy a háború után romániai követ volt. Nem akarták terhelni a román-magyar viszonyt.

– Nem tudtam ránézni. Fojtogatott a gombóc.

– Sajnálom, fiam. Ezek mind tények. Ha úgy tetszik, az igazság.

– Olga néni jött ki a teraszra.

– Megzavartam az urak társalgását? – Még a szarkalábak is mosolyogtak a szeme körül.

– Nem, nem.

– Csak folytassátok, kaszinózzatok!

– De én nem tudtam mosolyogni. Elkészöntem, és lementem a partra.

– Besötétedett. Az északi part fényei hunyorogtak át hozzám. A távolban egy sétahajó túlkölt, lámpái tükröződtek a vízen. Halk zene foszlányai lengedeztek át a hajóról:

Reszket a hold a tóó vizén,
színezüst lángot szóór a fény,
most is erre járok én egyedül.

Lágy szellő fodrozta a vizet. Az ütemes hullámlás halk loccsanásait, békák messzi kuruttyolását és Kamarások csónakjának ringatózását lehetett hallani. Szememet a távolba fúrtam. Képzeletben messze jártam, nagyon messze, egy téren, a Vörös téren, ahol még soha sem voltam, mégis jól ismertem. Hányszor láttam képeken, filmen az ünnepi parádék színhelyét, az egymás felé közeledő fehér kerekű Ziszeket, a jelentést, a menetelő katonákat, a dübörgő tankokat, a felvonulókat, a Lenin-mauzóleum mellvédjén tisztelgő kucsmás és tányérsapkás tábornokokat, fő-fő elvtársakat... A háttérben a Kreml falát, a híres tornyot, tetején a hatalmas, világító vörös csillaggal, amely az egész világot beragyogta... Még kisóvadás voltam, amikor Kati már Sztálinkantátát énekelt a suliban, és mesélt a csodálatos térről, a hatalmas bástyákról, az égig érő toronyról, amelynek egyik ablakában soha ki nem aludt a fény. Ott dolgozott éjt nappallá téve a Szovjetunió, a Béketábor és az egész világ boldogságán a Bölcs Vezér, a Nagy Tanító, drága Sztálin elvtárs...

Kéésőőre jáár, a tóó is alszik máár,
a lomb közt most hűvös szél suhan.
Egy saárguult levél zizegve földet éér,
a csendben csak nézek szomorúan.

Fáradt és lever voltam. Fájt a torkom. Bántott, hogy félrevezettek, valamiért mást mondtak nekünk az óvodában és az iskolában, mint ami valójában történt, ami az igazság volt. De miért? Miért csapott be minket Márgit néni, az Igazgató bácsi és a többiek? Miért hazudtak nekünk? Nem ismerték az igazságot? Vagy ismerték, és mégis becsaptak? Vagy talán ők is féltek volna? A félelem és rettegés légköre? De hiszen Sztálin rég halott. Hazudniuk kellett nekünk? Vagy tényleg elhitették, amit mondtak? A Szovjetunió a világbéke őre?

Elkeseredés, szomorúság nehezedett rám. A világ közepe, az általam forrón szeretett hatalmas, gyönyörű Krasznaja Ploscsagy összezsugorodott, megsürkült, felverte a gaz. Seholy egy lélek, csak csönd és ködös némaság. A fények kialudtak, a torony megroggyant. Szinte hallani véltem, ahogy megrepedeztek a falak. A Lenin-mauzóleum fekete csöndjében meg a két halott vezér aludta örök álmát, Lenin és Sztálin, a gyilkos...

Megborzongtam. Hűvös szél kezdett fújni. Hazamentem lefeküdni. Gyurka bácsiék még kint ültek a teraszon. Jó éjszakát, nem néztem rájuk. A srácok már aludtak, de az én szememre sokáig nem jött álom. Papára gondoltam, arra, hogy ő is rajta volt a feketelistán, őt is meg akarták ölni. Ha nem kegyelmeztek volna meg neki, most nem lenne papám, a föld alatt lenne, nem külföldön...

Újra suli. Torna után énekóra jött. Fáradtak voltunk. Miki bácsi Haydn Üstdob-szimfóniáját mutatta be. Lejátszotta a témákat zongorán, és elmesélte, hogy amikor az üstdobba belecsapnak, felriad a közönség. Lekottáztuk a főtémát meg a kíséretet amolyan kivonatosan. Meghallgattuk felvételtől is a tételt, aztán Saci játszotta a főtémát zongorán, mi pedig dúdoltuk hozzá a kíséretet. Ahol az üstdob jött, akkorát vertünk tenyerünkkel a padra, hogy csaknem kiestünk belőle. Nagy nevetés lett. Na még egyszer, de pontosabban... Elmúlt a tornaóra utáni fáradtságunk. Óra végén Miki bácsi egy régi mesét olvasott föl nekünk „a zene hatalmáról”. Eszembe jutott Yehudi Menuhin, ő is azt mondta, a zenének hatalma, ereje van.

Élt egyszer az ókori Görögországban egy csodálatos zenész, úgy hívták, Orfeusz. Olyan szépen tudott muzsikálni ez az Orfeusz, hogy az istenek is örömet lelték a zenéjében. Egyikük, Apolló, neki ajándékozta a csodálantját. Ha ezen a lanton játszott, és énekelt, a madarak nem röptek tovább, felette köröztek egyre többen és többen. A halak kiugráltak a vizekből, hogy hallhassák a varázslatos muzsikát, erdők-mezők állatai köréje sereglettek, oroszlánok és bárányok heverték szelíden a lábánál, mintha kutyái lettek volna. Fák és sziklák indultak meg, hogy a közelében lehessenek, csörgő patakok és morajló folyók

csendesedtek el és álltak meg, mint ahogyan megállt a csillagok járása is. Mindent és mindenkit lenyűgözött zenéje varázsa.

Történt egyszer, hogy szépséges feleségét, Euridikét megmarta egy mérges kígyó. Mire Orfeusz odaért, Euridiké már a halottak birodalmában, az alvilágban volt. Egyedül Orfeusznak sikerült az, ami senki másnak, élve lejutott az alvilágba. Szomorú zenéjével mind egyik örnek, még a fenevad kutyának, Cerberusznak is meglágyította a szívét. Az istenek még azt is megengedték neki, hogy magával vigye Euridikét, de csak akkor, ha nem néz vissza rá, míg ki nem jutnak a napvilágra. Nem állta ki a próbát. Az istenek nem engedték le többet az alvilágba, akárhogy könyörgött, akármilyen szépen és szomorúan muzsikált is.

Utolsó óránk környezetismeret volt, Bella néni helyettesített. Bella néni vékony, kontyba fonja a haját, kicsit püpos, és már nyugdíjban van, csak helyettesíteni szokott. Az élet keletkezéséről beszélt, a meleg tengerekről meg molekulákról, apró építőelemekről, amik össze-ragadtak, aztán egyre komplikáltabbak lettek, és sejtekké váltak. Mindez, míg az élő anyag kialakult, nagyon sokáig tartott: ezek a sejtek még nagyon picik voltak, és a meleg tengerekben lubickoltak, egymást ették, és egyre növekedtek, úszni tanultak, aztán halak lettek, az is sokáig tartott. Aztán ezek a halak kimásztak a szárazföldre, kétélűekké váltak, majd nagyon sokára belőlük lettek a hatalmas dinoszauruszok, amelyek egymást zabálták föl, a felzabálás elől csak azok menekülhettek meg, amelyek elrepültek. Így lettek a madarak, akiknek a fiókái tojásból másztak elő, aztán megint sok-sok év telt el, míg kialakultak az emlősök, amelyek elevenen szülik az utódaikat, ezek az emlősök egyre ügyesebbekké váltak, a legügyesebbekből lettek a majmok, belőlük meg mi, emberek fejlődünk tovább. Ezt a hosszú folyamatot, a fejlődés sorozatát egy angol tudós, Darwin írta le legelőször a múlt században. Róla már olvastam az Élet és Tudományban. Bella néni megdicsért, miután jelentkeztem, és elmondtam, hogy Darwin évekig hajóúton volt, tudományos megfigyeléseket és kísérleteket végzett, Galápagos-szigetekére is eljutott, ami Dél-Amerika közelében van. Amikor kicsengettek, és elkezdtünk összepakolni, valami furcsaság történt.

Bella néni lelépett a katedráról, fölemelte az egyik kezét, aztán a szájára tette a mutatóujját, hogy legyen csend. Suttogni kezdett.

– Gyerekek, amit most mondok, maradjon köztünk. Mindaz, amit az előbb magyaráztam nektek, a tananyag része, el kellett mondanom. De ne higgyétek el: a világot a Jóisten teremtette. Minden más magyarázat zagyvaság. Csak az Isten képes arra, hogy végtelen jóságával életet fakasszon az élettelenből, az ő kegyelméből élünk mi is, és nyer értelmet az életünk. Mindez gyönyörűen le van írva a Szent Bibliában, azt olvassátok, ne a majomtudósok könyveit.

Bella néni még egyszer a szájára tette az ujját, és kimént. Meglepetten, zavarodottan néztünk utána. Mindnyáján sejtettük, hogy Bella néni most olyasmit csinált, amit nem lett volna szabad. Ha az, amit mondott, az Igazgató bácsi fülébe jut, börtönbe talán nem csukhatja, de biztosan kirúgja. Senki nem mondta el senkiinek. Onnan gondolom, hogy Bella nénit továbbra is láttuk az iskolában, nem tűnt el. Én sem mondtam el a történetet sem mamának, sem Katinak. Bár igaz, ami igaz, hamar el is felejtettem.

Történt azonban utána egy különös eset, ami megmaradt az emlékezetemben.

Hetes voltam éppen, a számtanórán Klári néni kiküldött, hogy mossam ki a szivacsot. Csendben bandukoltam a kihalt folyosón a mosdó felé, ahol szünetben zsvaj, lökdösődés, rohangelés összevisszaság tombol, most sehol egy lélek. A kanyarban beleütköztem valakibe.

– Nézz az orrod elé, fiam!

– Bocsánat. Jó napot kívánok, Igazgató Úr.

– No csak, te vagy az? Mit keresel itt tanítás alatt?

– A... a szivacsot kell kimosnom. – Nyeltem egyet.

– Na, jól van. Menj csak a dolgozdra.

– Igen. Viziontlátásra.

– Szervusz, fiam!

Pár lépésre távolodtunk el egymástól, amikor utánam szólt:

– Várj!

Megfordultam.

– Igen?

– Mondd csak, hogy mennek a dolgok, minden rendben veled?

– Öö... igen... köszönöm – reszeltem a torkomat.

– Szóval azt akarom mondani, ha bármilyen problémád van, akár iskolai, akár magántermészetű, bármi, amiben segítségre lehetek, fordulj hozzám bizalommal, megteszem, ami módomban áll.

– Köszönöm. – Halkabbra sikerült, mint szerettem volna. A földet néztem.

– Van-e valami nehézség, ami hátráltat?

– Neem... nincsen...

– Na jól van. Hallom, kielégítően tanulsz, a jegyeid rendben vannak, és szépen hegedülsz. Csak így tovább.

– Igen... – suttogtam. Rövid csend állt be.

– Édesanyád hogy van?

– Köszönöm, jól.

– Dolgozik?

– Igen.

– Szóval van munkája. Jól van. Mit dolgozik?

– Fordít.

– Értem. Jól van. Add át neki, kérlek, szívélyes üdvözetemet. Ismertem édesapádat.

Vállamra tette a kezét. Fölnéztem rá.

– Igen... átadom.

Mosolyogva bólintott.

– Most menj!

– Viziontlátásra...

Mama átküldött Hubka bácsihoz őszibarackért. A könyhaablakból rálátni a Fischer-rétre. Fischer bácsi háza alatt húzódik Hubka bácsi kertje a gyümölcsfákkal, veteményekkel és az üvegházzal. Hubka bácsi, a füle fölötti hajpamacsaitól eltekintve, kópasz, de a melle, háta, sőt a két válla is szőrös. Nem emlékszem, láttam-e ingben, mindig félmeztelenül és zokni nélküli szándálban tesz-vesz a kertjében. Kuttyája, Mackó is olyan barna színű, mint a gazdája, mintha ő is lesült volna a napon, kiint a kertben.

Megkaptam az őszibarackot, fizettem, és mentem volna, de Hubka bácsi hosszú előadásba kezdett a gyümölcsök jótékony hatásáról. Mackó is fülelt, mintha értette volna, mit mond.

- Most, hogy beérett az őszibarack, azt eszem. Csak barackot, egész nap. A szervezetemnek nincs is szüksége más táplálékra. Napfény által átjárt Duna-víz iszom, és őszibarackot eszem. Egyetértésben, harmóniában élek a természettel. Neked és mindenki másnak legjobb szívvel ajánlom a természetes életformát. Soha nem veszek magamhoz húst. Az ember kímélje az állatok életét, kímélje saját magát! Húsról egyáltalán nincs szükségünk. Még az ürüleik szaga is más. Aromás, érzem rajta az őszibarack illatát...

Mackóra néztem. Fejét oldalra billentve, hűledezve hallgatta Hubka bácsi szavait.

- De Mackó csak kap húst?

- Szó sem lehet róla! Ha én megvagyok hús nélkül, akkor kibírja ő is.

- De hát akkor mit eszik?

- Azt, amit én. Tegnap például spenótot főztem. Mackó is kapott. Nem akarta megenni, erre belenyomtam az orrát a tányérjába. Lenyalta a pofáját, és belátta, hogy nem is olyan rossz, aztán szépen megette mind.

Eszembe jutott Kendof Anti története. Többnapos spagettit vitt át a szomszéd kutyájának, de a szomszéd helyben, ott rögtön befalta az egészet, azt mondta, kár lenne a kutyájának adni.

- Hallgatok a természet szavára. Tapasztalatom szerint a vakondtúrások földben tenyészik legjobban a zöldség. Ha valahol eső után elszabadult földigilisztát találok az aszfalton, zsebre vágom, és elhozom ide a kertbe. Ha Isten lennék, beírnám a Bibliába az én tizenegyedik parancsolatomat: „Ne egy húst!” Az indiai emberek vallásában, a hinduizmusban is van pokol, csak annak több bugyra van, mint a mi poklunknak. Összesen huszonnyolc. Az egyik bugyorban azok az állatok várnak a húsevő emberekre, amelyeket ezek megettek. Büntetésképpen most az állatok fognak a vétkesek testéből darabokat kicsipelni és kiharapni. A jainizmus, egy ága a hinduizmusnak, egyenesen tiltja a húsfogyasztást. Felfogásuk szerint a leölt állat szenvedése és ret-

tégése húsa elfogyasztásával beépül az ember testébe, lelkébe. Tehát ne egy húst! Bizonyára közelebb jutnánk Árkádiához, a régi görögök szép ideájához, miszerint eljön még az idő, midőn a Természet összes gyermeke, erdők-mezők, az állatok és az ember békességben, egyetértésben és harmóniában élnek egymással, ha ez az eszme elterjedne körünkben is. Nagy prédikátorunk és példaképünk volt nekünk, vegetáriánusoknak Bicsérdy Béla mester. Személyesen nem ösmertem, de meggyőződtem tanításának helyességéről, és követtem elveit. Reggeli nincs, ebéd alma vagy más gyümölcs, most éppen őszibarack, kenyér nélkül, esetleg dióval. A vacsora őrölt dió mézzel vagy tejjel és kevés kenyérrel. No, meg a megtisztulás a rendszeres böjtölés által.

Mi, bicsérdysták megmutattuk, mire vagyunk képesek, midőn egy vegetáriánus sportolónk Bécsből Budapestre futott, persze nem egy nap alatt, bebizonyítván, hogy nagyszerű teljesítményekhez nincsen szükségünk húsevésre. A sportoló a vegetáriánusok biztatása és ovációjára közepette futott be a székesfővárosba. Nagy siker volt!

Nosza, több sem kellett az irigy húsevőknek; nem akartak lemaradni, ők is szerveztek egy távfutást Bécs és Budapest között húsevő élsportolójukkal. Ami igaz, az igaz, erre az eseményre még többen jöttek el biztatni, az útmenti hentesek, mészárosok is mind ott voltak, többük még a véres kötenyét sem vetette le, sorfalat álltak, kolbász- és hurkakoszorúkat lóbálva hajrázták. Budapest határában a hentesek füstölt oldalasokból emeltek díszkaput, azon futott keresztül a húsevő sportoló. Elképzelhető, mennyit gúnyolták mesterünket a húsevők, egy alkalommal például Bicsérdy sajtófogadás közben egy illatos rózsát szagolgatott, mire az egyik tollforgató emígyen fordult firkász kollégájához: „Psz! A Mester reggelizik.”

A bicsérdysta mozgalom a húsevő ellenzők minden gáncsoskodása dacára terjedőben volt, Bicsérdy több könyvét is szétkapkodták a húszas években, de aztán, ki tudja miért, miért nem, csökkent az iránta való érdeklődés. Nagy műve a „Halál leküzdése, Az életnek évszázadokig terjedő meghosszabbítása, A vénülés és az összes betegségek leküzdése minden életkorban kizárólag természetes úton”. Mára azonban, sajnos, kevesen követik a vegetáriánusok nemes eszméjét.

De te, fiam, ne feledd szavaimat! Légy vegetáriánus te is! Ne egy húst! Fölkerestem Sanyi bácsit a Győri úton. A szobájában keresztben spárga lógott, amely két ellentétes felső sarokban egy-egy szögbe volt hurkolva. Hömörö hintázott rajta a szoba közepén.

- Sanyi bácsi, mi ez?

- Háát igen, a középhőmérséklet. Tudni akarom a szoba középhőmérsékletét. Höhöhö...

- Jó öreg Sanyi bácsi! Micsoda mókamester! Elővettem a szatyorból az ajándékot, amit neki vettem.

- Sanyi bácsi, túrós táska. Tetszik szeretni? - kiabáltam.

- Szeretem! - harsogott vissza.

Elmesélte, a galambok minden nap az ablakpárkányon várják, hogy morzsát tegyen ki nekik.

Amikor a galambok nekilátnak a morzsát fölcsipegetni, hozza a szemüvegét, odaül a nyitott ablakhoz, és felolvas nekik az *Élet és Tudomány*-ból egy cikket a madarak szervezetére tett ártalmasságáról.

- Meg akartok halni?, kérdelem tőlük. Azok meg csak bólogatnak. Höhöhö...

- És hogyan telnek Sanyi bácsi napjai egyedül? Nem unalmas? - Rögtön megbántam, amint kimondtam...

- Háát igen, amíg Gabikám élt, nem volt unalmas. Negyvenöt évet voltunk együtt... Most sem unalmas nagyon, olvasok meg gondolkodom... a televízió is itt lenne, de a szomszédékhoz nem mehetek, leköttem a tévéjüket, amikor a gané Marosán kezdett hadoválni. Höhöhö... Erzsike meg Klárka amúgy kedves fehérnépek, vénkisasszonyok. Van egy kis korcs kutyájuk, a Pumi, azt kényeztetik, etetik csokoládéval, mint egy kisgyereket. A díványukon sorban babák, meg játék állatok fekszenek felöltöztetve, betakarva. Mindegyiknek adtak nevet. A főbaba a Zebike, vagyis Zebulon, egy mackó. Minden nap öltöztetik, vetkőztetik. Talán még fürdetik meg etetik is... Annyi minden jut eszembe a múltból... sok emlék... furcsaság... Hadikórházban voltam valamikor tizenhatban, amikor egy főhercegnő jött látogató-

ba... Mindenkitől megkérdezte németül vagy magyarul, kicsit tudott magyarul: „Hol sebesült meg?” Bajtársam a szomszéd ágyon meg azt válaszolja: „A seggemen.” Az osztrák tiszték értetlenkedtek: „Was, wo? In Scheckemen...?” Még a térképet is elővették volna... „Ne keressék a tiszt urak, olyan kis büdös lyuk nincs rajta a térképen!” Höhöhö... Egyszer spiccesen mentem hazafelé a Kaszinóból, megkérdeztem a rikancstól: „Hogy az Est? De nem egyet veszek, hanem az össz-Est!” Nézték is a villanyoson, ezredesi egyenruha meg a köteg Est! Gabikám megleptem alágyújtóssal, höhöhö... Sokat jártunk Gabival színházba, Operába, aztán a háború után már alig, kifogytunk a pénzből... Akkor azt találtuk ki, meghallgatjuk az operákat a Kossuthon. Felöltöztünk szépen, én öltönybe; Gabikám estélyibe, beültünk a fotelkebe a rádió elé... A szünetben kimentünk a konyhába, a kikészített szovjet pözsgőhöz, szendvicsekhez... A Rigolettóban, az Asszony ingatag alatt nem tudtam magam tovább türtőztetni, talpra ugrottam, és vezényelni kezdtem... Gabikám meg volt döbbenve, visszahúzott a fotelbe. „Sándor, hogy viselkedik, nem szégyelli magát!” Höhöhö... Karácsonyra kaptam tőle egy vezénylőpálcát, dirigálhattam azontúl az összes áriát, kivéve Az asszony ingatagot... Különben utánozhattam Ferencsiket kedvemre...

- Ferencsikről azt mesélte az osztálytársam, Bartha Nudli, akinek egy rokona a Hangversenyzenekarban játszik, hogy egyszer Ferencsik lekopogta a próbát, és dühösen odakiabált a hárfa felé: „Mit csinál maga, maga... nőő!”

- Háát igen, azt mondják, a nyalka legényeket szereti ökelme, Fartúró Toszkanininek hiszi magát.

- A Ruszti út és a Csopaki sarkán van a háza, minden nap ott megyek el a suliba. Van egy tollas barátja is, amelyik kint kapirgál a kertben, de nem egy tyúk, hanem egy kakas. Hihihhi...

- Höhöhö...

A szünetben odajött hozzám Wolf Éva. Gondoltam, emlékkönyvet hoz. Már háromba beleírtam, a Széles Éváéba, a Jutkáéba meg a Sólyomszem Beáéba. Nem lehet ugyanazt írni, mert megmutatják egymásnak, és megharagudnának. Olyan nehéz valami értelmes dolgot,

egy verset vagy idézetet találni, ami nem nevetséges. A felnőttek olyan... különleges dolgokat találnak ki. Csak nem írhatok be a pusmogó, vihogó lányok emlékkönyvébe egy olyan idézetet, mint „Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül!”. Mielőtt beleírok, átnézem az emlékkönyveket. Miket írnak bele a többiek!

Csendes kis kápolnában ereszkedjél térdre,
S kit a legjobban szeretsz, imádkozzál érte.

Stancsi írta Beának. A térdeplő figurát inkább elvarázsolt kutyának gondolnám, ha a hajában nem lenne egy hatalmas lila masni. A következő versike mind a három emlékkönyvben benne:

Evez, evez az élet tengerén,
De ki ne köss a Bánat Szigetén!

A lap csupa kék krikszkraksz, ez a tenger, bal oldalon egy vacak viortlás. Egyenesen a Bánat Szigetének tart, amin egy darab hervadt pálmafa kókadozik. Hátról látható a Boldogság Sziget, rajta három kajakos pálmafával, nekik bezzeg strammul állnak a levelei, mint Salamon tökéletessége. A lap csücske be van hajtvva, a rózsaszín számárfülön „Titok” olvasható. Mi áll alatta? „Szeretlek!” Ilyen marhaságot csak lányok írnak egymásnak.

De Éva nem nyújtott át emlékkönyvet, hanem rám bámult.

– Wind, te zsidó vagy?

– Meglepődtem. Nem tudtam, mit válaszoljak.

– Hülye kérdés. Nem vagyok sem zsidó, sem bigyó!

– Tényleg?

– Kópj le!

Igazából nem akartam elárulni, hogy nem tudom, mi az.

– Mama, én zsidó vagyok?

– Te nem.

– Akkor ki?

– Én.

– Te?! És a papa?

– Ő nem. Ha úgy tetszik, te félzsidó vagy.

– Félzsidó? Hogy értsem, zsi vagy dó? Illetve úgy értsem, hogy az egyik felem ilyen, a másik meg olyan? Deréktól lefelé és fölfelé, vagy jobbfelé és balfelé?

– A zsidók szerint tulajdonképpen zsidónak számítasz, akinek az anyja zsidó, mondják, az maga is zsidó. Volt egy ismerősöm, félzsidó, ő mesélte, ha egy nem zsidó lánynak udvarolt, a lány szülei tiltakoztak a zsidó udvarló ellen, ha pedig zsidó lánynak tette a szépet, akkor azok a szülők voltak fölháborodva a goj udvarló miatt.

– Gój? Az meg micsoda?

– A zsidók nevezik így a nem zsidókat, az úgynevezett keresztényeket.

– Te mama, mondd, mi az, hogy zsidó?

– Marcikám, nehezet kérdezel. Nem is tudom pontosan, mit válaszoljak neked. A zsidó az, aki zsidó szülőtől származik, vagy pedig zsidó vallású. A zsidók, ha jól tudom, Ábrahám, a bibliai ősatya lezszármazottjainak tekintik magukat. A zsidó törzsek a mai Izrael területén éltek, míg ki nem kergették őket a rómaiak.

– A rómaiak? Miért?

– Ellenálltak, de a rómaiak győztek. Lerombolták Jeruzsálemet, a fővárost. A zsidók azóta szétszóródtak a világban, mindenhol vannak, de igazában sehol. Nálunk a „hazátlan bitangok” nevet kapták. Mindenhol üldözték őket. A nácik voltak a legszörnyűbb zsidóüldözők, több millió zsidót öltek meg tervszerűen a háború alatt. Magyarországról is elhurcoltattak négyszázezer zsidót a csendőrség segítségével.

– De miért?

– Miért? A zsidókat sehol sem szerették, ma is sokan gyűlölik őket, legalábbis nem rokonszenveznek velük. Miért? Hm... Sok rosszat mondanak a zsidókra. Tudod, a legenda szerint, a Bibliában is így van megírva, Jézus Krisztust, aki maga is zsidó volt...

– Jézus tényleg zsidó volt?

– ...igen, szóval zsidó főpapok ölették meg Poncius Pilátus, a római helytartó által.

– Pilátus, aki igazából meg akarta menteni, bement a börtönébe kikérdezni, mi végre tevékenykedik?

– Igen, úgy tudom, így van leírva. Azóta nekünk zsidóknak a szemünkre vetik, hogy mi feszítettük meg Jézust. Az iskolában, amikor még kislány voltam, keresztény lányok rám mutattak: „Te is gyilkos vagy, ti öltétek meg a Megváltónkat!” Tátva maradt a szám ilyen képtelen vád hallatán. Hogyan lehet egy gyereket megvádolni valamivel, ami a legenda szerint csaknem kétezer éve történt, és amihez neki semmi szerinte semmi köze nincs, nem is lehet. Elképesztő, milyen kollektív bűnökkel illetnek minket, szóval tekintet nélkül az egyes személy tulajdonságaira, azt állítják, hogy mi zsidók valahányan ilyenek meg olyanok vagyunk.

– Milyenek?

– Például pénzéhesek.

– Ez igaz?

– Marhaság. Majd minden ember pénzéhes, legyen zsidó vagy nem zsidó. Pénzből kell megélnünk.

– És még?

– Te Marci, most befejezzük ezt a témát, föl kell tennem a levest. Talán nem vagy éhes?

– De mama, kérlek! Még mi nem tetszik? Mit mondanak még?

– Hát, azt is állítják, hogy a zsidók világméretű összeesküvést szőnek, világuralomra törnek.

– És ez igaz?

– Ez még nagyobb marhaság, egyenesen szemenszedett hazugság. Hogyan szervezkednének a zsidók világszerte, amikor olyan különbözőek? Még közös nyelvük sincs. Hol vannak az állítólagos szervezkedés dokumentumai? És hogyan veszik át a világuralmat? Ők lesznek mindenhol a miniszterelnökök, a királyok, a törzsfőnökök, a szultánok, a maharadszák!... Művelt ember ilyet nem állíthat, csak korlátolt, ostoba ember. Sajnos van belőlük elég...

– Ha ez mind nem igaz, akkor... akkor szerinted mi az, ami mégis igaz, és a többieknek nem tetszik?

– Marcikám, kedvesem... – Mama sóhajtott. – Mennyit kérdezel!... Mit tudom én, mi nem tetszik nekik valójában! Én nem vagyok ok. Tény az, hogy a nem zsidók ölték minden korban a zsidókat, és nem fordítva. Ha egy szegény, egyszerű embert látnak, nem esik meg rajta

a szívük, „pfuj, bűdös zsidó!” – mondják. Ha valaki sikeres, akkor biztosan lopott vagy harárcsolt. A világszerte elismert zsidó tudósokat, művészeket meg... egyszerűen irigylik. Talán ez az irigység lehet az idegenkedés egyik oka. A másik meg... hm... azt hiszem, a zsidók egy valamiben tényleg különböznek a nem zsidóktól, valahogy... sokkal intenzívebbek. Mindenben kitűnnek, amiben tevékenykednek. Ők a legnagyobb kapitalisták és bankárok, a leghangosabb antikapitalisták és szocialisták, a legelismertebb kutatók és tudósok, legtehetségesebb művészek... Csoda, ha utálják őket?

– Te mama, és... te... neked rossz, hogy zsidó vagy?

Elnévette magát.

– Nem, tulajdonképpen mindegy. Persze csak ha békén hagynak. Nem az a lényeg, hogy kiktől, milyen szülőktől származol, hanem hogy milyen ember vagy valójában. Illetve... hm. Van erről egy szellemes verse. A zsidók saját magukon is tudnak nevetni. Nem tudom elképzelni, hogy hívő katolikusok kigúnyolnák a saját ájtatosságukat, álszentségüket. Túl komolyan veszik magukat. Olyan... nehezen élvezhetők.

– És papának nem rossz?

– Miért lenne rossz? Szeretjük egymást, férj-feleség és család vagyunk. Papá felvilágosult, művelt, liberális ember, szóval türelmes, békétűrő. Érti a zsidó humort, szereti a vicceket. Jókat szokott mulatni a csavaros zsidó észjáráson. Fiatalkorában sábesz-goj volt vallásos zsidó családoknál, akik szombatönként nem dolgoztak, nem főztek, semmit sem csinálhattak, ami munkagyanús, még a villanykapcsolót sem használhatták. Papa nyomkodta kívánságukra a villanykapcsolót. Párizsban meg, ahol mint szegény diák, munkát keresett, Weiss néni kifőzdéjében talált mosogatói állást. Weiss néni elmagyarázta neki, mire vigyázzon, hogy külön vízben kell elmosogatnia a tejes meg a zsíros edényeket. Vallási előírás. Jó. Amint Weiss néni kiment, papa az összes edényt egy közös mosogatóvízbe csapta... Igen ám, de Weiss néni meglepte a kulcslyukon! Papa repült.

– És hogy szól a verse?

– A verse arról szól, hogy a zsidók mindig is a világért dolgoztak, és mindig is a világért szenvedtek. A verse arról is szól, hogy a zsidók mindig is a világért harcoltak, és mindig is a világért szenvedtek.

Schau ich mir die Juden an, Hab' ich wenig Freude dran,
Fallen mir die ander'n ein,
Bin ich froh, ein Jud' zu sein.

Valahogy így lehetne lefordítani:
Ha csak a zsidókat nézem,
Kevés örömben van részem.
Ha a többire is gondolok,
Örülök, hogy zsidó vagyok.

– Ez is egy Schubert-dal Goethe-versre?
– Ne csacsiskodj, Albert Einstein írta, egy nagy tudós.

– Zsidó?
– Naná, majd eszkimó!

Másnap Misi elmesélte nekem, miért kérdezősködött Wolf Éva, neki megmondta. Sok rosszat hallott a zsidókról, amiket mama is felsorolt, a megfeszítetést, a kapzsiságot, a titkos szervezkedést, a világhatalmat, talán még többet is. Hazament, és mindent leadott otthon. Szidta a vérszívó, zsugori zsidókat három napon keresztül, már kezdte őket utálni. A harmadik napon a mamája leültette, és a lelkére beszélt: „Édes kislányom, hallgass most meg engem, én zsidó vagyok, apád szintén, tehát te is zsidó vagy.”

Megint fel kellett mennem Hubka bácsihoz, ezúttal zöldségért. Újabb előadástól tartottam Bicsérdyről, a zsebben hordott földgigilisz-tárol meg a napfény által átjárt Duna-vízről. Most nem volt egyedül. Az öreg Fischer bácsi ült nála, az asztalon borosüveg, két pohár. Hubka bácsi lemeregette a krumplit, hagymát meg a többi zöldséget, Mackó fülelt...

– ...egyszerűen besoroztak a Waffen-SS-be, nem úgy volt, hogy én kértem volna, a mi falunkból az összes sváb az SS-be került, azok is, akik nem voltak a Volksbundban... Három évet voltam a keleti fronton... Lacikám, a legtöbb sebesülés nem lőtt seb volt, hanem fagyás...

großer Gott, mit szenvedtünk! El tudod képzelni?... A vég nélküli várakozás a fagyos hőmezőben... Beástuk magunkat, és vártunk hetekig, talán hónapokig... beleőrültünk a fázásba, a várakozásba...

– Minket szöges bakancsba küldtek ki, a szögek vezették a hideget, hiába tömtünk bele újságpapírt, mintha meztelláb jártunk volna.

– ...aztán egyszer csak jött az ügyeletes... Eligazitás, a tüzéség már belötte az oroszokat, parancsfelolvasás, a Führer üzenete... Felhajtottuk a fejadagunkat, csatasorba álltunk... olyan idegesek voltunk, mint a versenylovak... toporzékolunk... aztán végre: „Sturm!” Rohantunk, mint az örültek, mint a kiszabadult állatok, végre meleg lett, üvöltöttünk: „Sieeeeeeg!!!” Ratatatata! Lelőttünk mindent, ami élt és mozgott...

– Egészségedre!

– Próst!...

– Mi magyarok később értünk be az elfoglalt falvakba, mi adtuk a rendfenntartó egységeket. Az orosz muzsikok felszabadítókként fogadták a német alakulatokat, azt várták, hogy visszakapják a földjüket. A Wehrmacht első dolga volt a falu lakosságát összehívni. Íráspróbát vettek azoktól, akik tudtak írni. Az írástudók igyekeztek szépírással kitűnni, jó állásokra számítottak mint írnokok, küldöncök. És mi történt? Az írni nem tudókkal árkokat ásattak, és belelőtték az írástudókat. Likvidálták a tanult embereket. A muzsikot az iskolázatlan igavonó szintjére akarták lesüllyeszteni, legfőljebb a nevét tudja leírni, és elég, ha ötszázig számol. Mint a gyarmatokon. Orosznak hivatalt nem adtak, a kolhozokat meg nem oszlatták föl...

A kezdeti rokonszenvből hamar gyűlölet lett... Az első hetek után mindenütt orvlövészek, partizánok leselkedtek ránk. Volt, aki bedilizett az állandó félelemtől, le kellett szerelni. De az még jól járt. Egy barátom előtt akkor robbant a gránát, amikor kinyitotta az ajtót. Mind a két lábát leszakította... nem lehetett megmenteni...

Egyszer az egyik tiszt levelet kapott, a fia hősi halált halt, für den Führer, fürs Vaterland. Nem messze esett el a fia, tőlünk úgy százötven kilométerre, Szmolenszk felé... Nagyon fegyelmezett volt... levettük előtte a sapkánkat, fejet hajtottunk... Egy szót sem szólt. Este becsomagolt egy egész kenyeret, és lement a faluba. Másnap mesélték

a többiek, nőhöz ment. Tudta, melyik Natásához kell mennie. Mindenki fel volt háborodva, micsoda disznó, meghal a fia, ő meg megy bumsen! Was für ein Schweinehund!...

Egyszerre mind a ketten rám néztek. Fizettem. Aztán Hubka bácsi töltött, koccintottak, és többet nem törődtek velem.

...Én nem voltam felháborodva. Großer Gott! A halál ott lesett ránk mindenütt. Hullottunk, döglöttünk, mint a legyek. Félünk... rettegtünk... de az életosztón még erősebb, mint a halálfélelem. Élet és halál!... Élni!... Élni!... Érted, Laci? Egy barátom Sztálingrádnál volt bezárva. A Luftwaffe még küldött gépeket, de már csak a legsúlyosabb sebesülteket mentették ki. A bál kezén sebesült meg, az egyik ujját le kellett vágni. Reménytelen eset, túl kicsi sérülés. A kötözéskor derült ki, hogy az orvos is bácskai, a harmadik faluból. Hatalmas kötést csinált neki, az egész karját, fejét, még a felsőtestét is bekötötte, úgy nézett ki, mint egy fél hóember. Az utolsó gépek egyikével sikerült kirépülnie. Amerikai fogságba került, a háború után Schleswig-Holsteinben gründolt egy tehénfarmot... Él, mint Marci Hevesen...

– Én srápnelt kaptam a hátamba Kárpátalján, minket, sebesülteket Románián keresztül szállítottak vissza. A vonatunk többet állt, mint haladt, minden más szerelvénynek előnye volt velünk szemben. Több hónapig voltunk úton, elvesztettem az időérzékemet, apátiába estem. Hőség volt, a vagonban szörnyű bűz. Vizelni már nem szálltunk ki. Valahol a Regátban, az Isten háta mögött elszállásoltak minket egy faluban. Az éjjel arra riadtam, hogy ég az arcom, mintha ezer pióca szívna a véremet. Poloskák voltak, a mennyezetről hullottak rám. Villany nem volt, gyufát gyújtottam, kimentem vizet keresni, az arcomat lehűteni. Észrevettem egy tükröt, elé tartottam a gyufát, és belenéztem. Felordítottam a rémülettől, nem magamat láttam! Egy szőrös, vén ördög duzzadt pófája meredt rám! Bűzlő, torzonborz vadállat lettem. A kórház után szabadságot kaptam, hazamehettem. Sokat nem beszéltem a szüleimmel, idegileg ki voltam készülve, összeroskadtam, remegtem, sírtam. Mint egy kisgyerek. Ágyba fektettek, azonnal elaludtam. Éjszaka pusmogásra ébredtem. Gyufát gyújtottak, vizsgálgattak. Tudod, min tanakodtak? Azt kérdezték egymástól, vajon tényleg én vagyok-e, a fiuk...

– Egy falumbélit az ejtőernyősökhöz soroztak be. Rohadt mesteriség. Lógsz a levegőben, eleven céltábla vagy, mindenki rád lő. A legtöbbje nem élté túl a háborút, ő igen. De milyen állapotban! Großer Gott! Talán több volt benne a műalkatrész, mint az eredeti anyag. Az egyik lapockája fémből volt, a bordái hiányoztak, a kar- és lábsontjait összecsavarozták... Lelkileg is egy roncs lett. Talált feleséget, egy özvegyasszonyt egy kisfiúval, de normális életre már nem volt képes. Időről időre kimaradt, a Keleti környéki kocsmákban ivott. Otthon részegen megverte a feleségét. Hiába könyörögtek neki mind a ketten, a gyerek is, ne tessék bántani anyukát! Mindhiába. Évekig ment ez így, aztán az asszony elvált tőle. Ismerem a fiút, ma már fiatalember, ő mesélte. Egy kocsmai verekedésben kivetkék mind az összes fogát. Fémprotézist kapott, úgy nézett ki, mint egy gépember. Karácsonykor a kocsmák is be vannak zárva, hajnalig rőtta egyedül a kihalt utcákat. Szegény ördög! A karácsonyi kísértet. Aztán beteg lett, rákos. Lefogyott, csupa csont és bőr lett. A mostohafia járt be hozzá a kórházba. Ő megbocsátott neki. Az anyját hiába kérte, jöjjön vele, mégiscsak éveket éltek együtt, hiába. Gyűlölete iránta erősebb volt, mint az irgalom... A fiú ott ült nála, amikor meghalt. Megsíratta, eltemettette...

– Hát igen... szomorú történet... Egy barátom Karintiában francia fogságba esett. A francia fogság volt a legrosszabb, többen állítják, akik az orosz fogságot is megjárták. Alig adtak enni, egészségügyi ellátás nem volt, takarót nem kaptak, verést annál többet. Amikor meghalt egy német tiszt, a táborhatóság átkutatta a zsebeit, kéresték a papírjait. Megtalálták a levéltárcáját az igazolványaival és fényképekkel. Mosolygó feleség, mosolygó gyerekek, karácsony és így tovább. Volt azonban még egy fénykép, amely felkeltette az érdeklődésüket. Egy kivégzésen készült, ahol egy franciát akasztottak, talán egy elfogott ellenállót. A tiszt Wehrmacht-egyenruhában mosolyog, körülötte mosolygó katonák, középtűt lóg az akasztott francia. A fotó hátulján egy francia város neve és egy évszám. A kép láttán a franciák megőrültek, kirontottak, hogy lecsapjanak egy németre... Az első német egy fiatal fiú volt, hiába tiltakozott, hogy ő nem csinált semmit, ártatlan, az ördögök összekötözték, „halál a boche-ra!”, bakra fektették... a német üvöltött, a franciák üvöltöttek... és elevenen kettéfűrészelték...

Nem emlékszem, hogyan értem haza, kavargott a fejem, a krumpli és a zöldségek lehúzták a karomat. Alig tudtam megmászni a lépcsőt, mintha hirtelen megbetegedtem volna, halálosan elfáradtam. Bevittem a konyhába a szatyrot és a kosarat. Mama jött be, és rám kiabált, hol maradtam ilyen sokáig. Értetlenül néztem rá, aztán elkezdtek ömleni a könnyeim. Nem akartam bögni, de olyan erővel jött rám, ahogy nyáron tör ki a vihar, a felhőszakadás...

Percekig tartott, amíg végre meg tudtam szólalni, utána mama már nem haragudott rám annyira, sokkal inkább Fischer bácsiékra:

- Hogy lehetnek ilyen felnőtt férfiak egy ártatlan gyermekkel? Hát nem gazemberek ezek? Belegázolni egy gyerek lelkébe! Felelőtlen csibészek! Feljelentem őket a rendőrségen!

- Mama, ne!

- Még véded őket?

- Borockáztak!

- Részeg banda!

- Nekik is rossz volt a háborúban!

- Ne véd őket! Fasiszták!

- Mama, Prágában, amikor kiverték a németeket, találtak egy német katonát, csak 16 éves volt, ügyetlen, nem sikerült elmenekülnie, odakötözték egy lámpaoszlophoz, leöntötték benzinnel, és meggyújtották, és a fiú azt kiabálta: „Mutter! Mutter!” Azt jelenti, hogy...

Újból megindultak a könnyeim, de már mama ölében ültem, szorosan átkarolt, simogatott. Ő is sírt, a karjához bújtam, fejemre potyogtak forró könnyei...

Kati jött be a konyhába, ránk meredt, de nem szólt semmit. Elmentem fürdeni.

Kicsit csörömpöltek a konyhában, aztán éreztem, amint bekacsaringózik a palacsinta illata a fürdőszobába. Diós palacsintát csináltak, a kedvencemet.

Kati és mama megértik egymást. Amolyan barátnőszerűségek. Olykor puszognak és vihognak, mint a lányok az osztályban. Egyszer nagyon-nagyon nevettek, már azt gondoltam, megbolondultak. Kiderült, hogy vasárnap almás rétest akartak sütni, és napokkal előtte megbeszélték, mama veszi meg az almát, Kati pedig a rétestésztnak

valót. Eljött a vasárnap, eszükbe jutott a rétes. Mama elfelejtett almát venni, Kati elfelejtette a rétestésztnak valót megvenni. Jó együttműködéssel nem csináltak almás rétest.

Annyi diós palacsintát ehettem, amennyit csak akartam. Mama szemben ült velem, mozdulatlanul, maga elé nézett. Aztán lassan végigsimított a homlokán.

- '39 szeptember elsején hajókiránduláson voltunk a Dunán Esztergom felé. A hajón zenekar játszott, párok táncoltak, meleg, napos idő volt. Egyszer csak leállt a zene, a hangszóró bementa, hogy a Német Birodalom hadserege ma reggel katonai csapással válaszolt a lengyel provokációkra. Ezután újból játszani kezdtek a zenészek, folytatódott a tánc. Így kezdődött el számunkra a háború, ami az ostrommal és a felszabadulással végződött. Mennyi minden mentünk keresztül, nagy Isten! De életben maradtunk.

Papa egy textilgyárban talált állást Pápán, jól keresett, házat béreltünk. '43-ban behívták, de ő nem vonult be, inkább katonaszökevény lett, mint ágyútöltelék. Vonatra ültünk, feljöttünk Budapestre. Roknokhoz mentünk a Ferenc körütra, éhesen, csapzottan. A rokon csóvalta a fejét: „Nehéz idők, bizony egyre nehezebb időket élünk... Nem irigyellek benneteket. Először a zsidókat fogják összeszedni, aztán a félzsidókat, végül azokat is, akiknek zsidó házasársuk van. Te meg mint katonaszökevény... Bizony nem irigyellek benneteket... Micsoda? Hogy nálunk maradnátok? Arról szó sem lehet! Mi rendes emberek vagyunk!”

Úgyhogy továbbálltunk. Végül találtunk barátoknál szállást.

Így kezdtünk bujkálni, hol itt, hol ott. Különböző lakásokban, ismerősöknél, barátoknál húztuk meg magunkat. Csináltattunk papírokat, hamisítványokat, de vigyázni kellett. Igyekeztük elkerülni az utcát, a nyilvánosságot, különösen a villamost.

'44 márciusában bejöttek a németek, elkezdődött a zsidók deportálása. Aztán a bombázások.

Az Üllői úton laktunk, papa vásárolni ment, egyszer csak szirénázás, bombairádó! Lementem a pincébe, az óvóhelyre, most először papa nélkül. Aggódtam, mi lesz vele. Szörnyű bombázás volt, közel csapódtak be a bombák. Rázkódott az egész ház, mi meg remegtünk

a félelemtől. A padokat előrehúztuk, nem volt szabad a falhoz támaszkodni. Voltak, akik befogták a fülüket, többen sikoltoztak, kitört a pánik, bármelyik pillanatban ránk omolhatott a ház. Egy szőke, síró kislány körül térdeltek le az emberek, eszelősen imádkoztak hozzá, az angyalhoz, mentse meg őket... Nagy Isten, szörnyű bombázás volt!

Amikor végre lefújták a bombariadót, papa szaladt vissza az Üllői útra... le volt zárva. Tűzoltók, mentők és füstölgő romok. Két szomszéd ház összeomlott, de a miénk sértetlen maradt...

Kenyérért álltam sorba '44. végén a piacon, amikor igazoltattak a nyilasok, mint zsidógyanúst. Mutattam a papírjaimat, vizsgálgatták. Papa, aki a közelben egy másik sorban állt, odajött segíteni. Engem elengedtek, viszont vele kezdtek el foglalkozni. Most ő lett zsidógyanús, meg katonaszőkevény-gyanús. Hiába védekezett, magyarázott, az egyik katonával bekísértették a nyilas laktanyába. Papa megpróbálta lepénzelni a katonát, hiába. Bementek a laktanyába, az ügyeletes tiszt elé. Papa ereiben meghűlt a vér, gondolta, innen többet nem szabadul. A katona jelentette a tisztnek, hogy a razzian előállították ezt az embert, aki katonaszőkevény-gyanús, és megpróbálta lepénzelni. A nyilasok plakátokon minden férfit 16 és 60 év közt bevonulásra kötelezték a végső győzelemig. „Kitartás! Éljen Szálasi!” A parancsmegtagadás azonnali felkoncolással járt, vagyis rögtön agyonlövik. A parancsnok üvöltözött: „Katonaszőkevény, zsidóbérenc, megmotozni!” Megtalálták a katonai igazolványát, amiben az állt, hogy karpaszomány viselésére jogosult. Ez érettségit jelentett. Papában maradt anynyi lélekjelenlét, hogy képes volt egy mesét kitalálni. Magabiztosan előadta, a napokban jött Budapestre a feleségével és a kisgyerekeivel, még nem talált megfelelő szállást, de amint biztonságba helyezte a családját, azaz holnap, azonnal jelentkezik szolgálatra. „Magyar a magyarnak testvére, nem ellensége – így a tiszt –, hiszek magának, menjen, helyezze el a családját, aztán jelentkezzen a haza védelmére! Kitartás! Éljen Szálasi!” Valószínűleg a karpaszománytól enyhült meg. Papa megmenekült.

Az ostromot Budán éltük át. Pest már januárban felszabadult, Bu-
da csak februárban. A Széll Kálmán tér közelében laktunk. Láttam

azokat a katonákat, akiket a kitörésre vontak össze. Az arcukra volt írva a félelem, tudták, hogy a halálba mennek.

Még jártak a villamosok a Széll Kálmán téren, amikor barátaink hívtak telefonon Pasarétről, a házuk előtt szovjet tankok vonulnak. Hamarosan vége lett a harcoknak nálunk is. Egész Budapest felszabadult. Túléltük a háborút!

Ami utána jött... hát... az sem volt könnyű. Nem volt mit enni, nem volt tüzelő, nem volt semmi, csak romok, mindenütt romok... Papa a Városházán dolgozott, a tisztiorvossal szervezték Budapest egészségügyi ellátását... De fizetése nem volt, illetve nem ért semmit. Éhezünk. Csalánlevelet ettünk...

Az utcán veszélyes volt járni, az oroszok elkapdosták a férfiakat, elvitték őket „malenkij robot”-ra, dolgozni Szibériába, rabszolgamunkára. Csak évek múlva jöhettek haza, ha túléltek egyáltalán. Kádár Jánost is elvitték, hiába mutatta az igazolványát. A határon túlról sikerült csak visszahozatni. A nőkkel erőszakoskodtak a katonák. Bejöttek a lakásokba, nőket kerestek, meg fosztogattak. Gyűjtötték a karórákat, a civilektől vették el, több órát viseltek a karjukon. Tőlünk is mindent elvittek, ami mozdítható volt.

– És mi lett a papai házatokkal?

– Azt a szomszédok fosztották ki. Alapos munkát végeztek.

A palacsinta már rég elfogyott, csak hallgattuk mamát. A háborúról eddig még soha nem beszéltek nekünk.

Végül, amikor már semmink sem maradt egy régi zsebórán kívül, lehúztuk az aranygyűrűinket, papa elment Soroksárra, hogy élelmisszerre cserélje őket. Kapott értük ötven tojást. A Szabadság hídon jött vissza, akkor még Ferenc József híd volt a neve. Már elkezdtek rendbe hozni, pallókat raktak le rá, úgyhogy már át lehetett kelni rajta. Szegény papa megbotlott, és mind az ötven tojás összetört a hátizsákjában. Az emberek megálltak körülötte, leköpdösték, szidták: „Úgy kell a rohadt feketézőnek...” Szegény sirt, amikor megjött... Vigasztaltam: „Nem baj, az a fő, hogy élünk...”

– Mama, miért csinálják az emberek a háborút, amikor az mindenkinek rossz?

- Nem az emberek csinálják, hanem a férfiak. A nők soha nem csináltak háborút.

- Hallgattam. És miért jó a férfiaknak? Miért nem beszélük meg egymással, hogy máttól fogva nem lesz több háború? Aztán arra gondoltam, az iskolában is csak a fiúk verekednek. Ha a lányok veszekednek, akkor kiabálnak, rikácsolnak meg hadonásznak, de nem ütik meg egymást. Még soha nem láttam, hogy lányok verekednének. Csak a skacok bunyóznak. Játékból vagy igaziból. Lökdösődés, aztán az egyik behúzza a másikat, folyik az orra vére, felreped a szája vagy a szemöldöke... mehet az iskolaorvoshoz. Hogy történt? Megbotlottam...

- Ha nem lennének kis bunyók, nem lennének nagy háborúk sem? Nem, nem hiszem... nem tudom...

Varjasi Laciék magukkal vittek Jenő bácsihoz, egy Bimbó úti régi ház első emeletére. Jenő bácsi öreg tudós, szép színes kristályokat mutatott nekünk. Az egyik szekrény tetején kitömött madarat vettem észre, kék tollazatáról felismertem.

- Jenő bácsi, ez egy szalakóta!

- Úgy van.

- Coracias garrulus, Keve Bandi bácsi madárhatározójában a gyurgyalag és a búbos banka között van.

- Nocsak! Talán ornitológusnak készülsz? Melyik iskolába jársz?

- A zeneibe.

- Hangszeren is játszol?

- Igen. Hegedűn. Tessék elképzelni, múltkor Sosztakovicsnak játszottunk.

- Na ne mondd! Igazán?

- Tetszik ismerni?

- Hogyne ösmerném. Már mint a zenét. Jó zenét ír, sajnos alig játsszák. Remélem, eljön az idő, amikor többet hallunk tőle. Megérdemelné.

Feltűnően kevés tamtam volt Sosztakovics látogatása körül. Mikor Menuhin meg Pablo Casals nálunk járt, a Filmhíradó is eljött, és rengeteg vendég. Sosztakovics egyedül volt. Semmi kíséret, semmi felhaj-

tás. Vajon miért? Mert nem nyugati, hanem szovjet? Miki bácsi előző nap a lelkünkre kötötte, nekem, Stancinak és Joó Piusznak, hogy Sosztakovics *Öt darabját*, amelyet szeptemberben kezdtünk el gyakorolni, még egyszer alaposan nézzük meg otthon. Mi hárman nem énekórára mentünk, hanem fel a harmadikra, az egyik zeneszobába. A mű címe tulajdonképpen *Öt darab két hegedűre és zongorára*, de a második szólamot Stanci vette át fuvolával. Így jobban szól. Az *Elégiát*, ami háromnegyedes ütemben van írva, először több helyen is úgy gyakoroltuk össze Stancival, hogy a hatnyolcadot triolaként játszottuk; mert a kottában három-három nyolcad össze volt kötve. Piusz, a nyavalyás észrevette, hogy mindketten rosszul játszottuk a nyolcadokat, de átvette a trioláinkat, nehogy kizökkenjünk a zenélésből. „Srácok, ahogy ti játszottátok, úgy még jobb, mint az eredeti, szóval ti játszottátok jól, és a kotta hibás!” Persze el kellett hagynunk a triolákat, és a kotta szerint játszani.

Kinyílt az ajtó, Miki bácsi, Sosztakovics, a tolmácsnő és egy fotós jöttek be.

- Zdrasztvujtje.

Magyarul köszöntünk vissza.

Miki bácsi bemutatott minket, a tolmácsnő fordított, Sosztakovics komolyan bólintott. Leültek. Elkezdtünk játszani. A kotta mögül rásandítottam Sosztakovicsra. Sötét öltönyben volt, fehér inget és kék nyakkendőt viselt. Összehúzta magát, hogy beférjen az iskolapadba. A padon előtte a hegedűtökom. A tok alatt a pad össze volt firkálva. „A szerelem a legveszélyesebb betegség, egyszerre ketten esnek ágy-nak”, „Rövid az élet, hosszú a sír, mindenki ketyyintsen, amennyit bír”, meg egyebekkel. Jobb, hogy nem látta, bár amúgy sem értette volna. Kicsit előretolta a tokot, a jobb karját ráhelyezte a padra, a balra meg rákönyökölt, két ujjával megtámasztotta az állát. A haja sötét és kicsit kócos, a szemüvege is sötét volt. Az orrától a szájaig kétoldalt egy-egy mély barázda húzódott. A szája kicsit legörbült, a feje félrebillent. Tekintete a távolba meredt, mintha gondolatban máshol járna. Hibátlanul lejátszottuk az *Öt darabot*, elég jól sikerült. Sosztakovics kimászott a padból, és felénk fordult. A szája most kevésbé volt legörbülve, de komoly maradt. Szpasziba, és elmentek.

– Milyen az Őt *darab*? – kérdezte Jenő bácsi.
 – Jó... Részben vicces, részben... hogy is mondjam, olyan... szomorú.
 – Melankolikus?
 – Igen... azt hiszem. Különösen a Prelúdium meg a Keringő. Tánc, és mégis szomorú.
 – Hm. Sosztakovics maga is szomorú ember. Nem volt könnyű élete a Szovjetunióban. Örülhet, hogy életben maradt. Hogy ő élte túl Sztálint, és nem fordítva.
 – Készülődtünk.
 – Hanem, fiám, gyere máskor is. Magam zongorista voltam, diskurálunk majd a muzsikáról.
 – Kajetánnál voltam vasárnap, gómbfociztunk. Aztán lementünk a Majorba lábtengőzni. Kajetán hazament, tanulnia kellett. Tizenegy körül járhatott, még volt időm ebédig. Sokan járkáltak a Városmajorban, kutyások, öregek, szerelmesek. Szép idő volt, pedig naptár szerint lassan a tél közeledett. A lábtengőban megizzadtunk, levettem a kiskabátomat. Gondoltam, leülök egy padra lábat lóbáznai, de mindén padon ültek.
 – Bácsi kérem, szabad ez a hely?
 – Szabad.
 – Leülhetek?
 – Tessék. – A bácsi végigmért tetőtől talpig. – Ösztán milyen vallású vagy te?
 – Tessék?
 – Azt kérdezem, milyen vallású vagy?
 – Református.
 – Vagy úgy, már azt hittem, más vallású.
 – Hogy tetszik érteni?
 – Na, hagyjuk ezt... Öszt hol laksz?
 – Fent a Hankóczyban.
 – És a szüleid megengedik, hogy csávárogi?
 – A barátomnál voltam gómbfocizni.
 – Szóltál atyádnak?

– Papa nincs otthon, külföldön dolgozik, mamának szoltam.
 – Külföldön dolgozik?! Hogy hívják atyádat?
 – Wind Jenő.
 – Wind... Wind... Csak nem az a Wind, aki '56-ban a Rádiónál volt?
 – De igen.
 – Aha... És melyik országban dolgozik?
 – Hát... a Szovjetunióban.
 – Hm...
 – Hallgattunk. Aztán én néztem meg őt. Pókhasú, tréningnadrágos öreg bácsi, elől kopasz, hátul van még némi haja. Jobbra-balra forgatta a sétabotja kampóját.
 – A bácsi itt lakik a Majornál?
 – Igen, a Maros utcában. Nyugdíjban vagyok, ráérek vasárnap sütetni a hasamat. A vasúttól mentem nyugdíjba.
 – Nem volt veszélyes a vasútnál dolgozni?
 – Nekem nem, én agitpropos vótam, vagyis az irodán... Fiacskám, ha elmesélném neked az életemet, még jövő vasárnap is itt ülnénk! Hajaj, mi mindenen mentem én már körösztü! az életem folyamán! Folyamán, úgy van. Az élet olyan, mintha egy folyó sodorna. Ülsz egy lélekvesztőben, evezel; erőlködöl, hogy a felszínen maradj, kikerüld az örvényeket, de a folyó sodor magával... a történelemi folyama. „...fölül a gálya, s alul a víznek árja, azért a víz az úr!” Kitől idéztem?
 – Petőfitől.
 – Úgy van. Szolgáltam a király seregében, de a balsors és a gonosz hatalmak szövetsége úgy akarta, hogy elveszítsük szent háborúinkat. Pedig Istenért, a Királyért és a Hazáért hadakoztunk. Bevonultam Kun Béláék alatt a Vörös Hadseregbe, mert a haza veszélyben volt. „Fegyverbel!” Hát mentem mint géppuskás. Visszafooglaltuk Kassát, Eperjest. Mégis ki kellett onnajt vonulnunk. Ami utána jött, az maga volt a katasztrófa. Az oláhok, tótok, kutya csehek és szerbek feldarabolták a mi szent országunkat. Trianonban a nemzetközi politikai banditizmus műveként a franciák ránk erőszakolták a békeszerződést, amit érző szívű magyar nem tudott elfogadni. Nagy-Magyarországból csonka Magyarország lettünk.

- Csonka Magyarország nem ország, Nagy-Magyarország mennyi ország?

- Jól van, fiam. Egy kiút maradt: mindent vissza! A Magyarok Istene elküldte hozzánk a Megváltót, a Kormányzót. Éljeneztem a tömeggel, amikor bevonult Budapestre, a bűnös városba. Ezentúl Őt tekintetem vezéremnek. Esmeg keresztény kézbe került a hatalom. Tiszviselő lettem a Hadügyminisztériumban, a Legfelső Hadúr szolgálatában. Jó munkámért vitézi címet kaptam. A Kormányzó úr erőfeszítéseit pedig megkoronázta a történelem. Észak visszatért, Kelet visszatért, Dél visszatért. Csatlakoztunk az új, tiszta fajú Európáért vívott harchoz, a bolsevizmus és kulturbolsevizmus ellen. Bajtársi segítséget nyújtottunk a Führernek, bizonyítván a keresztény magyar faj erejét. De a bolsevizmus ellenállt, nem adta fel a harcot. Az angol-amerikai és nemzetközi liberálisok, szabadkőművesek és más fajúak teljes támogatását élvezte. Kormányzónk megbukott. A haza védelme érdekében közös erőfeszítésre vót szükség. Felesküdtem az új vezérre, a Nemzetvezetőre. Fontos feladat rovatott rám, transzportokat szerveztünk a Birodalom védelmére, emberanyagot küldtünk a határra sáncárkokat ásni. Akik jól dolgoztak, azoknak jó ellátásban vót részük. Oszt mi vót a hála? A háború után perbe fogtak. Pedig ártatlan vótam. A hazát szolgáltam, soha emberfia vére nem tapadt a kezemhez. Barátaim, akik a kisgazdákhoz álltak, meg a kommunistákhoz, igazoltak. Győzött az igazság, felmentettek. Mégis nehéz, bizonytalan idők következtek számomra. Nem lehetett tudni, ki lesz az új vezér. Mert én világeletemben elvű ember vótam, most is ragaszkodtam az elveimhez: H, B, V!

- Az micsoda?

- Haza, Becsület, Vezér! A Haza számára akkor van Becsületed, ha az igazi Vezért követed. H, B, V! Érted, fiacskám? A Vezért az Isten küldi, avagy a Sors, a Gondviselés, egyre megy. A Vezér hatalma fölső erők függvénye. A Vezér elhivatottsága az isteni parancs körösz-tülvitele, akarata isteni akarat, amelyet rákényszerít az embertömegre tűzön-vízen át. Minden vezérnek világos célokat kell követnie, innen ösmerni meg az igazi vezért. A cél maga nem olyan fontos, hanem az akarat! Parancsainak világosnak és egyértelműnek, a nép

számára könnyen érthetőnek kell lenniök. A legfontosabb az ellenség pontos meghatározása, vagyis hogy mely ellenfelet kell a népnek legyőznie. A Vezér világosan megadja a célt, határozottan rámutat az ellenségre, fellelkesíti a népet, és harcha viszi a győzelemig. Érted, fiacskám?

- Aha... A suliban az egyik osztálytársam, Kroát Iván behozott egy jelvényt a spanyol polgárháború idejéből. Tetszik tudni, Spanyolországban egymás ellen harcoltak a köztársaságiak meg a fasiszták.

- Tudok róla.

- A jelvényen egy puskát tartó kezet lehetett látni, egy színes zászlót meg egy spanyolul írt szöveget, a hazáért és a szabadságért. Mondtam Ivánnak, hogy ez biztosan a köztársaságiak jelvénye. Tetszik tudni, mit válaszolt erre Iván? „Azt gondolod, hogy a fasiszták nem a hazáért és a szabadságért harcoltak? Mindenki azért harcol. Senkinek nincs olyan jelmondata, hogy a hazátlanságért és az elnyomásért.”

- Okos fiú a barátod. A háborúban minden fél ugyanazért az igazságért küzd. A hazáért és a szabadságért. De melyiké az igazi, a valódi igazság? Na, mit gondolsz, melyiké? A győztesé. Övé az igazi igazság. Mert győzelmével bebizonyította a végzet, a sors könyörtelen vasakaratát. Tehát ki kell várni, ki lesz a győztes, és hozzá, az ő igazságához kell csatlakozni.

Nos, fiacskám, gondban vótam, de a bizonytalanságom nem tartott soká. Nem most jöttem én a hathuszással! Gondolkodó, értelmes ember vótam világeletemben. Alaposan meghánytam-vetettem magamban a politikai konstellációt. Mondottam is magamnak: „Te Pali, gondold csak meg! Itt vannak a kisgazdák, elsőprő többséggel megnyerték a választást. Világos, mint a vakablak. Oszt itt vannak a kommunisták, alig kaptak néhány szavazatot.” De a világtörténelem méhében már új magzat mocorgott, fejlődött. Meghallottam erősödő szívhangját, megéreztem a korszellem változását. A megszálló oroszok, vagyis a hazánkban ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok a kommunistákat fogják hatalomra segíteni. Világos, mint a vakablak. De még vártam. A vasúthoz vettek föl, egyszerű, böcsületes munkáséletem éltem. Amikor '47-ben lebukott a kisgazdák vezetője, elérkezettnek láttam az időt. Beléptem a pártba. Gazdag tapasztalataim enge-

met igazoltak. A történelem megszülte új magzatát, a győztest, az igazi Vezért. Azontúl Őt szolgáltam. „A történelem az osztályharcok története”, ez vót az új jelmondat. Elmémbe véstem. Nem mintha nehéz lett volna; a háború előtt úgy tanultuk: a történelem a fajok harcának története. Alig változott valami... Jó munkám jutalmaként kiemeltek, az agitációs osztályra kerültem. Miután lebukott az osztályvezető, aki az ellenséggel paktált, én léptem a helyére. Elődöm az angol-amerikai imperializmus és nemzetközi liberalizmus uszályába került, nékik kémkedett. Bevallotta. Rám fontos munka várt: cikkeket gyűjtöttem a Szabad Népből, tanulmányoztam a Pravdát, időközben megtanultam oroszul, a vasút összes faliújságának országos főfelügyelője lettem. Én okosan, jó érzékkel dolgoztam, mindég tudtam, mit kell mondani. Ha zavarok, ellentmondások léptek föl, inkább hallgattam. Megvár- tam, hogyan nyilatkoznak az illetékes szovjet elvtársak, csak annak utána alakítottam ki az én személyes véleményemet. Utólag mindég nékem lett igazam. Csak türelem. '53-tól jöttek a hőbörgők, ez rossz meg az rossz. Én soha nem hőbörögtem. Mondottam is nékik: „Örül- jetek, hogy éltek, hogy lyuk van a feneketek, és szelel! Ha valami nem tetszik, beírhattok a panaszkönyvbe. Elvégre nálunk demokrácia van. Nem igaz? De jobb, ha kussoltok! Nem a zsemle kicsi, elvtikéim, hanem a ti pofátok nagy!” Tanuld meg te is, fiacskám, milyen fontos a türelem! Várni tudni kell. És csak semmi hőbörgés! Ha ezt megta- nultad, nyert ügyed lesz az életben.

– És mi történt a bácsival '56-ban?

– Ötvenhat, ötvenhat! Mit akarsz azzal az ötvenhattal?! Hát vár- tam, természetesen vártam. Egyfelől itt volt a szektás vezetés, más- felől... elővettem a józan eszem. Mondottam is magamnak: „Pali- kám, csak nem képzeled, hogy az oroszok kivonulnak? Vagyis hogy a Szovjetunió a kapitalisták kezére játszaná át hazánkat, népköztársasá- gunkat?” Megint nékem lett igazam. Az egész „56” két hétig se tartott. Nevetséges. Két hét miatt ékkora felhajtás! Két hét szabadságot vet- tem ki, oszt lementem Hajdúszoboszlóra a családommal fürödni. Mi- re lételt a két hét szabadság, az egész ellenforradalomnak befellegzett. A hőbörgők azt hitték, majd ők választanak új vezért maguk közül. Na hiszen! Olyan is lett. Nem volt hatalma. Alulról nem is jöhet sem-

mi elfogadható, csak fölülről. November negyedikén a történelmi elrendeltetés megszülte új magzatát, a győztest, az igazi Vezért, Kádár János elvtársat. Visszajöttem a nagyfaluba, beléptem az MSZMP-be, és folytattam a munkámat, ott, ahol abbahagytam. Még egy-két évet dol- goztam békességben, nyugalomban, aztán jó munkám jutalmaként korai, de kiemelt nyugdíjjal bevégeztem aktív pályafutásomat...

Mozgalmás, változatos életem vót, de nem panaszkodom, mindig jól éltem, mindenki becsült, szeretett... Ha pitymallatkor, borotválko- zás közben bétékintek a tükörbe, mondom is magamnak: „Jól van, Pali, te mindig okos, ügyes fiú vótál...”

– Te mama, az lehetetlen, hogy a Mikulás az összes lakásba be tudjon jönni. Csinálok kifeszített drótokból vagy spárgából egy Mikulás- csapdát, belebotlik, akkor felébredek, és meglátjuk, ki az. Leleple- zem, mint egy imperialista ügynököt. Az sem lehet, hogy el tudja ol- vásni az ablakra kiragasztott cédulákat. Talán repülni is tud?

– Hát...

– Te mama...

– Hm?...

– Te vagy a Mikulás?

– Tessék? Hát...

– Te vagy a Mikulás?

– ...te mit gondolsz?

– ...hogy te vagy a Mikulás?

– Igen, én vagyok.

Nevettem. Mama mosolygott, de nem örült, hogy lelepleztém. Én sem. Becsapott. Éveken keresztül becsapott. Bár nem haragudtam rá, elvégre jót akart. Azt akarta, hogy nekem meg Katinak jó legyen, hogy örüljünk.

– Mama!

– Tessék.

– Most már nem kell Mikulásnak lenned. Most már tudom, és kész. Jó?

– Hát... jó.

– Hát... jó.

De nem bírta ki. Mikulás-mirigyei december elejére megduzzadnak, Mikulásnak kell lennie. Éjjel zörgésre ébredtem. Épp a papucsomba próbált egy sztaniolzacskót begyömöszölni, aztán leesett egy másik zacskó, amiből kerek cukorkák gurultak szanaszét.

Kuncogtunk. Megvártam, amíg mindent elrendezett, és kiment. Felkapcsoltam a villányt. Rendes Mikulás volt, sok mindent hozott. Így is jó. Jövőre én csapom be: veszek neki csokit a zsebpénzemből. Majd nézni fog, ha felebred... Hihhihi...

Meglátogattuk Sanyi bácsit a kórházban, már két hete benn van. Nem találtuk a kórteremben, éppen a büfében volt, csikos fürdőköpenyében más betegekkel diskurált. Minden nap megiszik két duplát, pedig nem szabadna kávéznia.

– Háát igen, sört sem ihatok, pedig megérdemelném. Hanem gyógyszerekkel traktálnak. Három fehérét kapok, egy kéket meg két pirosat. „Na, mi legyen vele?” –, kérdelem tőlük. Nem válaszolnak, hát bedobom őket a vécébe.

Sanyi bácsi harsogását a fél kórházban lehetett hallani.

– Volt a Ludovikán egy tanárnőnk, németet tanított, szeretjük az óráit. Amolyan modern amazon volt, jó húsu, csecses-faros menyecske, ha pulóverben jött órára, mindegyikünk elöl akart ülni. Egyszer lekapta a pulóverét, és jött vele az összes ruhája, ott állt a tábla előtt rózsaszín melltartóban, mintha két földgömb lett volna! Höhöhő...

Hanem az már régen volt... Mostanában öreglányokhoz járok. Erzsike meg Klárka áthívtak magukhoz karácsonykor. Megbocsátottak, amiért leköttem a televíziójukat. Bár az is lehet, hogy nem. Tán megmérgezték vaníliás kiflivel, osztán azért vagyok most itt... Höhöhő...

Kivettem a szatyorból a süteményt.

– Sanyi bácsi, túrós táska. Tetszik szeretni? – kiabáltam.

– Szeretem! – harsogott vissza.

– Sanyi bácsinak mi a kedvenc állata?

– Fácán szalonnaköntösben, de jó ropogósan! Höhöhő...

Ezt nem találtam olyan viccesnek.

– Hanem az Erzsikéék Pumi kutya nagy kópé. Azért Pumi, mert egy pumit szerettek volna, de annak biza sok mozgás kell, mert terelő-

kutya-fajta. Kaptak egy kis korcsot, egy drótszörű tacsó-törpepincsi keveréket, azt nevezték el Puminak. A konyhában van a hazája. Aztán ha magukhoz hítták, nézze végig Zebike, a főmackó esti etetését, csak nagy sokára jött át a hallon körösz túl. Aztán bizony miért? Mert minden alkalommal, ha átszambázott a hallon, kicsomagolt egy-egy szaloncukrot a karácsonyfa alsó ágairól. Az égetnivaló... Höhöhő...

– Sándor, nem unalmas itt a kórházban? – kérdezte mama.

– Áá, nem, annyi emberrel kerülök beszélgetésbe... Az ágyszomszédom felesége vak, de elboldogul egyedül odahaza... Nemrég étteremben voltak, azt mondja az asszony, menjünk innét Józsi, mert néznek. Megérezte, hogy nézik...

Ösmertem egy vak hegedűst, aki az utcán koldult. A jobb karja béna volt, csak fogni tudta a vonót, mozgatni nem. A bal kezével nemcsak játszott, hanem a hegedűt is tologatta a vonón. Ez a koldus csak akkor játszott, ha a járdán jött valaki. Egyszer megpróbáltam lábujjhegyen elosonni előtte, de megérezte, hogy jövök, és elkezdte a ráncigálást. Amint tovalettem, abbahagyta.

De megvénülni nem jó. Megyek a főgorvóshoz, lazák a fogaim, csináltatnék protézist. Ahhoz már késő van, mondja nekem a doktor, nem tudják a csontok megtartani. Háát igen, mintha azt mondaná a könyvtáros: A Hábort és békét már ne vegye ki, az magának túl vastag, vigyen egy vékonyabbat... Höhöhő...

Sanyi bácsi a folyosó felé fordult.

– Nézzétek, ott megy egy arab... vagy zsidó?! Olyan mindegy!

A harsogásra visszafordult a sántikáló, mankós alak. Kényszeredetten mosolygott.

Énekórán Beethoven *Coriolanus*-nyitányát hallgattuk meg. Miki bácsi feltette a kérdést, miről ismerni fel Beethoven zenéjét. Jelentkeztem. Hát arról, hogy Beethoven használja legtöbbször az üstdobot. Nála dübörög a lehangosabban a timpanó. Zúgolódás, hangos nemtetszés lett, nem, nem, marhaság... Miki bácsi sem értett velem egyet. Többen is jelentkeztek, elmondták a véleményüket. De rájuk már nem tudtam figyelni, meg voltam döbbenve, hogy nem adnak nekem igazat, mikor pedig olyan nyilvánvaló, hogy igazam van az üstdobbal...

Számtan után a rajzóra helyettesítő jött be, Bíró tanár úr, a felsők tornatanára. Nem sokat törődött velünk, leült a katedrán a tanári asztal mögé, és elővett egy könyvét. Legyünk csöndben, és rajzolghatunk szabadon. Egy idő után, ahogy ez lenni szokott, mőcorgás, nyugtalanság kezdődött. Először halk zsongás indult meg, azután a zsongás erősödni kezdett. A Tanár úr felnézett a könyvből, megköszörülte a torkát. A zsongás elhalkult. Azután megint fölerősödött.

– Csend legyen.

Nem kiabált, csak kért. Elhalkultunk. De egy idő után ismét zsongás lett. Majd erősebb zsongás.

– Csend legyen.

A zsongás elhalkult. Mint valami zeneműben, a piano és a mezzoforte közt hullámozottunk oda és vissza. Most mintha már elhagytuk volna a mezzofortét a forte felé.

– Csend legyen.

Piano. Öt perc múlva újra dagadt a zsongás. Mezzoforte.

– Te fiú, gyere csak ide! Igen, te.

Bíró tanár úr olyan halkán beszélt, hogy hátul nem is lehetett érteni. Hatesz kikászálódott az első padból.

– Feküdj fel a padra! Nem úgy. Hanyatt.

A Tanár úr levette a zakóját, rátette a széke háttámlájára. Lelépett a katedráról, és odament a padon fekvő Hateszhez. Kíváncsian vártuk, mi jön most. Bíró tanár úr megmarkolta Hatesz kék iskolaköpenyét elől szorosan a nyaka alatt meg lent a lábainál. A köpenyénél fogva felemelte, fellépett a katedrára, és letörölte Hateszszel a táblát.

Leesett az állunk. Hatesz mukkanás nélkül visszamászott a padba. A Tanár úrnak többet nem kellett csendet kérnie...

Délután névadó ünnepségen voltunk a Lekvár téren, vagyis a Mechwart téren. A parkból lépcső vezet fel a II. kerületi tanács épületéhez. A homlokzatára oszlopokat meg parkányokat építettek, fönt a tetején, a bejárat fölött háromszög van, közepén a címer, de még nem az új, jobbra és balra vakolatzászlók.

Az emeleti díszterem egyik sarkában álltunk fel a pálma előtt, a másikon volt a Lenin-sarok berendezve, vörös háttérben aranyozott Lenin-mellszobor. Kisdobos egyenruhában voltunk; kék nyakkendővel.

Középen a falon két kép lógott fekete keretben, Kádár János és Dobi István, köztük az új címer. A nagy asztal mellett egy-egy zászló, vörös meg piros-fehér-zöld. Az asztalon egy hatalmas könyv. Miki bácsi skáláztatott bennünket. Amikor kezdtek beszivárogni a vendégek, abba hagytuk a beéneklést. Nemsokára megjöttek a szülők a pólyás babával és a névadó szülők. Az első sorban ültek le. Kisvártatva kinyílt az oldalsó ajtó, bejött az anyakönyvvezető-nő két kísérővel. A nagy asztalhoz léptek. Mindenki felállt.

Miki bácsi beintett.

Az anyakönyvvezető-nő beszélt, lassan és sokat.

– Milyen jó is lesz a kis Ferikének, amikor felnő, és akkorra megvalósul a szocializmus, aminek most alapjai lerakásánál tartunk.

De akkor! Mindenki a képességei szerint fog dolgozni, és igényei szerint fog részesedni. Ezért küzdünk mi most, a boldog jövő megvalósításán. De rögtön az út addig, szorgos, odaadó munkás életünket a jövő nemzedékének áldozzuk. Pártunk és kormányunk biztos ve-

A rablanc a lábon neheéz volt,

De széttörte büszkén a nép!

Hát éljen a hős, aki éértünk

Feláldozta hű életét. Lenin!

Hát éljen Lenin és a nép!

A béklyó a porba lehuullott,

S az ember a napfénybe nééz,

A zászlót emeld fel az éégig,

És légy hozzá hű, míg csak élsz. Lenin!

Ő járjon előötte, míg élsz!

És gyúlnak a lángok a Fööldön,

Már árad a fény szerteszéét.

Így mindenhol Északon, Déélen

Szabad lesz és boldog a nép. Lenin!

Szabaaad lesz és booldog a nép.

Ezután az anyakönyvvezető-nő beszélt, lassan és sokat.

– Milyen jó is lesz a kis Ferikének, amikor felnő, és akkorra megvalósul a szocializmus, aminek most alapjai lerakásánál tartunk.

De akkor! Mindenki a képességei szerint fog dolgozni, és igényei szerint fog részesedni. Ezért küzdünk mi most, a boldog jövő megvalósításán. De rögtön az út addig, szorgos, odaadó munkás életünket a jövő nemzedékének áldozzuk. Pártunk és kormányunk biztos ve-

tésével a rögzös úton el nem tévedünk. A névadó szülők minden igyekezetükkel azon legyenek, hogy a kis Ferike fejlődését és boldog jövőjét megnehezítő akadályokat elhárítsák. Ezért a szülőkkel elvtársi szövetséget kötve sorsát állandó, gondos figyelemmel kísérik. Ne csak egészségét, testi épségét óvják, de szellemi fejlődését is hathatósan támogatassák a tudományos szocializmus és a marxizmus-leninizmus alapján.

És így tovább, vagy fél órán keresztül. Nem tudtam odafigyelni, csak azt vártam, mikor lesz már vége...

Egy cikk jutott az eszembe, amelyet nemrég olvastam a lemmingekről az *Élet és Tudományban*. Ezek kis hörcsögszerű rágcsálók, az északi országokban, például Norvégiában honosak. Füvekkel meg zuzmókkal táplálkoznak. Néha úgy elszaporodnak, hogy csapatostul vándorútra kelnek, tömegesen menetelnek valamerre, mintha május elseji felvonulást rendeznének. A lappok azt állítják, hogy a tengerparthoz vonulnak, és a sziklákról a tengerbe vetik magukat. De ez nem valószínű. Az éghajlat, a táplálék meg a túlszaporodás hozza mozgásba őket, nem az öngyilkos vágy...

Napokon keresztül gondoltam a kis lemmingekre. Nem mentek ki a fejemből. Talán mégis megtörténik, hogy beleesnek a sziklákról a tengerbe, a lappok nem buták. A hátsó lemmingek nyomakodnak előre, az elsők kiabálnak: „Vigyázz, szikla!”, de a hátsók nem hallják... És kész a baj!

Megalapítanék egy nemzetközi tudományos mozgalmat a leasó lemmingek megmentésére. Megfigyelők, mentőháló-kifeszítők, doktorok, ápolók vennének részt az expedíciómban, és én lennék a vezetője. Szenzációs cikkeket írnék az *Élet és Tudományba*, mozgalmam, a marcizmus-lemmingizmus nevében...

Aludj édesem, máár

aaz éj csendje váár.

Ha az álmod meesél

jön az úúj hajnalféénny.

Ha a féénny újra kéél

te is ébredj, szívveem.

Ha a féénny újra kéél

te is éébredj, szívveem.

A Brahms-Bölcödaltól magunkhoz tértünk. Az anyakönyvvezető-nő, a szülők és a névadó szülők mind beirkáltak valamit az asztalon heverő nagy könyvbe, aztán mindenki mindenkivel kezét fogott. Sorfalat álltak, jöttek a családtagok meg a vendégek gratulálni, folytatódott a kézrázás. Rázendítettünk a Varsavjankára:

Rontása tört ráánk a dúló vihárnak,

Ordas had áradata keelt ellenünk.

Vesztünkre esküdtek ádáz hatalmak,

S tudtuk, egy életen át kell küzdenünk.

Álltunk a vészben, álltunk merészen,

Lelkünkben tűzpirosan izzott a cél.

Munkások, álljunk a nagy harcra készen,

Melyből az emberi nem új napja kél.

Kínzó igában legörnyedt a hátunk,

Mégis reméltük ama naagy diadalt,

Szenvedve távol jövőndöbe láttunk,

S harsogva zeengtük a szent csatadált.

Álltunk a vészben, álltunk merészen,

Lelkünkben tűzpirosan izzott a cél.

Munkások, álljunk a nagy harcra készen,

Melyből az emberi nem új napja kél.

Ferike bögött, kakaszag lett, tanakodás ide-oda, az anyuka ki- ment a vécébe pelenkázni. Véget ért a névadó ünnepség, hazame- hettünk.

Sanyi bácsi rosszul lett, megint kórházba került. Mentő vitte be. Vasárnap reggel meglátogattuk. Kati is jött. Bementünk a kórterembe, halkan, mint az egerek. Alig ismertem fel Sanyi bácsit, mintha össze-ment volna, a feje is kisebbnek látszott. Nagyon rosszul nézett ki, az arcszíne ijesztően sötét, világossötét lett. Beesett szemét mély árok, bozontos szemöldök keretezte. Az ágy mellett egy állványon palack, a belőle lógó vékony cső bemászott Sanyi bácsi takarója alá. Infúzió.

- Sajnos nem eszik - súgta a nővérke.

Az éjjeliszekrényre néztünk, aztán Katival egymásra. Vizeskanccsó, kis tálakon sütemények, orvosságok, egy hőmérő és három narancs. Narancs! Mikor ettünk utoljára narancsot? Nem is tudom. Mamára sandítottam, alig láthatóan megrázta a fejét. Óvatosan visszasüllyesztettem a szatyorba a félig kihúzott tőrös táskát.

- Sándor, hoztam *Ludas Matyit*, *Élet és Tudományt* és *Fülest*.

Sanyi bácsi lassan felemelte erekkel telezsótt kezét, és az éjjeliszekrény felé intett. Lehunyta a szemét, mintha elaludt volna. Mama letette az újságokat. Még álltunk egy darabig, aztán ahogy jöttünk, halkan kimentünk.

A folyosón öreg bácsik és nénik ültek hallgatógon, és minket néztek. Közrevettük mamát, megfogtuk a kezét. Kati is. Mama sóhajtott:

- Nem lesz már belőle ember...

Hallgattunk. Szegény Sanyi bácsi...

Kint a szabadban már készülődött a tavasz. Lány szelecske borzolta a tavalyi avart, a bokrokon csecsemő rügyecskék szívták magukba a halovány napsugarakat.

Egy kézzel frott plakát mellett mentünk el. Megálltam. Schubert: *G-dúr mise*. A kórház templomában, vasárnap délelőtt 11 órakor.

- Mama, hány óra van?

- Fél tizenegy.

- Mama, kérlek, hallgassuk meg...

- ...

- Kérlek, mama!

- Kati?

- ...Na jó.

Kati zongorázni tanult, de abbahagyta. Nem túl muzikális, ha talán féltékeny is rám, nem mutatja.

Megkerestük a pavilonok közt a templomot. Beléptünk, levettem a svájcisapkámat. A zenekar már megérkezett, hangoltak. Előrementünk, leültünk az első padba. Hideg volt, összebújtunk.

Bevonult a kórus, zizegették a kottáikat. Skáláztak. A padon fekvő cédulán latin és magyar szöveg volt olvasható, a mise szövege.

Valaki felüvöltött, összerезzentünk, rémülten fordultunk hátra. Mi történt? Ki lehetett? Hátul, a bejáratnál jövés-menés. Mama is meresztette a szemét.

- Talán egy ápolt, van itt idegosztály is.

Ebben a pillanatban megint üvöltött valaki. Egy másik, még velőtrázóbban. A zenészek és az énekesek is megdöbbenve néztek az üvöltés irányába. A karmester hátrafordult. Egy újabb örült. Csapzott hajú, furcsa alak, nem volt világos, nő-e vagy férfi. Igazi örült, kísérvél. A zenekar abbahagyta a bejátszást, mozgolódtak, tanakodtak.

- Mama, ugye ezek kimennek a koncert előtt?

- Remélem...

Nem mentek ki. A padok megteltek közönséggel, hívökkel. Az üvöltözés folytatódott. Hol itt, hol ott hangzott fel a borzalmas üvöltés, mintha ragadozó vadállatok vetnék magukat a zsákmányra. Hányan lehettek? Hárman, négyen? Milyen koncert lesz ez, Schubert-mise az oroszláncok között?

Bejött a pap, ministránsfiúk kíséretében. Az oltár elé lépett. Kis termetű, szemüveg, fekete hajú, kecskeszakállú férfi földig érő, fehér szoknyában, hosszú, sárga lélekmelegítővel, amelyre egy hatalmas, fehér kereszt volt hímezve. Felálltunk.

- Az Atya, a Fiú és Szentlélek nevében...

Üvöltés! A pap arca meg sem rezgett, mintha meg sem hallotta volna. Bólintott a karmester felé. A zenészek felemelték a hangszereket... Mély csönd lett...

Kyrie, eleison,
Christe, eleison,
Kyrie, eleison!

Kórus, majd szóprán szólólista, minden krisztálytisztán csengő énekhang egy-egy gyöngyszem...

Uram, irgalmazz,

Krisztus, kegyelmezz,

Uram, irgalmazz.

Összerezentünk, újabb vérfagyasztó üvöltés... A mise folytatódott, mintha mi sem történt volna... Elhalt a zene; a pap fölemelte a kezét. Imádkozunk. Felálltunk.

Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben,

szenteltesd meg a Te neved.

Jöjjön el a Te országod,

legyen meg a Te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is.

Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.

És bocsásd meg a mi vétkeinket,

miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.

És ne vígy minket kísértésbe,

De szabadíts meg a gonosztól.

Gloria in excelsis Deo...

Hozsánna Néked a magasságban Isten...

A zene után a pap következett. Prédikáció. Erről-arról mesélt, feltámadásról meg hasonlókrol... a Bibliából olvasott...

Üvöltés!

Valaki a közönség soraiból, egy bundás, idősebb nő tollas kalappal a fején, bekiabált:

– Tisztelendő úr! Maga nem hallja?! Örültekkel vagyunk körülvéve! Talán nem hallja? Vezettesd ki ezeket! Zavarnak!

– Nem zavarnak! – kiabálta vissza hirtelen egy kórustag.

Mörgés, zúgás keletkezett, ahogy váratlan viharos szél rázza meg az erdő lombkoronáját.

A pap határozott, nyugodt hangon szólt a mikrofonba.

– Intéző úr! Kérem, nyugtassa meg a pácienseket.

Az Intéző a másik padsorban ült elől, fehér ruhában, fehér köpenyben. Karjait összefonta a mellén, szeme sugarát szemüvege mögül a papra függesztette. Még sem rebbent, meg sem moccant, ült, mintha megkövült volna. Nyilvánvaló, az örülteket nem lehet megnyugtatni.

A pap folytatta félbeszakadt prédikációját.

...a Feltámadás ünnepe rendkívüli ünnep. Egy rendkívüli esemény ünnepe. A Szentírás csodálatos legendák sorozatát tanúsítja. Valóban megtörténtek ezek a csodák?, kérdezzük. Józan eszünk azt súgja, csodák nincsenek. Hisz éljük hétköznapi életünket, az élet szabályai és rendje szerint, az élet az élet, a halál az halál, tudjuk, nincs visszaút. Mégis megtörténhetnek nagyszerű események velünk is, amelyekre később mint csodákra emlékszünk vissza. Testvéreim, mi magunk is képesek vagyunk rendkívüli, kivételes tetteket véghezvinni, jó és rossz értelemben egyaránt. Ha valami jót cselekszünk, az már egy kis csoda. Mosolyt, örömet, napfényt, szeretetet tudunk fakasztani, ott is, ahol hidegség, idegenség honol, csupán akarnunk, kívánnunk kell. Nyissuk ki szívünket, könnyítsünk mások keservén.

Nézzünk körül, testvéreim, és embereket fogunk látni, hallani, akik szenvednek. Szenvedőket fogunk látni; akik szomjúhozna egy jó szóra, egy mosolyra, megértő szeretetre. Egy kivert kutyanak nemcsak táplálékra, hajlékra van szüksége, hanem egy melegen simogató kézre is. Talán ez hiányzik neki a legjobban.

Gondoljunk betegségben megnyomorodott embertársainkra, akik úgy szomjúhozzák a zenét, annak mágikus erejét, mint ahogy a püsztaban bujdosó szomjazik a vízre. Ők azért vannak most itt, mert lelkükbe kívánják szívni a varázslatos hangokat, amelyre nekik oly nagy szükségük van. Ami nekünk természetes élvezet, az nekik gyógyító varázs. Azért vagyunk most itt együtt, hogy segítsünk nekik. Mi vagyunk értük, és nem fordítva. Segítsünk nekik, testvéreim... Irgalmazunk a szerencsétleneken, akiken már senki földi orvos nem segít...

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem...
 Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában...
 Legyen békesség közöttünk! Legyen békesség közöttünk! Kezet fogtunk egymással, mamával, Katival, a hátsó padban ülőkkel. Mindenkiel összemosolyogtunk. Felálltam, kinyújtózkodtam a koncertmester felé. Kezet fogott velem. Tekintetemmel a szegény örülteket kerestem. Az általános kézfogásban nem ismertem fel egyiket sem.
 A Sanctus után a Benedictus következett. Négyen énekeltek a szóló gyönyörűen, szoprán, alt, tenor és basszus.
 Benedictus, qui venit in nomine Domini,
 Hosanna in excelsis.
 Áldott, aki az Úr nevében jön,
 Hozsanna a magasságban.
 Az Agnus Dei alatt a pap kiállt középre, a kezében edényke. A hívők sorba álltak előtte. Tolakodás támadt, nyomultak a szegény örültek, minél előbb áldozni akarták. Az emberek utat nyitottak előttük. Jött a fő ordibáló, a csapzott hajú. Izzadt, nagyon izzadt bozontos haja a halántékára tapadt. A pap rámosolygott, megsimogatta fejét, arcát...

- Köszönöm, hogy eljöttél. Keresek neked egy szép ostyát. A legszebb ostyát keresem ki neked. - Azzal keresgélni kezdett az edényben...

- Köszönöm... Tisztelendő úr... - rebegte szegény alig hallhatóan...

Mindenki őket nézte.

Mama kifújta az orrát. Én a kezemmel töröltem meg a szememet, nem volt nálam zsebkendő. Kati is sírt. A mellettünk ülők, a zenészek, a szólisták, a karmester... mindenki sírt...

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: miserere nobis... dona nobis pacem.
 Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit: könyörülj rajtunk... adj nekünk békét.

Kiléptünk a templomból.

Vakítóan világos lett. Mélyeket szívtunk a friss levegőből.

Mama törte meg a csendet.

- Íme Jézus Krisztus, aki enyhülést nyújt a szenvedőknek...

- Tényleg Jézuska volt?

- Dehogyan, egy melegszívű ember. Rövid időre megvalósult az, ami különben nem: a megértés, egymásra találás...

Hallgattunk.

- Mint egy Dosztojevszkij-regényben, szenvedés és feloldozás... pokol és mennyország.

Két hét múlva volt Sanyi bácsi temetése.

Sokan voltak, Sanyi bácsit mindenki szerette. Próbáltam kitalálni, melyik lehet Erzsébet néni meg Klári néni. Ha Pumi kutyát is elhozták volna... De kutyák nem mehetnek temetésre, még rácsinálnának a sírra.

Az 59-es villamossal utaztunk haza a Farkasréti temetőből. Az az öreg bácsi is ott ült hátrébb, aki beszédet mondott a sírnál. „Sándor, Te voltál az utolsó barátom, most magamra maradtam az osztályból.” Ült az ablak mellett, lehorgasztott fejjel, egyedül. Az ég is szomorú volt, szürke tenger. Az elvonuló házak ablakai némán pislogtak ránk.

Hárman voltunk két ülésre, összebújtunk. Átfáztunk a temetőben. Az 59-es lelassított a kanyaroknál, csikorgott, aztán gyorsított. Kattogtak a kerekek, kattogott a vezető a kormánykarral, ahogy lassított, gyorsított. Eszembe jutott papa, kissrác korában csodálta a villamosvezetőket, amiért a sínén tudják tartani a villamost.

- Milyen szép férfi volt Sándor! Magas, daliás, jóképű. Minden nő szerelmes volt belé.

- Te is, mama?

Elmosolyodott.

- Én már ismertem a papát. De nekem is tetszett. Udvarias volt, gáláns, szellemes... Minél mélyebbre hatolt a szerelem mélységeibe, mesélte, annál szerteágazóbb társadalmi kirándulásokra tett szert. Varróleány, boltosné, krisztinavárosi nagyságos asszony, kasszásnő a Lipótvárosból...

A Krisztina főposta mellett, melynek a felső párkánya a Bessy néni-nél kapott kekszek cakkozására emlékeztet, beültünk a presszóba egy forró teára.

Rajk Laci mamája telefonált, össze vagyunk kapcsolva. Ha felveszik a telefont, minket hallanak. Hogy mama és Kati kiabálnak egymásnak a lakás egyik sarkából a másikba, én hegedülök, aztán valaki lehúzza a vécét... De nem tartott sokáig az összekapcsolás, megcsinálták a telefont.

Mama szerint lehallgatnak minket.

- Kik?

- Az „elvtársak”, „népünk legjobb fiai”.

Megjelent a Madarak II. sorozat, még kellett vennem. Csupa vízimadár, az első címlet kárókatona, az utolsó batla. Az '52-es Madarak I-ből csak a gólyatöcs meg a tűzok van meg. Háromszögletű bélyegek! Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

Mintha a madarak csak erre vártak volna, több madaras élményben is részem lett. A Filatélia boltból hazafelé menet a Herman Ottó úton egy verébraj repkedett bokorról bokorra, köztük volt egy kék hullámos papagáj. Befogadták. A legszebb pedig az, hogy a papagáj ugyanúgy csipogott, mint a verebek.

Másnap, amikor hazaértem a suliból, Kati azzal fogadott, hogy van egy verébünk.

- Hol?

- A konyhában. A gyerekszoba ablakán jött be, összevissza repkedett a lakásban, seprűkkel hajkuráztuk, de nem sikerült kizavarni.

Megsajnáltam szegény kis verebet. Képzelem, hogy meg lehet rémulve konyhabörtönében. Óvatosan kinyitottam a konyhaajtót, belestem... Veréb ökelme egy tányér szélén ült, és nagy peckesen csi-

pegette az ebéd maradékát, tésztagilisztákat és mákszemeket. Egyáltalán nem félt. Tojt a világra.

Gróvcsikék papagája viszont pórul járt. Belerepült a vasárnapi levesbe, számára a fekete levesbe. Gyorsan kiszedték a merőkanállal, szemöldökcsipesszel megszabadították a levestészta-gilisztáktól, de megmenteni mégsem tudták. Megfázott, és elpusztult. Szegény Pötyike! Béke tollaira.

Bessy néni járt nálunk délután kávéra, Kati sütötte hozzá a kakaós szeletet. Az égett szélét mind én kaptam. Bessy néni mintha egy kicsit összement volna, a ráncok az arcán mélyebbnek tűntek. Mazsolás kalácsot hozott nekünk ajándékba.

Mesélte, hogy kisgyerekkorában asztmás volt, ülte kellett aludnia. Aztán kórházba vitték, egy székhez kötözték, és kivették a manduláit. Az orvos köpenye csupa vér lett. De az asztmából kigyógyult.

Kávészás közben a londoni háborús élményeire emlékezett. Az angolok úgy tettek, mesélte, mintha nem vették volna észre a háborút. Nem panaszkodtak, nem jajongtak. Valamelyik ismerőse a mentőknél dolgozott. Bombatámadás után egy összeomlott házban kutattak túlélők után, és sikerült egy öregurat élve kimenteniük a földszinti mellékhelyiségből. „Dzsentlmen, ülök a vécén, lehúszom, erre összedőlt a ház!” Nevettünk. Bessy néni szedelőzködött, segítettünk a kabátjába belebújnia. Búcsúzkodtunk, amikor tekintete az előszobakredencen fekvő mazsolás kalácsra esett. Arca felderült, a mamához fordult.

- Ó, köszönöm, ez kedves ajándék töletek! - Azzal ráhajtotta a csomagolópapírt, betette a szatyrába, és elvitte a maga által hozott ajándékot.

Megdöbbsentem, szólni sem tudtam. Mama és Kati mosolyogtak.

- Mi van ezen mosolyognivaló? Hogy tehetett ilyet?

- Hagyd, szegény megöregedett. Már nem egészen...

- Csókolom, Jenő bácsi.

- Szervusz, fiam. Örülök, hogy látlak. Mi járatban vagy?

- Gondoltam, benézek. Nem zavarok?

- Gyere csak, gyere... Miről is beszélgettünk múltkor? A zenéről?

– Igen. Van egy kérdésem: miről ismerni fel Beethoven zenéjét?

– Nos... hát igen. Beethoven... drámai, férfias zene. Feszültség a lírai, finom hangzások és vad dübörgések szembeállításával. Például...

– Coriolanus?

– Jó példa. Igen, a Coriolanus-nyitány. Az anya könyörgése és a sérített hadvezér haragja. Programzene a javából. Mesteri a darab vége, amint a zord Coriolanus elvonul, a zene egyre halkabb lesz... Bánom, hogy már nem zongorázom. Tudod, ahogyan Herzl Tivadar, hazánkfia kifejezte: hódolhatsz istenednek a templomban, a zsinagógában, a dzsámiban vagy... a koncertteremben.

– Ki az a Herzl Tivadar?

– Egy gondolkodó, aki szorgalmazta az európai zsidóság kivándorlását Palesztinába, az őshazába. Álma, a cionizmus később meg is valósult.

– Kérdezhetek valamit?

– Csak tessék.

– Jenő bácsi... izé... szóval... zsidónak tetszik lenni?

– Miért lennének zsidó?

– Mert nem tetszik rosszat mondani a zsidókról.

– Az azerbajdzsániakról sem mondok rosszat, mégsem vagyok azerbajdzsáni... Visszatérve a zenére, ha muzsikálsz, és zeneértő vagy, megtaláltad a fél boldogságodat. Hacsak a hatalom, mint mindenbe, bele nem szól: Épp a kezemben volt egy régi *Szabad Nép*... Várj csak... itt van. „Harcoljunk a kozmopolitizmus ellen! – Már hónapokkal ezelőtt beszélgettem elvtársakkal arról, milyen helytelen az, hogy kultúrrendezvényeink után az ifik egy része, de idősebb elvtársak is amerikai stílusú jazz-zenebonóra szambát és boogie-woogie-t ugrándoznak. Nem veszik észre, hogy az ilyen táncon keresztül a kozmopolitizmus terjesztőivé válnak. A kozmopolitizmus egyik célja az, hogy rákényszerítse az emberiségre az amerikai gangster-szellemet, az embergyűlöletet, az erkölcsi züllést és a szellemi elfajulást...” Akárcsak Savonarola, a dominikánus prédikátor. Betiltotta Firenzében a zénét, táncot, szórakozást.

– Mikor?

– Az ezernégyszázas évek végén. A proletárdiktatúra és Isten diktatúrája hasonló mérges virágokat terem.

– Jenő bácsi... szóval... izé... nem tetszik hinni Istenben?

– Doktorátusom megvédésekor a darwinizmus hívének vallottam magam, ma is az vagyok. Volt, aki megorrolt rám: „Tán nem hisz Istenben?” „Melyikben?”, kérdeztem vissza. Európa a keresztény kultúrán alapul, ez volt a hivatalos álláspont. Nem szerették, ha a klasszikus görög kultúrára hívtam. Szophoklész drámáinak színvonalát...

– Ő írta az Oidipusz királyt?

– Igen. Szóval drámáinak színvonalát az újkori Európa csak Shakespeare által érte el a XVI. század végén. Gondold meg, kétezer évnek kellett eltelnie!... Vagy vegyük a szobrászatot. Pheidiasz szintjére Michelangelo az ezerötyszázas években érkezett el. Az antik görögök embere szép és értelmes ember volt. „Ép testben ép lélek.” A keresztény ember alázatos, rossz a lelkiismerete, hisz bűnös, nyomasztja az eredendő bűn. Erre megy ki a játék: félj! Nem féled az Istent, a pártot? Elvisz az ördög vagy az ÁVH!

– Nem tetszik félni ilyeneket mondani?

– Mitől félek, fiaim? Nyolcvanegy éves vagyok. Vén bolondnak tartanak. Igaz, régebben sem féltém. Az ötvenes évek elején nőszogattak: „Lépj be a pártba!” Ugyanúgy visszakérdeztem, mint azelőtt, Istennel kapcsolatban: „Melyikbe?” Erre békén hagytak. Ném lett semmi bajom. Nem szenvedhetem azokat a politikai vagy vallási rendszereket, amelyeknek ideológiája, mondjuk úgy: gondolköre a vezető egyesre épül, egy pártra, egy vezérre vagy egy istenre. Nem szabad őket megkérdőjelezni, mert haragjuk lesújt. Az első a tízparancsolat közül: „Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj.” Mózes istene – „én... a te Istened féltékeny Isten vagyok...” – megbüntet, ha nem imádsz. Represszívek, nem tűrik a konkurenciát, de még az ellentmondást sem. Övék az egyetlen és abszolút igazság. „Mi a marxizmus-leninizmus?”, kérde egy adoma. Sötét szobában nem létező fekete macskákat hajkurászni és kiabálni: megvan! Áll ez a vallásra is. Sok hasonlóságot vélek fölfedezni a katolicizmus és a kommunizmus közt. Például azonos a piramidális hatalmi rendszerük, legfőképpen a csúcson a tévedhe-

tetlen vezér, a pápa vagy Hruscsov. Mindkét ideológia zárt rendszer, dogmákra, illetve axiómákra épül, mint például a Szentháromság vagy a párt vezető szerepe, azaz egyeduralkodó, ezek megingathatatlan alapigazságok. A fejeddel, avagy jó sorsóddal játszol, ha megbolygatod őket. A jézusi szeretetről prédikálnak, és „a legfőbb érték az ember”-ről, a megvalósult gyakorlat azonban nem fedi az elveket. Az absztrakt eszme és a realitás, az álom és a valóság közti szakadékot álszentséggel és kenetteljes mellébeszéléssel hidalják át. Nem szeretik, ha gondolkodol. Még a reformáló Luther Márton is úgy fogalmazott asztali beszédében: „Az értelem a hit legnagyobb akadály, mert az isteni képtelenség, sőt butaságnak tetszik.” A párt vezető szerepe pedig azt jelentette, hogy Sztálin és a párt gondolkodott az emberek helyett. Mint egyén ne akarj kitűnni, oldódj föl a vallásos gyülekezet nyájában vagy a pártállam embertömegében. Légy engedelmes, aláztos és szófogadó, mint egy gyermek. Akkor tiéd a mennyeknek országa vagy a tejjel-mézzel folyó szocializmus. De nem most! A haláloed után, illetve majd ha fölépül. Sokára. Addig élj úgy, ahogy azt a hatalom elvárja tőled. Az ára? Nagy ára van. Elvész a szabadságod. Nem mondhatod ki azt, amit szeretnél, nem oszthatod meg gondodat nyíltan másokkal, nem utazhatsz külföldre, hazudozásra kényszerülsz.

De a legsúlyosabb veszteség akkor ér, amikor sikerül úgy kimosni az agyadat, hogy odavész gondolkodásod szabadsága. Ha hiszel nekik, sőt a képtelenségeket is mint valóságot fogadod el, sikerült téged félrevezetniük, és néked saját magadat.

A hithű kommunisták és a vallásos emberek életének értelmet ad a feltétlen, odaadó hit. A mesterséges eszmerendszer, a nagy illúzió. A megszüpített tévedés hamis fölénye a szennyes valóság fölött...

Ez lenne a szellemileg igényes emberek kenyere? Van más lehetőség is...

– Mire tetszik gondolni?

Jenő bácsi kekszet hozott, és bodzaszörpöt. Megéheztem a figyélésben, bár nem értettem mindent. A keksz száraz volt, leöblítettem bodzaléval. A nyitott ablakon bésűtött a nap, sugaraiban villogott a kitömött szalakóta türkizkék tollazata. Élethűen tátotta ki a csőrét, mintha mindjárt elkiáltaná magát: krá, krá, krá...

– Tény, hogy a kommunizmus elnyomja a vallást, az egyházakat. Sajnálom az üldözötteket. Több régi barátom kért, térjek vissza a valláshoz, az egyházhoz. Ha számukra ez az út, úgy tisztelem nézetüket. Nagy Frigyes szellemében: „Üdvözljön mindenki a maga módján.” Számomra azonban nem ez az üdvösség útja. A kereszténység, a vallás nekem nem alternatívája a kommunista hitnek. Tudományos pályán vagyok, számomra a világ megismerésének eszköze a tudomány és a művészet, nem a hit. Mint tudós meg kell bizonyosodnom a feltevésekről, vélt igazságokról, csak akkor fogadhatom el őket valóságnak, ha bebizonyosodtak. Újabb kísérletek, felismerések, bizonyítékok megdöntik az eddigi tudományos igazságokat, még újabbak keletkeznek. A tudomány szakadatlanul fejlődik. A fejlődés motorjának üzemanyaga a kétkedés és a gondolkodás. Csak az állandó kétkedés, kétségbevonás viszi előre a tudományt. Módszerünk gyökeresen ellenkezik a vallásos felfogással. A kereszténység és az iszlám, de a sztálinizmus is erénynek tartja a kritikátlan hitet, a dogmát, a pártfegyelmet, a párthűséget. A kommunizmusba, a nemzetiszocializmusba vagy akármilyen politikai ideológiába vetett hit hasonlatos a vallási buzgalomhoz. A hívő mintha a tartós szerelmi megszállottság állapotában lenne. Csak a szépet, a vonzót látja, a hitére kedvezőtlen tényeket, leleplező cáfolatokat figyelmen kívül hagyja, azok nem érdeklik, meg se hallja őket. Megszállott. Szerelmes a tanába. Meg van babonázva.

A tudósok erénye ezzel szemben a kétkedés. Ahogy Descartes mondta: „Cogito ergo sum.” Gondolkodom, tehát vagyok. Kételem, tehát vagyok.

– Jézus a szeretetet hirdette.

– Igen, a szeretetet, az erőszak nélküli ellenállást. Ha megütik az egyik orcádat, tartsd oda a másikat. Ez volt sikerének titka...

– Mi ebben a rossz?

– Semmi... sőt. Nagy cél: szeressük egymást! Hm... én már annak is örülnék, ha nem mennénk egymás idegeire... Az emberek egy csoportja szívinfarktust kap. A másik csoportba meg azok tartoznak, akiktől az első szívinfarktust kapnak...

– Hát akkor mi a rossz?

– A vallásban rejlő pusztító erők lehetősége. A Jézus által hirdetett felebaráti szeretet ellentétének ténye. Az összes vallás és agresszív ideológia egyedül saját magát tartja fontosnak, meg van győződve saját, kizárólagos igazáról. Mindez konfliktusok forrása. Vallásos emberek tömegei ragaszkodtak a vallásukhoz, és azok kínozták, üldözték és ölték meg őket, kiknek a vallása sokszor alig különbözött az övéktől. A történelem folyamán hányszor irtották egymást vallásos emberek! Ahogy Voltaire mondta, ha rá tudnak venni, hogy lehetetlenségekben higgy, akkor szörnyűségekre is rá fognak venni. Napóleon szerint a vallás az egyszerű emberek számára igazság, a bölcseknek tévedés, az uralkodóknak pedig hatalmi eszköz.

Nem volt nehéz tömegeket valós vagy vélt vallásos célokért fanatizálni és háborúba vinni, hiszen a vallási téziseket nem kell megokolni, a vallás nem tűr vitát, és a vakhit erény.

Gondold meg, mennyi szenvedést, tömeghalált és pusztulást okoztak a középkori keresztes hadjáratok! 1099-ben bevették Jeruzsálemet, senkinek sem kegyelmeztek, a város összes lakosát lemészárolták. 1204-ben kifosztották a keresztény Bizáncot. A hittérítő német lovagrend lerohanta és leigázta a Baltikumot. Szent Bertalan éjszakáján Párizsban katolikusok hugenottákat irtottak. A harmincéves háborúban katolikus seregek protestánsokkal hadakoztak... és így tovább.

– Ezek a háborúk régen voltak.

– Régen? Isten szolgái az újkori háborúkban is megáldották a fegyvereket, még az első világháborúban is. Istent minden fél a maga oldalán akarta tudni... Habár... úgy vélem, a háborúk legtöbbször a vallás csak ürügy. Az okok, érdekek mélyebbek. A hatalom egyszerű fogalmakkal lelkesíti az embereket: a Királyért, a Vezérért, az Istenért, a Hazáért!

Különösen ez a két fogalom, az Isten és a Haza szavak hatnak az emberekre, ezekkel hagyják magukat fanatizálni, háborúba vinni, leöletni, és ők is megölnék másokat...

– De hát miért mennek háborúba az emberek, amikor mindenki tudja, hogy a háború rossz?

– Jogos kérdés. Miért? Igen... vajon miért?... Úgy vélem, erre nevelnek a hatalmi struktúrák. A szülői ház, az iskola, a vallás, az egyház, a katonaság, a vezér, a diktatúrák, mind-mind engedelmességet, alázatot követelnek. A civil kurázi fehér holló. Arra nevelnek, hogy az utasításokat, parancsokat hajtsd végre, s nem arra, hogy gondold meg őket, és ha nem értesz egyet, nyilvánítsd ki ellenvéleményed. Az ilyesmihez nagy bátorság szükséges.

– Arra tetszik gondolni, hogy az emberek félnek ellentmondani?

– Igen, pontosan. A hatalom erős, az egyén gyenge. A hatalom elveszi az autonómiát, szolgálatában már nem vagy magad ura, uralkodik feletted. Beolvaszt a tömegbe, a nyáj adja meg a biztonságodat. Évezredek óta alázatot követelő, tekintélyelvű struktúrákban élünk, ez a hagyomány sokkal erősebb, mint az alig kétszáz éves felvilágosodás.

– Az micsoda?

– Emberbarát gondolatrendszer, a tekintélyelvűség ellentéte. A felvilágosodás az alkotó gondolkodáson alapszik. Az ész uralmán. Értelmi, társadalmi és erkölcsi fejlődést szorgalmaz a zsarnokság, a babonák, az irracionalitás ellenében. „Sapere aude.” Merj gondolkodni, mint Horatius mondá. A felvilágosodás a világ megismerhetőségét hirdette. Eszménye az öntudatos, autonóm ember, aki képes saját lelkiismerete szerint dönteni. Az érett, szuverén, felnőtt ember. Belátás, mértéktartás, önfegyelem, mások megbecsülése jellemzi.

A felvilágosodásból következett a liberalizmus, a szabadelvűség, a tolerancia, a demokrácia, azaz a népuralom, a polgári társadalom fogalma. A nép dönt saját sorsáról, amennyiben szabad választással kijelöli vezetőit különböző csoportok, pártok közül. A liberálisok emberi jogokat, törvény előtti egyenlőséget, szólás-, gondolat- és sajtószabadságot követeltek, megosztott hatalmat, szabad tulajdonbirtoklást. Szabadság, egyenlőség, testvériség – ismerős jelszavak?

– Igen, már hallottam ezt. És megvalósult az a... demokrácia?

– Igen, többé-kevésbé. De nem nálunk. Nálunk a népi demokrácia valósult meg, amely gyakorlatilag a demokrácia ellentéte. A népi demokrácia a Szovjetunió és birodalmának rendszere, amelyhez van szencsénk tartozni. Szabályai ellentmondanak a józan észnek. A háború

előtt a katolicizmus volt az államvallás, most a hazugság. Úgy hazudoznak vezetőink, hogy a hazugságnak még az ellenkezője sem igaz. A szovjet birodalom is meg fog dőlni egyszer, mint a Római Birodalom, az Osztrák–Magyar Monarchia vagy a nácik birodalma. Én azt már nem fogom megélni, de te talán igen.

– A vallásnak is vége lesz egyszer?

– Nehéz kérdés. Úgy vélem, előbb fog az emberiség kipusztulni, mint a vallás. A vallások évezredek óta léteznek, magasztos vágyakat, reményeket elégítenek ki. A hívek egy kitalált álmvilágba vetik reményeiket, egy nagy mesébe. Hiszen Isten birodalma csupán fikció. Költesztet. Szurrogátum. Pótszer. A nem létező egyensúly, harmónia és békesség pótszere. Az emberek mégis ragaszkodnak ehhez az álmvilághoz. Keserű tapasztalataik ellenére, vagy éppen azért? Hol itt a ráció? Tudós vagyok, saját szemüvegemen át látom a jelenségeket, még ha igyekszem is elfogulatlan lenni. De beszélhetek-e „harag és részrehajlás nélkül”, „sine ira et studio”? Nem. Az egyház mindig is a tudományos haladás, fejlődés akadályozója volt. Titkok, misztériumok ködébe burkolódik. Nem szereti, ha a tudomány magyarázatot ad eddiglen homályos jelenségekre, azon titkaira, amelyekkel saját jogsultságát véli igazolni. Szomorú tény, vértanúink vannak. A katolicizmus nem egy tudóstársunkat kivégezte. Giordano Brunót megégette, és ha Galileo Galilei nem vonja vissza tanait, ő is a máglyán végezte volna. Súlyos teher nehezedik a katolikus egyház lelkiösmeretére az inkvizíció tömeges gyilkosságai miatt. Ártatlan milliókat küldött a halálba. Lehetek-e elfogulatlan? „A cél szentesíti az eszközt” jegyében a sztálinizmus és a Szent Inkvizíció módszerei azonosak voltak: ráfogás, vád, kínzás, vallatás, nyilvános megszégyenítés, megsemmisítés. Emberáldozatok, rituális gyilkosságok a párt és Isten oltárán... Beismerte-e valaha bűneit az egyház? Megkövette-e a nőket a bösorkányégetések, a zsidókat üldöztetésük miatt? Nem tudok róla.

Fújhatok-e egy követ a hatalom mai birtokosaival, akik habár nyakendőt viselnek, de lábaikon a sztálinizmus véres csizmáit hordják? Tekinthelek-e kegyelettel Isten szolgálaira, ha nem vezetnek véres múltjuk okán? Aligha.

– Ha ez mind igaz, amit most el tetszett mondani, Jenő bácsi, akkor mégis mi az oka, hogy olyan sok istenhívő ember van? Mi a jó a vallásban?

– A tudósok erénye a kételkedés. Kétkedj abban, amit elmondtam neked! Járj utána! Kérdezz meg egy alkalmas személyt, mi vonzza a vallásos embereket Istenhez! Én nem számítok megfelelő alánynak. Ateista vagyok, és indulataimat sem tudom véka alá rejteni... Kérdezz meg egy vallásos embert...

Hová el nem kanyarodtunk Beethoventől? Térjünk inkább vissza a muzsikához, az sokkal élvezetesebb, mint a politikai meg vallási ideológiák... Tudod, mivel szórakozom mostanában? Bach-partitúrákat olvasok. Nem is hinnéd, mennyi szellemesség található bennök! A *Musikalisches Opfert* bizonyára ismered. A témát II. Frigyes porosz királytól kapta, említettem ma már neked őt, Nagy Frigyes, a felvilágosult uralkodót, szóval Bach ezt a témát többszörösen feldolgozta, csűrte-csavarta, az egyik szólam előről játssza, a másik visszafelé, középen találkoznak, a másik darabban meg addig-addig modulál, míg megérkezik oda, ahonnan elindult, és így tovább. Megannyi zenei bűvészmutatvány, és mégis mindegyik darabja zene... zene a javából!

Hát még a vokális művei! Itt van az *Ich will das Kreuz gerne tragen*, az előjegyzés csupa kereszt. A szólamok keresztezik egymást. Ahol a vérző Krisztusról szól a szöveg, ott piros tintával írta a kottát. Ha az égről van szó, felfelé ível a szólam, ha a poklóról, akkor meg lefelé. Amikor valami csoda folytan egy vak látó lesz, a nyolcad- és negyed kótákból félkóták, szóval a fekete kótafejekből fehérek lesznek, kinyílnak, kinyílik a szemük.

Ma úgy gondolnánk, mindez csupán játék, de a régi zenészek, így Bach számára is, ezek a jelek fontosak voltak. A zenei kifejezés hasonlatos a nyelvi kifejezéshez, érzelmeket akar közölni. A zenei nyelvtan részeit képezték ezek az általa használt grafikai szimbólumok.

II. Frigyesre visszatérve, elmesélek neked egy anekdotát. A király egyszer talán találkozott valamelyik művével, fuvoladuóit fuvola-hegedű-átiratokban is játsszák. Nos, Quantz óvatos ember volt, a fuvolaórá-

kon mindig csak dicsérte, sohasem dorgálta a királyt. Frigyes nem volt hiú ember, szeretne volna, ha tanára szokimondóan kritizálják, hisz ez fontos a tanuláshoz, több szigorúságra szólította föl tehát Quantzot. Hiába. Egyszer aztán Frigyes dühbe gurult, és ráírta a kotára: „Quantz egy számár! II. Frigyes.” Miután a tanár erre sem reagált, a király megkérdezte tőle: „Olvasta?” „Igen.” „És?” Quantz nem válaszolt. „Akkor olvassa föl!” „Csak ha Felséged parancsolja.” „Igen!” „Quantz egy számár, a második: Frigyes!”

A hívőkkel kapcsolatban eszembe jutott Schneider néni. Őt fogom megkérdezni, mi a jó a vallásban. Ha még él.

Kopogtam, lenyomtam a kilincset. Az ajtó nyitva volt. Schneider nénit az ágyban találtam, nagyon rossz bőrben. Sanyi bácsi jutott eszembe legutóbbi kórházi látogatásunkkor.

– Csókolom, Schneider néni.

– Te vagy az, kisfiam?

– Zavarok?

– Gyere, ülj le ide az ágy szélére... – Zihálva beszélt. Ilyen rosszul még soha nem nézett ki.

– Hogy tetszik lenni?

– Hadd el fiam, nem jól. Már nem élek sokáig...

– Ugyan.

– ...de örömmel halok meg. Itt hagyom a siralom völgyét, és az Úr ítélőszéke elé állok. A test gyarló, de a lélek örökkévaló. Boldogsággal tölt el, hogy hamarosan viszontláthatom szeretteimet, drága jó szüleimet és testvéreimet.

– Biztos?

– Igen. Biztos. Egész életemben igyekeztem tisztáni, Isten szeretetéhez méltóan élni.

Eszembe jutottak a málnacukrok, amiket nekünk osztogatott.

– Schneider néni, hoztam valamit... – Elővettem az almát, kicsomagoltam a tőrös táskát. – Tetszik szeretni?

– Áldjon meg az Isten a jószágodért, kicsi fiam... Imádkozni fogok érte... A fogaim már nem jók, csak kis darabokat tudok nyelni.

– Schneider néni, ki szabad nyitni az ablakot?

– Bólintott. Kint melegebb volt, mint idebent.

– Szabad valamit kérdezném? Azt szeretném tudni, mi a jó a vallásban.

– Minden. Kisfiam, minden, ami a vallással kapcsolatos, az jó, mert a vallás Isten szeretetére épül. Ahogy Isten szeret minket, úgy kell nekünk is egymást szeretnünk. Szeresd felebarátodat, mint te magadat.

– Lehetséges ismeretlen embereket szeretnem?

– Igen, lehetséges. Hinned kell benne, hogy képes vagy rá, akkor megvalósul. Hit, remény, szeretet, ez a mi erősségünk. Imádkozz gyakran...

– Hiszek egy Istenben,

– Hiszek egy Hazában,

– Hiszek egy isteni örök igazságban,

– Hiszek Magyarország feltámadásában!

– Ámen.

– ...járj templomba, gyónd meg bűneidet, tartsd meg Isten törvényeit,

legfőképp a tízparancsolatot. Akkor biztosan elnyered Isten kegyelmét, és tiéd lesz a mennyeknek országa.

– A mennyország?

– Igen. A jó és istenfélő emberek a paradicsomba jutnak. A vétkeseknek előbb meg kell tisztulniuk. A gonoszak pedig elnyerik méltó büntetésüket: a pokolba taszítatnak. Ez az isteni igazságszolgáltatás. Meg kell tisztulnunk. Bűneinket fel kell ismernünk, imáinkban meg kell őket neveznünk, és a Jóisten bocsánatát kell kérnünk. A vezeklés után Isten feloldoz vétkeink alól. Ahogy az Úr megbocsát nekünk, úgy megbocsátunk mi is az ellenünk vétkezőknek... Minden ember bűnös, az eredendő bűn...

– A kisbaba, aki nem csinált semmit, az is?

– Még nem, de később neki is bűnös gondolatai lesznek. Mindenben ott van a bűn lehetősége...

– Schneider néni, ha annyi sok vallásos ember van, akik másokat szeretnek, akkor mégis miért van olyan sok háború?

- Akik a háborút csinálják, azok nem jó emberek, azok rossz keresztények. Szakadatlanul törekedni kell a jóra. Ha többségbe kerülnek a jó emberek, nem lesznek háborúk többé.

- És mi jó még a vallásban?

- Ha hívó vagy, soha nem érhet igazán nagy baj. Isten meghallgatja fohászkodat; és segít. Mindig érzed jóságos, vezető kezét, kegyes irányítását. Mögötted áll, vigasztal, erősít a bajban... Soha nem vagy magányos, Isten nem hagy egyedül. Tagja vagy a hatalmas nyájnak, amelynek Anyaszentegyház a neve, s melynek Jézus Krisztus a jó pásztora. Nemegyszer könnyeztem boldogságomban, amikor külföldön mentem templomba. A szent liturgia és a mise latin nyelve mindenhol azonos, mikor hallgatod, szívedben érzed a világ katolikus milliói szívének dobbanását. A közös élmény megsokszorozza a hit magasztosságát...

Schneider néni elhallgatott.

- Kisfiam, hozol nekem egy pohár vizet?

Kimentem a konyhába. Szörnyű kosz volt. Schneider néni már nagyon régen nem takaríthatott. Az is lehet, hogy rosszul lát, és nem veszi észre a piszkot. Úgy-ahogy sikerült tisztára mosnom egy poharat.

- Köszönöm, kisfiam. Isten fizesse meg... - Remegett a keze, ahogy ivott. - Segítünk egymásnak a bajban, ahogy Krisztus gyámolította az özvegyeket és az árvákat. Hozzám is járnak jó asszonyok...

- Mikor volt itt legutóbb valaki?

- Úgy két héttel ezelőtt... Annyi minden homályos, megmagyarázhatatlan a világban. A titkokat csak Ő ismeri. A megismerhetetlen mögött az Úr áll.

- És a tudomány?

- Hagyd el, kicsi fiam - Schneider néni legyintett -, a tudomány gyerekjáték. Isten lényegét és kifürkészhetetlen akaratát a tudósok sem tudják megmagyarázni. Mert hogyan is keletkezett az élet?

- Hát... a meleg tengerekben...

- Az élettelenből nem lesz élő. Az életet Isten ajándékozta nekünk... Hogyan keletkezett az anyag?

- Hát... úgy képzelem, hogy az anyag mindig is volt, mint az idő...

- Az anyag nem örökkévaló. A világot Isten teremtette. Ahogy a Biblia leírja.

- Schneider néni, kérdezhetek valamit?... Ha Isten teremtette a világot... akkor... ööö... lehetséges, hogy Istent is teremtette valaki?

- Csacsiság! Istent nem teremtette senki, Isten örökkévaló.

- Az Élet és Tudományban olvastam az ősrobbanásról. E szerint a világűrben nagyon régen a gázok összesűrűsödtek és felrobbantak. A csillagok, a bolygók, a Föld is, nagy sebességgel távolodnak a robbanás középpontjától. A világűr kitágul.

- Ugyan! Nézz föl a csillagos égboltra, mindig ugyanazokat a csillagképeket látod. Magad is megbizonyosodhatsz róla, nem távol ott semmi... Minden változatlan. Mióta világ a világ, minden változatlan. Isten Birodalma hatalmas, örök és megváltoztathatatlan... az oroszok és amerikaiak a szputnyikjaikkal... játékszerek. A csillagok, a Föld, a napsütés, a kék ég, a felhők, a szivárvány, a virágok, pillangók, madarak, a hegyek és a zöld mezők, mind-mind, az egész csodálatos élet, ez a gyönyörű harmónia a Teremtő műve... Nem félek a halált. Minden keresztény ember tudja, hogy lelke örökké él...

- Kisfiam... szólj édesanyádnak... küldjön nekem papot... Megteszed?... Vedd magadhoz a Szentírást, neked adom...

Hazaszaladtam a Bibliával. Mama átment Schneider nénihez egy almareszelővel még egy tiszta kanállal. Felhívta a parókiát. Esté meg a mentőket.

Schneider néni temetésére csak én mentem a mamával, Katinak fájt a feje. Azt hiszem, nem akart jönni. Vettünk egy csokor virágot a Kalefen, fölültünk az 59-esre, és kicsikorogtunk a Farkasrétibe. Gyönyörű idő volt. A temetésre csak a Lali mamája jött el, mi meg a pap. A világ katolikus milliói nem mutatkoztak. A strandra vagy a Balcsira mentek.

A temetés rövid volt, a pap hamar elmormolta imáit. Leengedték a sírba a koporsót, az egyszerű, dísztelen faládát.

A nap fényesen sütött a nagyon kék égen, felhőcskék bújócskáz-
tak a jegenyék lombja közt. Sárga kutyatejvirágok bólogattak a szellő-
ben, legyek zümmögtek. Egy fa csúcsáról feketerigó fűtyörészett le
hozzánk.

Egy-egy száraz földrögöt dobtunk be a sírba. A rögök nagyot dö-
römböltek Schneider néni koporsóján. Csak fel ne ébredjen! Hoz-
hattam volna pár málnacukrot, jobban illettek volna hozzá, mint
a rögök. Mama két szál szegfűt húzott ki a csokorból, bedobtuk őket a
rögök után. Betemették a sírt, a pap meghintette szenteltvízzel, a rigó
énekelt, mi pedig csendben álltunk.

Fölnéztem a fényes égre, vajon megérkezett-e már Schneider néni?
A lélekre nem vonatkozik a gravitáció meg a sebesség meg a légellen-
állás? Hol van a mennyország? És hol van a felvonó?

Vagy a lélek repdes, mint egy kismadár? A világűrben nagyon hi-
deg van; jó ott egyáltalán? Manci néni férje jutott eszembe, aki az éter
hullámain, Bessy néni Orion világvevőjén üzent a világűrből:
„Együtt!” Azt kívántam, Schneider néninek legyen úgy, ahogy ő kép-
zelte magának. Aki nem vallásos, az meghal, és kész, aki vallásos, az
még a mennyországba kerül. Angyalos, szivárványos paradicsombá.
Mindenkinek legyen úgy, ahogy szeretné, ahogy neki jó. Végül is min-
den csak elképzelés...

A sír mögé beszúrták a dísztelen fakeresztet: Schneider Amália.
1870–1959.

Mi, kisdobosok is elmehettünk Katiék úttörőtáborába nyaralni.
Katiék sátra a tábor másik részén volt, az úttörők oldalán. Külön sá-
tor a lányoknak, külön a fiúknak.

Kati mesélte; Tankó Pali, nagy melák, időnként beakasztja nagy-
ujját a feketé klottgatyája derekába, kitolja a gatyát, és megszemléli,
szőrösödik-e a fűtyülője...

Szörös töke van a légynek, ujjlemez jár a gatyán.
Ha nem hiszed, eredj, nézd meg!

Szörös töke van a légynek, ujjlemez jár a gatyán.
Ha nem hiszed, eredj, nézd meg!

A nagyfiúk egyik délelőtti focizás után pokrócot dobtak arra a hetedi-
kes lányra, akinek olyan nagy cicije van, és letapították. A lány vison-
gott, de amikor elengedték, nevetett. „Hülyék! Megálljatok, legköze-
lebb én tapizlak le titeket!”

Bobó meg Kajetán azt találták ki, hogy bepisíltetik Lörkét az éjjel.
Lörke sakk- és focibuzi volt. Évekre visszamenőleg meg tudta monda-
ni, milyen eredménnyel játszottak a csapatok az enbéegyes meccse-
ken, sőt azt is, ki lőtt gólt, és mennyit! Aki ilyen okos, az pisíljen be az
éjjel! Két poharat hoztak, egy üreset meg egy vízzel telit. Az akció tit-
kos volt, de mindenki tudta, miben sántikálnak, csak Lörke nem.
Mevárták, míg elalszik, majd zseblámpa tompított fénye mellett
Kajetán Lörke füle mellett lassan átcorgatta a vizet az egyik pohárból
a másikba. Aztán a másikkól az egyikbe... az egyikből a másikba... fél
órán keresztül. Mindenki szorított nekik, de Lörke sajnos nem pisílt
be. Legalábbis nem vettünk észre másnap reggel semmi gyanús foltot.

Ébresztő után minden reggel zászlófelvonásra mentünk. Fölsora-
koztunk a zászlórúdnál, elől mi, kisdobosok, mögöttünk az úttörők.
A zászlórúd előtt a címer volt kirakva színes kövekből, a címer mellett
jobbra és balra az úttörővezetők álltak egyenruhában. Dobpergés,
hozták a zászlót. Megszólt az induló, „tábor, vigyázz!”, a vezetők tisz-
telegtek, a vörös zászló lassan felkúszott a rúdra...

Még, még, még és még!

A burzsujnak sohasem eléég.

Láss, láss, láss, már láss,

Sorsod az elpusztulás!

Az országnak hármada éhen gebed,

Az éhség, a szenny málja fel testedet,

Éhhálálra ítél ez a reend.

Nagyokat nyeltünk, a reggelire gondoltunk, kiflire és kakaóra...

A gégedre hurkol státáriumot,

És tapsolnak hozzá a rongy árulók,

Büchnerek, Popperek, Peyereek.

Azok meg kik? Kapitalisták? Kokakólások? Banánevők?...

Vörös Csepeel, zúgjon a hangod,

Váci út felelj neki!

Dunántúl, Alföld együtt a harcban,

Jelszavad megreengeti, rengeti.

Nem fogunk pusztulni éhen,

Nem tűrünk csendben tovább!

Vörös Csepeel, vezessed a harcot,

Kenyeret, munkát!

„Tábor, pihenj! Reggelihez sorakozó!”

Reggeli után ágyazás, körletrendezés volt, majd körletszemle. Bejöttek a fejesek, megnézték, szépen ágyaztunk-e be. Délelőtt fociztunk, vagy kirándulni mentünk. Egyszer meglátogattuk az itteni téeszt.

Útközben Hatesz feltette a kérdést: tudjuk-e, milyen a téeszben a nágyüzemi trágyázás? Nem tudtuk.

- Na?

- Kimennek a parasztok a földre, és legyintenek: „Le van szarva!”

Az egész téeszben a kisbocik tetszettek a legjobban. Hagyták magukat megsimogatni. Megnyalták a kezemet, mint a kiskutyák. Talán a sós íz miatt. Reszelős a nyelvük. A libákat sajnos tömik, hogy nagy legyen a májuk. Soha többet nem eszem libamájat.

Visszafelé jövet Tata mesélt egy történetet. Az egyik faluban a téesz földjén rozst vetettek. Érthetetlen okból az egész táblán nem nőtt ki semmi. Vizsgálódtak jobbra, balra. Még a miniszteriumból is jött egy agronómus. Végül kiderült a turpisság: a traktorok kilopták a vetőmagot a vetőgépből, furikáztak, mintha vetnének, de üresen.

A földút mellett egy bokor alján meggörbült kormánykereket találunk. Traktoré lehetett. Nagy ricsajjal vonultunk be a táborba, a kereket mint győzelmi jelvényt hurcoltuk magunkkal.

A faluban nincs több traktor, csak ketőő, csak ketőő.

Az is olyan, mint a rongyos zsebkendőő, zsebkendőő.

Az öt éves terv végére száz is lesz, száz is lesz.

Ez ellen a reakció bármit tesz, bármit tesz!

Mindenki mosolygott, az úttörővezetők sem szóltak semmit.

Ebéd után egy óra csendes pihenőt kellett kibírnunk, utána mehetünk a strandra.

Végre Balcsi! Kék ég, napfény, szürkés-kék víz, lágy szellő, jegenyék, zöld fű, gumimatracon heverésző emberek, rohangáló gyerekek, szanaszét dobált cigarettacsutkák, vattacukor, pattogatott kukorica. És hangzavar. A táskarádiókból más és más, eddig börtönbe zárt, némaságra ítélt dallamok törtek elő, ahogy tavasszal a cserebogarak másznak elő a föld fogságából, és repülnek ki a szabadság végtelen levegőébe.

Csak egy gombnyomás, és máris diadalmasan harsog a vidám muzsika:

A táskarádióó, ritmus dárídóó

Hej-hóó, oly kábítóó

Gyere kiabálni, nyáron élni jóó...

Melodi dāmúúr, száll feléd e dal drágáám,

Su, su, susog máár, két szív az egy páár...

Bolyongok a város pereméén, Ahol veled egykor jártam één

És ooly szomorúan kérdeem, Látlak-e még, látlak-e még

Egyszer één...

Barna bőrű hableány, bája bűvöl Pest-Budán,

Nyáron Tahiból érkezett, s Pesten Tahiti lánya lett,

S így esett, hogy ő, ma ő a barna bőrű hableány...

Egy csoport vidám bábéskodóhoz mentünk a víz mellett a homokos parton, ahol a gyerekek lyukakat, alagutakat ástak, vízterelő gátakat

meg homokvárakat építettek. Vajon mit néznek? Guggoló néger bácsit álltak körbe. A mosolygó néger bácsira egy négy-öt év körüli hirtelenszöke kislány meredt nagy komolyan, nem akart hinni a szeminek. Tapogatta a bácsi fejét, arcát, mintha egy nagy babát vizsgálgatna. Belemarkolt a szakállába. „És ez miből van?” Nevetés.

„Keszeg! A keszeg, a sült keszeg!” „Tessék a lángos! Friss, forró a lángos!”

A hangzavarba bekapcsolódott a strand hangszórója, minden más hángforrást diadalmasan lebirkózva:

Csini-csinibab, csinibaba

Csini-csinibaba!

Csinibaba, nevéss felém,

Csinibaba, szeress belém,

Te leszel az édes angyalom,

Őrző angyalom életem egén.

Színes karton ruháád,

Csupa-csupa tarka virág,

Hangod lágyan igéz,

Ellenállni nehéz,

Pesti lány vagy, és kész!

Szeretem a szemed színéét,

De nem tudom a neved se méég,

Csinibaba, úgy szeretlek én,

S így nevezlek én,

Csinibaba, légy hát az enyém...

Este tábortüzet raktunk. Az egész tábor kirajzott a környező ligetbe, erdőbe rőzsét gyűjteni. Nyársakra szalonnát, hagymaszeleteket húztunk. Besötétedett. A táborvezető meggyújtotta a tüzet. Meleg lett. Az égre föl-kúsztak a csillagok. „Odassátok, szentjánosbogarak!” „Hol, hol?” „Ott!” „Te számár, az csak szikra.” „Nem, ott a bokroknál!”

És tényleg, előbb egy-kettő, majd egyre több világító bogárka lebegett elő, mintha csak a vidám szikrák csábítására jöttek volna egy nyáresti randevúra...

– Pajtások! Meggyújtottuk a tűzünket, most gyűjtsatok nótára!

Munka hadának a lépése dobog,

Zendülő ének az égre lobog,

Hajnali fényözön földre leszáll,

Kézben a kéz, és vállhoz a váll!

Repülj, te lángoló, tűzszínű zászló,

Vezess az éjnek éjén át,

Vezess a harcra, sok sápadt arcra,

Derítsd a hajnal biborát!

Száll a dalunk, szava ég felé tör,

Láncban az építő harcos ököl,

Fáklyavívók kezén csörög a bilincs,

Izzik a tűz, de ki szítsa, má nincs.

Lépj te a helyükbe, szítsad a lángot,

És döngesd bátran a falat,

Vagyunk egy jobb rend hű katonái,

S leszünk a győztes élcsapat.

– Szép volt, pajtások! Igen, izzik a tűz, mi vagyunk a tűz csiholói,

ahogy nagy költőnk mondta. Mi csiholjuk és mi is szítjuk a tüzet,

a forradalom tüzeit. A világforradalom tüzeit! Pajtások! Úttörők és kis-

dobosok! Soha ne hagyjátok a forradalom tüzeit kialudni! Ellensé-

günk a lagymatagság, a hitetlenség, a liberális kétkedés. Lobogjon

bennetek mindörökké a forradalmi láng, az igazság, a kommunista

szent meggyőződés, a proletár nemzetköziség kiolthatatlan lángja!

Népdalokat énekeltünk, a parázson megsült a szalonna. Az úttörő-

vezetők borosflaskából iszogattak. Kocsis Irma. Aztán vicceket me-

séltünk. Késő lett. A szentjánosbogarak elrepültek, aludni tértek.

A tűz alábbhagyott, a rőzsze elfogyott. A fejünk nehéz lett, mintha csak mi is borocskáztunk volna. Elköszöntünk: „Előre!” Bemásztunk a sátrainkba.

Az úttörővezetők még maradtak. A nyolcadikos lányok közül is egy páran. Meg a nagy cicis lány. Nevetgéltek, nótáztak.

Heej, te bunkócska, te dráága.

Nevetés.

– Na, Irénke, tetszik?

Heej, te eleven fa gircses görcsös

áága, Te dráága,

segíts most!

Nevetés, visongatás.

Vicceket meséltek, nevetgéltek.

– Kérdeztem a teniszes Fricit: „Hol ismerkedtetek össze a barátnőddel, a tenispályán?” Tudjátok, mit válaszolt? „Nem, a penisz táján!”

– És a *Családi kört* ismeritek orosz fordításban?

Vecserom, vecserom, igyom szpaty,

Züm züm bogár kaput, job tvoje maty!

Lassacskán elcsendesedtek, aztán ők is aludni tértek. Csak ketten maradtak. Be lehettek csipve, mert öblöseket büfögtek, és az egyikük csuklott. Hegyezniem kellett a fülemet, hogy megértsem beszédüket, a szemem már májdnem leragadt.

– Hallottad? A Robit behívták a Népköztársaság útra, be akarták szervezni. Órákon át izzasztották, még konyakkal is itatták. Teljesen kikészült, de nem vállalta.

– Gyakori eset. A Kárcsi csak annyit mondott a zsernyákoknak: „Szívesen elvállalom elvtársak, de meg kell mondjam, én iszom.” Azonnal elengedték.

– Azt is mondhatta volna, hogy buzi!

Nevetés.

Végül az utolsó mohikánok is elmentek aludni. Megdörzsöltem a szememet. Srácok, tiszta a levegő! Aki már aludt, azt felráztam. Tornacsukát húztunk, kimásztunk a sátorból. A parázs fáradtan hunyorgott. Nyársak, üres borosflaskák közt botorkáltunk. Megálltunk körben a tűztől megfeketedett kövek mögött. Indián pajtások, munkára föl! Letoltuk a pizsamagatyákat. Locsoló sugarainkkal csapást mérünk a pislákoló parázsra. Halálhörgése, kétségbeesett sistergése és a hatalmas, mindnyájunkat beborító bűdös füstfelhő, a haldokló tűz utolsó rángatózása pogány örömmel töltött el minket. Titkos szertartásunk mágikus füstjében, barbár indián hatalmunk mámorító tudatában bevégeztük nagy munkánkat.

Nesze neked, forradalmi tűz! Nesze neked, kommunista szent meggyőződés! Nesze neked, proletár nemzetköziség kiolthatatlan lángja!

És most oszolj! Be a wigwamba! Előre! Uff!

V Gyurka bácsi ujjai halkán doboltak az asztalon, mint mindig, Olga néni csörömpölt a konyhában, a skácok rohangáltak a kertben, mint ha semmi sem változott volna tavaly óta. Csak a srácok lettek nagyobbak. Gábor megvert sakkban, Tamás a karizma it villogtatta. Mit szólok hozzájuk? Megtapogattam a nevetséges csomócskákat, és szörnyülködtem, hú, micsoda nyers erő!

Csütörtök délelőtt visszajöttünk a Balcsiról, és épp a konyhában akartunk magunknak egy életmentő szalonás deszkát készíteni, amikor Olga néni egy levelet nyújtott át.

– Neked jött.

Rámeredtem a borítékra, még soha nem kaptam Szemesen levelet. Vajon ki írt?

Wind Marcell

Dr. Pallóczy György címén

B - Szemes

Semmelweis u. 57.

A borítékot mama címezte.

Édes, aranyos fiacskám, Marci!

Ne légy meglepve, hogy nem géppel írott levelet kapsz tőlem – és hogy nincs rajta az „Engedélyezve” pecsét. Képzeld, tegnap délután 5 órakor váratlanul

befutottam. Számomra persze nem váratlanul, mert egy hónapja készülöben volt már a hazamenetelem, de otthon annál nagyobb volt a meglepetés. Egyedül mama volt otthon, kinyitotta a kis ablakot a bejárati ajtón, úgy bámult rám, hogy még a szája is tátva maradt, de egy szót sem tudott kinyögni, csak nézett. Végül meguntam, és szóltam neki, ideje volna, hogy beeressen. No, aztán a hólyag nővéred, filmre kellett volna venni azt a bamba elbámulást, amit produkált! Az volt a figura, hogy nem mentem eléje, megvártam, míg bejött a szobába, és úgy ültem ott, mintha csak reggel mentem volna el hazulról. Hát igenis, Marci, teljesen úgy érzem magam, mintha egy napig sem lettem volna távol. Kicsi fiam, veled ezt a figurát (hogy váratlanul találsz otthon) nem tudom megjátszani, mert téged persze értesítelek – de figyelj ide: eszedbe ne jusson a nyaralásodat megszakítani! Csináld végig a programot, 3 év után azt a pár napot ki fogjuk bírni. Vedd úgy a dolgot, hogy ez a leghatározottabb atyai parancsom! Olga néninek mondd, hogy meleg szeretettel csókolom a kezeit, és ne haragudjon, hogy most még nem írok neki, hogy külön is megköszönjem végtelen kedvességét – de elképzelheti, hogy pillanatnyilag a legteljesebb hajszában vagyok, ezer dologban azt sem tudom, hol a fejem, és neki nem ilyen fecni papírra ilyen macskakaparással akarok írni. Gyurka bácsit ezerszer ölelem, ha ott van, őt egyébként levelém megírása után telefonon a munkahelyén is fel fogom hívni, első dologom, hogy személyesen jelentkezsem nála. Gyuszi bácsi sajnos Budakeszin van a tudószanatóriumban, és Ilike rövidesen követi, mert sajnos ő is szanatóriumi kezelésre szorul.

Édes Marcikám, érezd magad jól, számlálni fogom a napokat, hogy mikor érsz haza. És majd írtó pöpec dolgokat fogunk együtt cselekedni! A jelszó: „Szabad szél!” (Szállj, szállj...) Szóval személyesen ne merj jelentkezni idő előtt, de a leveledet várom.

Sok csók kopasz papádtól.

VII. 27.

– Csak nincs valami baj?

– Papa... papa hazajött... – Nagy gombóc volt a torkomban.

Főlnéztem Olga nénire. Mosolygott, mint mindig, de most valahogy másképp...

– Haza akarsz menni? – kérdezte halkán.

- Igen... - válaszoltam még halkabban.
Lénéztem a földre. Valami soha nem érzett nyugtalanság kerített hatalmába. Idegesség... Sem ülni, sem állni nem tudtam, mintha mindenem viszketne. Menési viszketegség. Előhúztam a bőröndömet az ágy alól. Bejöttek a srácok!

- Elmész?

- Igen.

Bejött Gyurka bácsi is.

- Örülök, fiam. Mind örülünk veled... - És olyasmit csinált, amit

eddig soha. Átölelt.

A gombóc nyomta a torkomat. Ha nem enged el mindjárt, bögni fogok. Szerencsére elengedett. Mély levegőt vettem.

- Megnézem a menetrendet.

Olga néni útravalót készített, becsuktam a bőröndöt.

Elbúcsúztunk. Idegességembe újabb furcsa érzés vegyült. Szomorú érzés. Kapkodó gondolataim összevissza csapongtak, hirtelen nem is tudtam, miért vagyok szomorú. Aztán rájöttem: Szemest nem látom többé. A közeli években biztosan nem.

Olga néni elkísért az állomásra.

- Szeretettel üdvözljük édesapádat!

- Köszönöm... És mindent köszönök...

Igen, többé nem látom Szemest...

Aztán a vonaton voltam, majd a Déliben. Fölszálltam a 61-es villamosra, leszálltam a Moszkván. A Rétek utcánál a kocsmával szemben már bent állt a 49-es busz. Rohantam, ahogy a bőrönd engedte. Fölszálltam hátul, már indultunk is. Letettem a koffert a hátsó peronon és... és... nem akartam hinni a szememnek, megláttam a papát!

Elöl ült, szemben velem, előtte nagy aktatáska, valamit olvasott. Újabb szomorúság harapott belém, istenem, hogy megöregedett. Ha-ja öszes lett, elől egészen megritkult, az orrán szemüveg, a homloka ráncos. Szegény papa...

Oda akartam szaladni hozzá... de meggondoltam magam. Nem tudtam, mi fog történni, talán bögnöm kell, jelenet lesz, mit szólnak az ismeretlen emberek... minket fognak nézni...

Hátat fordítottam, kibámultam az ablakon.

Fönn, a Fillér utca tetején, a Kikelet étteremnél kiszálltam. Leszáldtam a Detrekön, ahogy csak a lábam bírta és a koffer engedte, és már ott is voltam a házunk előtti megállóban. A busz eközben lement a Fillér utcán, csinált egy hurkot, rákanyarodott a Bimbó útra, aztán a Lóczyra, a gyerekszanatórium után pedig a mi utcánkra, a Hankóczyra. Gyere busz, gyere, gyere, gyere!...

Úgy tűnt, sokat kellett várnom, legalább kifújtam magam. Végre megjött a busz. Kinyílt az első ajtó, leszállt a papa.

- Papa!

- Marci!

Letette a táskáját, átölelt, felkapott. Szúrt az arca, de nem számított. Újból éreztem a jó papaszagot és... nem kellett bögnöm.

- Papa, láttalak a 49-esen, de leszálltam a Kikeletnél... Kicseleztelek!

- Te Marci, meg kell neked valamit mondanom... én nem voltam külföldön, hanem... börtönben voltam.

- Tudom.

- Honnan tudod, mama mondta?

- Ugyan, papa, nem vagyok már kisgyerek!

Megint felkapott.

- Igaz is, olyan nehéz vagy, mint egy sózsák! Te Marci, mostantól megint jó lesz, klassz dolgokat fogunk együtt csinálni, bicajozni, Vidám Parkba, állatkertbe menni, meg még egy csomó jó dolgot. A jel-szavunk meg az lesz...

- Szabad szél!

- Igen! Szállj, szállj, szabad szél...! Ne kérdezd, honnan a mondat, Dunajevszkij, „nagy szövjét zeneszerző”, egy nímand által komponált butácska operett címe, '47-ben mutatták be Moszkvában... De nem érdekes, fő, hogy a mondat passzol...

Egymást átölelve mentünk, mint egy szerelmespár.

- Tiszteletem, Jenő bácsi!

- Szervusz, Gyurikám. - Német Gyuri volt.

A lépcsőházban Oravecz Paula nénibe ütköztünk.

- Wind elvtárs! Jenő! Hát Maga?!... Jaj, de örülök, hogy látom! Végre hazajött! Ugye mindenhol jó, de legjobb otthon!

Papa jót nevetett. Hazaérkeztünk. Mama ölelt át minket, aztán Kati, egy nagy, ölelkező gubanc lettünk, mama mindnyájunkat végigpuszilt, egyszer, kétszer, aztán végre abbahagyta. Kimentek a konyhába vacsorát csinálni. Nagy vacsorát, ünnepi vacsorát!

Papa az elkövetkező napokban, hetekben, hónapokban sokat mesélt. De csak este.

Napközben ezer helyre szaladt, a rendőrségre is, rendszeresen kellett jelentkeznie. A legnagyobb gondja az volt, talál-e munkát. Fordítani szeretett volna, mint a börtönben. Mind később megtudtam, háttérzet volt rá, hogy a börtönviseltek vagy semmilyen, vagy csak alárendelt munkát kaphattak, nagyon alacsony fizetéssel. A rendszer az eretnekekkel bánt a legkeményebben, azokkal, akik megtagadták az új pártba, a kommunista anyaszentegyházba való belépést. De ilyenek kevesen akadtak. A régi komcsik szinte mind beléptek az MSZMP-be.

Egyszer a Gábor Áronon mentünk felfelé, amikor megállt mellettünk egy angol gyártmányú sportkocsi.

– Szervusz, Jenő! Nahát! Hogy vagy? – Felismertem Várkonyi Zoltánt a film- és színházi rendezőt.

– Köszönöm, Zoli, munkát, fordítást keresek. Nehéz ügy.

– Drága Jenőkémi, majd én szerzek neked fordítást, ki leszel tömve fordítással, hívjal fel a színházban! – Azzal elrobogott.

Papá megörült. Milyen rendes emberek vannak! Másokkal is törődnek, nem csupán a saját karrierjükkel. Ez után minden héten próbálta Várkonyit elérni a színházban. Sikertelenül. Vagy próbán volt, vagy külföldön, vagy forgatáson, vagy értekezleten, soha sem telefonközelben. Vissza nem hívta. Ez így ment sokáig. Aztán egyszer üzent, hívja fel a színház gazdasági vezetőjét.

– Hogyan? Fordítás? Itt? Várkonyi elvtárs? Nekem nem szólt semmit, de hát különben is, hol van a Vígsházban fordítás?

Szóval Várkonyi csak a levegőbe beszélt.

Minél több embert látott viszont, papát annál inkább lehangolta a közöny, amit legtöbbször látott. Estéről estére hallgattuk a történeteiket, kikkel találkozott, hol próbált munkát szerezni...

– Hogy is néz az ki, mikor hosszú börtönévek után valaki megjelenik a társadalomban, és keresi a régi vagy az új helyét. Emberekkel találkozik, és az emberek „viselkednek”. Én magam teljesen egyértelműen azt a normát állítottam fel önmagamnak, hogy hacsak lehet, senkinek nem köszönök előre, megvárom, hogy az illető észrevesze, és ha észrevesz, hogy reagál? Ha barátságos arcot vág, akkor köszönök, ha mérgeset, akkor inkább elkerülöm, mert nem akarom magam kitenni esetleges megszegyenítő affrontnak. Egyáltalán, ha valakivel elkerülhetetlen a találkozás, és azt mondom neki, hogy „Szervusz, hogy vagy?”, az erre adott válasz tesztyszerű pontossággal mutatja, hogy az illető kicsoda-micsoda. Ha bárminémű maradéka van benne a tisztességnek, akkor arra a kérdésemre, hogy „Hogy vagy?”, visszadobja a labdát, és azt mondja: „Én? Az nem érdekes. Te hogy vagy?” Aki viszont nem dobja vissza a labdát, az a feltett kérdésre elkezd sajnálatolni magát. Sokat gondolkozom, hogy miféle pszichológiai momentum játszhat ebben közre. Valószínűleg a szégyen. A szégyenkezés amiatt, hogy az az ember, akivel szemben állok, egy adott pillanatban emberileg a tisztességnek egy nagyobb mértékét tudta felmutatni, mint én; és – hogy mentsem magam azért a nem egészen korrekt viselkedésért – sajnálatom magam fizikai betegségemmel.

Így van ez például Vértess Györggyel. Ő ugyancsak a Hankóczy Jenő utcában lakik, a 49-es busz végállomásán óhatatlanul összeszaladtunk. Állt a végállomáson, ahol éppen nem volt benn a busz, én közelittem az állomáshoz, és egy pillanatra felöltött bennem, hogy mit csináljak. Ha nem megyek oda az állomáshoz, azért, mert ő ott van, az sértés, pedig nekem eszem ágában sincs megsérteni. Ha odamegyek, esetleg kiteszem magam annak, hogy keresztülnéz rajtam. Mégis odamentem, mert hát az az elsődleges, hogy haza akarok menni a 49-es busszal. Odamegyek a megállóhoz, és várok. Odamegyek, a közelébe érkezem, és mondom neki: „Szervusz, Vértess!” Erre ő azt mondja: „Szervusz!” Állunk egymás mellett, valamit kell mondanunk, így azt kérdelem tőle: „Hogy vagy?” Mire ő: „Jaj, ne is kérdezd!” És elkezd mondani. Beteges ember volt világeletében, izületeivel, veséjével, májával, volt lumbágója, hosszan mesélte az összes betegségeit. Majd bejött az autóbusz, felszálltunk, és a peronon állva még mindig mondta

a betegségeit, majd aztán ez is kimerült, már ment az autóbusz, amikor vége volt az összes fül-szem-gége-torok-orrbetegségnek, és megint hallgattunk. Megint törtem a fejem, hogy mit kérdeztek tőle, hát megkérdeztem, min dolgozik.

El kell mondjam, hogy régi jó ismerősök voltunk. Az illegalitás éveiben ismerkedtünk meg, és 1950-ben, amikor még a Pártközpontban dolgoztam, egy elég csúnya támadástól, valamilyen kinyírási kísérlettől sikerült megmentenem Vértessét, mert mégis érdemei voltak az illegalitás idejéből. Ő tudott róla, hogy én nagyon kiálltam mellette egy időben. Tehát arra a kérdésemre, hogy min dolgozik, mesélte, hogy egy olyan munkán, amely „téged is közelről fog érinteni, mert te József Attilát abból az idejéből jól ismerted, most azon dolgozom, hogy József Attila viszonya a párthoz”. Mondtam neki, hogy „te, ez érdekes dolog, mindenki azt hiszi, hogy József Attilát jól ismertem, pedig tiszta véletlen, hogy összekerültünk egy perben, és soha Attilával egy szót nem váltottam. Furcsa, de így van, elkerültük egymást; és igaz, hogy annak idején egy perbe kerültünk, és egyazon vádlottak padján ültünk, de hát én őrizet alatt voltam, ő szabadlábon védekezett, különben is, már akkor beüzentek nekünk a Pestvidékre, hogy József Attila ki van zárva a pártból, ki van közönsítve, és a párttagoknak tilos vele szóba állni...”

Erre ott az autóbusz peronján elkezdett toporzékolni és ordítani: „Nem igaz, nem igaz, most bizonyítom be éppen, hogy ez nem igaz!” Aztán valahogy elmúlt az a pár perc, amíg hazaérkeztünk, és végre le szálltunk az autóbusról.

Csak azért mondtam el az egészet, hogy milyen csodálatos dolog az ember fixa ideája: hogy amikor tudományos tanulmányt ír egy témáról, és szembetalálkozik valakivel, aki teljesen váratlanul, felkészületlenül ennek a tudományos témának egy részletét másképpen ismeri, és elmondja neki az igazságot, akkor nem úgy reagál, hogy ez most más színben mutatja be azt a tudományos problémát, hanem – az egyszerű fizikatanár gondolkodásával – azt mondja, hogy rossz az egér.

Az anekdota szerint a fizikatanár be akarja mutatni a légszivattyút, ezért egy üvegbura alá tesz egy kiségeret, és azt mondja a gyerekeknek, hogy „most ki fogjuk szivattyúzni a levegőt, és ettől az egér

meg fog döglenni”. Elkezdi szivattyúzni a levegőt, de az egérke gyorsan érzi magát, és egy negyedóra szivattyúzás után a fizikatanár azt mondja, hogy hagyjuk abba, rossz az egér. Ilyen volt a Vértessel való találkozásom.

Fékezi és íróasztalba kényszeríti a komolyabb és tisztességesebb József Attila-kutatást. Ugyanis olyan „pártnimbusz” veszi körül Vértessé figuráját, hogy – bár a beavatottak egytől egyig tudják, hogy hamisítás, amit ír – nem mernek a nyilvánosság előtt ujjat húzni vele.

– Hont Ferencet régebben ismertem, még az illegalitásból, és nagyon becsültem a Történelmi Emlékbizottság rendezvényeiért. Azok a viganádóbeli estek olyan bátor és kitűnő rendezvények voltak, hogy aki akár egyen is ott volt, az nem felejtette el. Ady-est, József Attila-est, 400 év a magyar szabadságért, és nem is tudom, mik voltak még. Először is, egészen élvonalbeli művészeket tudott angazsálni: Csorba Gézát, a szobrászt, Baló Elemért, a színészt, satöbbi. Ezeken az esteken dobott fel olyan fiatal tehetségeket, mint például Major Tamást és Gábor Miklóst, Ilosvay Katalint és Bánki Zsuzsát. Mindig be volt dobva Török Erzszi a népdalokkal. Tehát művészileg hallatlan esemény volt egy-egy ilyen est, amit Hont konferált végig, szellemesen és bátran. Emlékszem az egyik előadására, József Attilát idézett: „adj emberséget az embernek. Adj magyarságot a magyarnak...”, és ami ezután következett” – mondta. A jelenlevő rendőrtisztnek fogalma sem volt róla, hogy mi következik azután, a résztvevők nagy része azonban nagyon jól tudta: „hogy mi ne legyünk német gyarmat.” Hont Ferenc tehát mint bátor, szellemes, okos, kitűnő szakember élt az én tudatomban, és borzasztóan nehezen tudtam hozzászokni, hogy most egy másfajta Hont Ferencet látok. Csodálatos tünetem, hogy emberek, akik az illegalitás legnehezebb éveiben ragyogtak és csillogtak, a felszabadulás után többé-kevésbé antropomorf trágyává váltak.

Még mikor a Népművészeti Intézetben voltam, kiderült Hont teljes alkalmatlansága, és csúnyán kinyírták. Ekkor fogtam magam, elmentem a Nemzetibe a Majorhoz, és mondtam neki, hogy „Tomi, hát azért mégis, hát ez a Hont, ő volt az, aki először állított téged reflektorfénybe, most nézhetjük, hogy ez az ember itt tengődik?” „Igen,

igen, de ez nehéz kérdés, akárhová tesszik, mindenütt lehetetlenül viselkedik” – így Major. „Jó, de mégiscsak hallatlan érdemei vannak a múltból, mégis egy tehetséges ember.” Major gondolkozott, majd azt mondta: „Ebben igazad van, tehetséges, csak még nem jöttem rá, miben.” A lényeg, hogy Major nem csinált semmit. Végül sikerült Hont számára munkát szerezni, a Színjátszó Osztály egyik megyei instruktora lett.

Rázta könnyes szemmel a kezem, hogy én vagyok a legjobb barátja. Ekkortájt teljesen állástalan volt.

A napokban felhívtam Hontot, mert hallottam, hogy a Színház-tudományi Intézetben lehet fordításokat kapni, és ő ott az igazgató. „Szervusz!” „Szervusz! – hangzott a kimért válasz. – Mit parancsolsz?” „Tudnál-e rajtam segíteni abban, hogy fordítás, satöbbi, most jöttem ki – egy szó se, hogy hogy vagy öregem? –, és valamiből meg kell élnem, és gondoltam, hátha...” – mondtam. „Kérlek szépen, rosszak az információid, nálunk semmiféle fordítás nincs, de diktáld csak be a címedet, ha mégis véletlenül valami előfordul...” Mondom: „Köszönöm szépen, a titkárnőd megtalál engem anélkül is, hogy a címemet bediktálnám.”

Egy másik történet tökéletesen jellemzi Hont Ferencet. Az Ifjúsági Színház az ő igazgatósága alatt tartott egy belső szilveszteri bulit, ahol mindenféle krokikat adtak elő, az egyiknek az volt a címe, hogy *Sztanyiszlavszkij-helyzetgyakorlat Hont elvtárrsal*. Ketten adták elő, az egyik színész saját habitusában, úgy, ahogy van, a másik színész Hont elvtársnak maszkírozva. A jelenet a következőképpen zajlott le. Bejön Hont elvtárs a partnerével, rámutat egy sámlira, és azt mondja: „Mi ez, elvtárs?” Az elvtárs nézi, nézi, és azt mondja: „Ez egy sámlí.” „Nagyon helyes. Hogy csinál ebből az elvtárs egy szekrényt?” Nézi a partner a sámlit, nézi, majd kínosan mosolyogva azt mondja: „De hát Hont elvtárs, ebből nem lehet szekrényt csinálni!” „Dehogynem – mondja az ál-Feri –, vesz egy fűrész, kicsi a sámlí, pillanatok alatt diribdarabokra fűrészeli, és azt mondja, tessék!” Mire a színész: „De Hont elvtárs! Ez nem szekrény!” Erre Hont: „De már nem is sámlí!” Nos, ez Hont.

– Egy másik apró kis zsánerkép. Barátaim meghívtak az Akadémia valamilyen néprajzi összejövetelére. Elmentem, és az egyik sarokba húzódva vártam az előadás kezdetét. Ott nyüzsgött Tökés Ottó, aki ötvenhatban elég jelentős figura volt. Eredetileg, azt hiszem, a NÉKOSZ-nak volt az egyik alapítója, és méltányolják azokat az érdemeit, amelyeket nékoszista korában szerzett.

Nem akarom dramatizálni, mert az égvilágon semmi nem történt ott kettőnk között, csak az, hogy nem vett észre. Az Akadémia előadói termében nem vett észre. Jött-ment, és óvatosan mindig tőlem elég messze. Ezzel szemben Kodály Zoltán messziről észrevett, odajött hozzám, melegen kezét fogott velem, és azt mondta: „Örülök, hogy újra magunk között látjuk! Hogy van, milyen egészségi állapotban vészelte át?” Aztán megint minden jót kívánt, kezét fogott, és elment. Úgy, hogy azért feltűnő volt a különbség.

– Ebbe a nem éppen dicsteljes viszontlátásba tartozik Mesterházi Lajos is. Amikor megjelent regénye, a *Pár lépés a határ*, akkor a Corvinában, valami szilveszteri kabaréműsorban előadtak egy darabot, amelynek a szerzője „Házmester” Lajos, a címe pedig *Pár lépés az irodalom*.

Mesterházinak kétszer nyúltam a hóna alá, teljesen a ganéból kaptam ki. Az elsőre nagyon részletesen emlékszem: a Rádióban volt párttitkár, és iszonyatosan eláztatták, kizárták a pártból, betevő falatra valója sem volt, viszont volt felesége, gyereke. Így találtam rá az utcán, ahol éhesen botorkált. Rövid egy-két hét leforgása alatt állásba juttattam. Ez volt az első. A másik pedig az, hogy döntő szerepem volt abban, hogy ő legyen később a *Művelt Nép* szerkesztője, amelyik lapból akkor egy egész jó revizionista kulturális folyóiratot csinált. Nos, hát ő sem volt hajlandó észrevenni.

– Viszont olyan emberek is vannak, mint Járdányi Pali, aki – mint ki-derült – lebukásom pillanatától kezdve kiszabadulásomig rendszeresen támogatott minket pénzzel. Ismertem régen, köszöntünk egymásnak. Most, természetesen, nagyon-nagyon jó barátságban vagyunk.

Többen is vannak ilyenek. Lajtha Laci bácsi is, akivel nagyon jóban voltam előzőleg, ő is támogatott minket.

Kadosa Pál szintén nagyon rendes hozzám, és tudnék még nagyon sok nevet mondani. Például Szabolcsi Bence. Ő formálisan a nyakamba ugrott, könnyezett, és meg volt hatva.

Furcsa egy história ez. Kérdezhetném, hova lett az a sok ember, akivel jót tettem? Hol vannak, amikor törleszteni kellene? Furcsa, de úgy tűnik, Jahve nem egy egyszerű uzsorás, Jahve váltókkal dolgozik. Nem ugyanazzal az emberrel fizetteti vissza a jótéteményt. Mert ha azt nézem, hogyan viselkednek azok, akiken valaha segítettem, abból az jön ki, hogy az ember ne igyekezzen jót tenni, hiszen úgysem kapja vissza. Csakhogy ami jót X-szel és Y-nal tettem – akik elfordultak tőlem –, azt őhelyettük az viszonzta, akinek Jahve a váltót átadta. Ésszel dolgozik Jahve, ez így van!

Végül papa talált munkát. Nudli édesapja, Bartha Dénes zenetudós, a készülő *Zenei lexikon* szerkesztője biztosított számára állást, kontroll-szerkesztő lett. Hibákat kellett keresnie és találnia a lexikon nyers szövegében. A fizetés, 9 forint egy órára, nem volt eget verő.

Állatkert, Vidám Park, bicajozás meg a többi beígért klassz dolog... Végül nem sok valósult meg belőlük. Papá elfoglalt volt, gondok nyomásgépeztek. De nem nagyon bántam. Örültem, hogy itt van velünk. Vasárnaponként sakkoztunk, néha kirándulni mentünk, olykor hagyta, hogy lebunyózzam, segítségért kiabált, jókat nevettünk. De ha itthon volt, rendszerint a lexikonon dolgozott, vagy fordított, mert később kapott fordítást is. Ha közeledett a határidő, éjjel-nappal katógott az írógép.

A következő nyáron elbicikliztünk Balatonszabadiba, több mint száz kilométert! Az klassz volt...

Eleinte nem tűnt fel, de később már nem lehetett nem észrevenni, hogy Kati hüvösen viszonyult papához. Még papa kiszabadulása előtt elutazott az osztályuk egy hétre az NDK-ba. Nagy szó volt. Kati, az osztály legjobb németese, nagyon várta élete első külföldi utazását. Az utolsó pillanatban megjött a Belügyminisztérium engedélye. Mindenki megkapta, csak Kati nem. Ő, az örökös rajtanácselnök, Panci néni kedvence, a legjobb németes, kitűnő tanuló!... Az egész napot végigbőgte a suliban, aztán behívták az igazgatóiba. Közölték vele, az

NDK-ba nem mehet, de ha jövőre az osztály a Szovjetunióba készülne, nem lenne kifogásuk a kiutazása ellen. Az ok: apja ellenforradalmár áruló, Népköztársaságunk államrendjének megdöntésében szervezkedett, ezért most dolgozó népünk megvetését és tettei jogos büntetését kell elviselnie.

Én ebből nem vettem észre semmit, nem tudhattam róla, számomra papa külföldön volt!

Ez volt tehát Kati hüvösségének oka. Később értesültem róla, hogy Kati egyszer börtöntölteléknak nevezte papát. Szegény papa... De Kati-t nem értem. Hogy tudta magát ennyire belelovalni ebbe az NDK-históriába? Négy évvel idősebb nálam, kitűnő tanuló, otthon szinte nem is tanul, mert mindent megjegyez a suliban, falja a könyveket, okosabb és sokkal többet tud, mint én, mégis bedől ennek a vonalas hantának? Elhiszi az „ellenforradalmár árulót”, „dolgozó népünk megvetését” meg a többi marhaságot, ezt az egész hülyeséget? Aligha. De akkor miért van megsértődve, hogy nem mehetett a többiekkel az NDK-ba? Furcsa...

Pontosan tudtam, minden rendű és rangú politikai perben döntő, hogy az ember saját magára ne valljon. Akkor se, ha cigány gyerekek hullanak az égből. Én ezt tudtam, és ehhez tartottam magam, de olyan ügyes volt az apparátus, hogy a tárgyalás menete folyamán végül a védőügyvédek győztek meg arról, hogy vállaljam el a konstrukciót. A védőügyvédek.

Igazuk volt az ügyvédeknek, mert valóban a védelmemet kívánták, és be is igazolódott, hogy én rontottam el a dolgot azáltal, hogy nem vittem el a balhét. Gerő Tamás őrnagy kibere, azaz nyomozótiszt azt mondta, meg az ügyvédek is azt mondták, nekem két és fél év volt előírva. De földühítettem a bíróságot a tagadásommal, mármint hogy nem ismertem el a bűnösségemet, élrontottam a játékkukat, és ezért adtak öt évet. Ezt jött oda magyarázni doktor Révai és az én ügyvédem, Zalán Kornél.

Bodnár Sanyiról hadd meséljem el a következőt. Nyilvános taggyűlésen, tehát az egész Népművészeti Intézet jelenlétében számolt be

a tárgyalásról, és ott elmondta, hogy a többiek legalább bátran szembenéztek a bűnösségükkel, és vállalták, amit tettek, a „maguk híres ideálja, az a nagyfene Wind, mint egy utolsó féreg, úgy tagadott azon a tárgyaláson”.

- A Mérei-perhez csaptak hozzá, Mérei és társai államellenes szervezkedéséhez, amelyre sok mindent lehetett volna mondani, de szervezkedést, azt nem. A két és fél év reális volt abban a konstellációban, a tíz és a kettő között. Legalábbis a bizonyos szovjet vicc szerint: Hogy mire? „Abszolút semmire” - mondja az egyik. „Ezt ne mondd - így a másik -, abszolút semmire maximum öt évet adnak.”

Arra az abszolút semmire, amit én csináltam, a két és fél járt volna.

- A per után a Kisfogházból elszállítottak minket, bezsuppoltak egy rabomobilba. Ha nem is az egész társaságot, de sokunkat, a fél magyar értelmiséget, a 476-osokat, ez valószínűvé tette, hogy most már nem lesz az a fajta izolálás, amiben a Kisfogházban volt részünk. Ott volt egyszerre Vásárhelyi, Bibó Pista, Donáth Feri, Haraszi Sanyi bácsi, Marián Pista; sokan kerültünk össze, és együtt érkezünk meg. Aztán elkezdődött a szelekció. Az egyik részt Vácra vitték, a másik társaságot, akiket szociális származásuk miatt kizsákmányolónak tekintettek, azokat Márianosztrára, amelyik főnnállása óta egészen a mostani rendszerig női fogház volt. A mi rendszerünk a női börtönt átvitte Kalocsára, és Márianosztra az osztályidegenek börtöne lett. Sokkal súlyosabb, elviselhetetlenebb rendtartással.

- Ami számomra érdekessé tette ezeket a börtönöket, az az, hogy volt egy bizonyos összehasonlítási lehetőségem a Horthy-rendszer börtöne és a mostani rendszer börtöne között, annál is inkább, mint hogy hol ugyanabban a börtönben voltam mind a két esetben - ez a Gyűjtőfogházra vonatkozik -, hol pedig, ha nem is ugyanabban, de azért építkezésszerű, rendtartásilag ugyanazon kaptafára épültek ezek a börtönök. Én abban foglaltam össze az alapvető különbséget, hogy enyhébb volt a rendtartás a népi demokratikus börtönben, mint a Horthy-börtönben. Csak egyetlenegy példát említek, ami fölmérhe-

telen jelentőségű. Szabad volt - bizonyos korlátozások mellett - a dohányzás. Ez rettenetesen nagy szó! Lehetett vásárolni cigarettát, a kereset arányában. A látogatás is gyakoribb volt, valamivel. Most már nem tudom pontosan, mennyivel, de gyakoribb volt, mint a Horthy-rendszerben. A koszt is elviselhetőbb volt. Nem mondom, hogy jobb, csak elviselhetőbb.

- Ami miatt én mégis a leghatározottabban azt mondtam, hogy könnyebben viseltem el a Horthy-rendszer börtönét, az az volt, hogy a Horthy-rendszer börtönében volt egy állandóság. A börtön, az egy olyasfajta dolog, mint egy akvárium. Az akváriumban is élnek halak, hasonlóan ahhoz, mint ahogy a vízben élnek a halak, a szabad folyóvízben, csak minden mozgáslehetőség, minden életmegnyilvánulás, minden biológiai jelenség egy bizonyos lecsökkentett tempóban, egy bizonyos nyomás alatt, nagyon szűkre szabott határok között zajlik le. Ebbe az embernek bele kell tudni illeszkednie. Mint olyan szobában élni, ahol felállni nem tudsz, mert akkor a fejed bevered. Tehát meg kell tanulni ülni vagy guggolni vagy hasalva vagy hétrét hajolva intézni mindent. Vagy egy légritkított térben mozogni, ahol semmiféle gyors mozgást nem tehetsz, mert akkor kifulladás a tüdő, és nem bírod tovább. Bele kell az embernek helyezkedni egy bizonyos - a korábbi életéhez képest elképzelhetetlenül lecsökkentett - életfunkcióba. A mostani börtönben, azokban az években, amikor én voltam Vácott, Sátorajújhelyen és így tovább, számomra az elviselhetetlen az volt, hogy voltak periódusok, amikor hétről hétre, nem is nagy erőfeszítéssel, kényelmesen tudtuk ráigítani a korlátokat, mert semmi sem állandó, mert minden menet közben rohad, mert kényelmesek a jószágos fegyőreink, és ők a saját kényelmük érdekében elnézik azt, hogy nekünk is valamivel jobb. Aztán valakinek valami észébe jut, az asztalra csap, jön egy rendelkezés, és máról holnapra minden a feje tetejére áll. Ez volt az alapvető különbség az én élményeimben a Horthy-rendszer és a mostani rendszer börtönviszonyai között. Ez okozta nekem a nehézséget: a kiszámíthatatlanság.

- Mit jelentett a börtönélethez való alkalmazkodás? Ezeket a dolgokat én tulajdonképpen mind atyai barátomtól, Karikás Fricitől tanultam. S ez rendkívül mély nyomokat hagyott bennem. Karikás Fricinek az egész börtönmagatartási kódexe arra épült, hogy nem itt kell megvívnod az osztályharcot. Ha idekerültél, az a feladatod, az a gondod, az a törekvésed, hogy viszonylag jó állapotban átvészeld, és aztán majd kint folytatd a harcot. Ami nem jelenti sem a lefekvést, sem az önmegalázást, de tudomásul kell venni bizonyos véges végtelent, bizonyos korlátokat, azokba be kell illeszkedni. Ami a köszönést illeti, ha egyszer ez a regula, akkor ezt tartsd meg. Ez nem megalázó valami. Regula.

A katonaságnál is, mindenütt, ahol emberek vannak együtt, vannak bizonyos regulák. Ma már a szociológia ezt sokkal pontosabban fejezi ki, hát itt is mindenütt vannak íratlan és írott regulák, amikbe az embernek bele kell helyezkednie. Tehát ha az a regula, hogy köszönni kell, akkor köszönsz. Aminek két előnye van. Az egyik az, hogy megóvod magad bizonyos szurkálódásoktól, a másik, hogy ezek a primitív emberek, a smasszerek, aszerint értékelik a gondjaikra bízottakat, hogy azok mennyire tartják be a regulát. És aki betartja, arra azt mondják, hogy az egy derék ember. Fontos, hogy a minimálisra csökkenjen a személyes súrlódás a smasszerek és a rabok között.

- Volt egy külön börtönújság, azt hiszem, havonta egyszer jelent meg. A *Híradó* - hivatalosan -, köznyelviileg *Szputnyik*. De neveztük *Neue Küblische Zeitung*nak is. A Belügy szerkesztette. Olyan primitív lap még nem volt a kezemben. Csodálatos volt. A tördelés úgy ment, hogy ha a cikknek, mondjuk, egynegyede kilógott, akkor ott levágták, vége lett. Még azzal sem törődtek, hogy a mondat be legyen fejezve. Egy kötőjel volt a sor végén. Az utolsó oldal volt a vamzer oldal. Vamzernek nevezik azt, aki köp. A spicli. Az volt a vamzer oldal, ott a vamzerek és az önleköpők és a denunciánsok és a fő hazudozók írták a megható fogadkozásait. Olvasói levelek voltak ezek, megható fogadkozások.

- Itt van például Vak Bottyán... Vak Bottyán öregember volt, hatvan fölötti, s azért hívták így, mert a volt kéjnök a cirklin keresztül, amikor kukucsált, a fél szemét kiszúrták, de még a Horthy-rendszerben, mert már ott is smasszer volt.

Vagy Németh törzsörrmester, aki ott maradt, amikor én átkerültem a balcsillagba. Erről a jóindulatú emberről később elterjedt, hogy ő lett volna a hóhérsegéd, ami számomra azért volt meglepő, mert ki-mondottan kellemes smasszer volt, csak a mellékkereset miatt hóhérsegédkezett. De lehet, hogy azt is kellemesen csinálta.

A főházi, a házimunkások főnöke egy nagyon magas, szép, nyalka katonatiszt, akiről kiderült, hogy a székesfehérvári hadtest parancsnoka volt. Ő vette föl az adataimat a második-harmadik napon, és megkérdezte, hogy voltam-e már elítélve, mondtam, igen, 1933-ban, erre a főházi megkérdezte, hogy hol ültem, erre én: ugyanitt.

- Szerencsétlen Déry Márianosztrára került, és biztos vagyok benne, hogy ha nem sikerült volna az öreg idejében kimenteni onnan, hát abból nagy baj kerekedik. Összeröppant volna. Ez biztos. Amikor Vácra került közénk, akkor olyan állapotban volt, hogy egyszer Haraszi Sanyi bácsi baráti körben kétségbeesve mondta, Déry, úgy látszik, jóvátehetetlenül megrokkant szellemileg, és nem tudja, hogy ebből ki lehet-e valaha húzni. Nekem olyan gyanúm volt, hogy Tibor, nagyon ügyesen, meg is játszotta a megrokkantást, mert amikor valami nagyobb disznóság volt készülöben, akkor neki főnnakadt a szeme, elvágódott, elájult - kellett, hogy legyen ebben egy kis megjátszás is, úgy érzem.

- Méreiről. Amikor átkerültünk a büntetőlágerbe, Sátoraljaújhelyre, ott volt az öregnek egy nagyon emlékezetes baja. Úgy nézett ki, mint ha gutaütést kapott volna. De aztán később saját maga analizálta a dolgot, és valami súlyos agyérgörcsöt állapított meg. Egyik reggel, amikor fölkelünk - közel volt az ő ágya -, egyszerre csak arra lettem figyelmes, hogy furcsa, vöröses szederjes az arca, és az ágyazás közben - olyankor nagyon kellett sietni, mert nagyon kevés idő volt az ébresztő és a reggeli között - láttam, hogy tétován és furcsán mozog. Szól-

tam hozzá, de nem tudott válaszolni. Kiderült, hogy valami nagy baj van az öreggel. Később elmondta, a beszéd folyamatban lépett föl egy zárlat, nem volt képes megtalálni az adekvát szót és kifejezést ahhoz, amit mondani akart. Nem tudott beszélni. Nem fiziológiás blokádról, tehát a hangképző szervek bajáról volt szó, hanem a kettő – a gondolat és a szóra váltás – között állt be a zárlat. Erről aztán írt egy szakszerű tanulmányt, amit vécepapírra másolva én hoztam ki a börtönből preparált fogkrémtübusban, aztán ez nyomtatásban is megjelent.

Amikor világosan láttam, hogy mi van, akkor kihallgatást kértem a nevelőtisztól. Ez a nevelőtiszt egy lehetetlen fráter volt. Nem tudtam vele zöld ágra vergődni, ezért kihallgatást kértem az igazgatótól, a börtönparancsnoktól. Megmondtam az illetőnek: „Nézze, kérem, a grazi egyetem pszichológia szakán van egy Mérei Ferenc Munkaközösség. Ha akarja tudni, ki az a Mérei Ferenc, írjon egy levelet a Sorbonne pszichológiai fakultásának, és ott több Sorbonne-professzor fogja magának hosszadalmasan és terjedelmesen leírni, hogy ki Mérei Ferenc. Ha pedig ez a Mérei Ferenc itt adja be a kulcsot, akkor maguk majd ne csodálkozzanak, ha a Szabad Európától a francia és angol rádióig maguk lesznek megemlítve, mint akik ennek a világhírű tudósnak a halálát okozták.” Nagyon belementem. Legnagyobb meglepetésemre megtett az eredménye. Hét vagy tíz nap múlva Ferit visszavitték Vácra, normális körülmények közé. Mert ott nálunk nem lehetett kezelni. Az a Sátoraljaújhely egy olyan Ördög-szigetszerűség volt. Létezett ugyan valami orvosi ellátás, de ez abból állt, hogy egy SZTK-s körzeti orvos hetenként vagy kéthetenként egyszer bejött, és kiírta a betegeknek az aszpirint. Úgyhogy ott a Feri elpusztult volna.

– Vásárhelyivel kapcsolatban: nála győződtem meg arról, hogy mi az, amikor valaki újságírónak születik. Tudniillik a Vásárhelyinél mindig volt egy olyan gyanúm, hogy kissé fixa idea az, hogy ő újságíró. Az ő analízáló, elemző cikkei, azok szárazak, hosszadalmasak és unalmasak. De nem csak ez teszi, hogy valaki újságíró vagy sem. A Mikinek a legrohadtabb helyzetben is halálosan pontos információi voltak. Nem lehetett tudni, hogy szedte őket össze, de a smasszerokkal tudott beszélni, és az isten tudja, talán a levegőből áramlottak hozzá az infor-

mációk. Az ember odament hozzá, hogy Mikikém, mi a lengyel helyzet, akkor azt mondta, hogy nézd, most az a helyzet, hogy kialakult a párton belül egy ilyen irányzat, amelyik... Satöbbi. És pontosan mondta, hogy mi a helyzet. Soha nem blöffölt.

– Donáthról az volt a döntő benyomásom, hogy szegény, ő már nagyon unta a sítet. Teljes joggal, és nem is tudom, hogy mi az isten haragjának csukták őt be. Nem tudom. Romániában volt, mint Lukács is, de Lukácsot nem csukták be. Nagy misze volt, nagyon szeretett volna kint lenni. Unta. Annyit volt már sitten szegény Donáth.

– Amikor Bibó Pista és még jó néhányan átkerültek velünk a Gyűjtőből Vácra, ahol szelektáltak, és különállították a Lordok Házába menő embereket, akkor ott a vezető smasszer, a Torma Jóska tartott nekik egy szpicset, s azt mondta: „Ide figyeljenek, emberek! Én 25 éve őrzök politikaiakat, maguk velem kib...ni nem fognak. Ehhez tartsák magukat! Itt csak én fogok kibabrálni magukkal!” No most a szépség az, hogy ő 25 éve őrzött politikai foglyokat. Mondta az ötvenes évek végén...

Egy másik smasszer meg, állítólag, azt mondta: „Kérem, én 25-30 éve őrzök politikaiakat, és azt sohasem tudhatom, ha innen valaki kikerül, kiből lesz miniszter.” Ez is benne volt. Ez volt az oka annak, hogy időnként rövid idő leforgása alatt nagyarányú lazulás állt be. Mert akkor már a smasszerek sem voltak biztosak a dolgukban. Ott volt például Kádár, aki ült, majd rövid idő múlva miniszterelnök lett, és első titkár.

De ugyanakkor ennek a fordítottját is megéltük. Volt egy foghíjas öreg smasszer Vácra, aki nagyon rendesen viselkedett. Mesélték a fiúk, hogy amikor megtörtént az éhségsztrájk, és minket, az állítólagos főkolomposokat elvittek Sátoraljaújhelyre, a büntetőlágerbe, akkor Vácra, természetesen, nagyon megszigorították a tartást. És ez a bácsi, aki addig a legbarátságosabb és leghasználhatóbb smasszerünk volt, ezután elképzelhetetlenül szemét módon viselkedett.

- Mind a két kategóriában, az elítéltekében és a börtöntartókéban is; sokan voltak cigányok. Mindamellet Vácon nem volt olyan föltűnő, mint Sátoraljaújhelyen. Cigányok voltak nagyidősek is. Ott tanultam meg igazán becsülni bizonyos cigányokat. És ott tapasztaltam meg azt is, mit érnek az általánosítások, mint például, hogy a cigány nem dolgozik. Megismertem ott egy Makula József nevű fiút. Jóképű, stramm ember volt. Ha nem tudom róla, hogy cigány, azt hiszem, hogy egy férfi táncos Antonio Gades táncsoportjából. Csinos spanyol fiú benyomását keltette. Nagyszerű munkás volt. Az egyik legkitűnőbb ember volt a varrodában. Égett a keze alatt a munka. Négy vagy öt évvel került be, és már tizenkét évnél tartott, amikor én összekerültem vele, mert állandóan szökési kísérleteket tett, és a mi népi demokratikus jogunk szerint, ami a nyugati világban sehol sincs, csak a szocialista humanizmus szerint: a szökésért elítélik. A szökési kísérlet büntetendő cselekmény. Úgyhogy szegény három-négy évről föltornázta a büntetését tizenkét évre.

- A varroda után kezdtünk fordítani is, és kaptunk, például, Timest bizonyos cikkek lefordítására. Emlékszem, a fiúk sokszor ugrattak is engem, hogy azok az isteni siti vasárnapok. Mert azt magyaráztam a gyerekeknek, hogy nincs ragyogóbb dolog a világon, mint egy ilyen kellemes siti vasárnap. Emlékszem, egyszer jötevőnk, Hernádi törzsmester benyitott a zárkába. Nagyon népes zárkában voltunk, én épp az ágy tetején feküdtem, és a Timest olvastam. Eszem ágában nem volt az ágy tetejéről - a felső ágy, mert, ugye, emeletes ágyakon voltunk, másképp nem lehetett volna egy 12 személyes zárkában 30 embert elhelyezni -, szóval eszem ágában sem volt leugrani és vigyázni állni, hanem onnan néztem, ahogy Hernádi kinyitotta az ajtót. Valakinek szólt valamit. Én csak tartottam azt a lepedőnyi Timest, és olvastam belőle valamit, és azt mondtam, ez az isteni siti vasárnap, csak sajnos időnként kizökkentik az embert ebből a kellemes eleresztettségből a hozzátartozók, akik jönnek beszélőre, és olyankor az ember úgy van velük, mint a gazdag Rothschild a szegény zsidóval: „Vigyék innen, mert meghasad a szívem!”

- Én voltam a viccmacher a börtönben, aki a nehéz helyzetekben a derűt és a bizakodást föntartottam. Szegény Szabolcsi Bence, amikor találkoztam vele a kiszabadulásom után, azt mondta, hogy én voltam, aki tartottam a lelket az egész garnitúrában. Mondtam, hogy ez így nem igaz, ez így túlzás, de mindenesetre azok közé tartoztam, akik tudtak egy kicsikét levegőt és hangulatot teremteni. Mert néha nagyon mész volt az a börtön.

- Nagy adag önfegyelemre volt szükség, hogy az ember a tömény összezártságot el tudja viselni. Az a garnitúra, amelyik ott össze volt zárva, nagyon fegyelmezett volt. Nyilasokkal nem voltunk együtt. Találkoztunk velük, de nem voltunk velük összezárva. Mi egymás között voltunk. Nem a Nagy Imre-peresekre gondolok, hanem általában az 1956-osokra. Ami meglehetősen heterogén társaság, mert egy ilyen forradalomban nagyon különböző erők és egyéniségek verődnek össze, de azért mégis az elit volt ott. Persze a gond inkább a hőzöngő fiatalokkal adódott. És azért a politikaiak közé oda volt csapva néhány zenés kéregető is. Ami aztán kifejezetten alvilágot jelent, ugyanis a zenés kéregető az, aki davajgitárral kéregetett. Szerzett fegyvert, és fegyverrel fosztogatott. Ezeket nevezték a börtönnyelv zenés kéregetőnek. Volt egypár alvilági figura is. Emlékszem, volt egy Sundra nevű, rovvott múltú betörő. Egy baromi erős pasas, aki állandóan nyelte a kanalakát. A börtönön belüli lázadásnak az egyik formája az önpusztítás. És az önpusztításnak egy nagyon begyakorolt, ősrégi módja a nyelés. Amikor az ember olyasmit nyel le, amivel tönkreteszi magát. Ez rendszerint az alumíniumkanálnak a nyele. Aki ilyet nyel, annak föl kell vágni a hasát. Nincs mese. Letöri a fejét a kanálnak, mert az nem megy le, a nyelét pedig lenyeldeklí. Egy idő múlva jelenti, hogy törzsmester úr, nyeltem. „Isten ba... meg magát, mit nyelt?” „Kanalat.” „Na, jól van. Jelentkezzen vizitre ekkor meg ekkor.” Volt pasas, aki nek már nem gyógyult a hasfala, mert már huszonnégyszer nyelt, és mindig föl kellett vágni, hogy kivegyék a beléből azt, amit nyelt. Az egyszerűbb volt a szeg meg a rajszeg meg a gombostű meg ilyesmi. Annak aztán volt valami kezelése, valami pépes masszát vagy mit nyeltek az emberrel, hogy hátha kijön belőle. Mondom, voltak a kör-

nyékünkön ilyen zenés kéregető fickók, akikkel; inkább csak büntetésből, Sátoraljaújhelyen csuktak össze minket. Ez is a büntetés egyik fajtája. Ezek nehezebb fickók voltak, de a 476-osok túlnyomó többségben mégiscsak fegyelmezett emberek voltak, viszonylag súrlódásmentesen mentek le ezek a hónapok és évek. Sokszor nagyon kiélezett politikai vitákban, mert a börtön arra is való, hogy mindenkinek egy kissé torz és ad absurdum vitt formába öntődjenek és szilárduljanak meg különböző politikai elképzelései, amik aztán össze-összeütkeztek néha.

- Bibó Pista volt az egyik nagy élményem. Én alig valamit hallottam arról, hogy volt egy Bibó István nevű cikkírója a koalíciós éveknek. Pistának a rendkívüli embersége az, ami ott engem teljes mértékben lebilincsel. Nagyon jóba lettünk. Egy cellában nem voltam vele, csak a fordítóirodán nagyon sokat beszélünk.

A másik pedig Rácz Sanyi. Rácz Sanyi, aki bizonyos szempontból emlékeztetett Bibóra. Ő egy egyszerű munkásember volt. Nem volt alkalma arra, hogy ideológus és tudós legyen. Ő a Beloianisznál volt. Hanem abban emlékeztet Bibóra, hogy ő is vértanú típus. Esetében is idézhetem Luther Mártont: „Itt állok, másként nem tehetek, Isten engem úgy segítjen, ámen.” Ő is ilyen volt. Ez az ember, aki mindig végiggondolja a dolgot, és aki mindig az elképzelhető legnagyobb terhet vállalja, azért, mert ez az ő kötelessége. Hogy lett ő a Munkástanács főtitkára? A Bali Pista volt a főtitkár ugyanabban a gyárban, ahol Sanyi dolgozott. De amikor fordult a kocka november negyedikén, lehet, hogy két nappal utána, azt mondta Balinak: „Neked feleséged és két gyereked van, én nőtlen vagyok. Ha engem bécsuknak és fölakasztanak, legfőljebb a menyasszonyom fog utánam sírni, de nem hagyok magam után éhező gyerekeket. Add át nekem a titkárságot, én azt fogom csinálni, amit te mondasz.” Így lett Rácz Sanyiból a Nagybudapesti Központi Munkástanács titkára.

Szent ember, aki kilóg a nem szentek társadalmából. Rácz Sanyi figurájában, őbenne láttam viszont azt az ifjú kommunista típust, aki vel 1934-ben ültem együtt. Rácz Sanyi oszt-poszt az a tiszta, lobogó tekintetű, minden önfeláldozásra kész, csodálatos naiv idealista, a min-

denkori keresztre saját maga felkapaszkodó forradalmár, amelyen a Kilián Gyurka és a Kulich Gyuszi volt, azok a fiatal kommunisták, akiket én az 1930-as években ismertem meg. Hallatlan éhséggel vetette bele magát a tanulásba. Nem hagyott békén minket. Tanítsatok, tanítsatok! Azt úgy kellett valahogy megszervezni, hogy különböző kérdésekről – közgazdaságtan, társadalomtudományok, marxizmus alapjai – tanítsuk. Ott akarta megismerni a marxizmus alapjait, és időnként ráállítottunk valakit, aki tanította. Jó professzorai voltak. Zsámboki Zoli tanította őt az értéktöbbség elméletére. Bibó Pista ilyesmire nem tanította, mert Pista nagyon szkeptikus volt, és egyszer megkérdeztem tőle: „Most mondd meg igaz lelkedre, neked mi a véleményed, mi marad meg ebből az egész marxizmusból egyszer?” Pista gondolkozott, és azt mondta, hogy nagyon kevés. Egypár szellemes megjegyzés, egypár szellemes észrevétel. „Az egész – azt mondta – egy túl 19. századi dolog.”

Rácz Sanyi tizenöt évre volt elítélve. Maga az elfogatása is klasszikus eset. Meg volt beszélve a Parlament épületében egy tárgyalás Rácz és Kádár, a Munkástanács főtitkára és a miniszterelnök között. Erre a tárgyalásra jött Rácz, amikor a kapuban elfogták, és vitték. Gyors, kézenfekvő megoldás volt.

- Szentei Laci bácsi. Ő kisgazda volt. Nagyon kedves tanárember. Lehet, hogy nem is Szenteinek hívták. Szent? Azok közé tartozott, akiket Kovács Bélával együtt vittek el. Úgyhogy ő elég alapos tanulmányutat végzett a Szovjetunió európai részének sarkkörüi vidékén. Vorkutában is járt. Szóval, ő elég jól ismeri ezt a kérdést.

- Alvár Laci, megindító eset. Alvár Laci a könnyebb súlycsoportban volt bokszo – már nem tudom pontosan, melyikben –, nálam valamivel alacsonyabb és nagyon vékony, talán légsúlyú vagy papírsúlyú lehetett. Tagja volt egy időben a magyar válogatott keretnek. Szombathelyi gyerek. Ott tanult meg bokszolni. Proligyerek. Az a fajta proli, akinek a sport, a bokszt a teljes emberi fölemelkedést és a vidéki proli vegetálásból való kiemelkedést jelentette. Benne is volt valami az önfeláldozásból. Volt egy alkalom, amikor a szombathelyi part-

bizottság életét mentette meg. Ezt ő maga mesélte el. Egy esetet, amikor a tömeg megostromolta a megyeházát, mert ki akarta szórni onnan a kommunistákat, és nem tudom, nem hallgattak már rá. És elmesélte nekem, hogy a végén nem volt más, lement a földszintre, mert nyomta be a nagy kaput a tömeg. És ő ott várt, és amikor a nagy kapu beszakadt, és a tömeg beözönlött, így mondta: „Tudod, Jenő bácsi, akkor nem tudtam mit csinálni, ezt bokszolónak nem szabad, de más nem volt, csépeltem magam előtt, amilyen gyorsan tudtam.” Azt mondta, ott hullottak a pásások, mint a répa. Az eredmény az lett, hogy a tömeg visszavonult... Ezért kapott valami tizenkét évet. Mert megvédte a megyeházát. Ez a gyerek is valami hihetetlen éhséggel vetette magát a tanulásba. Mindenre. Mindent tudni akart, és tanulni akart. S a tragikus az volt, hogy kezdett megvakulni. Huszonnégy vagy huszonöt éves volt. Egyszer azt mondta neki a tréner – még kezdő bokszoló korában –, hogy a dukkolásnál, tehát amikor lefelé hajol el az ütés elől, akkor egy kicsit előrebillen a teste, és ezt nem szabad. Nem szabad a felsőttesttel előrebillenni. Azt mondja: „Tudod, mit csináltam, Jenő bácsi? Egy kést beszorítottam az ajtófélfába, és kiszámítottam, hogy a hegye pontosan az orrom előtt legyen, és ott gyakoroltam, hogy ha mégis előrehajolok, akkor a pofámat fölvégja a kés.” Ilyesmire is csak a hozzá hasonló, mindenre elszánt, mindenáron kitörni akaró proli srácok képesek.

Amikor kiszabadult, megpróbált visszatérni a bokszbá, de hát rosszul látott. Csak egy-két méter távolságba látott, és nem jól. Úgyhogy ez reménytelen. Különben is, aki éveket hagy ki a bokszból, nem tud visszatérni. Budapesten viszonylag konszolidált állapotok vannak, de akik vidékre szabadultak, azokat kikészítették. Sehol nem engedték őket munkába állni. Kikészültek. Ezek közé tartozott Laci is. Megint elkezdett hőzöngéni. Visszavitték. Rendszerellenes kijelentés miatt megint egypár évet ráhúztak. Most azt üli. Teljesen megtört. Egy kikészült ember. Egyszer erről lehetne egy regényt írni. Alvár Laci, a bokszoló.

Sátoraljaújhelyen volt egy nagymenő vagány. A Joco. Hosszú, lan galéta pásas, nagy verekedő. Az egész sített félt tőle. Egyszerre csak észreveszem, hogy meghajlik előttem. „Jenő bátyám, légy olyan szíves...” –

ilyen stílusban. Pedig az ilyen pasások a magamfajta észre sem vették. Sőt, a vagányok inkább megvetették a politikaiakat, mert sűsűnek tartották őket, és kifejezetten utálták a 476-osokat, amiért nem engedték ki őket a börtönből a forradalom alatt. Tehát az, hogy egy ilyen menő vagány tisztelettel szólít meg engem... Nem tudtam hová tenni. Aztán rájöttem. A vagányok számára a börtönben egyetlen tekintély volt, a bokszoló. Menő bokszolóval nincs az a vagány, aki kikezdjen, mert a bokszoló tud ütni. Amit a bokszoló mond, az szentírás. Alvár Laci azt mondta a vagányoknak, aki a Jenő bácsihoz egy ujjal hozzá mer nyúl ni, annak szétverem a pofáját. Ettől kezdve a fővagány Joco meghajolva szólított meg: „Tisztelettel, Jenő bátyám!” Ez is hozzátartozik Alvár Laci portréjához.

– Virág Endre. A mi tudomásunk szerint az egyetlen ember, aki egész idő alatt velünk ült, olyan, akit a Rákosi-rendszerben ítétek el politikai bűncselekmény miatt, és folytonosan ült. A bűncselekmény a következő volt: tartalékos tisztként kikerült Nyugatra, és hazajött. Egy barátja ott maradt, és időnként levelezték. Ritkán. 1949-ben írt egy levelet ennek a barátjának, amelyikben megírta azt, hogy egy kiló hús ennyibe kerül, egy liter tej ennyibe, egy kiló liszt meg ennyibe. A fizetés általában ennyi. Gondolhatod, hogy milyen nehéz kijönni. Sötöbbs. Ebből lett kémkedés, hazaárulás és életfogytiglani börtön. Ezen nem változtatott az sem, hogy az ő ítélete után nem sokkal a barátja, akinek ezt a levelet írta, hazajött, elhelyezkedett, és dolgozott. Virág Bandi, azt hiszem, Zalaszentgróton volt egy szövetkezet könyvelője. A vallomásra úgy bírták rá, hogy súlyos gerincsérülést kapott, és derékszögben meg volt hajolva. Ha valaki a soron végignézett, amikor sorba kellett állni, egy ember volt, aki kilógott. Amellett igen komoly műveltségű, jó nyelvtudású, végtelenül szolid, anyagi jó ember. A felesége egy ideig bejárt hozzá, de aztán nem bírta tovább. Nyilván zaklatásoknak volt kitéve. Később elvált a börtönben ülő férjétől.

1956-ban természetesen kiengedték, és Bandi hazament. Akkor a felesége még nem vált el tőle. Az csak később történt, amikor mivelünk volt együtt. 1956-ban hazament, és azt mondta, el se tudja

képzelni, hogy 1956. november 4-én, miután az oroszok közbeléptek, őt még egyszer elővegyék. De elmentek érte, és visszahozták.

Donáth Ferivel elhatároztuk, hogyha szabadulunk, Virág Bandit kihozzuk a síttről. Szabadultunk, és rövidesen elmentünk Csendes Károlyhoz, aki akkor főügyészhelyettes volt, és akihez személy szerint nekem volt bizalmam, mert amíg a pártapparátusban dolgoztam, Csendes Károllyal jóban voltam. Elmondtuk neki, hogy tudomásunk szerint már magyar börtönben olyan, akit a Rákosi-rendszer alatt ítélték el politikai bűncselekményért, nincs. Ez egy égbekiáltó eset.

Csendes végighallgatott minket, és azt mondta, hogy be fogja kérni az iratokat, és annak megfelelően fog eljárni. Ekkor meg ekkor hívjuk föl. Fölhívtuk. Azt mondta, megnézte az iratokat, minden úgy van, ahogy mi mondtuk. „Nagyon köszönöm neked és Donáth elvtársnak, hogy fölhívtad erre a figyelmemet. Ez tényleg egy abszurd dolog, orvoslásra szorul. De én, mint ügyész, ebben nem tudok kezdeményező lépést tenni. Egyetlen lehetőség van: ezt az egész ügyet el kell vinni Nezvál elvtárshoz.” Ő volt akkor az igazságügy-miniszter.

Azonnal fölhívtam Nezvál titkárságát, és kértem, hogy Donáthot meg engem egyidejűleg fogadjon. Másnap csengett a telefon. Mondom, hogy Wind Jenő beszél. Azt mondja, itt Nezvál. Aztán: „Mondd, Wind elvtárs, mit akartok ti tőlem?” „Hát – mondom –, van egy számunkra életbe vágóan fontos ügy, amiben úgy érezzük, hogy súlyos igazságtalanság történt. Szeretnénk a tudomásodra hozni.” „Mondd el most így telefonon, hogy miről van szó!” Elmondom. „Fogok jelentkezni” – mondja ő. Eddig nagyon korrekt. Jelentkezik egy hét múlva: „Te Wind elvtárs! Hát én átnéztem ezt az egész ügyet. Hát ez mindent bevallott. Mit akartok?!”

Egyszerű butaság. Tudatlanság. Nem mondhattam neki azt a telefonba, hogy tömegével fordítottam a váci börtön fordítóirodájában olyan szovjet szaktanulmányokat, melyekben számtalan esetben le van szögezve – ellentétben Visinszkij elvtárs téziseivel –, hogy politikai perben, ahol tárgyi bizonyíték rendszerint nincs, mert a politikai bűnöző sokkal okosabb annál, hogysem tárgyi bizonyítékokat hagyjon maga után, egyetlen bizonyíték a vádlottak önmagukra és társaikra terhelő vallomása. Ezzel ellentétben a szocialista humanizmus arra

az álláspontra helyezkedik, hogy kizárólag az egymásra és önmagukra tett terhelő vallomások nem perdöntők, illetőleg nem is fogadhatók el tárgyi bizonyítékok hiányában. Még a legsúlyosabb, önmagára terhelő vallomás sem – egyébként ez minden jognak az alapja. Ha te töredelmesen beismered, hogy megölted az apádat, és fogadkozol, hogy te vagy a gyilkos, ezt nem fogadják el sehol. Ez olyan dolog, amit minden elsőéves jogáshallgatónak tudnia kell. Hát én nem mondhattam a magyar igazságügy miniszterének, hogy „ide hallgasson, maga nem végzett jogot?” – mert doktor Nezvál Ferencnek börmunkás volt a címe, a választási plakátokon úgy szerepelt, hogy dr. Nezvál Ferenc börmunkás. Hanem azt mondtam csak, hogy „te Nezvál elvtárs, amit valaki 1949-ben vagy 1950-ben egy vállalat során magára vállalt, az azért nem egészen perdöntő ma”. Azt kérde: „Mennyire van ítélve?” Mondom, életfogytra. „Hát – azt mondja –, az tizenöt év.” „Igen.” „És mennyit ült le?” Mondtam, a tizenegyedikben van. „No – mondja –, ha tizenegyet le tudott ülni, azt a négyet még leüli!” – Így is történt. Le is ülte.

– Mit mondjak Göncz Árpádról? Hát azóta is tart testi-lelki barátságunk. Göncz Árpi is azok közé tartozik, aki úgy szokott engem aposztrofálni, hogy majdnem elvtársam. Sosem volt kommunista, hanem kiscigány. És vallásos katolikus.

Miért ült Göncz? Bibónak volt bulitársa, ahogy ezt börtönnyelven szokás mondani. És azt hiszem, ő abban segédkezett, hogy Bibó memorandumja eljusson az angol követségre. Mert az angol követség gépkocsivezetője, aki magyar, neki valami haverja volt. Valami ilyesmi.

– Börtönéletünk egyik paradicsomi periódusa volt a váci, ami összefüggött a szocializmus magyarországi építésével. Ugyanis a váci cementgyár akkor létesült, és mi ebben részt vettünk. Részint úgy, hogy dunai sleppereken hoztak termésköveket, amiket mi kordélyokkal szállítottunk ki. Ez marha nehéz munka volt. Sietni kellett vele. Halál fáradtak voltunk. Ez nem tartozott a legnagyobb élvezetek közé. Egyszer jött több szállítmány bontási téglá, amit mind a Dunai Cementműbe építettek be. Ezeket a téglákat nekünk le kellett pucolni.

Pajszerral, vassal kellett verni. Hát azért a praclink eléggé tönkrement. Legfőképp az a praclink, amelyik a téglát fogta. De hát ez mind eltörpült amellet, hogy körben ültünk, és beszélgettünk mindenféléről, és végre, hosszú hónapok után újra együtt volt a garnitúra.

- Nem lett volna Vácott olyan katasztrofális a helyzet, mert még ha igaz volt is, hogy a kormány készül egy nagy amnesztiára, miért kellett ezt nagydobra verni, miért kellett az elítéltekben hiú reménységet táplálni, még akkor is, ha esetleg végrehajtották volna. Ez az illetékes szervek rendkívüli gyengeségére vall. Ezek nem kipletykálандó dolgok. A várakozást fölpumpálták, és hiába, az amnesztiából nem lett semmi. Az ezt követő elkeseredés nagyon erős antiszemitizmusban nyilvánult meg, továbbá egy teljesen spontán éhségstrájkban. Egyik részleg a másik után kezdett éhségstrájkolni. Nekem az volt az álláspontom, hogy mi semmi esetre sem nézhetjük ezt a dolgot ölbe tett kézzel. Mert ha nem akarunk teljesen elszakadni ezektől a jobb sorsa érdemes emberektől, akik zömében a kis forradalmárok voltak, s ha nem akarjuk kitenni magunkat az ő megvetésüknek, ellenségeskedésüknek, akkor valahogy demonstrálni kell a szolidaritásunkat. Viszont nem lett volna értelme tartós éhségstrájkba kezdeni, mert mi szkeptikusak voltunk az amnesztiát illetően, nekünk az volt az álláspontunk, hogy ha majd kinn vagyunk a kapun kívül, majd akkor elhisszük. Minden ilyen dologban ez volt az álláspontunk. S azzal is tisztában voltunk, hogy ha nem született meg az amnesztia a várt időpontra, akkor nincs olyan éhségstrájk, amely bármiféle módosításra képes lenne.

Egy-két emberrel megbeszéltem a dolgot, például Bibóval. És Bibó is azt mondta, hogy igen, le kell tenni a garast. Én egy nagy létszámú zárkában voltam, s ezt azért mondom el, mert ez életem kevés olyan tapasztalatai közé tartozik, amikor a saját tevékenységesen tudtam fölmérni, hogy egy adott szituációban, egy bizonytalan közegeben egy elhatározott lépés az egész közeget magával tudja vinni. A zárkában a közhangulat nagyon megoszlott, illetve inkább afelé hajlott, hogy ne tegyük ki magunkat retorzióknak. Nekem az volt a határozott véleményem, hogy föltétlenül a szolidaritásunkról kell tanúbizonyságot

adni, s ezért az volt az álláspontom, hogy jelképesen, egy napig, nem vesszük föl az ételmezt. Csak egy napig!

A dolog reggel kezdődött - amikor körben már nagyon sok részlegen teljes volt az éhségstrájk -, és a reggeliosztásnál csattant. A mi ajtónkat is kinyitották. Marián volt az egyik, aki fogta a tálcát, a másikkra már nem emlékszem. Bizonytalanul megkérdezte: „Odamenjünk?” Mondtam neki: „Várj még, várj még!” Kinyitották az ajtót, s a smasszer megszólalt: „Szóval maguk sém veszik föl az ételmezt?” Erre már nem volt senki, aki azt merte volna mondani, hogy de igen. Minthogy a tálca a zárka közepén volt, s a smasszer csak azt nézte, hogy nyílik az ajtó, és nem állunk ott várni az osztást, ezért elszólta magát. Az linkség lett volna, ha valaki jelentkezik, és azt mondja, hogy de igen, mi föl vesszük. Hát így lettünk mi éhségstrájkolók. Csak egy napra terveztük.

Én azt mondtam, hogy egy nap demonstratív sztrájkoljunk, s másnap vegyük föl a kaját. No, a másnapra nem került sor, mert éjszaka nagy zajokra ébredtünk, láncsörgés, miegymás. Összeállítottak egy főkolompos garnitúrát, akiket fegyelmelés céljából elszállítottak. Mondom, az első transzportot az éhségstrájkolók közül láncra verve, kéz- és lábbilincssel és egymáshoz láncolva rakták autóra, végig csörgött a lánc, ahogy vonultak. Amikor bennünket szállítottak, akkor a lánc már elfogyott, s ez tipikus példája annak, hogy idejében kell gondolni, elvtársak, a készülétek felújítására, mert különben itt is érezteti hatását a hiánygazdálkodás. Nekünk már nem jutott lánc, ezért bennünket „csak” bezsúfoltak a rabautóba, és bevágtak egy küblit...

Most már tudom, hogy emiatt az éhségstrájk miatt szakadt meg a levelezés köztünk, és hogy papát az áthelyezésen kívül összkedvezmény-megvonással büntették. A levelezés mellett megtiltották a csomagküldést és a látogatást is. A beszélőnek több formája létezett, a közönséges rácsos és a rács nélküli, a csókos beszélő. Az éhségstrájk után nem volt több beszélő, sem ilyen, sem olyan.

Papát nem verték meg egyszer sem. De azok közül jó néhányat igen, akik Márianosztrára kerültek.

– Az egyik cellaablakból kikiabáltak a rabok a börtön körüli földeken dolgozó falusiaknak, a rossz tartást panaszolták. Az ilyesmit persze tiltották. A megtorlás aránytalanul súlyos volt, sötétzárka, éheztetés és hasonlók. A börtönön spontán tiltakozási hullám söpört végig, a rabok a cellaajtókat verték. Az akció után a smasszerek végigmentek a cellákon, ki dörömbölt, ki nem. Bibó, aki nagyon szelíd ember volt, bevallotta, egyszer ő is ráütött az ajtóra szolidaritásból. Kimaradni, semmit sem csinálni nem lett volna rendes dolog.

Akik dörömböltek, azokat megverték. Párosával kellett bemenniük a büntetőszobába, két gumibotos smasszerhez. Előbb Bibót verték, aztán a cellatársát. Bibó sem fiatal nem volt, sem egészséges. Egy törekeny, szemüveges tudós ember. Le kellett hajolnia. Olyan erősen ütötték meg, hogy reflexszerűen kiegyenesedett. Akkor ráüvöltöttek, hogy tilos kiegyenesedni, és a hátát ütötték. Szerencsétlen! A cellatársát még nála is keményebben megverték.

– Rendkívül gyorsan intézkedtek! Forradalmi módon! Azt hiszem, este vittek el minket, és hajnali derengésben érkeztünk. Aztán kiderült, hogy ez Sátoraljaújhely. Az antré azt volt, hogy ugyanazzal az autóval, amivel minket levittek, szállították át a köztörvényes bűnözőket Vácra. Minket bezsűfoltak az otthagytott ágyak közé, a két hete használt, büzlő, mocskos, összeszart, összevizelt ágyneműbe... Ágynemű? Strózsák! Ez elég súlyos erőpróba volt, belefeküdni azokba az ágyakba, amit ez az elég koszos cigány és egyéb népség ott hagyott maga után. Hát ez volt az érkezés!

Csúf világ volt az a sátoraljaújhelyi: mert jött a félkoszt, ami a Horthy-rendszerből itt maradt fegyelmi büntetés egyik eszköze. Hát az a félkoszt tényleg olyan volt, hogy az elítélt összement alatta, mint a Samu nadrágja. Az egész koszt is igen gyatra volt, de a félkosztól szikrát hányt a szemünk. Hát mi is ezzel kezdtük. És ez ment heteken keresztül. Munka semmi, és a sikánok, gyótrések és a felőrlés legkülönbözőbb módjait eszelték ki. Naponta volt hipis, az úgy ment, hogy bejöttek a zárkába egy nagy kosárral, és mindent behánytak. Mindent elszedtek, amit magunkkal hoztunk, az engedélyezett leveleket,

a fényképeket, az élelmet satöbbit. Aztán minden ok nélkül fegyel-mik, leordítások satöbbi. Elég nehéz periódus volt.

Az egész dolog torz jellegéhez hozzátartozott az, hogy valahonnan – akkor még nem tudtuk, honnan, mint később kiderült, az ágyneműgyárból – reggeltől estig bömbölt egy gramofon. Mégpedig slágereket, de hármát-négyet, nem többet. „Úgy élvezem én a strandot...” Ez a Páncsoló kislány. És a másik: „Jaj, de jó a habos sütemény...” Behallatszott hozzánk, és ment reggeltől estig. Ettől az ember föl akart robbanni. Akkor időnként nyílt az ajtó, bejött valamilyen barom fegyőr, üvöltözött, ordította...

De a legszebb az volt, igaz, később, hogy Kalocsáról az ottani sitt fő-nőke, egy elvtársnő, tapasztalatcserére meglátogatta a sátoraljaújhelyi elvtársakat. És a sátoraljaújhelyi elvtársak megmutatták, hogy megy ná-lunk a hipis. Fölvonult az egész társaság, pucérra vetköztettek minket; és az elvtársnővel ilyen módon tapasztalatot cseréltek. Marha jó volt!

Nos, hát így rohadtunk mi ott szép csendesen...

– Hadd mondjam Rákósy Gergelyről azt, hogy ő meglehetősen sze-lektált, nemcsak a barátkozásban, hanem egyáltalán az érintkezésben is. S a magunkfajta nagyimréseken, „zsídó kommunistákon” megle-herősen átnézett. Zsidó vagy zsidóbérenc, az nála egyre ment. Vigyá-zott arra, hogy nemzeti szempontból csak intakt és feddhetetlen em-berekkel társalogjon, például Göncz Árpádhoz dörgölőzött – de Göncz Árpai nagyon lesújtó véleménnyel volt róla.

Majd mikor kiszabadult, megindult az irodalmi érvényesülés út-ján. Most keresztülnéz rajtam, mert ő többé-kevésbé párthú értelmi-ségi, s a szabadult ellenforradalmárokkal, ezzel az obskúrus revizionis-ta vonallal nem óhajt semmiféle közösséget vállalni.

Rákósy Gergely hogy került egyáltalán börtönbe? Nem tudom, olyan könnyű volt akkoriban börtönbe kerülni! Nem tudom, hogy a sok közül melyik módot választotta. A kérdést inkább úgy lehetne feltenni, hogy valaki hogy nem került börtönbe?

– Aztán Sadaradaújhelynek – így becéztük Sátoraljaújhelyet – is vége lett! Átmentünk a Gyűjtőbe... Valahol valakik úgy döntöttek. Bejött a „jóságos”, körülnézett, és azt mondta: „Marián, Wind, na, fogják

a cuccukat, összepakolni!" Az ember nem tudta, másik zárkába teszik-e, vagy mi lesz. Fogtuk a cuccunkat – hát az semmi, az azt jelenti, hogy ha ősz volt, és a vastag ruha volt rajtad, akkor a vékony ruhát, a kevés spejzolózt, esetleg egy-két könyvet, amit ott tarthattál, azt bele kellett a lepedőbe batyuzni, a batyut a hátadra venni, és mehetsz; ez egy perc volt. Csajka, kanál, kész. Aztán viszik az embert a raktárba, ott kiadják az egyéb letéti dolgait, nem szólnak semmit. De ha az ember visszakapja a letéti dolgait, akkor már tudja: ebből szállítás lesz. Mozgatás. Be a kocsiba, és mentünk Pestre egy páran. És ott összetalálkoztunk megint a régi haverokkal. Megint jött a fordítóiroda.

– Itt találkoztam Krassóval, mégpedig úgy, hogy egy zárkába kerülünk. Nagyon nehéz periódus volt. Nagyon próbára tette az embert, nehéz ügy volt. Nekem a legnehezebb időszak a börtönben a Sátoraljaújhelyre kerülés utáni első hetek voltak, és a Gyűjtőben a Krassóval való együttlakás, kettesben. Nem sokáig laktam együtt vele, mert a legtöbbet fegyelmi alatt volt.

– És ott történt az a csodálatos eset, amikor bejött a „jóságos”, a jó-ságos felügyeletes úr, aki időnként „rendre és illemre oktassa azt az elítéltet”. Akkor történt, hogy felügyeletes urainktól a továbbképzésünk során esztétikai nevelést is kaptunk. Ez a következőképpen zajlott le. Kinyitja a felügyeletes a zárkaajtót, körülnéz, és megakad a szeme az egyik ágyon. „Ki fekszik ezen az ágyon?” – kérdi a jóságos. Hát ez történetesen én voltam. Jelentkezem. „Ba...a meg, Wind! Van magának esztétikai érzéke? Hát olyan ez az ágy, mint az anyám pi...ja!” Rámutat egy másikra. „Azon ki alszik?” Fölcsillan a Krassó szeme, mert Krassó abból élt, hogy mindig konfliktust keresett. „Én” – mondja boldogan Krassó. Mire a jóságos felügyeletes úr: „Na, ba...a meg, Wind! Ez egy ágy! Egy percet adok! Egy perc múlva legalább olyan legyen a maga ágya is!” Krassó összeomlott. Megsemmisült. Hát én rúgtam az ágyamon kettőt, meghuzigáltam, visszajön a jóságos, megnézi, és azt mondja: „Na, most ez már megfelel a valóságnak!” Igen ám, de én nem nyugodtam, és akkor szereztem a csaszustkát, amelyik úgy szólt, hogy:

Szart ér a te ágyad, Madame Récamier,
Klasszikusabb fekhely a Krassó Gyurié.

Ha ezt elmondtam, Krassó kék és zöld volt.

– Hadd mondjam azt is el, hogy az egész magyar börtönrendszer ottmaradt valahol a század elejének a szelleménél. A civilizált államokban teljesen meghaladott álláspont a mi börtönszisztémánk. A mi szisztémánkban a büntetés lényege a börtön elrettentő ereje. Tehát az a fajta védekezési hozzáállás a társadalmi bűnözéshez, hogy minél szigorúbb a megtorlás, annál jobban fél majd a bűnöző a bűncselekmény elkövetésétől. Ez annyira nem igaz, hogy visszafelé sül el. Tudniillik a saját szemünkkel láttuk, több ízben is – s erre nekem az első börtönből és a másodikból is nagyon sok példám van –, hogy a börtön arra jó, hogy az egyszer megtévedt emberből hivatásos bűnözőt faragjon.

Főként a lányok! A kik valami aprósággal bekerülnek, például áruházi lopás miatt, a börtönben tökéletesen kikupálódnak, mint profi ringyók, és szabályos bűnözőként hagyják el a börtönt.

Azt hiszem, Lewis Sinclair *Arrowsmith*-ében hallottam először arról, hogy létezik börtönpszichológus vagy börtönszociológus, hogy próbálják azt a tagot tényleg nevelni. Nálunk nincs nevelés, nálunk dreszszírozás és büntetés van!

– Mérei Feri barátomnak és büntársamnak volt egy szellemes megálapítása kiszabadulása után, ami körülbelül így szól: „Az 1956 utáni egy-két évben erkölcsi kötelesség volt a bajbajutottakon segíteni. Most, ha valaki bajba jut, azt mondják rá a többiek, úgy kell neki, miért nem vigyázott jobban magára!” Ebben, lényegében, benne van a vereség utáni konszolidáció magatartása. Kiszabadulásunk idejét az 1867 körüli magatartási viszonyokhoz hasonlítjuk. Egy, a társadalom összességét érintő vereség, amely után elterjedt az a viselkedési norma, hogy „a közügyért megpróbáltam mindent, most már magammal fogok törődni”. Ez az egyik alapja annak a konszolidációnak, amely még kissé vegetatív jellegű ugyan, de amelyet Kádár – és azt hiszem,

ebben az ő személye a döntő – meglehetősen konzekvensen folytat, nem minden siker nélkül.

– A börtönévek alatt több ízben volt alkalmunk törni a fejünket azon, hogy körülbelül milyen nagyságrendű volt, számszerűen, a megtorlás. Hogy hány ember került be hosszabb-rövidebb időre a börtönbe, ezt hozzátételgesen sem tudtuk kiszámítani, mert ez igen sok embert érintett. A szabadulásom után Boldizsár Iván – aki e korszak eléggé nem méltatott humoristája, s a korszak vicceinek legalább háromnegyedét jegyzi – mondta, hogy Magyarországon három kategória van: aki ült, aki ül, és aki ülni fog.

A végrehajtott halálos ítéleteket is megkíséreltük felbecsülni, óvatosan, s végül abban állapodtunk meg, hogy bizonyára több százra tehető azoknak a száma, akiket bírói ítélettel halálra ítélték, és ki is végeztek. Gondoljuk meg, hogy a Haynau-féle represszió hány emberre terjedt ki, azután az 1919-es, úgynevezett, vörösteror, majd az ezt követő fehérterror. A Haynau által kivégzettek száma, ha jól emlékszem, ötvenkettő volt.

A megdöbbentő ebben az, hogy ha a kivégzések az elrettentés szándékával történtek, bár undorral és borzalommal fordulok el tőlük, mégis azt mondom, hogy van a dolognak egy bizonyos logikája. Azonban az volt a legborzasztóbb ebben a kivégzési hullámban, hogy milyen soká tartott, s a másik az, hogy mennyire értelmetlen és céltalan volt, hiszen az ítéletek és a végrehajtás olyan mértékben zárt ajtók mögött történt, és olyan mértékben csak a legközvetlenebb hozzátartozók szereztek róla tudomást, hogy semmi különösebb célját és értelmét nem látta az ember. Hacsak nem azt, hogy egy bizonyos bestiát kiszabadítottak, hogy elvégezze a dolgát, és ezt a bestiát hagyták falni. Ettették. Az érdekessége a bestiának az volt, hogy szerepet kaptak benne Horthy-korszakbeli ügyészek és hadbírók és hasonlók. Az egyik leghírhedtebb vérbíró, aki a legtöbb vérengző ítéletet hozta, ha jól emlékszem, egy Borbély nevű, erről mindenki tudta, hogy a Horthy-korszakban hadbíró volt. Ezt a furcsa garnitúrát hagyták grasszálni...

Különösen tragikus és érthetetlen azoknak az 1956-ban még jócskán fiatal, ha nem is gyermekkorúaknak a késleltetett kivégzése, akiket még 1957-ben halálra ítélték, majd megvárták, amíg betöltik a 18. évüket, s az ítéletet csak akkor hajtották végre.

– A konszolidáció vezető figurája, akinek a személyiségét, jelentőségét semmilyen körülmények között nem lehet alábecsülni, Kádár.

Az egész mozgalmi és politikai életemnek az egyik megdöbbentő tapasztalata, hogy – ellentétben azzal, amit a hivatalos marxizmus tanít – az emberi személyiségnek sokkal nagyobb szerepe van a történelemben, mint ahogy ezt bármikor sejtettem volna. Egészen az olyan jelentéktelennek tűnő jelenségekig, mint személyes elfogultság, személyes hajlam, személyes bosszúvágy, rokonszenv, ellenszenv és így tovább.

Kádárral kapcsolatban azt a megjegyzést kockáztattam meg, hogy született másodhegedűs, akit a történelem arra ítél, hogy primás legyen. Véletlenül senki sem kerül a hatalom csúcsára. Illetve amikor a hullámverés feldob valakit, esetleg a saját szándéka ellenére, a hatalom csúcsára, ugyanez a hullámverés pillanatok alatt tovább is sodorja, mert ahhoz, hogy valaki eljusson a hatalom csúcsára, és ott keményen meg is kapaszkodjék, ahhoz predesztináció és nagyon erős akarat, nagyon erős céltudatosság kell. Hogy odajusson és megkapaszkodjék, vállalva az odajutás és a megkapaszkodás általános emberi és morális szempontból nem mindig példamutatónak tekinthető engedményeit.

Ami a kivégzéseket és a retorziót illeti, az első baráti tanácsadó, aki mint előkelő látogató ideérkezett, Gheorghiu Dej volt, s ő a KV ülésén programot adott a magyar elvtársaknak. Ez november 20-a táján volt, amikor is elmondta: „Remélem, tisztában vannak az elvtársak azzal, hogy hogyan kell még az írmagját is kiirtani az ellenforradalomnak.”

Rövidesen jött azután Kínából Csou-En-laj. Minden valószínűség szerint nem azzal jöttek ide, hogy visszafogják az elvtársak kezét. Nekik a 2000 és a 2500 közötti különbség teljesen érthetetlen. Véleményem szerint Nagy Imréék ügyében jött egy erős külső nyomás.

Ez a nyomás úgy jelentkezett Magyarországon, hogy vagy engedek ennek a nyomásnak, vagy nem, s ha nem engedek, esetleg bizonytalanabbá teszi a helyzetemet.

Én úgy látom, hogy Kádár azért került kutyászorítóba, mert ahogy ő Rákosiban a forradalmárt, a keménykező és azonnal cselekedni tudó forradalmárt tisztelte, tisztában volt azzal, hogy ha most ingadozik, akkor nagyon ingatagga teszi a pozícióját, hiszen őt hónapokon keresztül a szovjet szuronyok tartották fönn. Ezen hónapok alatt egy percig sem maradhatott volna Magyarország területén, ha a szovjet tankok nem veszik körül. Nem tudom, hogy a történelem során bárhol máshol volt-e egy olyan általános sztrájk, mint amilyen Magyarországon volt. Semmi nem működött az alatt a 24 óra alatt, kivéve az egészségügyi szolgálatot.

Papa ott volt az utolsó budapesti tüntetésen, valamikor novemberben. A Tanács körúton vonult a tömeg a Múzeum felől. A Deák téren a Rendőr-főkapitányság előtt megtorpant a menet. Mint ahogy darazsak rajzanak ki a fészekből, úgy özönlöttek ki a rendőrök és lovas rendőrök az épületből. A tömeg meg a rendőrök farkasszemet néztek egymással. Az emberek – megszokott reflexszel – belekezdték a Himnuszba. A Himnusznak még mindig olyan ereje volt, hogy a rendőrök tisztelegtek; a lovasok meg leszálltak a lovakról, és vigyázállásba meredtek.

Aztán véget ért a Himnusz, a feszültség nöttön-nőtt.

A tömeg másodszor is belekezdtett a Himnuszba. A rendőrök még tartották magukat, de már kezdtek a tömegből egyeseket kikapdosni.

Harmadszorra már nem lehetett a Himnuszt elénekelni, elszabadult a pokol: gumibotozás, kardlapozás, mindenki futott, amerre tudott...

– Tehát Kádár tisztában volt azzal, hogy ő nem ingadozhat. És tisztában volt azzal is, hogy ha ez nála valószínűleg lelkiismereti kérdéssel is összefügg, és el tudom képzelni, hogy neki valóban voltak álmatlan éjszakái – szemben Rákosival, aki csak hivatkozott az álmatlan éjszakákra. A hatalomban csak a hatalom aspiránsainak a félretolásával

lehet megszilárdulni. Nem tudom, hogy olvasta-e Machiavellit vagy nem, mindenesetre Machiavelli receptje szerint dolgozott, miszerint amikor a herceg félretolta az útból a vetélytársait, és hatalomhoz jutott, akkor első dolga volt a félretolt vetélytársakat eltenni láb alól, és csak aztán áttérni egy emberséges és méltányos politikára; és nem fordítva. Az ember ne próbáljon emberségesen és méltányosan egyezkedni a volt vetélytársakkal – együtt élni velük –, és aztán később kinyírni őket – mert mulhatatlanul ki kell őket nyírni, különben azok nyírják ki téged –, mert akkor az emberek azt mondják, hogy mikor hatalomra jutott, kellemes, jó állapotok voltak, s aztán az ő uralkodása alatt fajult ez vérengzéssé. Míg ezzel szemben, ha azzal kezdi, hogy elteszi láb alól a vetélytársait, és csak aztán enyhít a rezsimen, az emberek azt fogják mondani, hogy egy véres periódusban jutott uralomra, de az ő uralkodása alatt fokozatosan javultak a viszonyok. Ezzel – akár olvasta, akár nem – tisztában volt...

Azon a rettenetes napon, amikor megjelent az újságban az az iszonyatos kommuniké, a Nagy Imre és társai halálra ítéeléséről, még a legjámborabb Kádár-hívőkön is dermedt rémület vett erőt, és hápogni, nyelni se tudtak. Akkor a nagyvezér egyik leghűségesebb és legjobb képességű hadnagya, Szirmai István, az Újságíró Szövetség pártaktívája előtt azt mondta: „Eltársak, legyünk tisztában az alapvető dolgokkal. Egyszer s mindenkorra tisztázni kellett azt a kérdést, hogy nincsen kétféle párt, nincsen kétféle kommunista, nincsen kétféle kommunizmus, egy jó meg egy rossz. Ez nincs, értsék meg!”

Tehát világos, hogy reálpolitikai szükségszerűséggel indokolta Nagy Imre és társai likvidálását.

– Hogy mennyire volt erre szükség? Föltétlenül szükséges volt-e? Azt mondják, a nyomás, hogy ki kell végezni Nagy Imréeket, Moszkvából jött. Elhiszem. Ugyanakkor hallottam több alkalommal azt is, hogy Sztálin két vagy három alkalommal üzent Bierutnak, Gomulkrát és legszűkebb baráti körét likvidálni kell. És Bierut nem tette meg. Viszont Bierut olyan ember volt, hogy a XX. kongresszus után, amikor kiderült Katyn és sok minden más, föbe lőtte magát.

Mióta papa megjött, és egyre a történeteit mesélte, magam is más szemmel kezdtem látni a világot. És a börtönvilágot Magyarországon.

Egyszer az autóbusszon utaztunk, amikor valakivel összeköszönt. Az illető mosolytalan volt, sőt zordnak tűnt, aztán leszállt.

- Ki volt ez?

- X. Y. klubtárs. Nem bírta a „kályhát”. A „kályha” egy függőleges, szűk, betonozott mélyedés, ahová büntetésből zárták be az elítéltet. Csak állni lehetett benne, helyszűke miatt, ülni már nem. Órákra vagy napokra zárták be oda a rabot, a büntetés mértéke szerint. Tudtommal már a náci is alkalmazták. Egy idő után megrogyan a test, a sötét lyukban bezárva lenni pszichikailag is egyre elviselhetetlenebb. Ez a szerencsétlen azóta fáslival jár.

Egyik alkalommal, amikor a Zeneakadémián jártunk, papa egy férfira hívta fel a figyelmemet. Hatalmas, testes ember, ijesztően csúnya, az arca egy majoméra emlékeztetett.

- Gorilla Bárdi. Az ÁVH orvosa volt. Ami azt jelentette, hogy a kínzásoknál asszisztált, és ha valakit addig vertek, hogy elvesztette az eszméletét, akkor ő injekciózta be az illetőt, ő térítette magához, hogy lehessen tovább verni. Arra is ügyelt, ha valakinek a vallomására számítottak, hogy a páciens ne haljon bele a tortúrába. A kínzások szüneteiben a szocialista humánus szellemében megvizsgálta az illetőt, és az állapota szerint ítélte meg, lehet-e tovább verni, vagy tartसानak szünetet. Orvos, aki fölesküdt Hippokratészre.

Míntha nem lett volna elég mindaz, amit papa mondott, rémülettemre felismertem a leülő Gorilla Bárdi mellett iskolatársamat, a kedves kis Bárdi Jucit, aki eggyel alattunk járt a suliba, és nekem mindig is tetszett. Ezek szerint a gorilla a papája. Szegény. Igazán nem tehet róla, hogy így van, nem érdemelte meg: Szerencse kell ahhoz is, ki milyen szülőkkel lesz megáldva.

- Gorilla Bárdi rendszeresen jár hangversenyre. Szubtilis lélek. Eszembe jut Reinhard Heydrich, a Gestapo főnöke, Prága helytartója, köznyelven a prágai hóhér, őt 1942-ben a partizánok ölték meg. Muzikális családból származott, jól zongorázott, és kitűnően hege-

dült. Esténként, ha fárasztó munkájából hazatért, hegedűjátékkal üdítette magát. Szubtilis lélek volt ő is...

Papát kedvelték a rabtársai nyugodt, derűs természete, kedvessége miatt. Sok barátra tett szert, a legtöbbben megszerették. Minden helyzetre, a legképtelenebbekre is volt valami szellemes megjegyzése, találó vicce, anekdotája.

Méreiével megalapította az „Élvezd a börtönt, ahol éred” klubot. Nem vettek föl akárkit, válogattak, exkluzív klubról volt szó. Mint mondta: „Göncz Árpádot például nem vettük föl, mert Göncz heróikusán élvezte a börtönt, nem úgy, mint mi, hedonistán.”

Amikor '59 márciusában a kínaiak leverték a tibeti felkelést, így vélekedtek: „Mi volt '56 októberében Magyarországon? OSE. Mi van most Tibetben? TISE.”

Papa az egyik börtönből a másikba való átköltözéseket is humorral viselte. Részt vehetett az „Ismerd meg hazánk börtöneit” mozgalomban.

Egy különös története is költözéshez kapcsolódik.

- Egyszer át kellett költöznöm az egyik cellából a másikba. „Pakoljon össze!” Na jó. Az úgy nézett ki, hogy a pokrócomra dobtam a holmijaimat: váltás ruhát, fehérneműt, csajkát, fogkefét, könyvet, esetleg valami harapnivalót. Ez volt minden. A batyut a hátamra dobtam, és átsétáltam. Egyszerre valami furcsa, jó érzés kerített a hatalmába. Könnyűnek, nagyon könnyűnek éreztem magam. És szabadnak. Ritka pillanata volt életemnek, amikor tudatosan átéltem a szabadság érzését...

- Papa, '56-ban még olyan kicsi voltam, örülök, hogy az egészből semmit sem értettem.

- Miért?

- Miért? Hát mert leverték! Mindenki reménykedett, azután minden összeomlott. A remények füstbe mentek, jött a megtorlás, a kivégzések sorozata. És mennyi embert zártak börtönbe! Téged is. Ez mind olyan szomorú...

– Igen, így volt. Én mégis boldog vagyok, hogy megérhettem '56-ot. A bukás, a megtorlás ellenére. '56-hoz fogható eseményév-századonként talán egyszer fordul elő. Ilyen lehetett 1848 márciusa. A nemzet, az egész ország egyet akar. Illetve '56-ban inkább azt tudtuk, hogy mit nem akarunk. Hogy mit akarunk, és hogyan, arról különbözőek voltak a vélemények. Mégis, a követelések első három pontja azonos volt: függetlenség, többpártrendszer, szabad választás. Hihetetlen, mámorító, felejthetetlen élmény volt...

– Tudod, egy felnőtt vagy felnövő ember előbb-utóbb megismeri azt a különleges érzést, amit szerelemnek neveznek. A szerelém nem tart sokáig, legjobb esetben átváltozik szeretetté. Gyakran kiábrándulás, sőt gyűlölet lesz belőle...

– Mégis, ha valaki úgy hal meg, hogy soha nem volt szerelmes, akkor nem ismerte az életet...

VI

Erzsi mamája telefonált, hogy nagy baj van, megmérgezték Gáspárt! Erzsi bent van Gáspárnál az Állatorvosi Főiskolán a Rottenbiller utcában. Fölültem a 49-esre, egy óra múlva a főiskolán voltam. Megtaláltam Erzsit, kint ült a folyosón. Tegnap vették észre, hogy Gáspárral valami baj van, száraz az orra, nem akart enni, levert volt. Az éjszaka összevissza hányt meg fosott. Reggel hozták be, Erzsi azóta itt vár. A Professzor úr kezeli, vért vettek tőle, aztán kimosták a gyomrát, amennyire lehetett. Ültünk egymás mellett, vártuk, hogy kijöjjön valaki. Nagy sokára egy asszisztensnő jött, azután a Professzor úr. Odszaladtunk hozzá. Ránk nézett, megköszönte a torkát, és csak annyit mondott, sajnos nem fog menni. Már túl késő volt, a mérge felszívódott. Patkánymérég. Sztrichnin. Sajnálja. Erzsi vállára tette a kezét, aztán elment. Nem tudtuk, mit csináljunk, csak álltunk egymás mellett. Végül megkérdeztük az asszisztensnőt, láthatjuk-e Gáspárt. Bementünk a kezelőbe, a maró szagba, ahol egy takarítónő vödörrel csőrömpölt. Magas fémemelvényen, szürke rongyon feküdt Gáspár mozdulatlanul, csatakosan, mellső lábai behajlítva, a hátsók kinyújtva, szeme lehunyva. Megálltunk az emelvény előtt, a takarítónő kivitte a vödrét. Erzsi szipogott, folyt a könnye.

– Gáspár!

Gáspár megremegett, a lába, a teste, pár pillanatig a szemhéja. Simogatni kezdtük az okos buksiját, a lucskos barna testét, lábát, fekete tappancsát. De többet nem mozdult.

Meghalt. Éreztük, hogy kezd kihűlni. Szegény Gáspár. Jó öreg Gáspár...

Erzsi tovább szipogott, aztán hirtelen bögni kezdett, zokogott, a válla remegett, könnye, taknya, nyála összefolyt. Megtöröltem kezemet a nadrágomban, átkutattam az összes zsebemet, de nem volt nálam zsebkendő. Erzsi kezébe temette az arcát, bögött folyvást, a könnye ömlött, mint a záporosó. Csak álltam mellette, nem tudtam, mit csináljak. Tehetetlen, buta érzés volt... Kirohantam, a folyosó végén megtaláltam a vécét, letéptem egy csomó vécépapírt. Erzsi kifújta az orrát, valamit mondani akart, de túlságoan szipogott ahhoz, hogy megérthessem.

– Hogy... hogy... lehet...

– Tessék?

– Hogy... lehetnek... az emberek... ennyire gonoszak?

Tovább szipogott, aztán csuklani kezdett, mint egy kisgyerek. Megint előtört a könnye, újból rázta a zokogás, teljesen össze volt törve. Nem tudtam, hogyan vigasztaljam, mit csináljak. Nagyon hülyén éreztem magam. Szegény Gáspár. Szegény Erzsi... Sajnos nekem is bögnöm kellett, nem sikerült visszafojtanom, pedig nem akartam Erzsi előtt. Szégyelltem magam. A vécépapír is elfogyott. Erzsi rám nézett a vörös szemével, aztán valahogy átöleltük egymást, már nem tudom, hogy ő engem, vagy én őt. Erzsi tovább sirt és remegett. Bal kezemmel a vállát karoltam át, jobb kezemmel a derekát fogtam. Erősen egymásba kapaszkodtunk, így maradtunk sokáig összesimulva. Még egy kicsit ringatóztunk is. A bal vállamon az ingem kezdett átnevedesedni a könnyétől.

Éreztem a kis bőkö cicijét, combjai közt pedig kemény, kerek domboska nyomott. Bizsergető érzés volt, csak túl ne bizserégjek. Kati szombat esténként lejár a Pasaréti úti Vasasba csörögni. A bizstróban egy amerikai vurlicer körül folyik a csurbli. A vurlicer csillogni-villogni kezd, ha az ember bedobja a stekszet, és megnyomja a gombot, az automata kar azt a lemezt helyezi rá a lejátszóra, amelyiket szeretné. Jó számok mennek Fats Dominótól, Little Richardtól meg a Prézlitől, szóval Elvis Presley-től. Kati kedvenc száma a Jailhouse Rock.

Kriptában csörögnek a halottak,
Egymás tyúkszemére taposnak.

A lányok lófarokba kötik a hajukat, halászgatyát és feszes trikót húznak, így jobban érvényesül a domborzat: „Engedjétek hozzám a kisdidiket!” – ez a csávók jelmondata. Ha azt akarják, hogy komálják őket a csajok, jampecként vizesnyolcasba fésülik lenyalt hárójukat, csőgatyába bújnak, és hernyótalpú csukát vesznek föl. Alsógatyá helyett pedig szőrosra kötött fecskét, ami leszorítja a kukijukat. A lassú számok alatt előfordulhat, hogy meredezni kezd a fütyülő, jaj annak a krapeknak, amelyik elfelejtett fecskét húzni, közrohej tárgyává teszi magát.

Jaj, de csúszik ez a banánhéj!

Kislány rajongok a cicédért!

A suliban nyolcadikos srácok mesélgettek a nagyszünetben körben állva. Az egyiknek földrajzóra alatt fölállt a fütyköse, és pont akkor hívta ki a tanárnő felelni. Ijedtében a kemény fedelű atlaszát kapta maga elé, úgy ment ki a táblához, de a tanárnő visszavitte vele az atlaszt. Mire újból a táblához ért, szerencséjére, lelohadt. A másik nagysrácnak a bratyója baka, slapec. Lőgyakorlatra mentek, éjszaka ruhástól aludtak a terepen. A reggeli ébresztőnél vette észre rémülten a lucskos gatyáját. Nem mászhatott elő, a haverjának kellett felvennie az ő reggelijét is. A sorakozóra már fölszáradtak a saját maszek éjszakai éleslövészetének nyomai.

Visszajött a Professzor úr, elengedtük egymást. Megkérdezte, el akarjuk-e vinni a tetemet. Erzsi igennel válaszolt. Gáspár túl nehéz volt, aznap nélküle mentünk haza. Másnap visszajöttünk Erzsi papájával. Gáspárt szürke zsákba tették, lábai már megmerevedtek. Míg Erzsi papája papírokat írt alá, fölhajtottam a zsák szélét, de gyorsan visszahajtottam. Gáspár szájából hatalmas, ijesztően bíborvörös nyelv lógott ki, mintha nem is az övé lett volna. Marokra fogtuk a zsákot, levittük a taxihoz. Erzsiék kertjében nekiláttunk kiásni egy gödröt. Beletettük a zsákot, Erzsi kihozta Gáspár kedvenc labdáját, valójában már nem is laszti volt, hanem egy lapos gumizé, Gáspár régen kivé-

gezte, az is bekerült a sírba! Betemettük a gödröt, lapáttal megnyomkodtuk a friss földet. Erzsí mamája egy követ hozott, a sír végére helyezte. Közben beesteledett, látni lehetett az első csillagokat. Erzsí gyertyát hozott, a kövel szemközti oldalon nyomta bele a földbe. A „Vörös Csepel” márkájú magyar sztearin háztartási gyertya nehezen akart meggyulladni, végül beadtá a derekát. A lángocska ide-oda hajlongott. Álltunk egymás mellett, és néztük a sírt. Sanyi bácsi sírja jutott eszembe, meg a Schneider nénié. Csak azokon kerest volt. Különben pont úgy néztek ki, mint ez a sír. Igen, a kutya már majdnem ember. Hatesz papagája is eszembe jutott, aki hősi halált halt '56-ban, meg a lecsúszó botkereszt Peti kakas sírján: Istenem, milyen régen volt mindez! Hogy megy az idő! Azután Hubka bácsira gondoltam, aki nem akar a paradicsomba kerülni, csak a kutyaparadicsomba, mert az emberekből elege van. Kutyaparadicsom, hm... az vajon milyen lehet? Gáspár bizonyára az Örök Vadászmezőkre kerül, neki az való. Szilaj, szőrös labdafenevadakat üldöz, reper lé, belez ki. Minden nap, amennyit csak akar. Jó öreg Gáspár... Élt tizenkét évet...

Erzsí mamája megkérdezte, velük vacsorázom-e. Bementünk a háza. Nem voltunk éhesek, keveset ettünk, keveset beszéltünk. '55 szilvesztere jutott eszembe, milyen jó kis buli volt ugyanitt. Istenem, milyen jól éreztük magunkat!

Vacsora után benéztem Erzsí szobájába, van egy új Mambó magója. Szenzációs! De most nem akartuk bekapcsolni. Majd máskor. Az ablakból ki lehetett látni a sötét kertre, a kis Vörös Csepel gyertyalángra.

Leültünk egymás mellé az ágyra. Nem tudtam, mit mondjak, inkább hallgattam.

- Kösz, hogy eljöttél.

- Szívesen, vagyis izé, természetesen. Én is szerettem Gáspárt, mintha az én kutyám is lett volna. Nekem is hiányozni fog.

- Igen, tudom.

- Mégis, azt hiszem... tudod, egy kutyát lehet pótolni, de egy embert nem. Majd... majd lesz megint egy új kutyátok, akkor...

- Nem, nem, nincs igazad! Egy kutyát sem lehet pótolni! A kutya a törzsejlődés magas szintjén áll! A kutya szociálisan is nagyon fejlett

lény! Minden példány egy speciális karakter, nincs belőlük két egyforma, ugyanúgy különböző egyéniségek, mint az emberek. Persze, vehetsz egy másik kutyát, de az egészen más kutya lesz, mint az előző volt. Gáspár csak egyszer volt... Gonosz emberek pedig mindig voltak... és lesznek...

Meglepődve néztem Erzsíre. Milyen heves lett, micsoda szavakat és kifejezéseket használ! Törzsejlődés, szociális lény, speciális karakter. Milyen okosan, felnőttesen érvel.

Ugyanakkor sajnáltam is. Ül itt az ágyon görbe háttal, vállá leesve, keze az ölen, és néz bele a semmibe. Fáradt szeme talán az Örök Vadászmezőket látja, a sok ezer vidáman rohanó, csaholó blöki közt Gáspárt véli megtalálni...

- Lehet... lehet, hogy így van... csak azt akartam... vagyis szerettem volna, szóval szeretném, hogy neked ne legyen ennyire rossz...

- Kösz.

Erzsí fáradt volt, szomorú. Láttam, jobb, ha most elmegyek.

- Te...

- Hm?

- Mit szólnál, ha holnap moziba mennénk?

- Jó... melyikbe?

- Hát... a Bemre gondoltam. Balászbélás kisfilmek mennek.

- Jó... az jó.

A Híradóban, de a Bemben is többször láttam, a hátsó sorokban párok ülnek, és smaciznak a vetítés alatt. Simogatják egymást, puszkodnak, vagyis csókolóznak. Akik smárolnak, azok - azt hiszem - nemcsak a szájukra adnak puszt, hanem nyitott szájjal csókolóznak, sőt a nyelvüket is összeakasztják. Vajon kifolyik-e a nyáluk, vagy sem? Valószínűleg szívni kell, erősen visszaszívni, különben kifolyik. Vajon hallatszik-e közben szürcsölés?

Erzsível biztosan nem fogok smacizni. Nem hiszem, hogy meg merném próbálni. Talán... esetleg... szóval megpróbálhatnám megfogni a kezét. Ha... nem akarja, vagy rosszallja, akkor azt mondhatnám, csak vigasztalni akartam. És megpróbálhatnám újra. A nagysrácok azt mondják, a lányokkal többször kell próbálkozni... Hú, erre a gondolatra már most melegem lett... Csak nehogy izzadjon a kezem! Úgy

látszik, ez az egész dolog azzal jár, hogy az embert kiveri az izzadság. Szerelem, szerelem, izzad a tényerem...

– Utána elmehetnénk a Malomtőbe egy Rigó Jancsit enni. Meg vagy hívva.

– Kösz.

– Megyek... Erzsi?

– Hm?

– Próbálj meg aludni! Szóval örülnék, ha jól aludnál. Próbáld meg... ne gondoldj Gáspárra...

– ...

– Jó éjszakát!

– Jó éjszakát!

– Aludj jól!

– Köszönöm. Te is.

– Akkor holnap.

– Igen... holnap...

Utószó

Az író könyvében nem követte híven a megtörtént események láncolatát. A leírtak időpontjai sem fedik a tényleges kronológiát. Édesapját, Széll Jenőt valójában 1959-ben, a Hungaricus-perben ítélték el. Az író célja nem a történelmi hűség és a pontos családi vagy iskolai krónika volt, hanem a korszak érzékeltetése egy megtörtént-kitalált történet által. Ezért a nevek elferdítése is.

A könyv megírása öt éven át tartott. Az író mindennapi kenyérkereső munkája nem tett lehetővé gyorsabb elkészülést. Öt év nagy idő. Nemcsak a történet patakja csordogált lassacskán ilyen-olyan mederben, hanem az írónak a történethez való viszonya is mintha idővel megváltozott volna. Sőt, talán az író maga is változott. A kezdeti célkitűzések a történet előrehaladtával módosultak, az írónak úgy tűnt, ő csak részben befolyásolja az elbeszélést, a történet patakja maga is meghatározza, merre folydogáljon. Ami kezdetben a kisgyerek élményeinek leírásával és szellemi gyarapodásának érzékeltetésével indult, apja személyének kiemelésével zárult. Az író, akarva-akaratlanul, emléket kívánt állítani édesapjának. Hiszen igen kellemes emlékei vannak róla, és elmondható, hogy kortársai is szerették. Engedtettsék meg két sorstárs visszaemlékezésének idézése.

„Szerencsém a bajban úgy hozta, hogy vádlott-társam, akivel azonban csak a per során ismerkedtem meg, az ítélet után első cellatársam lett. Nehéz visszaidézni, hogy mi mindenre tanított – a lelkielő visszanyerésének módszerétől a börtönélet gyakorlatáig; hogy a Kisfogház

monotóniáját értelmet adó renddé lehet és kell változtatni, hogy a zárkát nem a smaszerek kedvéért kell felmosni, hogy az értelmetlennek látszó munkát a magunk érdekében kell elvégezni... Széll – mint ezt rabtársainak százai tanúsítják – rendíthetetlen jó kedélyével, végeérhetetlen vicceselési talentumával, börtönben és szabadon, a reményt testesítette meg.” (Hegedűs B. András)

„Bibó és Mérei mellett nem utolsósorban miatta tudtunk máig is derűs meghatottsággal emlékezni a »váci szép napokra« ...mégis úgy érzem, hogy nem ezek a vonások jellemzik őt igazán, hiszen Széll nem volt afféle könnyed, »vicces« ember.

Nehéz őt túlzottnak ható, közhelyes jelzők nélkül jellemezni, de bizvást elmondható róla, hogy a mi izgága, felszínességre és önigazolásra hajlamos korunknak igazi »antihőse« volt. Legfeltűnőbb tulajdonságának a fokozhatatlan póztalanság, szerénység és kötelesség-tudat nevezhető.

Közös barátunk, Mérei Ferenc híres axiómája volt: nem kell mindig jól járni: Széll Jenő a maga változatos és küzdelmes életútján ezt az elvet majdnem odáig fejlesztette, hogy az embernek sohasem kell jól járni, viszont mindig legjobb meggyőződése és lelkiismerete szerint kell cselekedni.

Nem csoda, ha ezek után újra meg újra az árnyékos oldalon, ellenzékben és mellőzöttségben találta magát, olyannyira, hogy végül ezt már természetesnek is vette.” (Litván György)

Az '56-os élmény később is a levegőben volt, hol itt, hol ott bukkant fel.

Az író a 70-es évek közepén meglátogatta az emigráns Birki Ágnest, Beck András szobrász feleségét párizsi otthonában. Birki Ágnest egy perbe fogták az író apjával 1933-ban kommunista szervezkedésért. A kérés: látogasson haza, hisz ez már a Kádár-rendszerben lehetséges volt, azzal háritotta el, hogy barátai mind elmentek Budapestről, vagy meghaltak, senkije sincs, már semmi nem vonzza Magyarországra.

Az író, többek közt, elmesélte Birki Ágnesnek apjának azt az '56-os élményét Nagy Imre titkárságán a borsodi bányászokkal – melynek

leírása e könyvben is szerepel –, amely ezzel a mondattal zárul: „Megmutatjuk Magának és az országnak, hogyan dolgozik a magyar bányász, amikor a hazájának és saját magának dolgozik! Isten áldja, Miniszterelnök Úr!”

A csöndes, öreg, manószerű Birki Ágnes nem szólt semmit. De táskás szeme zsilipje megnyílt, könnyei patakokban folytak le barázdált, ráncos arcán.

A fordulat utáni években az író Budapesten taxiba ült, szülei lakásához hajtatott. A sofőr bekapcsolta a rádiót: harangszó, majd *Déli Krónika*. Megemlékezés a Hungaricus-perre.

– Mind ismertem őket, Méreit, Litvánt, Hegedűst, Széllt...

– Pont hozzá megyünk. A fia vagyok.

A sofőr hátrafordult.

– Én is dobtam be a levélládájukba borítékban pénzt. Mondja meg az édesapjának, hogy szívélyesen, nagy tisztelettel üdvözlöm!

A nevét nem árulta el, a lakásba sem kívánt bejönni. Megmaradt névtelen jötevőnek.

Az író szerencsésnek tudja magát, hogy apja természetes halállal, nem pedig kötél vagy golyó által halt meg. Megdöbbenőek azok a visszaemlékezések, amelyekben a családtagok búcsúznak a több évtizede kivégzettektől. Nemegyszer előfordult, hogy az exhumáláson a hátramaradottak kézbe vették a szeretett férfi kiásott koponyáját. Az utolsó összenézés, néma dialógus. Egy kivégzett fia az exhumálás után felkereste a prospektúrát, és megérintette a fehérre mosott csontokat. Így búcsúzott el végre és végleg édesapjától.

Az író visszaemlékezik érettségije előnapjaira. A felkészülés során irodalomból már az összes tételt kidolgozták osztálytársaival, csak egy tétel – szerintük a legkellemetlenebb, legszárazabb – maradt hátra. A felvilágosodás korának magyar költői. Erről nem tudtak semmi értelmeset mondani. Megkérték az író épp otthon tartózkodó apját, mondana néhány szót a témáról. Az apa nekidőlt az ajtókeretnek, belekezdett rögtönzött előadásába Berzsenyiről, Kazinczyról, Bessenyeiről. Hibátlan, választékos mondatokban, tömören vázolta fel a kort,

az életutakat, a költői munkásságot versidézetekkel, évszámokkal. A fiúk lejegyezték a hallottakat, 10-15 perc alatt készen volt a tétel. Rövid előadása tökéletes volt.

Az író ma is csodálattal emlékezik vissza apja ilyen és hasonló szellemi teljesítményeire.

Felteszi a kérdést: mi az oka, hogy apja a *Könyvilágon*, fordításokon, cikkeken, Népművészeti Intézetben kívül szinte alig hagyott maradandót maga után?

Miért kallódott el egy ilyen magasan művelt, imponálóan színvonalas szellemi kapacitás? Hiszen neki egyetemi katedra járt volna, de még „középiskolás fokon” sem taníthatott.

A válasz részben egyszerű: élete a 20. századra esett, amikor Magyarország története szélsőséges rezsimek váltakozásának folyamata volt, melyben őt előbb a tekintélyelvű, provinciális rezsim korlátozta, utóbb a diktatúra fizikai-lelki terrorja söpörte félre. 1933-ban „a Szent Korona nevében” ítélték el államfelforgatás – kommunista szervezkedés – büntetéseért, és tiltották el egyetemi tanulmányaitól. Magyar-francia szakos tanár szeretett volna lenni. Később nyelvészetet, magyar irodalmat tanult. 1959 februárjában utolsó egyetemi vizsgájára ment, amikor az utcán letartóztatták. Kérését: kísérik el, tegyék lehetővé utolsó vizsgáját, letartóztatói természetesen elutasították. Perében „a Népköztársaság nevében” a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette miatt ítélték el. Barátaival összejáró ártalmatlan személyéből „ellenforradalmár összeesküvő”-t „realizált” a hatalom.

Rögtön kiszabadulása után, 1962-től egészen 1970-ig, ismét figyelte őt a Belügyminisztérium. „Célszemély”-ük újabb bűnévé a börtönviselt barátaival való kapcsolat fenntartását rótták föl. Amint azt az író az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából kikért kutatási anyagból megtudta, a Belügyminisztérium újabb büntető eljárás felvételét kezdeményezte. Egy második koncepció pérhez azonban már nem tudtak elég terhelő adatot találni és összeállítani. A politikai széljárás a kádári konszolidáció idején különben is enyhébbre fordult. Az író számára fájdalmas hír volt a megfigyelés éveiben tevékeny fő informátor személyének megismerése. A család jó barátját

kellett benne fölismernie. Rokonszenves, segítőkész, művelt férfirá emlékszik, aki a családnak többször segítségére volt. Az évek során mégis rendszeresen informálta a rendőrséget lényeges és lényegtelen családi eseményekről, egészen az intimitások mélységéig. Vajon valóban barát volt, akit a rendőrség besúgásra kényszerített? Vagy meggyőződéses informátor, aki csak mímelte a barátságot?

Bibó István életútja az író apjához képest még nagyobb tragédia, ő igazán európai méretű gondolkodó volt. A rövid koalíciós években megvillantotta szellemé gyémántjait, aztán hallgatásra ítéltetett. 1956-ban mint államminiszter volt még egy felcsillanása, majd a „széklábat faragó Michelangelo” szerepére kárhoztatták. Az ország szegénységében szétszórta kincseit.

Az író úgy gondolja, apja elkallódásának személyes okai is voltak. Előtte fekszik a *Magyar Nemzet* egy 1986-os példányának sportoldala. A „Hetvenöt éves a Fradi-pálya” című cikkben olvasható egy futballmérkőzésről: „...összeállítás 1946-ból. A Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt vezetői mérkőztek egymással. MKP: ...Szirmai István, Kádár János – Apró Antal, Sebes Gusztáv... – Széll Jenő, Köböl József... A Parasztpárt 3:0-ra győzött...”

Kár, hogy nem maradt ennyiben. A kommunisták visszavágtak. A totális győzelmet akarták.

1981-ben az *Oral History* sorozat keretében Szabóné Dér Ilona, Hegedűs B. András és Kozák Gyula készített interjút Széll Jenővel. Két vaskos kötetben mesélte el életútját, amely egyben a 20. század magyar történelmének szubjektív tükre.

Érdekes, élvezetes, sőt lebilincselő, olykor tragikus olvasmány ez, a történetet az ő szemüvegén keresztül látva. Az e könyvben szereplő börtönelmények – kisebb változtatásokkal, rövidítésekkel – idézetek ebből az interjúból. Az író két szempontot kíván kiemelni az interjúból.

Hogyan válik kommunistává egy jó házból való polgárfiú? Megcsömlőlése a dzsentri múlttól, majd családja viszonylagos polgári jóléte és a munkások nyomorúsága közti feszültség, a szégyenérzet, a rossz lelkiismeret vezetett alapvetően világnézete fordulatához.

Az újkori Magyarország egyik jellemzője a polgárság hiánya vagy gyenge reprezentációja.

A 19. és 20. században mégis volt itt egy – ha nem is erős – polgárság. Az író ismét apja interjújából idéz:

„Ábel Jenő feleségének a családja, a Bossányiak. Korai pesti vagy pestbudai zsidó polgári család. Idősebb Bossányi Endréről annyit tudtam, hogy malomigazgató. A Mátyóki úton volt többszobás lakásuk. ...minden gyerek, magától értetődően, németül, franciául és angolul beszélt. ...a család többi tagja mind játszott hangszeren, és minden vasárnap délután, az ebéd után, házi koncert volt. Haydn, Mozart, kvartettek, kvintettek, triók voltak műsoron.

...egy jobb sorsra érdemes, felvilágosult, művelt polgárságnak a pusztulására valami katasztrofális példa ez a család.”

„Ifjabb Bossányi Andor európai hírű kutató és gyermekorvos volt. A Kisgazda Párthoz tartozott, ennél fogva 1950-ben letartóztatták. Proletár gyermek szándékos elpusztítása, kémkedés, fegyverrejtegetés és nem tudom még mi miatt elítélték... El lehet képzelni, hogy én mennyire igyekeztem tenni valamit... Molnár Erik (igazságügy-miniszter) aláírásával volt a kezemben az a papír, hogy Bossányi Andor doktort koholt vádak alapján, ártatlanul ítélték el... A Gyűjtőfogházban halt meg. Rehabilitálva a mai napig nincsen.

Az egyik testvére még él... Dénes bácsi a Gumigyárban volt mérnök... Ő is megjárta két vagy három évre a Gyűjtőfogházat.”

A polgárságra, elsősorban a zsidó polgárságra az első csapás a háború előtt és alatt méretett.

Ami megmaradt, a „keresztény magyar középosztály”, azt a 40-es évek végén és az 50-es években likvidálta a sztálinizmus.

Az író apja maga is cselekvő tagja volt annak az új rendszernek, amely többek közt ezt a radikális és végzetes átalakulást is végrehajtotta.

Vajon nem látta, mi történik, miben vesz részt maga is? Milyen hálgyog ült a szemén, amely elhomályosította éleslátását? Milyen varázsszitalt

ivott, amely okossága helyére korlátolt naivitást ültetett? Az említett Birki Ágnes már 1945-ben fölismerte, valójában mit hoz puttonyában a szovjet Mikulás. Mint mondotta, „a hazudás olyan természetes és szükséges feltétele lett az életünknek, mint a lélegzés”. Felismerése nyomán visszavonult a politikától.

Az író szégyenérzettel veszi kezébe az 1952-ben kiadott *Népünk szertete* című könyvet, amely Rákosi Mátyás 60. születésnapjára jelent meg, és amelybe apja írta az előszót. Később apja is szégyenkezett azon, amit ott leírt.

„Te Úristen, micsoda báj tud lenni ebben az öregemberben! Ahogy ezt úgy magamban kimondtam, ez volt a fordulópon, és azt mondtam, az istenit, most már el kell dönten, hogy ez egy bájos vezér-e vagy egy nyomorult tömeggyilkos. Hát ez egy nyomorult tömeggyilkos, ez ne bájologjon itt. Eddig a pillanatig tartott, hogy ez egy nagyszerű vezér, és amellet milyen bájos tud lenni, ha akar – és amikor idáig eljutottam, hogy »bájos«, ez a képzet, hogy »báj« robbantotta ki belőlem, hogy ez, ha komolyan végiggondolom, egy nyomorult gyilkos. Az, hogy ekkor hol tartottam, meddig láttam tisztán a Rajk-perben, meddig vettem revízió alá a saját számárságomat, nem tudnám megmondani. De eljutottam odáig ebben a pillanatban, hogy Rákosi egy gyűlöletes gyilkos.”

Mikor? 1954 májusában. Későn, de végre lehullott szeméről a hálgyog. Márai Sándor az író-polgár mély szomorúsággal ír *Föld, föld!...* című könyvében az 1945–48 közti évekről.

Ami az író apjának felszabadulás volt, az Márainak ostrom. Ami az egyiknek a boldog jövő ígérete, az a másiknak a kibontakozó tragédia kezdete. Itt a kizsákmányolásmentes osztály nélküli társadalom víziója, amott az egyik terrorrezsimből a másikba való átmenet fölött érzett tehetetlen aggodalom és szomorúság.

„...olyan országban élek, ahol nemcsak a szabad beszéd és írás tilos, hanem a szabad hallgatás is.”

„...a könyveket, amelyek a Rendszer szempontjából nemkívánatosak, összeszedik és pincébe zárják: ezt múlhatatlanul követi a pillanat, amikor az írókat, akik a nemkívánatos könyveket írják, ugyancsak bezárják a pincébe. Aztán az olvasókat, akik a nemkívánatos könyveket olvassák...”

„Felvillant a gyanú, hogy van itt valami rosszabb, mint az erőszak. Gyanakodni kezdtem, hogy ami körülvesz, nemcsak az organizált terror, hanem egy mindennél veszedelmesebb ellenfél, ami ellen nem lehet védekezni: a butaság.”

Amikor a könyvkiadókat és nyomdákat is államosították, Márai örökre elhagyta az országot. Neki, a szabad, művelt polgárnak nem volt már itt maradása.

Az író még egy utolsó kérdést tesz föl: mi maradt meg a nagy eszméből a 21. századra? Töri a fejét, de nem jut eszébe semmi. A rossz emléken kívül semmi.

Végül is, mire jó a hit? Hogy a szerény racionalitást legyőzze a hatalmas irracionalitás?

Az író gyanítja, lényegében majd minden csupán illúzió. Aki beleszeretett egy boldogító politikai vagy vallási ideológiába, a tények ellenére sem tud egykönnyen kiszerezni belőle.

Befejezésül álljon itt egy idézet az izraelita egyház egyik régi rádióműsorából, egy öreg rabbitól:

Amikor fiatal voltam, meg akartam változtatni a világot.

Később a családomra kívántam befolyással lenni.

Mire megöregedtem, rájöttem, magámon kell változtatnom.

Milyen kár, hogy nem fordítva fogtam bele.

X 152933

A Bécsben élő SZÉLL ANDRÁS ebben a könyvében nemcsak édesapjának, az 1956-os Széll Jenőnek állít emléket, hanem annak a kornak is, amelyben ők éltek. Szubjektív emlékezésről van szó, a magyar történelemnek egy olyan időszakáról, amelynek eseményei a mai napig hatással vannak mindennapjainkra.

SZÉLL JENŐ, Széll András édesapja, Budapesten kishajós családban született éppen száz éve, 1912-ben. Budapesten, Bécsben és Párizsban tanul, kapcsolatba kerül az egyetemi illegális kommunista szervezettel. Letartóztatják, és 1933-ban másfél év börtönre ítélik. Szabadulása után emigrál, ismét bécsi és párizsi egyetemeken tanul. 1938-ban hazatér, 1945-ben, az ostrom alatt csatlakozik a Magyar Kommunista Párthoz. Ő lesz Magyarország első bukaresti nagykövete. „Szerepet játszott a Bartók Béla elleni ideológiai kampány felszámolásában” (1956-os *Ki kicsoda*). Nagy Imre miniszterelnök mellett titkári feladatokat lát el. A Magyar Rádióban az ő rendelkezése alapján vezetik be ismét a déli harangszót. 1956. november 4-én lehetősége lett volna a jugoszláv nagykövetségen menedéket kérni, de nem tette. 1959-ben

SZÉLL ANDRÁS

Szabad szél

6862

halk, su

XA 166081

A kiadásért felel Körössi P. József
a Noran Libro Kiadó Kft. ügyvezető igazgatója
www.noranlibro.hu / kiado@noranlibro.hu

Felelős szerkesztő Kígyós Erzsébet

Korrektor Tóth Andrea

Borító Faragó Ágnes

Tördelte Gróf Levente

Készült a debreceni Kinizsi Nyomdában
Felelős vezető Bördös János ügyvezető igazgató

letartóztatják, a börtönben éhségstrájkot folytat. Szabadulása után lektorként, szerkesztőként dolgozik, zeneműkritikákat ír. 1994-ben hunyt el.

Nos hát az ő fia a szerző, Széll András, aki 1948. október 6-án, üzenetet hurcoló napon született.

A regény: egy kisleány apja az 1956. októberi izgalmas napok után nem tér haza.

Anyja közli a gyerekekkel, hogy a papa fontos és titokzatos állást kapott külföldön. Elhiszi, az anyja mondta. A srácok az utcán mást mondanak, „börtöntöltelék lett az apád”. Az élet megy tovább számára apja nélkül, egyik év a másik után, míg egyszerre hazaérkezik az apa...

A könyv egy kisleány szemén keresztül nézve mutatja be az ötvenes-hatvanas évek világát, bepillantást nyújtva a különböző igazságok és hitek halmazába, végül a magyar börtönvilágba.

3490 Ft

NORAN LIBRO

www.noranlibro.hu

kiado@noranlibro.hu

„De a ruszki katona sírjánál a Zilah utcában még soha nem láttam egy ruszki mamácskát, aki gyertyát hozott volna az ő ruszki katonájának, a gyerekének.”

„Jó zsemlének lenni.”

„Bu-da-pes-ten 1956-ban 752 köz-le-ke-dé-si bal-e-set tör-tént. Eb-ből 25 ha-lá-los ki-me-ne-te-lű volt, 38 sze-mély sú-lyo-san meg-sé-rült, a töb-bi köny-nyű sé-rü-lést szen-ve-dett. 1956 ta-nul-sá-ga: VE-ZESS Ó-VA-TO-SAN! KÖZ-LE-KEDJ KÖ-RÜL-TE-KIN-TŐ-EN!”

„...Édes Marcikám, érezd magad jól, számlálni fogom a napokat, hogy mikor érsz haza. És majd irtó pöpec dolgokat fogunk együtt cselekedni. A jelszó: „Szabad szél!” (Szállj, szállj...) Szóval személyesen ne merj jelentkezni idő előtt, de a leveledet várom.

Sok csók kopasz papádtól.

VII. 27.”